

CHRIS

Dum

Cim 1921-
-1923

Autor,
cum,

quis esto
liber!

Teolog 3043 h

39. VI. 21.

Notandum ex hoc libro

de Melanctone pag -- 215

quod sit Sacramentarius

de Preceptis quod sit etiam

in nonnullis faueret 220.

1794

11. 11. 55

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

1875

201.52.18.5

RC

NÆ

teni

præ

HIS

CO

Reli

ipso

Y

C

SS.

MANUALE PRUTENICUM,

scu

REPETITIO CORPORIS DOCTRI-

NÆ ECCLESIARVM PRV-
tenicarum Commentario explicata; ac
præmissâ DISSERTATIONE Proœmiali
HISTORICO-CHRONOLOGICA, tùm de
CORPORE ipso PRUTENICO; tùm de Statu
Religionis, & Ecclesiæ in Ducatu Prutenico ab
ipso statim primordio usq; ad jam inchoatum no-
vum Seculum A. 1626. ex variis auctoribus,

ARCHIV: RECESS: & M. S. JU.

BILÆI, CENTENARIJ

loco adornata.

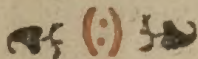
· AUCTORE

COELESTINO MISLENTA.

SS. Theolog. Doct. ejusd. & Hebr. Lingv. P. P.

Ordinario in Academ. Regiomont. nec

non Consist. Sambienf. Assess.

REGIOMONTI,

Typis & Sumptibus Laurentij Segebadii.

ANNO 1626

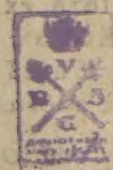
1626

*.
M. A. G.

REPETITIO
CORPORIS DOCTRINAE
IN ECCLESIA V.M. PRA.

REINOLDI COMMUNIO EXPLICATA, AC
PRAESENTATIONE PRODUCTA
HISTORICO-CHRONOLOGICA, cum de
CORPUS IUSTITIAE, cum de statu
Religionis, & Ecclesiae in Europa Praesentis ob
Iustitiam primario usque ad iam incognitam no-

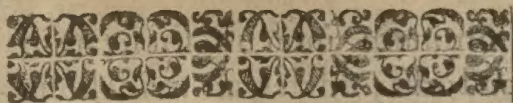
am. Reimoldi & M. S. J. P.
ARCHIV. REIMOLDI
BIBLIOTHECA

COLLEGIUM REIMOLDI
ad Theolog. Dns. & Hohen. Ligne. P. R.

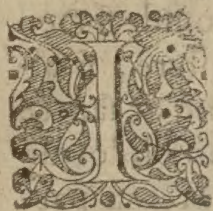
Ann 1921 - 1923

REIMOLDI
BIBLIOTHECA

UNIVERSIS
INCLYTI DUCA-
TVS PRVTENICI
ORDINIBUS,

Salutem, Et pacem à DEO Patre
per Dominum N. I. Chr: devo-
te precor!

Llustres, Magnifi-
ci, Generosi, Nobi-
lissimi, Reverendi,
Amplissimi ac spe-
ctatissimi omnium

ordinum Viri, fautores magni
Summum hominis bonum in sola
religione esse, non minùs piè,
quàm cordatè pronuntiavit la-
cteus ille *Lactantius lib. 3. de*
Sapient. c. 10. Hæc enim sola est,
quæ homines à brutis secernit;

hominum inter se societatem
custodit; fideles ab infidelibus
segregat, modum rectè creden-
di: piè ac sanctè vivendi præ-
scribit: nos insuper post hanc
vitam ad beatitudinem æter-
nam promovet. Cæterum uti
unus D E V S: ita una fides &
religio, quæ nos propriè Deo
ad obsequium, cultum & amo-
rem religat: Ac proinde si Deo
verum cultum præstare; si sal-
vificè credere; si piè ac sanctè
vivere; si in Domino obdormi-
re, & beatitudinis æternæ par-
ticipes evadere in votis habe-
mus: non nisi unam religionem
amplectamur, profiteamur, &
ad extremum usq; halitum con-
stanter retineamus oportet.
Quæ autem sit vera ac genuina
religio: utiq; non ex mundanâ
sapien-

sapientiâ ; non ex humana rationis figmentis ; nec ex humanis traditionibus & placitis ; sed ex solo DEI verbo in scriptis *Prophetarum & Apostolorum* comprehenso dignoscendum divinitus cuilibet injungitur ; adeò ut illa dogmata de fide & moribus veræ religionis nomine veniant , quæcunq; ad normam verbi DEI sive *ῥῆμας*, hoc est, conceptis ac expressis verbis ; sive *διαλογισμός*, hoc est, ex mente Spiritus Sancti exigì, & per omnia revocari possunt : Sicuti è contrà : omnia illa dogmata, quæ ad verbum DEI, tanquam suum principium, fundamentum & normam minimè quadrant ; non amplius veræ sed falsæ religioni annumeranda erunt. Atq; hoc est *κρίσιον δια-*

providetur quod limites nostræ fidei
& pietati ponit, quod nos erva &
æra à lupinis, piper à muscerdâ,
aurū à scorpiis sequestare docet;
ne videlicet vel supinè negli-
gentes infra hemisphærium ar-
ticulorum fidei subsidamus; sic-
que truncatim non omnes; sed
quosdam solummodò fidei ar-
ticulos ad salutem scitu necessa-
rios credamus: Quæ quidem
ἐλατφς fidei, fidem omnem irri-
tam reddit, non minùs ac detra-
cta ab annulo circumferentiæ
aut à catenâ una atq; altera jun-
cturæ particula annulum muti-
lum ac inutilem efficit, ut & ca-
tenam rumpit: aut verò supra,
præter, & extra id quod scri-
ptum est sapere præsumentes,
divinam incurrere necessum ha-
beamus reprehensionem: *Quis*
hæc

*hec requisivit à manibus vestris?
& alibi: Frustrà me colunt man-
datis hominum! Sic alio in loco:
Ne adjicito ad verba Domini, ut
non corripiat te, & efficiaris
mendax. Observato isto fidei ac
religionis sinceræ principio ac
fundamento, quivis sine ullo ne-
gotio judicium ferre poterit
tùm de antiquis; tum de recen-
tioribus falsæ religionis dogma-
tibus: ac imprimis de hodie-
nis Ecclesiam nostram quatienti-
bus Hæresibus Pontificiorum,
Calvoimianorum, Photinianorum
ac Fanaticorum. Nullæ harum
nituntur verbo DEI ceu genui-
no fundamanto; sed uti ab eo-
dem procul vagantur; ita super
alio fundamento superstructæ
sunt: Id verò non aliud erit nisi
humanum: ac ex parte Pontifi-*

1201306.

ciorum quidem traditiones humanæ præsertim de *Missa*, purgatorio, de *Sanctorum* invocatione, de *cœlibatu Sacerdotum*, de *Communione sub una specie*; de *Potestate Pontificis Romani*; de *septem Sacramentis*, de *ciborum delectu* &c. Id quod haud inviti fatentur ipsimet *Pontificii*. Vnde nos concludimus: ejusmodi dogmata non posse veræ ac sinceræ religioni accenteri: Hæc namq; superstructa est super fundamentum non humanarum traditionum, Ecclesiæ ac Conciliorum; sed super fundamentum Prophetarum & Apostolorum Eph. 2. v. 20. nec non super ipsum Christum 1. Cor. 3. vers. 11. ejusq; vocem Matt. 3. v. 17. 6. 17. v. 5. Luc. 9. v. 35. Quam in sententiam Cyprian.

prian. lib. 2 Epist. 3. Si solus, in-
quit, Christus audiendus est, non
debemus attendere, quid aliquis
ante nos faciendum putari; sed
quid prior Christus, qui ante o-
mnes est fecerit (ac præceperit)
neq; enim hominu consuetudinem
sequi oportet, sed Dei (verbum
&) veritatem. Ex parte Calvi-
nianorum verò humanæ ratio-
nis fragmenta; Illis namq; nil
creditur, nisi quod rationi insu-
per corruptæ consentaneum &
congruum videatur. Hinc ergo
dogmata Calvinistica pullulant
1. de absoluto, eoq; horribili de-
creto circa hominum Electio-
nem, & reprobationem: videlicet
ex illo corrupto principio hu-
manæ rationis: nil ejus quod fit
in tempore causam illius existere
posse quod fit ab æterno; adeoq;

10 5. nec

nec Deum rationem fidei circa
Electionis ; nec incredulitatis
circa Reprobationis decretum
habere potuisse. 2. de Nestorianā
Unionis Hypostaticæ separa-
tione duarum in Christo Na-
turarum : cum finitum non sit
capax infiniti, ex effato Aristot.
malè intellecto. 3. de negatione
passionis Filii Dei reali in carne,
ut & omnipotentia, omniscentia,
ac omnipresentia ipsius λόγος
communione cum sua Carne,
quia propria nequeant communi-
cari realiter : sed verbaliter, &
titulo tenus. 4. de negatione
Christi presentia secundum car-
nem apud omnes creaturas, in-
super in ipso Exaltationis Statu:
quia Corpus trina dimensione
praditum non possit esse simul &
semel in pluribus, vel omnibus lo-
cis :

*ciū: 4. de participatione Sacra-
mentali orali corporis, & san-
guinis Christi in Cœna, quia
inter Corpus Christi, & os huma-
num nulla sit proportio: & quia
Corpus, & sanguis Christi cen-
veri hominis necessario videatur
palpetur, gustetur, si præsens sit
in Eucharistiâ. 5. de negatione
Efficacia Verbi, & participa-
tionis corporis, & sanguinis Chri-
sti ex parte Indignorum, & re-
probiorum: quia Deus, & Na-
tura nil faciant frustra. 6. de
Sanctitate liberorum ex piis pa-
rentibus progenitorum spiri-
tuali: quia hi nascantur hæredes:
utiq; non tantum temporalium,
verum etiam spiritualium bo-
norum: 7. de negatione Efficacia
Baptismi, adeoq; productio-
nis Fidei in infantibus: quia hi
desti-*

defituantur *uſu* rationis: & quia
inter rem Elementarem Externam,
& Effectus ſupernaturales
nulla ſit proportio. Talia nimirum
ſunt fundamenta religionis
Calvinianæ: in quæ etiam ceu
ultimum principium fides & religio
illorum reſolvitur: nempe nil eſſe
credendum quod non ratio humana
uti verum iudicet, ita credendum æſtimet.
Id quod inſuper de Photiniano-
rum dogmatibus habendum.
Vnde nos concludimus: *Calviniana*
& *Photiniana* religionis dogmata
veræ religionis nomine neutiquam
venire poſſe. Hæc quippe ſpreto ac
neglecto humanæ rationis ceu corruptæ,
iudicio, unicè recumbit in fundamentum
ſuum *Magiſteriale* ipſum videlicet Ieſum
Chri-

Chriſto
mali
in ſol
R
placita
veræ
non p
tra D
ment
rio v
unico
phet
pſum
T. r
etian
num
tur)
quod
ac c
omn
amp
tine

quia
ter-
ales
mi-
onis
ceu
re-
em-
uod
ju-
met.
no-
um.
Col-
gio-
onis
os-
gle-
cor-
nbit
agi-
sum
Chri-

Christum I. Cor. 3 v. II. & Nor-
mal: ipsius Christi nempe voce
in solidum nititur Matth. 3. &c.

Reliquorum *sectariorum*
placita quod attinet, identidem
veræ religionis nomine venire
non possunt, quia præter & ex-
tra DEI verbum aliud funda-
mentum agnoscunt. E contra-
rio verò nostra religio non nisi
unicè ex DEI verbo per Pro-
phetas in V. per CHRISTUM i-
psum, ejusq; Apostolos in N.
T. revelato desumta (in quod
etiam ceu ultimum ac genui-
num suum principium resolvit-
tur) hac gaudet prærogativà,
quod uti est omnium verissima,
ac certissima: ita præ reliquis
omnibus unicè magnificiendâ
amplectenda, ac constanter re-
tinenda, quantumq; in nobis, ab

erro-

erroribus repurganda, propa-
ganda, & adversus quosvis in-
sultus hostium defendenda. Ex-
tant verò religionis nostræ pu-
rioris capita certa tum in aliis
libellis Symbolicis Ecclesiarum
nostrarum: tum etiam in *Cor-*
pore nostro Prutenico consignata,
& postmodum in *Repetitione*
Corporis Doctrina explicata, ab
adversariorumq; corruptelis re-
purgata & vindicata A. 1567.
tantâ Magistratus pietate, tantâ
etiam auctorum industriâ, & fi-
delitate interveniente, ut meri-
to impii ac ingrati haberemur, si
non institutum hocce ceu alte-
rum *κεφάλιον*, aut depositum in
Sacro - S. censu reponeremus.
Atq; hinc factum, quod tum
Dissertatione præmiali: tum
commentario præsentis Opuscu-
lum

lum illud enucleatum ac expli-
catum irem: quod verò lucu-
brationes meas *Vobis* ceu *In-*
clytis Patria nostra Ordinibus
universis ac singulis inscriptum
& consecraneum extare volue-
rim: monuit me *parum Corporis*
Doctrina, & *Libelli* com-
mentario collustrati indoles.
Vti namq; illi libri *Symboli* in-
star dudum sunt vobis destinati:
ita commentarius nemini nisi
vobis debuit extare Consecra-
neus. *Partim* ipsa temporis cir-
cumstantia: *Centenarius* nimi-
rum Religionis nostræ ad hoc
præsens tempus Dei gratia exa-
ctè absolutus. Hæc namq; una
cum statu Ducali, ac forma re-
giminis laudabili, A. 1525. feli-
cibus auspiciis (ut ut particula-
tim A. 1523. & 1524. passim in-
trodu-

introducta) florere divinâ gratia
cœpit, indiesq; maiora incre-
menta nacta fuit, tum circa A.
1520. jubare Augustanæ Con-
fessionis universum orbem Eu-
ropeum collustrante; tum ma-
ximè circa A. 1567. in Corpus
Doctrinæ nostrum *Prutenicum*
redactis præcipuis scriptis sym-
bolicis: ac in subjuncto libello
explicatis. Vt igitur mecum di-
vinam clementiam & paternam
ob conservationem & prote-
ctionem orthodoxæ religionis
in nostræ patriæ gremio gratâ
unanimis celebraretis animi
memoriâ providentiam: meâ
προσφωνήσα occasionem submi-
nistrare volui. *Partim Sissinii*
consilium me animavit de non
neglegendis, sed ante omnia fre-
quentandis à Veteribus traditis
formu-

formulis, quas ἐκδόσεις παλάτιαι ap-
pellat referente Sozom. lib. 7
Histor. Eccles. c. 12. partim insu-
per libellorum nostrorum sym-
bolicorum, ac præsertim Corporis
Doctrina, ejusq; Repetitionis
magna auctoritas, summa ne-
cessitas, & millecuples utilitas:
ita ut non debeant aliis libellis
postponi: neq; commode pos-
sint vel negligi, vel, quod absit,
abrogari ex hocce Ducatu.
Mearum itaq; partium erat uti
qualicunq; conatu aliquantulum
lucis scriptis illis afferre, vobis-
que eadem opera, eodem insti-
tuto meo, nunquam satis lauda-
tam Heshusu commonefactio-
nem in memoriam revocare,
quali quidem vos A. 1573. af-
fatus erat in oratione suâ de Con-
cordiâ, vobis inscriptâ 13. No-
vembrii.

membris: FELIX ERIT IN-
CLYTA BORVSSIA,
QVAM DIV NON DIS-
CESSERIT à CORPORE
DOCTRINÆ PRVTENI-
CO, ET CONFESSIONE
VERITATIS, QVÆ
NVNC DEI BENEFICIO
APVD NOS SONAT: Ve-
strarum autem partium erit be-
neficii hujus divinitus indulti ac
usq; ad hæc tempora extremè
mala clementer conservati,
nunquam oblivisci, multo mi-
nùs purioris religionis fastidio,
aut nausèa corrumpi; sed ejus-
dem conservationem & propa-
gationem seriò usq; ad seram
posteritatem calidis in votis ha-
bere: ac ceu cives cœlestis
Hierusolymæ unanimibus suf-
fragiis conceptisq; verbis in pa-
troci-

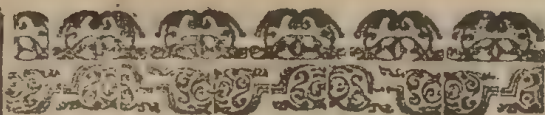
trocinium & sospitationem
Corporis Doctrina & Repetitio-
nis ejusdem bono aliis exem-
plo (in morem quondam jus
Civitatis Atticæ petere solito-
rum) præire: P V G N A B O
P R O S A C R I S C O R P O -
R I S D O C T R I N Æ P R V -
T E N : A R T I C V L I S S O -
L V S , E T C V M A L I I S .

DEUS vos ita animet, & fervo-
re pietatis sinceræ, ac Religionis
purioris: odioq; *Vatini*ano hæresium
Omnimodarum ex alto impleat!
Amen! Sic vovendo Dabam Regio-
monti Die Februarij. 10. A. 1626,

Illustris. Magnif. Generos.
Nobilit. Reverem. Specta-
bil. & Amplitudin. Vestri.

æstimator

Cælestinus Milenta D.

I N D E X

*Generalis Materiae in Ma-
nuali Prutenico contentæ.*

D I S S E R T A T I O

P R O Æ M I A L I S H I-
S T O R I C O - C H R O N O L O G I C A

duabus partibus absoluta; quarum
Prior ipsum Doctrinæ Ecclesiæ Prutenicarum Corpus concernentia juxta
Antecedentiam, Mediorum, & Consequentium membra expedit, subjunctâ

appendice de Statu Religionis

& Ecclesiæ in Ducatu

Prutenico.

Posterior rationes Instituti edisserit quâ Commentarium.

I. Disputatio Proæmialis, vel
Dissertatio Generalis de Naturâ, &
Constitutione Corporis Prutenici.

II. De Principio Normali, sive
Canonico, adeoque scripturâ Sacrâ.

III. De

I N D E X

III. De *Deo* Uno, & Trino,

IV. De *Christi Personâ*.

V. De *Officio CHRISTI*.

VI. De *CHRISTI Statibus*
Exinanitionis, & Exaltationis.

VII. De *DISCRIMINE LE-*
GIS, & EVANGELII.

VIII. De *PECCATO ORIGI-*
NALI.

IX. De *LIBERO ARBITRIO*,
ac in Specie de *primâ* *Hominis*
CONVERSIONE, & Legis imple-
tionē.

X. De *JUSTIFICATIONE*
HOMINIS coram DEO.

XI. De *BONIS OPERIBUS*.

XII. De *SACRAMENTIS* in
Genere.

XIII. De *BAPTISMO*.

XIV. De *COENA DOMINI*.

XV. De *MINISTERIO EC-*
CLESIASTICO *Primâ*, de *Efficiente*
& *Materiâ* *Ministerii Ecclesiastici*.

XVI. De *MINISTERII EC-*
CLESIASTICI causâ Formali, &
Finali,

XVII.

INDEX

XVII. De MINISTERII EC-
CLESIASTICI *Axiomatibus*, & *Ad-*
jectis.

XIIX. & Ultima, De *Quaestio-*
nibus in *Synodo Regiomontana* Anno
1567. dieb. 26. 27. 28. Mens. Maij
ventitalis.

C.
ld-
io-
no
rij

D

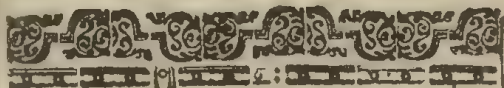
tati
tum
in e
de n
ri ha

Qu
na c
ver
tum

D

pu

T

DISSERTATIO

PROOEMIALIS.

*Exhibeo tibi, Lector
benevole, commentari-
um super libellum cor-
poris Doctrinæ Pru-
tenicarum Ecclesia-
rum XVIII. Dispu-*

*tationibus expeditum, & ventila-
tum: ut verò majori cum emolumento
in eo perlegendo versari queas; paucis
de nonnullis scitu necessariis, prelimina-
ri hacce περὶ προλήσεως pramonendus eris:*

*Quorum pleraque ipsius Corporis Doctri-
na constitutionem concernunt & pleraque
verò rationem Instituti nostri edisse-
runt: de singulis seorsim:*

**De iis quæ ipsum Cor-
pus Doctrinæ Ecclesiarum
Prutenicarum concernunt.**

T Ametsi in Disputatione Primâ pro-
oemiali de Natura, & Constitutio-

ne Corporis Doctrinæ nostrarum Ecclesiarum Prutenicarum, disseruerimus; ita quidem; ut omnia ad hocce institutum, spectantia, breviter & succinctè ibidem fuerint proposita: placuit tamen uberioris explanationis gratiâ, cùm præmissis nonnulla addere; cùm eadem, maxime verò, quæ antequam erant in medium allata; in gratiam lectoris dilucidius explanare. Caterùm tria erunt expendenda, intra quorum cancellos dissertationis nostræ præmialis pars prior pertextetur: 1. Τὰ ἡγούμενα, seu, quæ Corporis Doctrina constitutionem antecesserunt. 2. Τὰ μέντοι ἂν πρὸς τὴν, seu quæ in ipsâ constitutione Symbolici illius libelli concurrebant: 3. Τὰ ἐπόμενα, seu quæ οὐσιν, & constitutionem nostri Corporis Doctrina subsecuta sunt. Quibus quidem præcognitis; facili negotio simul de statu religionis, & Ecclesiarum in hocce Ducatu informabimur.

TA HYOIMENA, VEL CON-
stitutionem Corporis Doctri-

næ Pruten: Antecedentis.

Ea verò sunt duplicis: quadam

remotiora: quadam propria. p. 85

Remota

Tria dis-
sertatio
nis pro-
æmialis
Membra.

Antece-
dētia du-
plicis ge-
neris.

I. Paganismus.

Remotiora erant, quaecumq; reformationem Evangelicam in hoc Ducatu aliquot retròseculis antegressa fuerant: qualta quidem sunt:

PRIMUM, RELIGIO BARBARA, & ETHNICA VETERUM HUIUS DUCATUS INCOLARUM:
Siquidem ante sexcentos annos, Veteres Pruteni, loco unius veri DEI plurime, eaq; ficticia colere solebant Numina, qualia linguâ Barbarissimâ nuncupare solebant inditiis pecaliaribus nominibus, ceu sunt: Occopurnus, Suaixetix, Auxschautis, Autrympus, Potrympus, Bardoayts, Polunytis, Parcuns, Pecols atq; Pacols: Qui Dii interpretibus Georgio à Polents, & Paulo Sperato Episcopus Prutenicus Anno 1530 in praefatione agenda Ecclesiastica, si eorum Numina secundum opinionem pensitentur, erunt: Saturnus, Sol, Aesculapius, Neptunus, Castor, Pollux, Ceres, Jupiter, Pluto, Furix, &c.

I. Religio Bar-
bara, vel
Ethnica.

α.
Deastr
Prutenor-
um.

Ceterum ejusmodi Deastros in certos ordines distinctos fuisse, commemorat Hennenbergerus in suo libello de veteribus Prutenis, eorumq; cultu.

*Dæmonia
adorata.*

Gorcho
Deaster
sextus
Prutenorum
*esul-
lentis pro-
fectus.*

moribus. & ritibus edito in lucem Regiomonti Anno 1554. ubi etiam videri poterunt. Silentio autem nequaquam pratercundum; *Dæmonia* adorari à *Barbaris solita, in igne; arboribus; Fluentibus. & Nemoribus habitasse*: Sic **Gorcho**, Deaster Prutenorum, sedem suam in Quercu quâdam, ubi locorum nunc Hieropolis seu *Heiligenbeil* oppidum visitur, habuisse; ac *sextus* in ordine Dearum ex *Masoviâ in Prussiam* translatus, fuisse; esculentis & potulentis, præfectus fertur: cui ignis perpetuus aservabatur; omnis generis primitiæ offerebantur v.g. frumenti, farris, farinae, mellis, lactis & reliquorum esculentorum; ablataq. igne cremebantur; primitiæ adhæc captorum piscium cujusvis anni lapidibus imposita in honorem Deastri huius igne absumebantur: donec Quercum illam Anshelmus primus Ermlandiæ Episcopus, unâ cum idolo arreptâ bipenni, humi prosterneret, sicque idololatriam in illo loco arbore in cineres redactâ everteret & destrueret. Similis Quercus commemorata in longitudine & latitudine sex ulnas quâ
Dia-

Diametrum, nec non ramorum densitate excedens; foliorumq; virorem nunquam amittens, quin tam aetivo, quam brumali tempore virescens perpetuo fuisse perhibetur Rickojothi in medio Natangensis tractus; ubi Cœnobium antiquitus extructum hodieq; sed in profanos usus mutatum, cernitur: In hac Quercu quippe trifidâ, triplex representabatur, & adorabatur Idolum:

Triplex
idolum,
in Quer-
culatissi-
mâ.
i. Potol-
lo.

Primus Deaster vocabatur Potollo facie pallidâ, barba canâ, eaq; prolixâ praditus; veste lineâ candidâ, capillos praeinctus; cui sacrificii loco consecrabantur & immolabantur capita exanimatorum hominum, & jumentorum: diebus solemnibus in ipsius honorem cre mari solebat sepum in ollis. Insestabat sapissimè domos ditiorum, praesertim ubi è vivis sublato, parcioribus placabantur victimis Dii illi fictitii: noctu igitur homines parciores aggredi, negotiumq; eis facessere crebrius; sin verò tertium supervenisset; non nisi sanguine humana pravavicationes ex piari cog; placari: ita quidem, ut sacri ficulus in proprios lacertos favire, indeq; cruorem immo-

landum elicere ubertim necessum habuerit: Quo peracto; percipiebatur sonitus remurmurans in Quercu ceu certissimum reconciliationis. & expiationis indicium.

2. Perku-
nos.

Alter Deaster appellabatur Perkun-
nos, faciem iracundi. ideoq; rubicundi
instar ignis veri representans; barbâ
nigrâ, eâq; crissâ, ac innodi praditus;
flammâ igneâ coronatus: Tertium ido-
lum Potrympum, torvum non sine fu-
rore aspectans. Huic asseruari consue-
vit ignis perpetuus ex lignis Quercinis
iisq; aridis conflatus: quo quidem sacri-
ficia cremabantur: sin verò contigisset
ignem extinguere: sacrificulus vita dis-
crimen incurrere necessum habebat.

3. Po-
trympo.

Tertius Deaster nuncupabatur Po-
trympo, faciei glabra, ac imberbis,
frontis serena, & exporrecta ridentium
& latantium in morem; ideo quod Per-
kunus stomacharetur: coronâ ex spiciis
viridibus contextâ redimitus: Huic
consecratur anguis in grandiori ollâ
lacte enutritus, & educatus à sacrificu-
lis, ac manipulis frumenti coopertus: In
ipsius honorem cremabatur cera, &

Thus:

Thus: nec non infantes, necabantur.

In circuitu Roboris huius cernebantur egregii tapetes septem ulnas in altum elevati, explicati & appensi: nefas verò, & religio erat cuiquam in interiora aulae penetrare, exceptis summo eorum Pontifice, & Archistaminibus: tempore autem peractuum sacrificiorum removebatur velum ad latus, vel contrahebatur; quo liceret sacrificantibus introspicere.

Quartus Deaster Prutenorum erat nuncupatus VVorskaite, isq. primus Prutenorum Rex ante sui combustionem VVidiuvuto dictus: post verò sic cognominis in Deorum censum relatus.

4. Wor-
skaite.

Quintus autem Ischvvanbrato ante sui cremationem in honorem Daemonum, Bruteno (à quo postea Prussia cognominata) appellatus: officioq. Summi Pontificis Crivve nuncupati defunctus.

5. Ischa-
wanbra-
to.

Sextus vocabatur Gorcho, uti supra dictum. Nec hoc silentio pratercundum, triplici illi idolo in trifida Quercu residenti, non nisi in certo loco, cog-

6. Gor-
cho. p. 25.

Samo-
rum Dii.

Adorato-
res Dæ-
monum
Mono-
culi.

⚔
Sacrificia

Homines

Rikojoth sacrificia offerre licitum fuisse. Prope Quercum illam destinata erat sedes summo sacrificulo; in circuitu verò reliquis inferioribus flaminibus: donec Boleslaus Charbi in Prussiam deveniret, hacq; idola unâ cum Rikojoth demoliretur, ac igne devastaret: quantopere etiam Masovitæ in locum hunc una cum sacrificulis saeverint; refert Hennenberg: p. 466. in descriptione Prussicæ: idem de Samis perhibet, ab eis in honorem Dæstrorum suorum ingentem, serpentum multitudinem in nemore Quercino nutritum & educatum fuisse pag. 412. Præterlabitur vicum quendam in tractu Interburgensi Narpisken cognomento, fluvius Golba dictus, cujus adoratores Mono-culi reddebantur: id quod magna erat gratta signum. Vbi nec hoc reticendum, Damonem in Hirco plerumq; adoratum & cultum fuisse, commemorantibus Episcopis von Polents & P. Sperato d. l. in præfat: Inter reliqua verò sacrificia Damonibus offerri solita fuere, præter jam commemorata, partim homines vivi Equis impositi, iugq; allegati; Hinc

Hinc ex Christianis captivis in holocaustum igne cremati in Borussia; civis quidam Magdeburgicus cognomento Hirschhals/ ex sortis sic tertium innuentis casu. Heidenreich Eyllinger/ VVilhelmus von Coburg: Gerhard Node Praefectus Sambienfis, &c. partim sues: hoc pacto fecisse sex pagos in tractu Sambienfi, evincit historia Pobetenfium rusticorum Anno 1531, jam post reformationem Evangelicam: Vbi iis in unum congregatis in conspectu utriusque sexus per sacrificulum certis ritibus ex sui medio ad id negotii delectum, cum recitatione precum Idololatricarum, & invocatione Daemonum suis mactabatur fausti ominis ergò, cuius caro à sacrificantibus omnibus, quotquot impraesentiarum aderant, frustratim assa. & igne rosta devorabatur continuatis epulis ad septimum usque diem, ac largius potantibus de 12. tonnarum hunc in usum coemta cerevisiâ: extra verò, ossa & residua particula igne cremabantur: partim etiam Equi albi; quos proinde ad usus profanos adhibere piaculum & re-

Sues

Equi albi.

ligio erat, uti testatur historia de Dorigone Pruteno.

¶
Ordo sacrificulorum gentilitium triplex:

1.

2.

3.

Requisita sacrificuli.

Ordo vestalium.

Ordinem sacrificulorum, seu Flaminum quod attinet, triplex is obtinuisse, commemoratur. In summo dignitatis fastigio constitutus dialecto barbarâ Crivve vocabatur, vel Kirvvaitē, qua vox summum denotabat Pontificem interprete Mechovv. lib. 2. c. 8. Huic subordinati appellabantur VVei-delottes, h. e. Sacerdotes, iidem explicante Mechovv. d. l. Tertiū ordinis sacrificulus appellabatur etiam VVei-delottes, sed in eo à prioribus differens, quod illis nusquam habitare licuerit, nisi in Rikojoth: his verò habitatio extra Rikojoth permittebatur inter alios homines libera: Omnes verò (praesertim primi & secundi ordinis) tenebantur esse 1. provec̃tæ & spectatæ ætatis; 2. antehac Uxorati; 3. dextræ famæ, boni nominis, ac inculpata vita; 4. castitatem perpetuam voventes, ac posterum omne sœminarum consortium fugientes, sub pœnâ capitali cremationis & combustionis. Erat etiam certus ordo Vestalium eundem in modum quâ si-

dem

dem, quâ vitam cum sacrificaliis compa-
ratus. Officium Vestalium erat ad Mu-
lieres restrictum, quas aquè, ut sacrifi-
culi Viros, de rebus fidei, morum ac ri-
tuum informabant. Ex ordine Vesta-
lium ejusmodi fuisse legitur Pogia Var-
monis filii Regis Prutenici filia; VVi-
divvudo Neptis, &c. à quâ Provincia
Pogesania nomen traxit, in hocce Du-
catu.

Officium autem sacrificulorum erat
1. sacrificare jam commemorata sacri-
ficia h. est, homines vivos; lumenta,
praesertim Equos albos; 2. homines in
religionis & cultus negotio informare;
ut & 3. modum vivendi iisdem pra-
scribere. 4. devotè orare quò Numi-
na placentur, & ad apparitiones, nec
non colloquia cum sacrificulus propitiore
reddantur: 5. populo benedicere; inq̃
modo benedicendi plebi praire. 6. de
dubitis, & perplexis; acquirendis, &
amissis responsa dare: plura videantur
in tracta: commemorato Hennenberg:
de antiquis Prutenis.

Duravit autem barbara hac Idolo-
mania in Prussia plus quam 500. annos
post

Officium
sacrificu-
lorum.

Duratio
religio-
nis Bac-

post Christum natum; maximè vigere
cepit sub VVidivvudo Primo Prute-
norum Rege, qui Balgam fundavit,
extruxit, ibidemq; leges Prutenicas pro-
mulgavit usq; ad introductum Teutoni-
cum ordinem; sub quo Pruteni domiti
facti ad fidem Christianam cōversi sunt,
non tamen sine ingenti difficultate &
sanguinis humani, vita fortunarumq;
jacturâ: uti statim indicabitur: Sed nec
sic prorsus Idololatriæ valedixit gens
Prutenica: quantumvis enim publicitûs
tale quid attentare non ausa fuerat;
furtim tamen, & clanculum Dæmoni-
bus litabat: Quâ de re conquesti suo
tempore duo illi supra commemorati E-
piscopi fuerant Anno 1530. in præs-
tatione conceptis verbis sequentibus: In
hoc angulo Prutenico, quamlibet
exiguo rudiores adhuc plerosq; non
parum multos tûm Pastores; tûm
oviculas habemus, Germanos, Bru-
thenos, Ruthenos, Polonos, Maso-
vitas, Lichvanos atq; Livonios, qui
veluti alteri Aborigenes in hoc Latios
sedes sibi jam olim posuerunt: Refere-
mus etiam rem miram: Est adhuc

in Bruthenſis noſtris Sambienſibus Sudorum quidam manipulus (ut reliquam abominationem ſuperſtitio- num, reliquias Gentilitatis tacea- mus) Hirco etiamnum furtim non- nunquam faciens; ac inſtar olim Samaritanorum, una cum vero DEO vana priſci erroris Numina tre- mens, &c. Haſtenus verba Praſation: Quam quidem narrationem confirmat *Historia Pobetenſium Anno 1531. pau- lō antè in medium allata: Ac praxis multis in locis huius Ducatus à pluribus colonis frequentata ante aliquot annos per quandam manutraditionem à Majo- ribus Prutenis ad poſteros propagata; praſertim in pagis: ubi certo ac ſtato tempore ſub noctem omnis generis edu- lia praparari; primitia verò eorum Da- moni conſecrari ſegregatâ certâ portione ſolebant: ad quarum abſumptionem Da- mon invitabatur, ac invitatus in Hypo- cauſto benè obſerato ſolus relinquebatur: omnibus autem domeſticis ſub extremo viſa diſcrimine in domicilium illud eo tempore interdicebatur ingreſſus. Cre- debatur hoc pacto placari ac omni vene- rato.*

ratoris possessioni propitior reddi; ne aliquam noxam vel pecudibus vel frugibus eiusdem currente anno inferret. Atque hactenus habuimus primum remotius ἀποχρησμενον.

II.
Religio
Papistica.

SECUNDUM ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΝ remotius est, RELIGIO PAPISTICA: Circa quam quatuor veniunt consideranda: 1. ἀρχὴ principium & ἐκείνη vel introductio; 2. ἀκμὴ status vigoris; 3. παρακμὴ status diminutionis; & 4. κατάρσις seu πανολοθεΐα status totalis eversionis, ac reformationis.

Initium
Papismi
in Prus-
sâ.

De initio & progressu Religionis Christiano-Pa- pisticæ in Prussia.

1. Sub Bo-
leslao Bo-
hemiz
Duce.

Primus omnium Prutenos ad Religionem Christianam convertere conatus fuerat, Dux Bohemiæ XIV. Boleslaus Boleslai Gentili Religioni addicti filius, piissimus Heros: Is quippe non solum in propria ditionis Urbibus & Oppidis Christianam religionem plantavit, extructis 20. templis: & præstituto I.
Pra-

Pragensi Episcopo Ditimaro Saxone; verum etiam Prussiae curam suscepit, misso in eam II. Pragensi Episcopo S. Adalberto ex Bohemia oriundo, circa Annum Christi 988, vel 1000. deveniens ad fluvium Ossa cognominem, conscensa naviculâ tranat fluentum, non habens verò in are, quæ navarcha satisfaceret, luebat in corpore, vapulando plagis capiti remo inflictiis iugè, exceptis sine omni murmuratione, ac cum summa patientiâ: Vbi verò in Prussia advenerat, obambulando regionis compita, & colonias, barbaris viam salutis monstrat, eosq; de cultu divino informat, idola Ethnica, ac ipso horrenda sono Numina evertit, multis evincendo argumentis: Solem, Lunam, ignem, aquam, Nemora, & lucos, quibus hactenus cultum exhibuerant, nequaquam Deos veros; sed fictitios ac commentitios Deos, ac reverâ DEI veri creaturas esse. Id quod agrè tulerunt flamines Gentilitii, ac proinde S. Adalberto insidias struere, eumq; non procul ab Oppido Fischhausen comprehensum ex iussu sui Crivve seu Pontificis vi opprime-

S. Adalberti adventus in Prussia.

Fabula
de S. A-
dalberto.

primere; flagris & septem vulneribus
illatis affligere, truncatoq; capite ab ar-
boris ramo exanimatum corpus suspen-
dere. Quo percepto, ipsius hospes, apud
quem diuenterat, frustra cadaueris eius
in Sydonem collecta, consumulauit. Fa-
bula verò potius est quàm Historia de S.
Adalberto, quam Simon Grunaw re-
fert; particulas exanimati cadaueris S.
Adalbertini in unum coeisse, ac coa-
luisse in integrum, indutoq; amiculo
Missatice, pra se ferentes proprium ca-
put non ita pridem amputatum, Nubem
lucidam praecurrentem comitatas fuisse us-
que ad lacum à Dantisco uno militari
distantem: ac ibi in quodam sacello of-
fenso altari ad feretri formam extructo,
in eo recubuisse, ibidemq; triennium
quiescisse; Verum cum exiguo honore
sic quiesceret; S. Adalbertus; noctu cui-
dam Masovitico plaustrario in loco il-
lo pernoctanti apparuisse, eiq; in manda-
tis dedisse; quò Gnesnam versus trans-
ferretur. Multò gerris siculis vanio-
res sunt nugae de bipenni, quàm S. Adal-
bertus in frustra dissectus esse perhibe-
tur, quod ex Sambiâ usque ad Hiero-
polin

polin (Heiligenbeil) tranarit; indeq;
Oppidum cognomen traxerit: cum ve-
risimilior sit eorum Nomenclatio, qui
autumant ab aliâ bipenni, quâ Quercus
in illo loco humi fuerat ab Anshelmo
prostrata, oppidum esse denominatum.
Hoc autem verosimilius est, contumula-
tum S. Abalbertini cadaver ex postula-
to Boleslai Ducis Polonia effosum, ac
ex Prussiâ Gnesnam usque transporta-
tum ibidemq; honorificè sepultum fuisse:
an verò tanto cum sumtus dispendio, ut
refert Grunavius, penes auctorem esto
fides: confer Crantz: in Vandalix lib.
2. cap. 29. Mechov. lib. 2. c. 8. Cromer:
lib. 3. &c. Neque hoc à vero alienum,
quod Otto III. Imperator Rom: pere-
grinationem Gnesnam versus ad S. A-
dalberti exsuvias invisendas suscep-
rit; eog; tempore Magnificè à Boleslao
exceptus eidem Diadema una cum ho-
noribus, ac titulus Regis, immunitati-
busq; ab omni Romani Imperii onere
contulerit: Cujus etiam auspiciis Duci-
sus Poloniæ in Regnum mutatus floruit
usq; ad Boleslai (ex Casimiro aliquan-
dum Monacho Cluniacensi; postea ve-

p. 28.

S. Adala-
berti ca-
daver
Gnesnam
transporta-
tatur.

Peregrin:
ad exsu-
vias S.
Adalberti

¶ Ducati.
Regnum Po-
loniæ primum
constituta.

trò ad Solium Regium evecto Anno
1041. filio prognato) tempora: is namq;
ob necem Divo Stanislao Episcopo
Cracoviensi illatam, ceu tyrannus Sce-
pero regio privatus cum Successoribus &
regione ex torris factus fuerat ex de-
creto Papa Romani: Regnum itaq; ab eo
tempore in Ducatum degeneravit. sicq;
duravit usq; ad Primislaum II. Anno
1295.

2. SubDy-
nastis Po-
loniæ.

Primus
conatus
videlic:
Miesko.

Conatum Ducis Bohemia excepere
conatus Regum Ducumq; Poloniæ, qui
identidem Prutenos ad Christianismum
convertere satagebant:

Primus omnium ex Poloniæ Dy-
nastis religionem Christianam in certâ
Prussiæ parte; præsertim in Culmiâ
& Lôbaviâ plantavit Dux Miesko
post susceptum baptisma Anno 965.
Gniesnæ: promulgato edicto, ut omnes
& singuli sue jurisdictioni subiecti de-
structis Idolis, sacris baptismatis initia-
rentur. In evidens pietatis recepta ar-
gumentum extruxit novem Basilicas
Episcopales, Gnesnensem, Craco-
viensem, Crusnicensem, Smogoren-
sem (vel Vratulaviensem) Posnani-
ensem,

ensem, Plotzensensem, Culmensensem, Caminensem, & Lōbaviensem in Prussia.

Pari pietatis zelo filius in Regimine successor Rex I. Poloniae Boleslaus, Prussos domuit eosq; tributarios reddidit: circa A 1001: idem fecisse perhibetur Boleslaus Uladislai filius prostratis ex Pomeranis & Prussis circiter 4000. post A. Christ. 1087.

& Boleslai.

Secundus conatus Boleslai.

Secundus conatus Prutenos ad Christianismum convertendi insignis occurrit in annalibus Boleslai VIII. Anna 1146. ad Regimen electi in locum Uladislai fratris exulis: Is enim inito fœdere cum Cunrado, & postea cum Frederico I. Barbarossâ Imperatoribus Romanis, una cum fratribus Mietzlão, & Heinricho, Prutenos aggreditur, eas domat, tributarios reddit, & ad suscipiendum baptismum adigit: sacris itaq; baptismatis initiati erant Pruteni Anno 1164; sed hypocritice & simulatè: Quamprimum enim secessit ex Prussia Boleslaus cum fratribus; irrunt Pruteni in Chelmiam & Masoviam colonias depopulando, devastan-

Baptisma hypocriticum, Prutenorum.

do compita, & pagos igne cremando; homines atque jumenta secum abigendo. Injuriam hancce redierat ultum Boleslaus cum fratribus; sed circumventus proditione quatuor Prutenorum aulicorum suorum; re infectâ, aut non sine jactura vita Ducis Heinrichi fratris; ut & fortunarum ingenti dispendio inde reversus.

**Tertius
conatus
Conradi
Masowię
Ducis.**

Tertius conatus commemoratu dignus est Ducis Masovia Cunradi, Uladislai exulis filii: Is enim elocata filia suâ in matrimonium filio ultimo Regis Prutenici VVidiVVuti, Chelmo dicto: (à quo etiam regio seu provincia in Prusiâ cognominis est reddita Chelmia) cum à Gentilismo ad Christianismum converterit, invidio tamen VVidiVVuto Rege parente; à quo etiam instigante Crivve seu Archifamine Gentilitio, ad Rikojoth locum Damonibus suprà commemoratis consecrandum; pro reddendâ mutata religionis ratione peremptorie citatus comparere necessum habuit: interea irruunt Poloni in ipsius Ditionem, eoq; absente diripiunt ipsius artes; interemtis uxore & liberis, de colo-

colonis igne succensis. Cladem ejusmodi exasperavit nimium exprobratio consanguineorum Chelmonis, tale quid abnegatâ avitâ religione sibi divinitus supplicii loco immissum esse: nec porro ipsi ut ut consanguineo, opitulari contra violentiam hostium voluisse. Confugiens itaque ad Masovitas ab eisdem suppetias impetrat; ac collectis cepis regionem suam denuò occupat; ita tamen, ut progressu temporis ditio illa Chelmenfis Masovitis in peculium cesserit.

Factum proinde ut pars illa Prussie ad Christianismum converteretur per Episcopum Christianum cognomine: agrè verò id ipsum ferentibus aliis Prutenis: qui conspiratione factâ Chelmensibus & Masovitis bellum intulere; eorum ditiones devastare trucidatâ ingenti Christianorum; in quorum numero fratres Eufiseri fuerant, multitudine. Ab aliis ratio illata huius truculentia alia narratur; nimium interitus Christiani Palatini Plotzenfis, à quo Conradus Dux educatus, ab eorum flagitiorum suorum enormium

Chelmia
ad Chri-
stianis-
mum con-
vertitur.

causâ sapius reprehensus fuerat: qui verò non saltim reprehensiones illas suâ deq. habuit; verum etiam Palatinum suum primum oculis privavit; insuper verò capite truncavit. Rumor hic ad Prutenos delatus, eos magis maguq. contra Masovitas, è vivis sublato Heroë Christiano, à quo mulsores barbari victi reddebantur, arma sumendi, hocq. pacto hostes invadendi animasse perhibetur.

Hostium autem violentia Cunradus resistere propriis copiis, & viribus impos; ex svasu & consilio Episcopi Christiani apud Ducem Uratislaviensem Henricum, ut & apud Ordinem Teutonicum in Palestinâ implorat supplicas; eiq. diitionem Lôbaviensem (ex quorundam sententiâ: à quâ reliqui discedunt; contendentes Lôbaviam ex donatione Pruteni Surbauno; ac post susceptum baptisma Pauli nuncupati, Primo Episcopo Christiano formulâ testamenti erectâ in Episcopatum cessione) & Chelmensem ad possidendum in perpetuum donat ad refrenandos & compescendos barbaros Prutenos: Gesta hac

narrantur Anno 1226. Maji 29. die. Atque hac prima fuit occasio, quâ Fratres Ordinis Teutonici in Prussiam deveni-
runt: veruntamen non nisi anno demum septimo hac appulerunt videlicet Anno 1231; in sede sibi designatâ omnibus desolatis & solo aquatis deprehensis; quandoquidem plus quàm sesquitrecenta templa Christianorum una cum Cœnobiiis in Colmiâ & Poloniâ à barbaris erant exusta soloq; aquata: nova castra, templa, ac munimenta erigere necessum habebant: idem adversâ parte barbarâ faciliante, ad eò commodius resistendum Crucigeris; donec tandem domarentur, & subjugarentur in totum, non sine sanguinis Christiani profusione; temporisq; 53. annorum ac fortune ingenti dispendio: uti ex jam dicendis patescet.

Prima Crucigeris suppe-
ditata in Prussiam deveni-
endi oc-
casio.

Sequitur itaque Quartus Conatus Crucigerorum, Prutenos ad Christianismum convertere allaborantium: qui quidem Imperatore Friderico II. & Papâ Honorio III. ex postulato Ducis Masovitici cum Exercitu Anno 1231. in Prussiam devenientes præfecto belli Duce Burggrabio Magdeburgense;

Quartus Conatus Crucigerorum.

primum in Culmiz finibus circiter
 1000. barbarorum prosternunt: repor-
 tatâq; victoriâ extruxerunt arcem Res-
 den inter Pomeraniam & Culmiam
 sitam: inde verò progressi in Prussiam,
 extruxerunt arcem Christburg, VVeis-
 senburg, Rôssel, Bartenstein, Heils-
 berg, Brunsberg, &c. Ordinis supremo
 tunc temporis Magistro IV. Herman-
 no von Salha; qui Anno 1210. ad hanc
 dignitatem euectus in Palæstinâ; post-
 modum verò Anno 1240. defunctus in
 Apuliâ Barletti humatus est.

Culmiâ itaq; subjugatâ, & ad Chri-
 stianismum conversâ, vicina regionis
 Pomezaniæ (à decimo filio Regis
 VVidivvuti Pomezone sic cognomi-
 nata) incola itidem domiti & sacris ba-
 ptismatis initiati fuerant: Hos subsecuti
 sunt Natangenses à quinto filio VVi-
 divvuti Regis Natango sic dicti; Na-
 drovii à tertio filio VVidivvuti co-
 gnomen trahentes; post hosce Schalau-
 ni; Barthones, VVarmienses, Poge-
 sani vel Hoggerlandi; Sambientes
 verò difficillimè ad amplectendum Chri-
 stianismum adigi poterant: ~~postremi in~~
 am-

amplectendum Christianismum adigi po-
serant; postremo in amplectenda reli-
 gione Christianâ deprehenduntur fuisse
 Sudis -d fines Samogetiz & Lithva-
 niz habitantes. Vbi commemoratione
 dignum est de Ludovico von Liebenzell/
 qui cum in acie interfectus, equo imposi-
 tus ad hostium domicilia veheretur; re-
 collecto spiritu, in captivitate 1600. ex
 Sudis convertit. circa Annum 1280. sub
 Cunrado von Feuchtwangen. X. Pro-
 vinc. M. & Mangolt von Sternberg
 XI. Provinc. M.

Caterum multoties Pruteni abne-
 gasse Christianismum; ac ad Gentilis-
 mum relapsi fuisse leguntur: Quintu-
 plex verò eorum defectio in annalibus
 occurrit, illato siquidem Crucigeris bello;
 excussosq; ipsorum iugo ad tempus liberè
 Eibnicismum profitebantur.

Prima defectio contigit Anno 1240.
 instigante Schvvantipolko, à Duce
 Poloniz Leskone Albo Provincia Po-
 meranica Prasecto tributario (annua-
 rim 1000. mar. argent.) præsstituto; qua-
 le verò is non solum Duci rebellis factus
 pendere renuit; verum etiam Lesko-
 nem

1600. Su-
 di con-
 versi à ca-
 ptivo
 Christia-
 no.

Quintu-
 plex de-
 fectio
 Prutenor-
 um.

Prima A.
 1240, sub
 Cunrado
 Landgra-
 vio Thur-
 V. Crucia-
 gerorum
 Generali
 magistro:
 triennis.

Schvanti
polko par-
ricida &
Apostata

nem Anno 1227. ab eo ad Comititia re-
gni citatus, unâ cum reliquis Ducibus,
exercitu stipatus improvidò, ac inspe-
ratò, in balneo securum; indeq; profu-
fugientem trucidavit. Factus itaque
parricida neq; Magistratui suo, neque
DEO fidem servavit; post baptismum
quippe susceptum more Ethnicorum;
cum quibus etiam conspirabat, eosq; ad
eiusmodi attentata Christiana religioni
exitiosa exstimulabat; in Christianos
cum Prutenis sequebatur, bonis ac vitâ eos
privabat. Duravit itaq; prima illa de-
fectio, Apostasia & rebellio integrum
triennium sub V. Generali Magistro
Ordinis Cunrado Landgravio Thu-
ringiæ; Provincialibus autem Magi-
stris Poppone von Osternâ, & Heinri-
co VVidâ.

Secunda
Apostasia
Pruteno-
rum An-
no 1260.
triennis.

Secunda apostasia, vel defectio,
& rebellio Prutenorum occurrit An-
no 1260. prostratis Crucigerorum ali-
quot millibus in expeditione contra Cu-
rones: excusso quippe Ordinis iugo præ-
fecerunt rebelles Pruteni Capitaneos
ex animi sententiâ; Sambientes qui-
dem cognomento Glandem alias Ri-
char-

RE MOT. §. 11 PAPISMUS ABNEGATUS. 51.

chardum ex suscepto baptismo; Var-
mensis Glapponem, alias Carolum;
Pomezani Augustinum; alias Nico-
laum; Natangenses Henricum Mon-
to; Barthones Ottonem Divvan; hos-
ce omnes antehac baptizatos, & in arte
bellicâ exercitatos curâ & impendii
Crucigerorum. Duravit hac etiam
rebellio & apostasia triennium; vel
quod excesserat diutius ex aliorum pla-
cito.

Tertium defecerunt Pruteni sub
Hannone Sangerhausen VII. Ordini
Magistro, ac duravit apostasia hac
ad tempora Hartmanni Comitis ab
Heldringen VIII. Crucigerorum Ma-
gistri ad A. 1279. hoc est, integrum se-
ptennium.

Quartum defecerunt Anno 1286.
sub Burchardo von Schwanden Gene-
rali Crucigerorum Magistro: quo tem-
pore Barthones & Pogesani deserti
Prussiam in Lithvaniam profugi facti;
postea verò veniam deprecati in gratiam
à Crucigeris recepti sunt. Duravit au-
tem defectio ista integrum annum pra-
ter propter.

Tertio
Apostasia
septen-
nis.

Quarta
A. 1286.
annua.

Quin-

Quinta A.
1295.

Quinta apostasia, defectio & rebellio contigit. Anno 1295, sub Conrado Feuchtwangen X. Ordinis Teutonici, Magistro Generali: aliis quidem Prutenis rebellionem occultantibus; ac clàm potiùs conspirantibus; Natangensibus verò palàm Crucigerorum Ordini renunciantibus, ipsorumq; jugum excutientibus.

Repressio
totalis
Prutenorum
ab
exteris
sublevata

Durante verò apostasia & defectiōe crebriori; barbarorum petulantiam & rebellionem Crucigeri tandem superarunt, domuerunt, eosq; universos ad Christianum amplectendum adegerunt; ac insuper sub suam jurisdictionem redegerunt; veruntamen suppetias & succenturiatas veluti vices, ac auxiliares copias subministrantibus exteris Dynastiis Christianis.

I.
Suppetia
Marchionis
Episcopi
Mers-
burgensis,
A. 1251.

Post primam igitur apostasiam barbarorum & Cladem Crucigeris illatam; sublevandi conatus Ordinis Crucigerorum, ac maximè ulciscendi immanitatem barbarorum studio; devenit in Prussiam Marchio Episcopus Mersburgensis, una cum Comite von Schwarzburg Anno 1251; ac peragrata

Natan-

Natangiâ rebelles compescuit, contumacesq; debito zelo mulctavit.

Anno 1254. brumali tempore de venit Odoaker Rex II. Bohemiæ magnâ comitante catervâ, quâ exercitum circiter 60000: in comitatu illo erant Marchio Brandeburgensis Otto; Dux Austriæ, Burgravius Moraviæ, Episcopus Pragensis Bruno (vel Colonien- sis) Episcopus Olmitzensis; iung Sam- bientes in tractu Mednavv imprimis rebelles incolas Christianam religionem suscipiendam dissipatis barbarorum co- pias compulsi: erectâ in perpetuam su- memoriam arce, quam Regiomonta- nam nuncupavit Anno 1255.

Anno 1262. venerat in Prussiam optulandi Crucigeris animo Comes Ju- liacensis stipatus comitatu plurium Principum; cum quibus rebelles Prute- nos adortus circiter 3000. eorum pro- stravit; reliquos verò subditos Cruci- gerisq; additos reddidit.

Anno 1272. huc insuper cum spe Elato Exercitu concesserat Marchio Misniæ Dietericus, ac rebelles apostata- Natangenses supplicio debito affe- cit,

2. Odoas-
keri II.
Regis Bo-
hemie Ano-
no 1254.

Arx Regiomon-
tana erecta

3. Comi-
tis Iulia-
censis Ano-
no 1262.

4. Mara-
chionis
Mannie.

cit. omnibus quotquot offenderat inter-
 emtus; immorigeris ad professionem
 Christiana fidei adactis. Subjugatis hunc
 in modum Prutenis Crucigeri à vicini-
 tùm Samogetis; tùm Lithvanis ni-
 mium infestabantur, & divexabantur;
 ingentem Cladem & jacturam bono-
 rum, & vita perpeſſi: ſiquidem cente-
 narius ſerè annorum elapſus erat, bar-
 baris nondum aut vix ac ne vix quidem
 domitis redditis, adq. fidem Chriſtianam
 adductis: VVintricus von Rnipenroda
 Pruſſia M. annales recensendo ſuo tem-
 pore deprehēdit: bellum cum Samogitis
 85. annos geſtum fuiſſe: in acie occum-
 bentibus Chriſtianis; ex Crucigeris
 fratribus nobili proſapia oriundis 49.
 ex Illuſtri verò familiâ 28. ex ordine
 Civico 4000; ex Nobili familiâ 11000;
 ex gregariis Militibus 8000: ex Ad-
 venis, & Hoſpitibus Volonibus 15000:
 ex ruſticis partim interfectis; partim
 in captivitatē abactis 168000: ſub
 Conrado von Jungūngen/ ſupputatum
 erat diſpendium Chriſtianorum vitam
 in acie contra barbaros profundentium;

ex Crucigeris fratribus 161: extra ordinem verò Crucigerorum 5021.

Barbaris itaque undequaque superatis, domitiis & ad Christiana fidei publicam professionem adactis; Crucigeri magis magisque religionem Christiano-Papisticam plantatum & propagatum huc in oris sedulo curarunt; quare re jam restat ex professò brevem tamen agendum.

De AKMH & statu vigoris Religionis Christiano-Papisticæ in Prussîâ.

Religio Papistica-Christiana in æpū constituta fuisse hisce in orisprehenditur ab Anno Christi 1400. usque ad 1520. Quantumvis enim religio hæc multis bellis partim à Regibus Poloniæ jam ad Christianismum conversis; partim à Ducibus Lithvaniæ; partim à Bohemis; partim denique intestinis dissensionibus infestata fuerat: viguit tamen in ea religio armis introducta & propagata; qualis adhuc in regno Pontificio obtinet:

Nam

Vigor Religionis Pontificie consistens. Primò in extruditione templorum, Basilicarum, Monasteriorum.

Deinde in peregrinationibus indulgentiariis.

Tilia Idololatrica
p. 80

Quednav D. Iacobo templum sacrum.

Nam prater Basilicas, templa; quorum pleraque hodieq; ex Papatu ad reformatas Ecclesias transferunt; tum temporis extructa erant Monasteria pro Monachis & Monialibus: intra Regiomontum; & extra urbem hancce: Ad certa loca instituta & designata erant certa peregrinationes: Hoc nomine audiebat Templum Dantisce Divo Elisabethæ consecrancum; Neoburgicum in tractu Pomerellano; templum hoc Privilegio erat à Papa donatum A. 1393: in cuius consecratione acquirebatur remissio omnis culpa & pœna; Eadem spondebatur, peregrinationem ad Tiliam in campo propè Beislak vicû Idolatricam suscipientibus: Hinc Dux Prussie Albertus adhuc in Papatus tenebris cespisans pedester & quod magis est, nudus pedibus ad Tiliam illam Regiomontano peregrinationem suscepisse legitur.

In vico Quednavv templum Divo Iacobo in honorem fuit dicatum: ad quod plurimi nauta præsertim vel navigantes reliqui in extremo necessitatis articulo constituti, peregrinationes volebant, & expediebant.

Non

Non procul à Lithostraro Regio-
montano; extat etiamnum templum B.
Mariæ dicatum in vico Judenfirch co-
gnomine; sub Conrado von Jungin-
gen adeò celebrè, ut ipsius fama apud ex-
teros percrebuerit longè latèq. Hinc
Carolus Dux Geldriæ celebritate fani
illius motus, in Prussiam 4000. militum
stipatus devenit persolvendi votum
suum gratià in templo commemorato:
in transitu verò per Pomeraniam: ca-
ptus fuit: astitit à Crucigeris ex captivi-
tate vi ereptus in loco Falsenbourg: Id
quod Carolo Duci displicuit: restitutus
itaq. in captivitatis locum, alio pacto re-
laxatus, ac inde dimissus usq. ad locum
templi Judenfirch cum exercitu tendit;
peractoz B. Mariæ Sacrificio; hinc in
Geldriam reversus est.

Judenfirch
B. Mariæ.

Ducis Gel-
driæ super
stitio.

In tractu Sambienfi erectum et-
iamnum extat templum in memoriam
& honorem S. Adalberti Pragensis S. Adalber-
Episcopi Martyris; cujus supra facta to zu S.
mentio: gaudens S. Adalbertini cogno-
mine hodièq. ab impetratis olim in-
dulgentiis celebre: Illuc enim Crucige-
rorum Magistri Generales concedendo

p. 39.

Albrecht

unâ cum spectatissimo comitatu, & Episcopo Fischhausenensi indulgentias impetrare singulis annis circa festum Michaelis in more positum habebant; uti hoc ipsum historia de Ludovico Von Erllingshausen Prussiarum Archimagistro Anno 1463. comprobatur: ut & alia, Sub Henrico von Richtenberg Prussia Magistro de Erhardo von Reissenstein commendatore Regiomontano, qui quatuordecim integros annos, telum Chalybeum in certamine ab hoste capiti inflictum circumportavit; donec per palati partem putrefactam egressum reperiret. Id quod commemoratus commendator honori S. Adalberti consecrancum cate-nulâ argenteâ imagini S. Adalberti unâ cum insignibus suis gentilitiis, in perpetuam rei memoriam appendit. Visitur id ipsum hodiernis temporibus dicto in loco.

Arnaw
Div. Catharinæ.
Jergenaw
B. Mariæ
zur S.
dreyfaltig
keit.

Divæ Catharinæ olim templum in Arnaw erat consecrancum: quod etiam peregrinationes institui solebant: ut & ad simulacrum B. Mariæ in Jergenaw: & post ad idem in Canobium S. S. Trinitati dicatum & in loco Rickopoth extructum.

structum : ex Jergenaw translatum :
nec non ad Simulacrum S. Anna in Fra-
wendorff.

In vico Mülhausen olim templum
ob indulgentias & peregrinationes cre-
berrimas erat celebre ; cum in finem im-
petrato Diplomate Papali : operâ studio
& impendiis Danielis von Rünheim
Senioris : is quippe ἀντιστοιχώτως Ro-
mam invisens A. 1492. supplex Indul-
gentiarum Litteras ab undecim Car-
dinalibus Papâ tunc temporis Inno-
centio VIII. ex lethargo laborante, ex
quo etiam obiit ; accepit, quæ etiamnum
dicto in loco asservantur, subscriptionem
undecim Cardinalium ; unâ cum ap-
pensis eorum sigillis exhibentes : in quo-
rum numero primas tenes Rodericus
Borea , genis Hispanus, Cardinalis
Porturicensis ; eodem anno Pontifex
creatus ; ac Alexander VI. nuncupa-
tus est : in quo quidem templo post re-
formationem Evangelicam filia B. Lu-
theri ; Conjux Dn. von Rünheim una
cum 5. liberis contumulata quiescit (uti
& Regiomonti in paleopolitano filius
B. Lutheri Johannes major natus sepul-

Grawen-
dorff
S. Anna
Mulhaus-
ensis In-
dulgen-
tiæ.

Lutheri fi-
lia cum
liberis
quinq; in
templo
Mulhusta-
no sepulta
ipsum fi-
lius Iohan-
nes in tē-
plo Re-
giomonti-
tano.

tus esse reperitur, in cuius obitum programma Academicum circumferebatur ante aliquot annos.)

Labiaw
Div. 10-
doco.

Prope Castellum Labiaw viret adhuc Quercus; ad quam pratermavigantes Lithvani & Poloni Papicolæ sinuato poplite S. Jodoco litare, uti olim solebant; ita hodiernis temporibus ex antiquâ consuetudine solent gratitudinis ergò, ac sacrificii loco denarium unum atq. alterum in cavam Quercus partem injicientes: Id quod sæpius observans quidam Colonus Labiaviensis, quodam tempore depositum inde eruit ad 40. Marck referente Dn. Capitano Labiaviensi moderno, Generoso Iohanne von Wallenrodt.

ed in
Urbe, tum
in Ducatu

Extabant etiam plura alia loca, & templa peregrinationibus, & indulgentiis ab antiquis Papicolis sub religionis & pietatis pretextu in honorem & cultum Divis commentitiis dicata & consecrata; præsertim extra hunc Ducatum; ut pote, in Glottaviæ oppido Guttstadt / Elbingæ ad Divi Georgii Xenodochium in suburbio; Launiz &c. Splendorem adhuc, ac vigorem Papistica

pistica religioni conciliabat ordo Cleri-
corum toto ferme temporis illius spacio
in hunc Ducatum insuper à Pontificiis
introducitus: siquidem in Sambia ab A.
1255. usq. ad 1520; XIX. praefecti erant
Episcopi omnes Pontificii; XX. quippe
Georgius à Polents luce Evangelii illu-
minatus Papatui renunciavit: In Po-
mezania verò ab A. 1245. prater pro-
pter, usq. ad 20. etiam XX. numerantur
Episcopi Pontificii; XXI. siquidē Erhar-
dus Queis Sambiensis Episcopi à Polents
ὁ ἡγεμὼν, etiam Papistica idolomania
valedixit circa A. 1520. & sequentes.

Processiones insuper pompâ Per-
ficâ ornatae; nec non frequentia, Ma-
gnatum, Dynastarum, & caterorum
tam ex primoribus, quàm ex vulgo con-
decorata crebriores in usu fuisse depre-
henduntur: Regiomonti quidem Pro-
cessionis ritus hunc in modum institui
solebat, qualis ex processione A. 1519
conspicitur: institutâ die Veneris ante
medium Junii Quadragesima. Intere-
rant tunc Pompa illi Theatrica duo Epi-
scopi. Pomezaniensis Jacobus von Do-
benck/ & Georgius von Polentz Epi-
scopus

Tertio in-
splendore
Ordinis
Ecclesia-
stici.

Quartò in
institutis
Processio-
nibus cre-
briorib9.
Processio
Regio-
montana
Anno
1519.

scopus Sambiensis: Marchio Albertus Dux Prussiae, tum temporis adhuc Magister Crucigerorum supremus; Marchio VVilhelmus; Alberti Ducis frater; Ernestus vel Ericus Dux Brunsvicensis: initium processionis institutum erat in templo Cathedrali Cneiphoviano; ex quo progressus factus in templum Paleopolitanum; inde in templum Divo Nicolao sacrum in Lithostrato seu praurbio palaopolitano situm; porro in templum Divae Magdalene, quod esse jam desit, situm fuerat prope arcem, ubi locorum Moneta nunc cuditur: hinc in Templum Arcis; ex eo verò in Templum S. Crucis; quod etiam profanatum ac conflandis tormentis aeneis, machinisq. bellicis destinatum prope portam Crucis nuncupatam; inde in Templum Divae Barbarae; postea in templum Monialium B. Mariae sacrum; quod hodieq. extat in Xenodochio: ex hoc in Templum Spiritus Sancti, quod hodie in usus fartorum & Lanionum cessisse in veteri oppido prope portam Lobnicensem visitur: deniq. regressus inde institutus erat in templum sum-

mum

CED. REMOT. V. M. PAPISMUS DECLINANS
63.
num seu Cathedrale Cneiphovianum:
ubi etiam aëlii coronis erat imposita.

De ΠΑΡΑΚΜΗ seu statu De-
clinationis, vel diminutionis re-
ligionis Papisticæ in hoc Ducatu.

Quemadmodum morbi ex vitiosis
humoribus oriundi, corpus huma-
num infestantes; suum habent initium
incrementum; vel augmentum; fasti-
gium, decrementum, vel declinationem,
& tandem totalem exstirpationem ac
desitionem: Pariter cum falsâ religione
imprimis Papisticâ comparatum esse; te-
stantur tum aliarum regionum; in qui-
bus religio Pontificia olim obtinuerat,
annales; tum maximè in hocce Ducatu
vicissitudinis partim suprâ enumerati;
partim jam jam enumerandi gradus.

Ceterum status inclinationis ad ex-
terminium vel diminutionis religionis
Romano-Catholica, in hocce Ducatu ex
sequentibus indicantibus erit pensitan-
dus:

Primum indicium παρακμῆς fuit

C A

con-

Decremē
ti religio
nis Ponti
ficis in-
dicia:

Primum;

contemptus edictorum, & decretorum
tus Decretorum Papæ Romani: Quem quidem à Cru-
torum Paucigeris expertus est Urbanus V. misso
palium.

Urbanus V. de
repetendis
decimis.

**Excom-
munica-
tio Vrba-
ni V. ride-
tur à Cru-
cigeris.**

Legato quodam Cardinali repetundarum
decimarum gratiâ in Prussia: At ArchiMagister omnem pensionem
inhibuit: de quo certior factus Papa,
Ordinem diris devovit; & excommu-
nicatione mulctavit ad 14. annorum
intervallum; sed probro, & fannus ha-
bitus est ab omnibus. Inde factum, quod
Imperator Carolus IV. contra Ordinem
conciliatus sit à Papa ad vindican-
dam ipsius contumaciam; & erga se
inobedientiam: nilq. amplius tunc re-
stabat; quàm Ordinis in Prussia oppu-
gnatio; nisi intervenissent quorundam
ex Germaniâ Principum consilia salu-
bria & moderata; quibus auctores, &
suasores erant Crucigeris, quò Casari
quàm primum reconciliarentur: quo
facto Papam insuper muneribus placarent:
id quod etiam ab eis prestatum; ita
dirigente Conrado von Jungingen
XXII. ArchiMagistro Prussiae.

Simile quid accidit A. 1450. & se-
quent: sub Ludovico von Erlingshaus
sen;

REMOJ. §. II. PAPISMAUS DECLINANS
 ten: Eo quippe tempore expedivit Lega-
 tum suum Papa Nicolaus V. Episcopum
 Syventem (vel juxta alios, Portuga-
 lentem) in Prussiam ad Ordinem Cru-
 cigerorum, ut & ad Confederatos
 Provinciæ, fœdus eorum ac compactum
 mutuum annihilandi gratiâ: Id quod
 Pontifex attentavit partim in Insula-
 Marianâ; partim Elbingæ per lega-
 tum suum: sed frustra; quippe reluctan-
 tibus confederatis; qui insuper Pontifi-
 cis decretum annihilationis suæ, de-
 tulerunt; in nullog, censu honoris habue-
 runt; tandemq, unanimitibus votis, ac
 suffragiis in conventu Torunenfi nun-
 cio Ordinibus remisso, patrocinio, & ju-
 risdictioni Regis Poloniæ sese submise-
 runt An. 1454. unde bellum tredecim
 annorum concitatum exarsit inter Or-
 dinem Crucigerorum, & Regem Po-
 loniæ Casimirus: in quo ex parte
 Polonorum occubuerunt 85000; ex parte
 Crucigerorum verò 69300. militan-
 tium stipendiis; reliqui namq, innumeri
 milites passim extra castra & stationem
 suam exorbitantes, interemti his non
 accensentur.

Annihila-
 tio decre-
 talis Nica-
 colai V.
 Papæ à
 Prussis
 contem-
 nitur.

Sixti IV.
regulæ
concul-
cantur.

Secundum
refrena-
tio pote-
statis Epi-
scopalis.

Episcopo
Cujaviensis
livoris, &
invidiæ
arguitur.

*De Heinricho Nichtenberger Prussia
Generali Magistro perhibent annales,
quod Papa Sixti IV. decretis & regulis
parere detrectarit, ac attentatis Theo-
dori de Cuba Episcopi Sambienſis re-
luctatus fuerit: qua de re infra p. ſeq.*

*Secundum ſignum napaxm reli-
gionis Romano-Catholica indicans fuit
refrenatio poteſtatis abſolutæ Epi-
ſcoporum Pontificiorum: Experiri
hanc neceſſum habuit Episcopus Cujavi-
enſis Iohannes Crapidola; qui ex
quorundam inſtinctu habitâ prolixiori
oratione ad Conradum von Jungingen
eidem ſuaſor, & auctor eſſe voluit; quo
Polonis bellum indiceret, ac inferret:
Quâ oratione patienter auditâ, id re-
ſponſi Magiſter Prussia commemoratus
Episcopo, præmiſſâ acriori reprehensio-
ne, & increpatione, repoſuit: Indi-
gnum eſſe officio Episcopali conſi-
lium ejusmodi, cui ſi parendum;
nil certius, quàm inde pauperies &
egetas ad miſeros Colonos redunda-
ret; nec non ſanguinis inſontis lar-
giſſima profuſio foret expectanda.
ſcias ergo Domine Episcopo, me
pecto-*

pectoris tui lividi & invidi consilio
nequaquam locum apud me relictu-
rum, nec arma contra quemquam
morum.

Qualiter etiam exceptus fuerit E-
piscopus Sambienſis Theodorus de
Cuba; in Prusſiam à Papa Sixto IV.
miſſus ad occupandum Episcopatum
Sambienſem; tum contra vota & ſuf-
fragia Generalis Prusſiæ Magiſtri
Henrici Richtenberger; tum capituli
jura, & immunitates; ex annalibus
quorundem deprehendit. Cum namq. colle-
ctam ex indulgentiis & bonis Eccleſia-
ſticis pecuniam circa 20120. Marſc
Papa Romam transmittere ſecum conſti-
tueret Episcopus; monitus de intermit-
tendo conatu inſuper à Magiſtro Prusſiæ,
nihilominus in propoſito pergeret; jūſſu
Magiſtri commemorati inter edendum
Episcopus captus, ac in arcem Tapia-
vienſem abductus; ibidem in tenebri-
coſo laqueari inediâ conſumptus, & ex-
animatus eſt A. 1474. cujus funus poſtea
veſtibus Episcopaliſbus indutum, in tem-
plumq. Cneiphovianum translatum,
honorificè ibidem fuit ſepultum. Id quod
reſci-

Episcopu
Sambienſis
malè ex-
cipitur
& tracta-
tur.

resciscens Pontifex Sixtus cum indignatione in hac verba erupisse fertur: Deleatur pessima illa Crux: Maledictus enim Ordo, ubi Laicus regit Clerum.

Tertium
indiciū
exagita-
tio Indul-
gentiarū.

Roma post
fornacē.

Tertium indicium παρακμήs fuit inhibitiō & exagitatio Indulgentiarum Papalium: Impetratas namq; indulgentias An. 1397. in templo Danti-scano Divæ Elisabethæ consecraneo, pro remittendâ culpâ, & pœnâ; multi exhibitarunt, & exagitarunt hac & id genus alia dicteria ingeminantes: Rom-
were jñnen nun hintern Offen kommen
h. e. Romam ad eò sibi vicinam fa-
ctam esse, ut post fornacem adiri ac
salutari posset.

Subditis autem suis peculiari pro-
mulgato interdicto ad indulgentiâs ejus-
modi peregrinationes inhibuit Conra-
dus von Zunaingen. Idem interdixit,
ne quisquam suæ jurisdictioni subdito-
rum Neoburgum versus indulgentia-
rum gratiâ pro culpâ & pœna impetran-
darum tenderet.

Quartum,
sectæ

Quartum indicans occurrit, grassa-
tio secliarum variarum sub. Papatu hisce
in

in oru: Sextuplex autem ordo sectarum incolas Prutenicos infestasse deprehenditur.

Primus ordo sectariorum in Albis, sub V Verno von Brfeln XIV. Generali Magistro Prussia: Exiit namque tunc temporis singulare genus hominum albis pallis indutum, intertextâ S. Andreæ Cruce, eaq. viridi: jactitabant revelationes Enthusiasticas, præsertim de acquirendâ, & intercipiendâ Palestinâ succurrentibus reliquis hunc in usum Christianis; multi in Germaniâ applausum eis dederunt; impensasq. copiosas & largas contulerunt; idem ut faceret Generalis Magister Prussia sollicitabatur ab Imperii Principibus, & Dynastis; Sed prudenter tum suppetias: tum hospitium veteratoribus illis denegavit: paulo namq. post detecta fuit fraus Enthusiastarum istorum, sicq. fictivus ordo hicce confestim disparuit, ac dispersit.

Hunc ordinem sectarium excepit secundo loco Schisma Monachorum Torunensium: quorum quidam ordinis Bernhardini assertum ire non dubitabant: Christum non fuisse in utero:

multifaria in Prussia grassantes, eaq. sextuplices. 1. Secta in Albis Enthusiastica.

2. Schisma Monachorum Torunensium, de B. Virginatione

ne conce-
pti Chri-
sti non in
B. Virgi-
nis utero;
sed corde.

B. Virginis gestatum post conceptio-
nem sed in Corde: Huic verò contra-
dixit Dominicanus in monasterio Divi
Nicolai: refutatus ipsius argumentis:
Ille verò exceptionis loco exprobrat Do-
minicanis omnia ipsorum patrata in a-
culto flagitia à primordio ordinis huius:
Hinc aborto litigio, & tumultu Mona-
chi omnes S. Nicolai, in exilium pro-
puls: ex intercessionem Praefecti provin-
cialis sedibus suis restituti sunt, sub Hen-
rico Dusnero Prussia M. Generali circa
A. 1345.

3. secta
Albigen-
sum.

Tertius ordo seculariorum fuit Al-
bigenium sub Conrado Tiberio von
Wallenrodt XXI. Crucigerorum Magi-
stro Generali: Dux horum erat Lean-
der quidam Medic. Doct. Gallia extor-
ris Albigenium secta addictus: multis
in hoc Ducatu apostasia & defectionis
causa fuit, ipsius assentata promovente
seculari brachio: Clericis Papisticis sese
nimium opposuerat, eosq. apud Genera-
lem Magistrum Prussia exosos reddide-
rat. Provocatus verò ad Colloquium
Marienverderense cum Monachis
instituendum, eorum contendens, incidit

in lacunam argillaceam solito profundiorem aquâ repletam: in quâ etiam suffocatus interiit.

Quartus ordo seclariorum fuit VViclefistarum, circa A. 1415. Hinc Generalis Prusie Magister Michael Ruchmeister von Sternberg indixit ejus rei gratiâ conventum Braunsbergæ Anno 1416. die Circumcisionis: ac promulgato edicto proscripsit haresin VViclefistarum, inter Crucigeros, & ordinem Civicum frequentatam; cum additâ interminatione: ne quis imposterum titulum Evangelici sibi arrogaret: sed potius audiret servus vel Minister Dei: privavit etiam VViclefistas honestâ sepulturâ, eorum funera ex Cæmeteriis aliorum Christianorum excludendo: nec non in Prutenorum relegendo: insuper in deductione funeris deprehensos 30. marci multavit.

4. secta
VViclefistarum.

5. Taule-
ristarum.

Quintus ordo seclariorum erat Joannis Pauli Tauleri doctrinam profitentium, (sub Paulo Billiger von Ruxdorf Generali Prusie Magistro. Tales fuisse perhibentur octodecim fratres oborti ex ordine Crucigerorum: poscebant prædium

dium seu Villam Grunhoff una cum quatuor pagis sibi deputari, ad observandum regulas Tauleri, quæ passim in concionibus ipsius occurrunt: sed nil tale à superioribus adipisci potuerunt, nec tamen ordinem abjecerunt.

6. Effæorum, vel Pythagæorum.

Sextus ordo insuper occurrit sectæ Effæorum ex parte, vel Pythagæorum additus: Etenim sub Friderico Marchione Misnia, Generali Prusiae M. concessit huc ex Bataviâ mirabile genus hominum catervatim, confluentis ex mæchanicis & reliquis otio indulgentibus nebulonibus; ac tum in Vrbe; tum in vicis oberrans: præfecto sibi Duce Italo quodam Clerico: Vestitus eorum erant stola candida duplo, vel triplo induta; incessus nudis pedibus, & aperto capite sive æstivo, sive brumali tempore: erant porro portitores parvæ lignæ Crucis, brachiis imposita; Cibus eorum erat fructus arborum & plantarum v. g. poma, pyra, cerasa, nuces &c. piaculum verò incurrere credebatur quispiam edendo de cibo animalium quorumlibet. Sortiebantur peculiarem appellationem, ut audirent fratres stolatis, vel stoligeri

Rittels

Rittelbrüder : simulabant egregiam
sanctitatem ; cuius prætectu homines
ad sibi benefaciendum allicebant unde-
quaq̃ : ita ut nullus defectus deprehen-
deretur apud eos quàm cibum : quàm potum :
à Regiomontanis civibus liberali fue-
rant excepti hospitio in Horto. Vete-
roppidano communi aliquandiu. Re-
giomonto autem, & Borussia egressi ;
devenerunt in Lithvaniam , adeoq̃ ad
urbem VVilnam usq̃ inde porro pere-
grinationem suscepturi ad Paganos
Turcas , & reliquos Gentiles, sed tur-
bati in proposito à Lituavicus dynastis
denegato ipsis libero comœatu, & sal-
vo conductu partim ; partim , etiam in-
teremti deserunt in vivis & rerum na-
tura esse.

Quintum & postremum indicans
signum inclinationem ad ruinam Reli-
gionis Romano-Catholica fuit Intro-
ductio particularis in hunc Ducatum do-
ctrina Evangelica operâ & ministerio
B. Lutheri restaurata. Quandoquidem
divinâ providentiâ factum, quod Regi-
men huius Ducatus ad Marchionem
Brandenburgensem Albertum sit de-
volutum.

Quintum
indiciū
introduc-
tio par-
ticularis
doctrinæ
Evange-
licæ.

volutum sub illud tempus quo iubar Evangelii ex tenebris Papatus in Germaniâ promicare, ac illucescere capit. Electus quippe Generalis Crucigerorum M. A. 1511. ab Imperii Principibus, in Prusiam comitatu 400. Equitum stipatus devenit A. 1512. die Coeciliæ; 22. Novembr. Heic autem statim de recuperando Ducatu sub predecessoribus suis abalienato, sollicitus fuit; nec in Div. Sigism. Regis Poloniae sententiam ire voluit; quò relicta Prussia, eaq. ad Regem Poloniae devoluta; Podoliam jure hereditario occuparet; sed omnem movere lapidem perrexit, ut cum subsidio Imperii, Dominus Prussiae evaderet. Quamobrem A. 1518. cum Imperii Principibus in conventu Berolinensi pro salute, & felicitate hujus Ducatus ultro citroq. consultaverat; secumq. certò constituerat aperto Marte universum Ducatum à Regiâ jurisdictione vindicare, sibiq. asserere & subjugare. De qua certior factus Rex Poloniae bellum nostro Duci denunciat; A. 1519. 28. Decembr. quod etiam inauspicatò triennium ferme integram arsit, cum ingenti

Advento
Ducis Alberti in
Prusiam.
A. 1512.

vita

§. II. PAPISMUS DECLINANS & RUENS

vita fortunarumq; iacturâ colonorum
hujus, ut & Masovitici Ducatus; do-
nec in medium veluti incendium prosi-
liret par Heroum incomparabilium,
Marchio Georgius ex Franconiâ fra-
ter Ducis Alberti & Fridericus Dux
Lignicens. ex Silesiâ; pacificationis &
induciarum interponendarum gratiâ;
quas etiam ad quadriennium impetra-
runt ab A. 1521 usq; ad 1525. Interea à
proposito minimè desciscens Dux Al-
bertus ad Principes Imperii confugit,
ac in comitiis Noribergensibus avo-
τορσώπας de suppetiis contra Regem Po-
loniæ eos compellat; sed re infectâ in
Prussiam reversus Regi Poloniæ sese
submittit; eiq; homagium prestat Anno
1525.

Caterum dissidium illud inter Re-
gem Poloniæ & Ducem Albertum
cum inclinatione ad ruinam Papisticae
religionis erat evidentissimè conjun-
ctum: Siquidem Primò ab ipso belli
illius auspicio nulla processionis am-
plius in Ducatu hocce instituta occur-
runt: Ultima processio sollemnis insti-
tuebatur A. 1519. quæ suprâ a nobis fuit
d 2 com.

Homagiū
Regi Po-
loniæ pre-
bitum. A.
1525.

1. Ultima
processio
Papalis
Regio-
monti.
p: 61.

2. Cōver-
 sio utrius
 que Epi-
 scopi à
 Papatu
 ad fidem
 Evāgeli-
 cam.

Deinde circa Annum 1527. sequi-
 uterq. Episcopus tam Sambienfis;
 Georgius à Polents I. V. Licent: tam
 Pomezaniensis Erhardus Queis agni-
 to errore Papistico; doctrinam Evange-
 lici proximè videl. ab A. 1517. VVite-
 berga repurgatam & restauratam am-
 plexi sunt.

3. Mutas-
 tio for-
 mulæ Re-
 giminis.

Tertio Prussia M. Generalis Alber-
 tus de mutando statu. & formulâ regi-
 minis sui cogitare cepit; idq. ex consi-
 lio B. Lutheri; siquidem inter peregrè
 proficiscendum usq. Noribergam ver-
 sus, Dux Albertus Lutherum saluta-
 vit, ab eoq. uti de reliquis doctrina E-
 vangelica capitibus; ita de mutatione
 status instituendâ, ut & de reformatio-
 ne universali introducendâ informa-
 tus fuit. Hinc illa B. Lutheri Epistola
 an die Herren Deutsches Ordens / daß
 Sie falsche Keuscheit meiden / vnd zur
 rechten Ehrlichen Keuscheit greiffen;
 extat Tom. 2. Jenens. German. fol.
 192. sequ.

4. Voca-

Quartò mittebantur ex postulato
 Ducis

Ducis Alberti à B. Luthero Theologi Orthodoxæ religioni addicti: Hinc A. 1523. in Prussiam missi D. Breis-
mannus & Amandus: quorum hic primam concionem Evangelicam habuit in templo Veteris Oppidi ejusd. A. dom. 1. Adventus: postmodum verò à Senatu illius Oppidi ob acriores conciones; quibus enormia eorum delicta taxabat, in exilium pulsus est. Breis-
mannus verò primam habuit Evangelicam concionem A. 1523. 27. septemb. in templo Cathedrali Cneiphoviano ac postea defuncto Georgio à Polents in Episcopatu Sambienfi successit; ac vixit usq; ad A. 1549. ejusdem namq; die 1. Octobr. mortuus in commemorato templo sepultus est.

Quintò Paulus Speratus A. 1524. in Prussiam missus, idololatrica simulacra ex templo Cneiphoviano à pueris, & mechanicis deturbari, & exterminari permisit die Martis post Dominic. Invocavit: posteaq; Erhardo Quercis A. 1529. lue sudoriferâ cum ex Comitibus Regiomontanis domum reverteretur.

logorum
orthodo-
xorum in
Prussiam.

Prima
concio
Evâgeli-
ca Regio-
monti A.
1523. has
bita à
Breismana
no 27. Sep-
tembr.
ab Amâ-
do 1. Dom
Advent9.

5. Exter-
minatio
Idolola-
tricarum
simula-
crorum.
A. 1524.

PARS I. MEMBR. I. ARTIC. I. ANTIC. REMOT.
in itinere extincta; in Episcopatu Pomezanienſi ſucceſſit.

6. Fuga
 Mona-
 chorum
 ex Cœno-
 bliis A.
 1524.

Sexto Monachi alias fratres Bul-
 lati dicti ex Cœnobio, A. 1517. ſumti-
 bus Clara cujusdam Doctoriſſæ, & Jo-
 hannis Schonberg fundato; Spontè
 ſuâ profugerunt, ac Regiomonti Vale
 dicto aliorſum ſeſe receperunt die Mar-
 tis feriâ ultim: Paſchatos A. 1524;

Atq; hac etiam fuerunt inclina-
 tionis ad ruinam religionis Romano-
 Catholica ſigna, & manifeſta indicia:
 ſuperest, ut aliquid de ipſa πανολεθρία,
 & totali exterminio Idolomania Papi-
 ſtica addamus:

De πανολεθρία, ſeu totali
 exterminio religionis Roma-
 no-Catholicæ ex Ducatu Pru-
 tenico.

Preſtito Homagio Dux Albertus bea-
 tiſſime recordationis Divo Sigis-
 mundo Poloniæ Regi A. 1525. ſimul
 ordinem priſtinum hermaphroditicū
 Crucigerorum commutavit in Regimi-
 nis

S. M. PAPISMUS EXTERMINATUS

nus Politici formam Ducalem; deposito Schemate unâ cum insignibus Crucigerorum, frustra reclamantibus & protestantibus reliquis ex hoc Ordine in Germaniâ: ex quorum insuper votis, & communibus suffragiis, in locum Ducis Alberti, Generalis Prussia Magister creatus fuit Gualterus von Cronberg; sed irritò & evanido prorsus successu: Duce Alberto fortiter stationem suam defendente; factiq; rationes exponente publicitus promulgato scripto ad status Imperii, se undequaq; desertum alias consilii rationes iniisse, sicq; Regi Poloniz accedere necessum habuisse: Deinde reformationem universarum Ecclesiarum in hoc Ducatu à Papistico fermento instituit, eodem anno. 1. Missas Papales cum reliquo cultu Idololatræ abrogando; 2. Agendam Ecclesiasticam Ecclesiis præscribendo, qualis Anno 1525. prodit auctoribus Georgio à Polents & Erhardo Queis Episcopis; 3. Ordinem Ecclesiasticum, eumq; concinnum & præxi primitiva prope simillimum sanciendo; 4. Cœnobîa, vel Monasteria in Xenodochia permutando;

Reforma-
tio tota-
lis Papat9
in Prussia
A. 1525.

p. 56.
**Fani ad
 Tiliam
 Idolola-
 tricam
 destru-
 ctio;
 Peregri-
 nationis
 ad illum
 locum
 sub mul-
 ctâ suspē-
 dii inhi-
 bitio,**

5. Indulgentias Papales, processiones;
peregrinationes ad loca Sanctis ac Divis
consecranea, proscribendo, inhibendo
& prorsus exterminando: Vbi comme-
moratione dignum occurrit de destru-
ctiōne fani ad Tiliam exstructi ad quod
peregrinationes indulgentiarum impe-
trandarum gratiâ; ut & recuperande
valetudinis causâ; ab undequaq; homi-
nibus illuc cōfluentibus institui solebant:
Nam quem locum, unâ cum fano illo, in
summo honore, & censu habuerat olim
senebris Papalibus obrutus Princeps no-
ster; adeo ut pedester, discalceatus ac
nudis pedibus Regiomonto ad illam Ti-
liam peregrinationem quodam tempore
instituerit: ejusdem fanum non modò
diruit, ac solo aquavit; verùm etiam
sub multâ patibuli peregrinationem
subditis suis illuc interdixit: hocq; pœna
genere inobedientes, ac contumaces Idol-
olatrias, in hoc Ducatu quotquot ad lo-
cum illum cultus gratiâ devenisse depre-
hendebantur affecit; adeoq; suspendio
puniri curavit: uti annales perhibent.
 6. Praconium orthodoxæ, ejusq; repur-
gata religionis in universas Ecclesias in-
trudu-

introducendo; 7. Honorabile conjugium
Ministris Ecclesie restituendo; 8. Ma-
trimonium contrahendo cum Inclytâ
Dorotheâ, serenissimi Regis Daniæ fi-
liâ A. 1527. 9. Modum, formulamq;
docendi, vivendi, nec non omnia recte
curandi promulgando A. 1530. in pra-
fatione constitutionis Synodalis Geor-
gio à Polents, Sambienfi, & Paulo
Sperato Pomezaniensi Episcopis
Præsidibus, de Magorum: ubi obser-
vationem imprimis meretur; nullam a-
liam in præscripto illo Orthodoxè cre-
dendi, & pie vivendi Normam pensi
fuisse habitam præter unicam, ac solam
Scripturam S. explosis ac rejectis hu-
manis placitis, & traditionibus:
quam in sententiam verba sequentia S.
sunt autem &c. sonant: sunt autem
omnia non levi operâ procurata;
aut humanis placitis confarcinata;
verùm Ubique, ut clarè constat, viam
monstravit Dux, atq; moderatrix
Scriptura Sacra: quo fit concordia in
Ecclesiæ Sacramentis; repugnantia
nulla in doctrinâ; sed per omnia
consensus in omnibus. Dignum &

Sola Scri-
ptura S.
Norma
rectè cre-
dendi, &
piè vivem-
di.

Pietas Du-
cis Alber-
ti.

Agenda

*hoc commemoratione; quantâ reveren-
tiâ tûm res sacras; tûm ordinem Eccle-
siasticum prosecutus fuerit piissimo Dux
noster: quando telam prefationis sue
hunc in modum inter alia pertexit:
Itaq; quemadmodum quidam Clarif-
simi Imperatores, atq; Principes,
posito Diademate, unâ cum Paluda-
mento haud erubuerunt submittere
sefe auctoritati Episcoporum; censu-
ram non respuere; in Ecclesiæ pla-
cita jurare; subiectum populum ad
paria officia vocare: Sic nos quoq;
licet potentiâ inferiores; non mi-
nori tamen reverentiâ habere volu-
mus auctoritatem nostrorum Episco-
porum, atq; doctrinæ divinis Verbis
comprobata. Hoc enim nisi fiat;
hoc est, ut divina habeantur pro di-
vinis; illisq; volentes pareamus, &
humana contineamus intra suos ter-
minos; neq; apud nos unquam; neq;
alibi contabit genuina illa pax,
quam à Deo petimus Christiani. Por-
rò in commemorato illo rituali Ecclesia-
stico de sequentibus doctrine capitibus
tractatur. I. De vocatione Ministro-*

rum

§. II. PAPISMUS EXTERMINATUS
 rum ad Munus Ecclesiasticum; *cujus* Ecclesia
 partes toti Ecclesia deferuntur contra *sticæ ca-*
 Pontificios. 2. De Verbo Dei ac in *pita A.*
specie de Lege, & Evangelio nec non de 1530.
utriusq; discrimine; 3. De utriusque
Effectus; 4. De lege Naturæ; 5. De
lege scriptâ. 6. De vi legis; 7. De
Pœnitentiâ; 8. De Fide; 9. De
Cœnâ Domini sub utrâq; specie admi-
nistrandâ; 10. De Baptismo, ejusq;
definitione, usu, sine & Efficaciâ:
ex Catechesi B. Lutheri: Agitur hec
etiam de Gynæcobaptismo; ac mulie-
ribus in casu necessitatis baptizaturis
modus, vel formula præscribitur:
Deinde baptisma tale pro rato habetur:
Insuper de patrinis: Deniq; de Exor-
cismo, & Exsufflatione. 11. De
Matrimonio; ejusq; Efficiente, digni-
tate & usu. 10. Augustanam Confes-
sionem Carolo V. Imperatori A. 1530.
in comitiis Augustanis exhibitam, cen-
libellum Symbolicum recipiendo, & cun-
ctis hujus Ducatus Ecclesiis recipiendum
injungendo sub interminatione Excom-
municationis p^{ut} Cautela habet im Di-
schoßlichen Decretis: Welche auff be-
fehlich

stetlich Fr. Durchl. selbst gestellt : das
wer etwas wieder die Augspu-
rgische Confession lehren würde/
der soll excommuniciret sein/ vnd
wo Er nicht wiederrufft/ aus der
Kirchen ganz verworffen werde.

*Exstirpatâ igitur divinâ sic imperante,
& dirigente providentiâ, religione Ro-
mano-Catholicâ; dissipatiq; densissimis
errorum Papisticorum tenebris. Lux E-
vangelii augusto iubare universis hujus
incluti Ducatus Colonis affulsit; eosq;
divino munere, usq; ad præsens seculum
sollustravit: accedente tunc temporis
simul gemino splendore; unum conciliabat
Regimen Ecclesiasticum egregiè
constitutum, præstitutis duobus E-
piscopis, Sambiensib; & Pomezanien-
sib; alterum verò fundatio & erectio
Academiæ Regiomontanæ ad ejusq;
professiones, vocatio undequaq; virorum
doctissimorum & celeberrimorum, nec
ulli religioni nisi Augustinæ Confes-
sioni addictorum A. 1544. Vbi tamen
baud dissimulandum. Principem tene-
brarum multoties, luci Evangelica te-
tricas*

§. II. PAPISMUS EXTERMINATUS
 tricas tenebras schumatum offundere;
 variarumq; haresium cano ipsius nitore
 conspurcare ac decolorare satagisse:
 emissis satellitibus suis, iisq; partim Si-
 noniâ arte; partim aperto Ecclesie no-
 cendi studio instructis, & armatis. Pro-
 dierunt namq; Spiritu Vertiginis ine-
 briati in perniciem Ecclesie hujus Ducatus
 partim Anabaptistæ; partim Anti-
 Trinitarii; partim aperti Sacra-
 mentarii; partim Osiandristæ; par-
 tim Stancaristæ; partim Flaciani;
 partim Crypto-Calvinistæ; partim
 deniq; Synergistæ, ac Interimistæ:
 De singulis in specie aliquid erit monen-
 dum, in morem προνομιῶν propriorum:
 præcipuè verò ac primo loco de Anaba-
 ptistis, de Osiandristis, de Stancari-
 stis, de Crypto-Calvinianis; Horum
 namq; Schismata & hareses erant προ-
 νομιῶνα Corporis nostra Doctrina
 ἐσωτερικὰ hoc est, domestica; quippe in
 gremio hujus Ducatus agitata; reliqua-
 rum verò erant ἐξωτερικὰ extra limites
 hujus provincia vagata. & Ecclesias
 affligentia: ideoq; postremum occupa-
 bunt locum.

III. προ-
ηγόμενον
Religio
Anabapti-
stica, &
Sacramen-
taria.

Rustici
Caymen-
ses rebel-
les.

*TERTIVM, igitur, Corporis Do-
ctrina harum Ecclesiarum προηγούμενον*
idq. in ordine priorum anteceden-
tium primum fuit, Religio Anaba-
ptistica, & Sacramentaria, vel Zwin-
gliana.

*Circa illud in auspiciatum tempus,
quo furor Anabaptistarum Germania
colonias miseram in modum divexabat,
nec nostra Prussia ab eodem penitus im-
munis, liberave perstiterat. Anno quip-
pe 1525. furoris ejusmodi semina, Veri-
tatis, pacisq. hostis, per quosdam Enthu-
siastas sparsit, eaq. ad culmum, ac fru-
gem perniciosam deducere attentavit;
nisi in prima veluti herbâ suppressa fuis-
sent. Fascinavit nimirum Satanas quen-
dam ex vulgi fece Molitorem Caymen-
sem; cui ceu parastata suo in somnis ap-
parere consueverat in formâ spectati Vr-
ri, persuadentisq. ut auctor & suasor ex-
taret rusticis, ne amplius vel Magistra-
tui subsint; vel ordines consuetos reco-
gnoscant. Id quod etiam prastitit, adeo.
ut circiter 3000. rusticorum agminatim
contra Magistratum, & ordinem Eque-
strems insurrexerint; eosq. vi opprimere
conate*

PROPR. §. I. ANABAPTISTARUM Religio. 87.
conati fuerint; nisi, Regiomontani in
medium veluti tumultum prodissent,
rusticorum furorem delinissent; & nisi
vel maximè Pater patria Dux Albertus
Cracoviâ, post præstitum homagium
quasi ἀπὸ μηχανῆς redux supervenisset;
præsensq; remedium turbis attulisset.

Aleam sic jactam non ex animi sen-
tentia cecidisse indoluit Satanas; ideoq;
iterato conatu institit, novumq; mani-
pulum nebulonum Anabaptisticorum,
quibus ex parte permixti erant Sacra-
mentarii, haste in oras protrusit, qui
circa A. 1532. in hocce Ducatu oberran-
tes, perquam plurimos in errorum præ-
cipitia à veritatis tramite abiectos, in
massam suam pertraxerunt, hocq; pacto
vulnus Ecclesia adhuc tenella ac subole-
scenti exitiosum inflixerunt; adeò ut
consilii causâ ad B. Lutherum scribere
coactus fuerit Illustriss. Dux noster Al-
bertus p. m. à quo etiam responsum Ze-
lo & Spiritu Divino plenum, idq; typis
descriptum nactus: quod postmodum
Tomo V. Jenens. Germanic. fol. 488.
sequ. insertum deprehenditur sub titulo:
Sendbrieffe D. M. L. wieder etliche
Kotten.

B. Luthe-
ri Consi-
lium con-
tra Sacra-
menta-
rios, &
Anaba-
ptistas.

*Kottengeister An. 1532. an den durch-
 lauchtigen / Hochgebornen Fürsten /
 und Herren / Herren Albrechten /
 Marggraffen zu Brandenburg
 in Preussen etc. Herzogen. Ex qui-
 bus quidem litteris colligere est, agita-
 tam ab Hæreticis illis fuisse controver-
 siam de Cœna Domini; imprimis verò
 de præsentia corporis & sanguinis
 Christi reali, ac substantiali: nec non
 de orali manducatione corporis; ac
 bibitione sanguinis Christi; quam
 Anabaptista cum Sacramentariis impu-
 gnabant, confugientes ad caput 6. Jo-
 hann: in quo sedem hujus articuli fige-
 bant; sed solidè à B. Luthero in illâ
 Epistola refutati; propositâ in medium
 dextrâ, eâq; genuinâ capitis Iohannei
 interpretatione: nec non adjunctâ sub cal-
 cem Epistola gravi debaritatione, quò
 fanaticorum ejusmodi, & Sacramenta-
 riorum commercium vel consortium ceu
 angue & cane pejus fugiatur. Formalia
 illius adhortationis planè emphatica ta-
 lia leguntur: Derhalben vermähne ich
 vnd bitte E. F. G. wolt solche Leute mei-
 den/*

den/ vnd sie im Lande ja nicht lei-
den / nach dem Rath D. Pauli, vnd des
H. Geistes droben angezeigt. Denn
E. F. Gn. müssen bedencken / Wo sie
solche Rottengeister würden zu-
lassen/ vnd leiden; So sie es doch
wehren/ vnd vorkommen können/ wür-
den sie ihr gewissen greulich be-
schweren vnd vielleicht nimmer-
mehr wiederstillen können / nicht
allein der Seelen halben / die dardurch
versühret vnd verdampft würden: Wel-
che E. F. G. wol hette können erhalten/
Sondern auch der ganzen H. Kirchen
halben / wieder welcher / so lang herge-
brachten / vnnnd allenthalben gehalten
Glauben/ vnd eintrechtig zeugnüß etwas
zulehren gestatten. So mans wol könnte
wehren / ein vnträgliche last ist des ge-
wissens. Ich wolte lieber nicht al-
lein aller Rottengeister / Son-
dern aller Keyser / Könige vnd
Fürsten weißheit / vnd Recht /
wieder mich lassen zeugen; denn

ein *lotz*, oder ein tittel der gan-
 zen heiligen Christlichen Kir-
 chen wieder mich hören oder se-
 hen. Denn es ist ja nicht so zu
 scherzen mit Artickeln des Glau-
 bens von anfang her / vnd so
 welt die Christenheit ist / eintreck-
 tiglich gehalten / wie man schei-
 den mag mit Bapstlichen oder
 Keyserlichen Rechten / oder an-
 dern Menschen Tradition der
 Väter / oder Concilien &c. *Consilium*
huic quippe sanctissimo, morem gestis
Dux Albert: ideoque Anabaptistis, et
Sacramentariis aqua & igni interdixit
in hoc Ducatu; praevidio tamen, ne hab-
erent, de quo cen inauditi damnati, prae-
scriptique essent, conquererentur, colloqui
Rastenburgi indicto, ac inter nostro-
rum partemq. adversam instituto: certus ad
actum colloqui vel disputationis utrin-
deputatis; ex nostrâ quidem parte Pat-
lo Sperato & Polyandro; ex adver-
verò Eccelio, & Taukero: ubi inter
coll-

Collo-
 quium
 Rastenbur-
 gense, in-
 ter
 Collocu-
 tores
 Luthe-
 ran

colloquendam adversarii non solum sa-
tis auditi cum Anabaptistis Sacramen-
tarii fuerunt; verum etiam ex verbo
Dei confutatis eorum argumentis par-
tim confusi tacuerunt; partim verò in
contumaciâ perseverarunt; Quare et-
iam solum vertere coacti sunt A. 1532.

QUARTVM πρωτῆς μερον, idg. in
ordine propiorum ἰσω vel intus antece-
dentium secundum, fuit Schisma &
Certamen Osiandristicum. Sublato è
vivis B. Luthero non solum universa
fermè Germania bello arsit Schmalcal-
dico; verum etiam dispendium religio-
nis perpeti necessum habuit, projecto in
medium Ecclesia proscenium σφῶν ὑπὸ
illo Interim magis cothurno ambigua,
quàm hypotyposi sanorum verborum si-
mili: Quod insuper orthodoxarum Ec-
clesiarum ministris pro Normâ docendi
obtrudebatur; idg. sub peremptoriâ ne-
cessitate; ut qui et contraxi adcoque
aspernati Chimæram illam Metaxycam
fuerint; statione suâ removerentur.

Subolfaciens rebus etiam suis de futuro
inde asperiores certo sortem Osiander
tium Ecclesiastes Noribergensis, statio-

Pauli.
Sperat.
Polyadr.
& Sacra-
mētarios;
Anaba-
ptistas.
Ecceliū,
& Tau-
kerum.

I V.
Schisma
Osiandri.
Lica.

Osiander
Noriber-
gi sece-
dit.

ne suâ desertâ Uratislaviam concessit
ibidemq; aliquandiu substitit; donec
Illustrissimo nostro p. m. Duci Alberto
viam sternente M. Funcchio, (qui officio
Pastoratus Palaepolitani apud Regiomontanos jam fungebatur) inno-

In Prussia

concedit.

A. 1549.

sceret. Nactus igitur vocationem tunc
ad primariam professionem Theologi-
Academicam; tunc ad Pastoratum Pa-
laepolitanum Regiomonti, sponte ce-
dente M. Funcchio, ac ad munus con-
cionatorium in Aulâ capeendum tran-
seunte; Vratislaviâ Regiomontum ver-
sus devenit Osiander A. 1549. designa-
tusq; Ordinarius ac Primarius Professo-
juramentum prestitit Rectore Academi-
D. Johanne Placotomo, aliâs Bret-
schneider: spe ipsi simul factâ ab Illustris-
de successione in Episcopatu Sambien-
post fata Iohannis Brismanni. Caterum
Osiander non uno, sed pluribus error-
bus onustus, Ecclesias huius Ducatus a
ipso sui adventus primordio turbare
capit.

Errores

Osiandri.

I. De Pœ-

nitentiâ.

Prima heresis impingebat in Arti-
culum de Pœnitentiâ: Etenim pro loci
uti moris est, Academico disputaturus,

in thesibus publicitus propositus negatum
erit: Fidem esse partem Poenitentiae
Veræ, & Christianæ: An. 1549. 5.
April. Antagonistas autem habuit O-
siander inter reliquos M. Matthiam
Lauterwalde Elbingensem: is namq[ue]
non solum in ipso velitationis actu se
dogmati Osiandristico acriter opposuit;
verum etiam postera die propositiones
contrarias publicitus affixit; quibus de-
monstravit novitatem & peregrinita-
tem doctrinae Osiandristicae cum DE I
Verbo, & consensu unanimi Theologo-
rum è diametro pugnantes. Partes
Lauterwaldi etiam in ipso disputationis
actu suas fecit Johannes Placotomus
Medic. D. easdem propugnabat M.
Fabianus Stofferus.

Antago-
nistæ O-
siandri.

Hunc verò actum seu multis modis
inauspiciatū excepit mirabilis tragædia;
Johanne Placotomo, & M. Stofferō
in exilium propulsis; quibusdam verò
adolescentibus in carcerem conjectis, inq[ui]
eo aliquandiu detentis. Quod verò Pro-
fessionis suæ auspiciū ab hac materia
fecerit Osiander, culpā M. Friderici
Staphylli etiam Theologia Professoris

Relegatio
Professo-
rum.
M. Frideri-
ci Staphyl-
lus
indagator
errorum
Osiandri.

factum esse, perhibet M. Funccius, in sua relatione Historicâ de Osiandrismo:

In multis namq. familiaribus colloquiis cum Staphylo institutis ingenium suum erroneum prodidit Osiander; quo nomine etiam in suspicionem apud multos adductus, quod non recto pede incederet ad veritatem Evangelicam: nec prius eam diluere potuit, nisi habitâ publicitus disputatione: Qua verò tantum absuit, quò expectationi multorum satisfaceret; quin etiam magis magisq. errorem errori accumulares.

2. De imagine Dei.
A. 1550.

Secunda Hæresis Osiandri impingebat in Articulum de imagine Dei. Siquidem emissio in lucem publicam libello A. 1550. assertum ire non dubitabat 1. Filium Dei non esse imaginem patris secundum divinam suam naturam. 2. Christum secundum Humanam suam Naturam esse imaginem Dei: Verba namq. illius libelli inter cetera sic habent: Nisi Christus secundum humanam suam Naturam esset imago Dei; nullus alius vir, quicumq. tandem esset, posset dici imago

PROPR. § 11. *OSIANDRISMUS*
 imago Dei. 3. Imaginem DEI ge-
 nuinam revera ante Christi incar-
 nationem minimè extitisse. *ibid.* 4.
Homines non tantum qua animam ;
sed etiam qua corpus ad imaginem
 Dei esse conditos, 5. Filium Dei ea-
 dem forma ac statura Patriarchis in
 V. T. apparuisse ; qua postmodum
 natus ex Virgine Maria : *Vnde etiam*
dictum Seraphim h. e. pusionem fuisse.
Atq. hunc libellum fuisse quasi prodro-
mmum quendam, apertis Certaminis O-
siandritici, testatur D. Morlinus in
Historia Prutenica de Osiandrismo :
eum verò à nemine refutatum esse, ne-
dum refutari posse gloriatur M. Func-
cicus loco suprà citato.

Tertia hæresis Osiandri impinge-
 bat in Articulum de Incarnatione Fi-
 lii Dei contendendo. 1. Filium DEI
 incarnandum fuisse, quantumvis
 homo non peccasset : 2. Carnem
 Christi ex conditionibus naturali-
 bus, non fuisse mortalem, *vel lan-*
guoribus obnoxiam lib. d. imagin.
 3. Christum non potuisse fieri caput

3. de In-
 carnatione
 Filii Dei.

PARS I. MEM. A. ART. II. ANTeced.
 Dominum, Principemq; Angelorum;
 nisi carnem assumpsisset. *ibid.*

4. de Scri
 pturâ S.

Quarta Hæresis *impingebat in ar-
 ticulum de scriptura S. vel Verbo Dei
 siquidem sensu planè Schwenkfeldiano
 Osiander 1. distinguebat Verbum Dei
 in Internum & Externum: 2. Ex-
 ternum in voce evanescente, ac scri-
 ptura, ceu re exanimi, & mortua
 consistere: 3. Internum verò ipsum Fi-
 lium DEI esse pratendens: Hinc 4.
 Verbum externum impropriè; In-
 ternum verò propriè Verbum DEI
 esse asserens; ac proinde, non illi;
 sed huic omnem vim & Efficaciam
 deferendam esse, cum Schwenkfeldio
 nugabatur: adeò ut ambigere subeat;
 num dogma hocce fanaticum Schwenk-
 feldio; an verò potiùs Osiandro ceu
 auctori genuino acceptum sit ferendum.
 Erant quippe uterq; σύγγενοι ac coeta-
 nei; uterq; fanaticismum ejusmodi in-
 crustare eodem tempore ceperunt, nimi-
 rum circa Ann. 1525. Schwenkfeldius
 quidem partim in Silesia; partim in
 Germania oberrando vicos, Compita
 & Nobiliores Vrbes: Osiander verò
 Noriber-*

PROER. § II. OSIANDRISMUS

Noribergæ uti videre est ex aliquot tractatibus Osiandri olim Noribergæ conscriptis, ac in Senatu Noribergensi cum parte adversâ Pontificiorum dissertatus proximè antè reformationem Evangelicam; partim A. 1523. partim A. 1525. hæc verò Regiomonti typis descriptis An 1553. quorum prior hoc circumfertur, titulo: Handlung eines Ersamen weisen Raths zu Nurnberg mit ihren predicanten: alrer verò: Ein gut vnterricht vnd getrewer Rathschlag an einen Erbahren weisen Rath zu Nurnberg. Ex quo quidem sanatisimæ cæno, quomodo eluctari possit M. Rathmannus Minister Dantiscanus; ipse viderit; quippe qui Osiandri tractatum posteriorem suum facere, ac ad stabilendam suam opinionem approbare non subdubitavit im vngegründeten Bedencken contra Dn. D. Dietericum: p. 127. Et adhuc quispiam dubitet M. Rathmannum esse Schwenkfeldo-Osiandristâ? Neg. enim iuvat cum diverticulum, ac si hoc scripti genus non Osiandro; sed toto Ministerio Noribergensi auctore, esset profectum: Hac enim in parte ha-

M. Rathmannus
Osiandro
Schwenkfeldianus.

PARS I. MEM. I. ART. II. *ANXECED.*
bet contradicentem ipsummet Osiander
drum in tractatu Regiom. A. 1554. 24.
Ianuar. in lucem emissio. hocce cum titu-
lo: Beweisung / daß Osiander vber die
30. Jahr allewege einerley von der Ges-
rechtheit des Glaubens gehalten vnd
gelehret habe. Vbi Osiander disertis
Verbis testatur, scriptum illud A. 1525.
postmodum verò Regiomonti A. 1552.
in lucem emissum, à se, in curiâ Nori-
bergenfi presentibus 300. Senatoribus
quatuor à manuensibus ad Calamum
fuisse dictatum; à quorum uno Osiander
protocolli exemplar impetratum to-
tosq. triginta annos reservatum demum
heic Regiomonti publici juris fecit. Si-
milia paradoxa inculcat Osiander in
Confessione suâ Duci Prussiæ p. m.
Alberto exhibitâ A. 1551. Lit. C. & G.
de Verbo Interno & Externo.

5. de Spi-
 ritu S.

Quinta Hæresis impingebat in Ar-
 ticulum de Spiritu S. eundem per quan-
 dam qualitatem describendo im Getreo
 wien Rathschlag de quo supra: Quem
 errorem dudum ante nos in Synodo
 Naumburgensi observatum, damna-
 tumq. esse A. 1554. testatur Flac. Illy-
 ricus

PROPR. II. OSIANDRISMUS
tractatus von den fñnehmsten
und gröbsten Irthumben Osiandri an
die Christen in Preussen errore 31.

Sexta Hæresis Osiandri impinge-
bit in Articulum de Justificatione;
contendendo: 1. Iusticiam in hoc arti-
culo, quæ sit ad salutem, & vitam æter-
nam esse probitatem, in quâ & sub quâ
omnes aliæ virtutes intelligantur &
comprehendantur: ideoq; 2. iusticiam
esse illud, quod iustum inclinet, &
moveat ad iustè agendum, sine quo
nec iustus esse, nec iustè agere possit:
immò verò quo Christus Sanctissimam
suam humanitatem iustificat:
3. Hanc iusticiam esse ipsum Deum,
aut Essentiam Dei: 4. Christum se-
cundum divinam tantum naturam
esse nostram iusticiam, & nullatenus
secundum humanam: 5. Iustifi-
care nil aliud esse, quàm reipsâ, aut
ipso facto iustum facere; iusticiam
influere; iusticiam infundere; pec-
catum mortificare, expurgare, &
prorsus delere. 6. Formale iustifica-
tionis consistere in habitatione es-
sentialis iusticiæ Dei in nobis.

Hæc

*Hec & similia portentia defensum
ibas Osiander tūm in Academia; tūm
in cœtu plebeio.*

*In Academia quidem propositâ pu-
blicitus disputatione de hoc Themate A.
1550. 24. Octobr. idq. ex jussu Ducis
Alberti p. m. apud quem Osiander de-
nuò per literas à M. Friderico Staphy-
lo ex Germaniâ, quò ad tempus, ob
grassantem luem pestiferam secesserat,
exaratas erroris hujus accusabatur:
quem ille non tantum non emendavit;
verùm etiam acerrimè propugnauit, in
presentiâ Illustrissim; cui quidem er-
rori vehemenier sese opposuerunt in A-
cademiâ nostrâ tum temporis theses pro-
positas examinantes D. Melchior I sin-
derus ut & Dn. Martinus Chemni-
cius illo tempore Bibliothecarius Illu-
strissim;. urgendo imputationem iusticiæ
Christi: sed loco responsionum, & solu-
tionum scommata, & inuectivas acer-
biores reportarunt, perhibente Dn.
Morlino ceu teste oculari, & aurito il-
lius disputationis: qui paucis ante die-
bus disputationem Osiandri anteverte-
rat nimirum 13. septembr. in Borussia*
deus-

PROPR. § II. OSIANDAI SMUS
deveniendū. Ac initio quidem Osiander apud multos excusabat Dn. Morlinus; quippe ab eo compellatus negabat, suam hanc fuisse sententiam, quod Christus tantum secundum Divinam suam naturam nostra esset Iusticia: donec progressu temporis, partim ex Osiandri; partim ex Funcii aula Concionatoris, hominibus diversum perciperet; adeo ut quā hunc articulum Lutherus Osiander à Funcio praeferretur. Proinde post multas attentatas premissasq; adhortationes cum Osiander pertinaciter in errore persisteret; Antagonistis ejusdem idq; non nisi septimo demum mense, Dn. Morlinus sese una cum Dn. Veneto adjunxit; causseq; divina pio zelo usq; ad vita discrimen exiliusq; miseriam patrocinari non exhorruit, una cum paulò ante commemoratis, quibus etiam accesserat M. Fridericus Staphylus redux ex Germaniā; M. Johannes Tetzeli Funcii Collega; M. Johannes VVislingus Hebr. lingua Profess. M. Bartholom. VVagnerus, Johannes Hoppius &c. Caterum non nisi trium nomine, scripta adversus dogma Osiander

101.

Dn. Morlini advē-
tus in
Prussiam.

item D.
Veneti.

a. inf. p. 107.
159.
b. infra p. 2173

Osiandri prodisseprehenduntur; videlicet Dn. Morlini, Georgi Veneti; & Petri Hegemonis; quorum ille officio Pasto-
 ratus apud Cneiphovianos; hi verò munere Professorio Theologico in Academia fungebantur.

Ocuplex
 processu
 incerta-
 mine O-
 siandri.

Scripta
 Osiandr.

Quis autem processus in continuando hoc funesto Certamine, cog. sapiendo, fuerit observatus; prolixè annotavit Dn. Morlinus in Historiâ Prutenicâ; ubi octuplicem processum recenset, usq. ad suum exilium: unde etiam à lectore Historia studiose peti poterit. Videatur etiam das Fürstliche Aufschreiben A. 1553. Arsit verò certamen hocce vivente Osiandro in tertium ferme annum: Fatus namq. concessit Osiander A. 1552. 11. Octobris. Porro durante Schismate, plurima à parte utraq. prodierunt scripta: Auctore Osiandro quidem pro stabiliendâ sententia suâ: præter disputationem commemoratam, ut & confessionem; lucem aspexit publicam; Bekenntniß von dem Einigen Mittler Jesu Christo / vnd Rechtfertigung des Glaubens ad Ducem Albertum p. m. A. 1551. 8. septembr. Testi-
 monia

monia B. Lutheri de justificatione Fi-
dei, Regiom. A. 1551. 21. Martii Be-
richt vnd trostschrift an Ern Georgium
Besold Ministrum Noribergens. Eccles.
Xenodochial: Regiom. A. 1551. 20. Se-
ptembr. Beweisung daß Osiander vber
die 30. Jahr allewege einerley von der
Gerechtigkeit des Glaubens gehalten
vnd gelehret habe. Regiom. A. 1552.
24. Ianuarii. Wiederlegung Responsi
φ. M. Bugenhagii, & Johann. For-
steri Regiom. Ann. 1552. 21. April.
Schmeckbier Regiom. A. 1552. 24. Iu-
ni. Wieder den Tittel auff D. Morlins
Buch von der Rechtfertigung des Glaub-
bens Regiom. A. 1552. 28. Maii. Ein
Sendbrieff an einen guten Freund von
D. Morlins Predigt/ Regiom. A. 1552.
11. Iunii. Wieder die Nachtraben Re-
gion. A. 1552. 10. Ianuar. Bekenntniß
einer Christlichen Person von Christi
Leiden/ Sterben/ vnd gangem gehorsam
Gebetweise A. 1552. 21. Maii. Huc spe-
tiant plurima conciones, partim adhuc
superstite, partim defuncto Osiandro ty-
pis excusa. Ex parte Orthodoxorum non
tam *ὁυδανῶν* ἀλλὰ μέτρω non thorno;
sed

Scripta
Anti-O-
slandri-
stica.

Theolo-
gor. Wur-
tember-
giacorū
scriptum
palliati-
vum erro-
ris Osiandri.

Primum.

Secundū.

sed horreo sparsa adversus Osiandrum
transmissa in Prusiam fuerant ex Germa-
nia scripta : in Prusiam etiam prodii-
Confutatio Confessionis Osiandristi-
cæ, auctore Dn. Morlino, cui subscri-
psere Dn. Venetus pro tempore Magni
Academ. & Petrus Hegemon D. Theo-
log. Profess. A. 1552. 25. Maii.

Inter exteros primi hoc in negotio
requisiti Theologi VVurtembergiaci
An. 1551. 5. Octobr. scriptum tale con-
cinnatum huc trans miserunt ; quo er-
rori Osiandristico palliatio potius
quàm confutatio conciliabatur, omni
controversie momento in inanem doctri-
nam transformato 5. Decemb. An
1551. ad Ducem VVurtemberg. Chri-
stophorum. Proinde satisfieri neutri
parti eo ipso potuit : Nam & Osiandri
ipsemet, ipsiusq. Antagonista, utpote
Dn. Morlin. cum Veneto, & Hege-
mundo solemniter contra sententiam
VVurtembergiacorum protestabantur,
disceptari utring. non de Cephaplumi-
cen re evanidâ ; sed de fundamental.
articulo fidei. A. 1552. 9. Febr. Hinc
denuò dilucidioris responsi gratiam soli-
citatur.

PROPR. S. AA. OSIANDRISMUS

itati Theolog. VVurtembergiaci Anno
1552. 26. Febr. non absimile priori sup-
editarunt, esse videlicet duntaxat bel-
um Grammaticale, quod neutri parti
nequaquam officiat: 1. Iunii An. 1552.
quod nequaquam Theologi Pruteni-
i acceptarunt; Sed Osiandri dogma
are seos magis magisq. arguere non du-
itarunt; uti habet responsum singulo-
um ad Illustriss. Ducem Prussia Alber-
um: Morlini quidem ejusd. Anno
1552. 11. August. ut & 17. Veneti 14.
Augusti: 17. & 23. Hegemundi 13.
August. ut & 27. ac 1. septembr.

Hac dum inter pariem utramq. ul-
ro citroq. non sine magnâ contentione
& Ecclesia dilaceratione agitantur; O-
siander morbo gravissimo corripitur,
ex quo etiam intra paucos dies obiit A.
1552. mense Octobr. Cum quo tamen
stigium illud inauspicatum minimè in-
ercidis: Quandoquidem Osiandrista
summo in id incumbabant studio, quò
novas Theologorum VVurtembergiaco-
rum declarationes, ad partes Osiandri
reclerent, & in iniquum sensum perver-
erent: addita specioso prætectu, hoc pa-
f

Contra-
rium des
monstran-
tibus
Theolo-
gis Prute-
nicis,

p. 237

Obitus
Osiandri.

Et

Inhibitio
Elenchi
ab Ofian-
driftis.

Professio
res pro-
scribun-
t.

c. p. 183

Quidam
sponte
emigrant

pro saluti & paci Ecclesie ac Reipublicae
consali: Quo fine inhibebantur omnes
taxationes erroris Ofiandriltici & re-
prehensiones adversa parti, eiq; ortho-
doxa, sub minis gravissimis, instigantur.
M. Funccio ex Cathedra. Nec irritum
insuper eventum: Nam quidam ex cor-
pore Academico exauclorabantur; D.
Johannes Pontanus verò Recltoratui
spoliabatur ut & Professio; una cum
V. Volffgango von Kitritz (qui post
discessum ex Borussia ad Cancellaria
sum à Duce Saxon: Johanne V. Vil-
helmo promotus fuisse prohibetur a
Heshusio; in parentatione super fune-
commemorati Ducis in Academ. Ienen-
habitâ, heicq; Regiomonti typis descripti
A. 1573. 12. Mart.) ut & M. Bartho-
lomæo V. Vagnero: reliqui verò pericu-
lum imminens declinaturi statione su-
disertâ, sponte discesserunt nempe M.
Fridericus Staphylus, & D. Fran-
ciscus Stancarus Theologiae & He-
braeae linguae Professor. Dn. Morli-
nus percepto exitioso Mandati ab Illu-
striss. promulgandi, argumento, eiden-
rationes doctrina purioris assertorias

vel Theticas ; & falsa Osiandristica
lencheicas exhibet 3. Febr. A. 1553.
sed frustra ; Mandato ejusmodi publici-
us promulgato , in Urbibus , & extra
as. Hinc Dn. Morlinus domin. Esto
nihi, auditores suos fideliter pramo-
uit, ne humano edicto magis quam Des-
cepto morem gererent. Id quod inau-
dient Illusterrimus noster , 14. Febr.
ab secessum Regiomonto in mandatu
qui per Magnifico Dno Burggrabio supremo
Christophoro von Breynen resigna-
tionem officii Pastoralis Dno. Morlino
denunciari relinquit ; sed qui partes il-
las exequi piaculum & nefas duxit ; ur-
tente lices easdem iterum iterumq. Il-
lustrissimo ; donec hac de re certior fa-
tus Dn. Morlinus , inito cum amicis
consilio, secessum à Senatu Cneiphoviano
Daniscum versus impetrat 10.
Februarii ; ac sequenti 19. Febr. ipsa
Dominic. Invocavit Ecclesia sua ad
& Hic tempus valedicit, comitante cum , no-
mine Senatus , Jacobo Quant Cive
Cneiphoviano. Interea quedam Ma-
gistra Nobiles pia & honesta cum reli-
quis, deliberatione invicem instituta ,
suppli-

Dn. Mor-
lini con-
stantia.

Secessus
Dn. Mor-
lini Dan-
iscum
versus.

Matrona
rum sup-
plex in-
tercessio
apud
Princi-
pem.

supplices una cum Virginibus, & puellulis (circiter 400. Indi-
vidua) Ducem Illustriss. de reditu &
restitutione Pastoris sui Dn. Morlini
solicitant postridie Palma: 27. Martii
An. 1553. horam circa octavam ferme
antemeridianam. Passa verò repulsam,
in planctum & fletum largissimum com-
plicatis manibus erumpebant ac ad Illu-
striss. Ducissam prius intercessionis causa
confugiebant; postmodum verò omni
spe frustrata, puellulus primum, post or-
dine secundo puellus; tertio virgini-
bus premisis, in arcem arcus obambulan-
do, sublati in altum suspiriis, ac vocibus
unanimitè accentabant illud Psal. 124.
Ach Gott von Himmel siehe darein
etc. Finis horce continebant illud: *Es
wolt uns Gott genädig sein etc.* &
 tandem valedictura Psal. 51. *Erbarm
dich mein O Herre Gott, Threnodian
hancce lamentabilem coram ex palatio
suo aspiciendo, & exaudiendo Illustriss.
Marchio VVilhelmus ArchiEpisco-
pus Rigensis, Frater Ducus Alberti
sibi à lacrimis temperare non potuisse
fertur.*

Tristen

PROPR. §. II. OSIANDRISMUS

109.

*Tristis ejusmodi Panegyrim excepit,
adventus legatorum Sereniss. Electoris
Saxon. Johann. Friderici: Ab hoc
quippe missi huc devenerunt ex ordine
tū Theologico tū Politico. D. Lu-
tus Menius superintendens Gothanus.
D. Christophorus Elephas, & M. Jo-
hannes Stolfius aula Vinariensis Cō-
tionator. Dn. Fridericus von Was-
genheim: sed & his obigit, quod Spi-
ritus S. ore Salomonis pronuntiavit:
Homo quidem proponit; sed Deus
disponit; sollicitatione Dn. Morlini
seratis vicibus Dantisco 19. Aprilis,
& 9. Maii A. 1553. ad Ducem Alber-
tum transmissa, quo coram legatus audi-
retur, causaq. bonitati patrocinaretur;
irrita prorsus redditā. Quamobrem
Dn. Morlinus ad Senatum Cneipho-
vianum resignatorias officii sui literas
transmisit, eo cum Ecclesiā universā
Deo commendato; ac vocationem ab Ec-
clesiā Brunopolitanā, quo etiam Dan-
tisco abiit, amplexus est; donec mutata
rerum Prutenicarum facie A. 1567. re-
stitueretur.*

Legati
Saxonie

Dn. Mor-
lini litte-
ra resig-
natorię.

Infragiferam porro expeditionem

f 3

illam

Collo-
quium le-
gatorum
Saxonis
eorum
cum O-
siandri-
tis.

illam Legatorum Saxoniorum fuisse te-
stantur ium acta colloquii inter M.
Stolsium, & à parte Osiandri inter
M. Funccium & M. Scieurum habita,
idq. ex postulato, & instinctu Comitiss
Poppen; (in cuius presentia etiam di-
spatatio erat instituta) ubi Osiandristas
perrinaciter sua sententia adhaerentes
ad Synodum provocarunt, Quam in sen-
tentiam opera precium visum est ipsum
audire M. Stolsium loquentem in lite-
ris ad Illustriss. Ducem Albertum, post
habitum Colloquium: Gnedigster Fürst
vonn Herr / wiewol E. S. Durchl.
auff vorbit Graffen Poppen etc.
G. S. ein gespräch mit Funcken zu
halten gnädiglichen erlaube / vnd
dasselbe am negsten Sonntag / in bey-
seyn hochgedachten Graffen gehal-
ten worden: So ist doch Funck
vnd Scieur auff vorigem Trehumb
bestanden / vnd haben keiner einrede
statt geben wollen: Sondern auff
einen Synodum die orthierung ver-
schoben. Dargegen sind wir auch /
auff rechter Göttlichen / vnd in der
Schriffe

Schriſſe gegründeter meinung vnd
 Lehr/ feſt blieben/ vnd bitten Gott/
 Er wolle vns darbey gnädiglich er-
 halten. Es ſol/ vnd wird auch Gott
 nie ſichtiger gewalt zu ſeiner zeit er-
 weiſen/ daß Oſianders lehre vorſüh-
 riſch; vnſere rechte vnd Chriſtlich iſt.
 Gott bekehre die/ ſo durch Oſiander
 verführet ſind etc.

Obtulit etiam M. Stoltius Duci Stolſii
 Alberto ſcriptum ſuum *Thesi ortho-* *ſcriptura.*
doctam de iſtificatione & Antitheſin O-
ſiandriſticam parallelas exhibens die
Luna poſt Férias Iohann: Baptiſt. A.
1553. Regiomonti: quo litteris Illuſtriſſ.
ſiniſ (quarum priores 30. Maii Re-
giomonti; poſteriores verò 4. Junii
Nerohaufen A. 1553. erant exarata)
pro errore Oſiandriſtico facientibus ſa-
tisfacere conabatur.

Quid caeteri legati Saxonici ege-
 rint cum Oſiandriſtis, ac praſertim cum
 Funcchio & Andrea Aurifabro; in
 actis conſignatum deprehenderetur, mo-
 do illa non interceſſiſſent: tranſmiſſa
 verò fuiſſe Theologis VVurtember-
 giacis ab Andrea Aurifabro nomine

- Illustriss. restatur Epistola D. Brentii ad Aurisabr. responsoria 12. Maii An. 1554. Studgard. exarata: in qua verba inter alia hæc leguntur: Percurrit etiam reliqua acta cum legatis Saxonica;*
- 22 *in his actis videtur mihi, quod Func-*
  - 22 *cus adhuc urgeat iusticiam Dei apud*
  - 22 *Paulum Rom. 1. significare Deum ip-*
  - 22 *sum, & justificari Rom. 3. significa-*
  - 22 *re ex impio reipsâ iustum fieri. Quod*
  - 22 *certè meâ quidem sententiâ confi-*
  - 22 *tere non potest. Et hæc aliena inter-*
  - 22 *pretatio à sententia Pauli involvit,*
  - 22 *& obscurat universum negotium.*
  - 22 *Quare Funccius ita teneat dogma*
  - 22 *de iustitia essentiali, ut aliena dicta*
  - 22 *non eò torqueat; sed propria ad con-*
  - 22 *firmationem ejus seligat. Hæcenus*
  - 22 *Brentius.*

Syllabus
scriptorū
Anti-O-
siandri-
sticorum.
Censuræ
Genera-
les.

*Antequam hinc abeamus, juvat
scriptorum dogmati Osiandristico à
Theologis in Germaniâ A. 1551. 1552.
1553. usq. ad A. 1554. oppositorum sylla-
bum subijcere. Theologorum VVit-
tebergensium tractatus Confessione O-
siandristice oppositus prodiit An. 1552.
præmissa hæc titulo: Antwort auff*

das

Das Buch *Andreae Osiandri* von der
Rechtfertigung des Menschen: an-
ctore Ph. Melancthone cum approba-
tione Johannis Bugenhagii, Johan-
nis Forsteri Theolog. & Hebr. lingu-
Professors: Alter hoc titulo insignitus:
Der Kirchen zu Wittenberg iudicium,
von diesem vnsern Buch wieder *Osi-
andrum auctoris*: Johanne Bugen-
hagio, Johanne Forstero; & Paulo Ebe-
ro M. An. 1552. die conversion. Pauli.
Censura Theologorum Vinariensium.
& Coburgensium; auff die bekentniß
Osiandri von der Rechtfertigung des
Glaubens edit. Erphord. apud Ger-
vasium Schurmer A. 1552. 1. August.
Huic subscribere Nicolaus Ambsdor-
fius, Iustus Jonas, Erhardus Schnepf-
fius, Maximilianus Mörlinus; Iustus
Menius, Johannes Grajo, Victorinus
Strigelius, Johannes Stolfius, Johan-
nes Aurifaber, Johannes Birnßel/
Johannes Fessellius &c.

Isdem auctoris prodiit alter tra-
ctatus contra *Osiandrum*: Verlegung
der fürnehmsten stücken/ in dem giftigen
Buch *Osiandri*, von der Rechtfertigung

Ann. 1552. Tercius insuper hoc gaudens titulo: Confusatio h. e. Wiederlegung aus H. Schrifft der Irthumer Andrea Osiandri von dem Artickel der Rechtsfertigung A. 1552.

Censura Theologorum Marchiarum ad Oderam: Gründliche anzeigung / was die Theologen des Fürstenthumbs der Mark zu Brandenburg lehren vnd bekennen wie der Osiandrum, ex postulato Ducis Alberti ad Electorem Brandenburg: Anno 1552, Francofurti per Johan: Eichorn.

Censura Ministerii Hamburgensis, & Lünzburgerensis, eaq̃ omnium nervosissimâ & solidissimâ (cuius auctor num Epinus cuius eruditionem Dn. Chemn. sepius in L.C. admiratur, eamq̃ toto ipsius vita tempore latitasse conqueritur, an verò Ioachim V Veltphalus fueris, incertum est) A. 1552, Mense Febr.

Censura Ecclesiarum Marchiarum 15. in Synodo Cultrinenfi praesente Illustriss. Marchione Brandenburgense Johanne, congregatorum à 1. die usq̃ ad 16. Febr. Ann. 1552. Wiederleo

gung

PROPR. 11. OSIANDRISM⁹
 gung der *opinion*, oder bekändendß
Osiandri, welches er nennet von dem
 einigen Meier Jesu Christo / &c.
 von J. S. Gn. Marggraff Johan-
 sen zu Brandenburg &c. *Theologen*,
 in gehaltenem *Synodo* zu Cuſtrin
 verſamlet / außgangen: Inmaſſen
 ſolches Marggraff Albrecht dem
 Ältern Herzogen in Preuſſen / auff
 ſeiner S. D. ſelbſt ſchreiben / vnd be-
 gehren / zugeſchickt worden. *Franco-*
fursi per Johann: Richorn / A. 1552.

Censura Miniſterii Noribergen-
ſis: Welcher junger Prediger zu
 Nürnberg veranewortung / gegen
 der Anklag *Andr. Osiandri*, ſo new-
 lich in Druck wieder ſie iſt außgan-
 gen / *Magdeburg. per Chriſtian Rudin-*
ger A. 1552.

Facit inſuper Matthias Flac. Illy-
ric. aliarum cenſurarum mentionem in
praſatione ſuper declarationem Johan:
Brentii &c. A. 1553. 1. Maji nimirum:
Cenſuræ Miſnicorum Theologorum;
Franconicorum; Megapolitanorum,
Pomeranorum, Lipſienſium, Magde-
burgenſium.

Censuræ
particu-
lares,

*Prodierunt præterea circa illud tem-
pus, Censuræ particulares. uisite au-
toribus, Erasmo Ailbero Exule; wies-
der das Lasterbuch Osiandri, darina-
nen er das gerechte Blut Christi
verwirffte / als vnrechtig zu vnser
Gerechtigkeit; ad Albertum Prussia
Ducem A. 1551. in exilio: Virginis ac
Linnæ scripta est pars Urbe libelli.
Quod reliquum Alberus scripsit in
Urbe Iovis;*

Nicolao von Ambsdorff Exulo,
auff Osianders Bekändnuß ein vns-
terricht vnd Zeugnuß / daß die Ge-
rechtigkeit der Menschheit Christi/
darinnen sie empfangen vnd gebor-
ren ist / allen gläubigen Sündern ge-
schendte / vnd zugerechnet wird / &c.
Magdeburg: apud Christian Rüdinger
A. 1553.

Flacio Illyrico Exule Cob repudia-
tum Interim & negotium Adiaphoristi-
cum Ermahnung an alle Stände
der Christlichen Kirchen in preussen
Osianders Lehre halben: cum sub-
scriptione Nicolai Gallii 29. Septembr.
Ann.

A. 1552. Magdeburg: per Christianum
Rüdinger.

Item: Verlegung des Bekändt-
niß Osiandri, von der Rechtferti-
gung der armen Sünder / durch die
wesentliche Gerechtigkeit der hohen
Mayestät Gottes allein / durch
Matth. Flacium Illyricum mit vnters-
schreibung Nicolai Galli, ad Ducem
Prussia Albertum p. m. A. 1552. i. Marti
Magdeburg. apud Christian. Rudinger.

Item Wieder die Götter in Preuss-
sen / Ein kurzer / heller vnd klarer be-
richt / von Verdienst vnd Gerech-
tigkeit Christi: eodem Autore ibid.

Item: Wieder die newe Zergerey
der Dikajusten vom Spruch Chris-
ti Johann: cap. 16, Spiritus S. arguet
mundum de iusticia, quia ego vado ad
Patrem ibid.

Item: Antidotum auff Osiandri
giffteiges Schmeckbier ibid.

Item: zwey fürnemliche gründe
Osiandri vorleget zu einem Schmeck-
bier.

Item: Wieder die Götter in
Preussen / so da schwermen / daß
Gott

Gott eben also in ihnen wohne / also
in der Menschheit Christi 9. Augusti
A. 1552.

Item: Beweisung / daß Osiander
der helt vnd lehret / daß die Göttliche
Natur eben also in den Gläubigen
wohne / wie in der Menschheit
Christi selbst / vnd daß weiter darauff
folge / daß die Christen eben also
ware Götter seyn / vnd angebetet
müssen werden: als der Mensch
Jesus Christus selbst A. 1552. 1. Ianuarii
ibid.

Item: Eine offene Tafel von
etlichen Sprüchen Augustini. *ibid.*

Item: Eine kurze erzehlung bey
derseits Argument / Osianders vnd
der vnsern.

Item: Ein Büchlein von der
Gerechtigkeit.

Item: *Proba des Geistes Osiandri.*

Item: Eine Vorrede vber Bren-
tii vnd Osiandri meynung vom Ampte
Christi / vnd Rechtfertigung des
Sünders A. 1553. *ibid.*

Item *Præfatio sup. declarationē Bren-
tii, & aliorum Theol. VVürtembergens.*
quæ

PROPR. § 11. OSIANDRISMUS
quā Disputationem Osiandri de Iustificac-
tione, una cum Confessionibus eorundem
A. 1553. 1. Maji Magdeburg, apud Mi-
chaelem Lotter/ ad Status Prussia.

Porro auctore M. Stephano Bi-
lavv von Oschatz/ Ein bekändenuß/
vnd kurzer bericht, wieder die irrige
Lehr Andr. Osiandri A. 1552.

Iusto Menio Superintendente Go-
thano, Von der Gerechtigkeit die für
Gott gilt/ wieder die neue Alchimi-
stische Theologiam Andreæ Osiandri,
Anno 1552. Vbi ex verbis Raymundi
Lulli de Insulâ Majoricarum, praefer-
sim ex praefatione super librum Primæ
dixinctionis secretorum Naturæ, seu
Quintæ Essentiæ, Osiandri dogmā e-
ructur & evincitur: Verba praefationis
inter alia, sic habent: Respondit ei Mo-
nachus: Omnia sunt DEO possibili-
lia: unde quamvis tu sis indisposi-
tus: potest te ab istâ tribulatione li-
berare: Respondit ei Raymundus:
Iuxta dispositionem materia agit forma:
Item, Potestas DEI, & sua iusticia con-
vertuntur: unde dico: quod in pot-
estate DEI, ita est Essentiale iustifica-
re; sicut essentiale posse: Non igitur

PARS I. MEMB. I. ART. II. ANTIC.
 tur potest DEus aliquid; quin possi-
 cum iusticiâ: aliàs esset destructa Vni-
 tas essentialis potestatis & iusticiæ, &
 Anonymo: Tröstliche Gegensprüch
 des Ehrwürdigen Herrn D. Martin
 Lutheri, vnd Matthia Illyrici, wieder
 des Rabbi Osiandri Primarii, Spruch
 A. 1552.

Item Parelleli collationum Doctrin.
 Osiandristica & Lutheri in folio. Item
 drey Sermon D. Mart. Luth: darinnel
 er des Osianders Schwarm längs
 zuvor/ als würde es bald geschehen
 gesehen hat/ I. Sermo habitus VViteber-
 ga An. 1525. d. Luna Fer: Paschat: supe
 Gen: c. 3. 5. II. Eodem Ann. & die hor
 pomeridian. super c. 22. Genes. III. eo
 dem Ann. die Martis Feriâ tertiâ Pa-
 schat: super Exod. c. 3. de ruba ardenti
 Francofurt: ad Oder. An. 1552. apud Io-
 hann. Eichorn.

M. Matthiâ Lauterwaldt Elbin-
 gense: Fünff Schlußspruch wieder
 Osiandrum: VViteberg. A. 1552. 15. Iuli.
 durch Veit Creuzer.

Item: Was vnser Gerechtigkei
 heiße contra Osiandrum A. 1552. ibid.

Item

PROPA. §. 11. OSIANDRISMUS

Item: Ein bedenden / was zu
halten sey von des Täuleri offen-
bahrung / entdeckung / vnd er-
leuchtung. Anno 1553. *ibid.*
Vbi ex propositione quartâ & quintâ,
dogma de inhabitatione DEI Essen-
tiali, ut & de justificatione nostri ac
salvatione in caritate vel dilectione
DEI consistente, propè ad Osiandristi-
cum accedens in medium producitur, &
refellitur.

De iis, quæ obtinente
adhuc hæresi Osiandristicâ in
Prussîâ A. 1554. & 1555. gesta sunt;
ut & de actis Synodi Regio-
montanz A. 1554.

POst fata Osiandri. & excussionem
Dn. Mörliini, certamen Osiandristi-
cum in Prussia majora adhuc capiebat
incrementa. saxum hocce controverten-
di Sisyphæo gravius revolvantibus
duobus orthodoxis Theologis Superstiti-
bus Prutenicis Dn. D. Veneto & D.
Hegemundo: idq. non sine laudabili
constantia. Factum verò instinctu

Veneti.
& Hege-
mundi
constan-
tia.

Functio, Andreæ Aurifabri Medici

Vocatio
D. Johan-
nis Auri-
fabri in
Prussiam.
A. 1554.
Legati
Wurtem-
bergici.

Synodus
Regio-
montana.
Confessio
Osiandri-
stica.

Litteræ
Brentia-
næ Osiandri-
sticæ
faventes.

ac imprimis Matthiæ Horstii evenis,
Johannes Aurifaber D. Andreæ frater
ab Illustrissimo Duce Alberto
Ducatu Megapolitano vocaretur, se
prætextu componendi litigii eo tempo-
nondum sopiti. A. 1554. Quo sine alio
legati quoque 12. Maii in Prussiam de-
nere Theologi VVurtembergici
Jacobus Beurlein, & D. Rupertus
Durr A. 1554. ex postulato Illustrissi-
mæ Ducis Alberti : quibus præsentibus
Synodus Regiomonti indicitur, con-
gregatisq; in arce Illustriss. Theologi
Confessio ab Osiandristis nomine In-
striss. Ducis Alberti consarcinata
truditur ejusmodi, in quâ Osiandristi
rimas elabendi, & studium, Christi-
cum Belial conciliandi unice querebatur
in quo quidem propositio multum animo-
si erant à D. Brentio, qui tum legatus
illis coram; tum D. Andrea Aurifabro
per literas tale Consilium suggerit;
non tam Osiandristica, quam Orthodoxa
religio in discrimen venire necessarium
haberet. Placet autem formalia litem-
rum de hoc negotio à D. Brentio exar-
datis.

PROPR. O. A. OSIA ANDRIS HUS
 rum, ac per legatos illos oblatarum D.
 ndrez Aurifabro huc apponere: C. L.
 Medico D. Doctore Andr. Aurifabro,
 Consiliario Illustriss. Princip. Boruss.
 Ono & amico suo in Christo observando.
 in Christo: Quod felix, faustumq;
 it; redit ad vos Vester Timotheus,
 & ducit secum comitem Doctorem
 iacobum Beurlinum; non ut hic per-
 petuò apud vos hæreat; sed ut ali-
 quandiu vobiscum commoretur, &
 uvet vos operâ suâ in constituendâ
 Ecclesiæ tranquillitate. Adjunxisse-
 nus ei libenter Doctorem Herbran-
 dum; sed impetrari non potuit. Sed
 amen, ut probaremus vobis quoquo-
 nodo possimus nostram volûtatem;
 usum est, D. Rupertum Durr Beurline
 adjungere; qui etsi antea mihi non
 it notus: tamen à Beurline, cujus
 onvictor fuit; ita vobis commen-
 latus est, ut speremus cum non mi-
 nori usui vobis futurum, quàm si
 Doctore Herbrandum misissemus. Scri-
 psi meam sententiam de articulis,
 quos ad me dedisti. & spero me pau-
 is controversiam istam ita expli-
 cuisse.

culisse, præsertim in tertiâ propositione; ut qui *Statum* ejus non videt nihil videre videatur. Tota n. hujus Controversiæ explicatio pendet ex evolutione amphibologiæ hujus Verbi *Iustificare*, quæ si hætenus non fuissent involuta Calumniis, mendaciis, dissimulationibus, & depravationibus; tranquillior esset Ecclesiâ. Legi acta Illustriss. Principis cum Doctore fratre suo (Iohanne Aursibro) & laudo fratris tui moderatione ac hortor ut in hoc instituto perga. Qua in re habebit fidelem adiutorem Doctorem Beurlinum. Non dubitamus quin vos ipsi cogitetis de optimâ ratione, quâ hoc dissidium, vel componatur, vel mitigetur: Non tamen potui committere, quin & mea sententiam dicam.

- Videtur ergo mihi optimum,
 22 Confessio Illustrissimi Principis tradat.
 suo fratri, & Doctori Beurlino, ac r
 23 liquis nonnullis Theologis apud vos diligenter excutienda, & in locis vel obscuris, vel ambiguis illustranda, & Calumnias, quantum fieri possit obviam eant.
 24

Dei

Deinde, & hi Theologi colligant ex
scriptis aduersariorum (ita appellat
heologos Osiandro contradicentes)
absurdas consequentias, seu calumnias,
quas hactenus ex doctrinâ Borussicâ (ita
nim consultius videmur loqui, quàm
Osiandrica) texuerunt, & orbi obtru
erunt: ac eas vel explicent; vel paucis
refutent. Quae si collectae fuerint Theo
log. Testim. ferant publico scripto, con
fessionem addendo; Quod, cum genus do
cendi in Borussia diligentissimè expen
dissent; non potuerint cognoscere; nec
Illustrissimum Principem aliter sen
tire; nec alios aliter docere, quàm
Confessio illa contineat: Nec ullam fi
dem adhibendam esse tot calumniis, &
peruationibus, quae hactenus ab aliis
parsa fuerunt.

Hac ratione spero futurum, ut &
vos liberemini multis suspicionibus, &
ecclesia iam vestra, quàm externa tran
quilliores reddantur. Quod si verò quis
quam alius contendere pergat; fruatur
suo ingenio: Ecclesia Dei non habet hanc
consuetudinem. Percurri etiam reliqua
Sta cum legatis Saxonis &c. (vid.

Respon-
siones D.
Brenii ad
articulos
ab Auri-
fabro pro-
positos.

*supra circa A. 1553.) Reliqua D. Beur-
linus copiosius &c. Bene & feliciter
Valè; Stutgardia die 12. Maii An.
1554. Iohannes Brentius. Epistola-huic
adjunxit D. Brentius Responsiones suas
ad articulos Novem ab Andrea Auri-
fabro sibi propositos: quibus quidem
nil aliud, quàm meram conciliationem
dogmatis Osiandristici cum sanâ de
Iustificatione doctrinâ instituit; nec non
in Osiandri Antagonistas acerbius in-
vehitur: præsertim circa articul: 6. in
responsione his verbis: Qui suscep-
erunt initiò certamen cum Osiandro:
hi cœperant jam odium adversu-
eum: exccæcati autem odio nihil
Verborum ejus dextrè interpretari
potuerunt. Et post: Itaq; existima-
verunt, eum etiam pugnantia cum
Paulo docere: cum fieri posset, ut
unus locus scripturæ aliter, & aliter
explicetur, & tamen utraq; senten-
tia per se posset esse pia: quemadmo-
dum nos in posteriore nostro scripto
ad Illustriss. Principem multis exem-
plis ostendimus. Sic circa artic. 5.
respons. Ita fit, inquit, Brentius, si j*

de

lex adhibet odium, & invidiam in
Consilium, nihil potest tam circum-
spectè dici; quin depravando malè
exponi queat. Si autem adhibet in-
consilium caritatem, quæ nihil mali
cogitat; sed omnia credit; vel fa-
vorem, aut benevolentiam; nihil
tam incommodè dicitur, quod non
tam modè exponi queat &c.

Ejusmodi igitur Consiliis, ac feri-
tis Osiandristæ in suo proposito magis
magisq. confirmati; novam sui dogma-
tis palliationem moluntur, fabrefactâ
eccelesiæ confessione presentibus VVur-
tembergicis legatis 13. Julii; ac no-
mine Illustrissimi per eosdem Synodo
scriptam illud ἀμφοτέρω exhibent 3.
Septembris A. 1554.

Pertexitur autem illâ Confessione
argumentum, Primò de Christi personâ
Deinde de Officio, adeoque de opere re-
demtionis, & justificationis nostræ
coram Deo. Circa personam Christi,
minus dextrè inter alia dictum Luc. 7.
vers. 35. ad communicationem Idioma-
tum refertur: Sanctum quod ex te
nascetur vocabitur filius Dei; Cum

Cōfessio
Osiandria
starum Sy-
nodo ex-
hibita A.
1554.

Argumē-
tum Con-
fessionis
erroneū.

fit propositio personalis, ad Unionem Hypostaticam pertinens. Deinde præter unicum idq. primum Genus communicationis, nullum aliud indicatur crediturve.

Circa officium docetur de Justificatione: hanc constare duabus partibus 1. reconciliatione nostri cum Deo: vel peccatorum remissione per fidem: 2. renovatione, per inhabitationem iusticie Dei essentialis in nobis juxta legem Dei: 3. Christum secundum Divinam naturam esse nostram iusticiam: vel Deum, vel divinam Christi Naturam & essentiam esse nostram iusticiam.

Judicium
Synodi de
Cōfessio-
ne

Quale verò iudicium Theologorum in Synodo Regiomontanâ congregatorum, Confessio illa reportarit; videre est ex Recessu postremo Synodi, Legatis VVurtembergiacis insinuato 19. Septembr. A. 1554. cog. Illustriss. Duci Alberto tradendo. Cujus formalia in gratiam lectoris, quandoquidem instar actuum Synodaliū, (qualium quidem copia impetrare non potuit) esse poterunt, huc verbotenus apponere placuit.

Der

Der Pastorn vom Lande
Endlicher Receß / den
Herren *Legatus* zuge-
setzet.

Ehrwürdige / Achebahre / hoch-
gelahrte / Großgünstige / be-
sondere liebe Herrn / wie S.
Durchl. zu Preussen / vnser Gnädig-
ster Herr / vnd Landsfürst / gnädigst
verordnet / vnd befohlen / daß wir
vnser bedenden / oder anwore in
dieser handlung für E. E. vñ Acheb.
einbringen sollen / als auch biß an-
hero allezeit geschehen : Also stellen
wir denselben E. E. vnd Acheb. die-
sen vnsern lezten Endlichen vnd
schlißlichen sentents / oder vnsern
Schluß auch zu : Demuetiglich bit-
tende / denselben Fr. Durchl. zu in-
sinnieren / vnd vorzubringen / vnd zu-
forderst betreffend die *allen* bis an-
hero die kürzlich zu repetiren.

Daß auff befehl vnd verschrei-
bung Fürstl. Dhe. wir alle (wie auch
die andern theils Pfarherr des Für-
sten.

stenthumbes) an Zeit vnd Ort / wie
 bestimmet / gehorsamlich vnd unter-
 thäniglich erschienen sind / anzuhö-
 ren die endliche Decision, vnd ent-
 scheidung des ganz schweren/lang-
 wierigen/ärgerlichen vnd sorglichen
 Zwispalts in der Religion, so leider
 für etlichen Jahren allhie in Preuss-
 sen durch Osiandrum erregt / vnd
 noch schwebet / betreffend den allers-
 höchsten Artickel vnseres h. Christli-
 chen Glaubens / vnd der Seelen Sel-
 ligkeit / vnd der glorien des grossen
 Gottes vnseres h. Erren vnd Hey-
 landes Jesu Christi: Nemlich:
 wie ein armer Sünder für Gott
 gerecht wird. Vnd aber / weil Fr.
 Dht. dazu eine gemachte Confession
 vorstellen lassen / daß wir dieselbe/
 vnserer einfalt nach / das rechte mit-
 tel / vnd weg zur endlichen entschei-
 dung vnd abhelffung der Sachen/
 nicht haben erkennen können: Son-
 dern daß es vielmehr zur erweite-
 rung / vnd erneuerung derselben / vnd
 zur neuen Disputation gerathen
 wolte /

wolte / vnd zu hindansetzung aller
ergangenen ordentlichen judicien,
vnd der zugesagten vnd öffentlichen
ausgeschriebenen execution, so dar-
auff gewiß (wie billich vnd recht)
folgen solte.

Daß auch die Confessio an ihr
selbst Conciliatio mera, vnd nur ei-
ne sorgliche vergleichung vnd verein-
igung were beyder streitigen / wie-
derwertigen vnd unvergleichenen Leh-
ren Osiandri, vnd vnserer Kirchen:
cum Contradictionis partem alte-
ram necesse sit falsam esse. Eins
muß vnrecht seyn / zugleich können
sie beyde nicht recht seyn. Wie dan
aus der Antithesi oder Contradicti-
on, vnd ewigem streit zwenyerley
Gerechtigkeiten des Gesetzes/
vnd des Euangelii in H. Schrifft
klar zu sehen / vnd vnwieder-
sprechlich ist: Auch daß es viel zeit
vnd mühe erfordere / in solcher an-
zahl der pfarhern (damit wir etli-
cher Schwachheit / wie billich zu tra-
gen / schweigen) eines jedern mey-

nung

nung (wie von nöthen) insonderheit
vnd gründlich zu hören: auff daß
wir vns dan eines einhelligen judi-
cii, de materiâ, formâ & fine totius
scripti, endlich entschlossen.

Derhalben/wiewol wir zu nichts
(daß Gott weiß!) so hertzlich genei-
get / als dem bösen Handel / einmal
abzuhelffen / vnd Fürstl. Dhet. vns
serm Gnädigsten Herren / in allem
billichen/geflüssigen gehorsam/ nach
höchstem vermögen zu leisten: ha-
ben wir die Confession fürzunehmen
vnd zu judiciren vns beschweret /
vnd es zu thun gänglich recusiret,
vnd dafür demüctiglich gebeten/vnd
haben auff dem einmal erkandten/
vorgenommenen/bewilligten/zuge-
sagten / vnd an die protestirende
Stände ausgeschriebenen / vnd an
ihm selbst rechten/billichen/vnd in
der Kirchen gewöhnlichen vnd Göttes-
lichen Proceß wollen beruhen: nem-
lich/ daß das schuldige Part/ die
Osiandristen / auff erkändnuß
nach Gottes Wort / wie nu die
judicia

judicia aller Kirchen öffentlich
für der Welt sehen / vnd das
Licht nicht schewen / die Exe-
cution warten vnd leiden solten:
Haben auch ernstlich drauff gedrun-
gen / vnd darauff in keinem wege ge-
schrieten / noch vns zu einem andern
vnd neuen Process bewegen noch
ziehen lassen wollen. Vnd haben
vns zur recusation oder entschuldig-
ung etlicher gewisser Artidel ent-
schlossen / darauff gänglich zu behar-
ren / welche wir neben mündlicher
erklärung für E. E. vnd Acheb. vns
Fürstl. Dht. vnsers Gnädigsten Hers-
ren Gegenantwort wider einbrachte:
nemlich / S. Fr. Dht. heete sich auff
ihr gnädiges vnd ernstes begehren /
des Gehorhams zu vns versehen.

Weil aber das enestanden / da-
mit der mangel niche an Fr. Dht. /
wolle S. Fürstl. Dht. die Execution
wol nicht abschlagen / aber doch zu-
vor modum Executionis von vns
wissen / welches E. E. vnd Achebart.
auff vnserer bitte / damit wir die
mey

meynung gnug verstanden/ vnd desto fruchtbarer handeln köndten/vns auch schriftlich zugestellet.

Vnd weil dan Fr. Dhet. damit begehret vnd befohlen modum executionis zu stellen/wie vnd worüber vns dächte/dass die geschehen solte/ deß wir vns vnter einander erstlich/ vnd darnach mit E. E. vnd Achtb. sampt den andern Herren *Doctoribus* vergleichen solten: Haben wir vnsern vorschlag vnser verstandes gethan / vnd denselben Schriftlich eingelegt.

Dieweil wir aber nach solchem allem keine richtige vnd vnwider-
russliche Antwort der *Execution* halben bekommen können (wie vns wol zugesagt) vnd von tag zu tag je lenger je mehr biß in den XIII. tag auffgezogen werden: Auch der letzte angesetzte tag/ als vergangenen Montags fürüber ist/ vnd darunter manchsältig auff
den

den Gassen / vnd von Gankeln
öffentlich/als mit Teuffeln beses-
sen/ verunglimpffet vnd verlä-
stert worden: wieder welche man
auch ernstlich zu beten vermahnet.
Ober diß / daß gestriges tages der
massen von Fürstl. Dtt. an E. E.
vnd Achtb: Antwort gefallen / de-
rer meynung sich dieselbigen ferner
an vns zu bringen / beschwärllich
gefunden.

Müssen wir erachten / daß
alle handlung vergebens / vnd
die hoffnung nur vmbsonst ist/
vnd weil das Wiederpart sich selbst
nicht richten noch erkennen kan o-
der wil/nach dem wort S. Pauli: So
wir vns selber richteten/ so würden
wir nicht gerichtet / 1. Cor. II. Auch
aller Kirchen ordentliche judicia
contumaciter verachten vnd lestern/
sie dem lieben Gott zu richten selbst
befehlen/ des Gerichtes sie sich nicht
so freventlich entledigen oder ent-
brechen werden. Vnd sind derhal-
ben / dieweil wir mit grosser be-
schwei-

schwerung allhie so lang gelegen /
 endlich bedacht auffs erste von hie-
 nen zu reisen / vnd in dem Namen
 Gottes / ein jeder an gebührende
 Stelle / vnd zu seiner vertrauten Kir-
 chen / widerumb anheim zu ziehen :
 Demütiglich bittende / E. E. vnd
 Acheb, wollen vns also bey Fr. Dhet,
 anzeigen / vnd daß wir vnsern weg
 widerumb anheim zu nehmen ge-
 schickte / vnd vns alles gnädigen wil-
 lens / vnd bewiesener Wolthat / gegen
 S. J. Dht. höchlich / vnd in aller vn-
 terthänigkeit bedanken thun / vnd
 daneben als zum beschluß ver-
 melden :

Ob wol Fr. Dhet. vielleicht meyn-
 en / oder von den Ehrenbläsern
 vielmehr also beredet wird / daß der
 Streit zwischen den Parteyen nicht
 so groß sey / wie man ihn macht : o-
 der Sie thue Gott den höchsten
 dienst dran / daß sie vber des Osi-
 andri Lehr fest vnd beständiglich hel-
 nemlich / daß in Contradiatione die
 beyde / des Gesetzes Gerechtigkeit
 vnt

und des Euangelii/ stracks wie-
der einander seyn / vnd eine die
andere gänzlich auffhebet / vnd
bey einander in keinem wege ste-
hen / noch nimmermehr mögen
conciliri vnd verglichen werden
Rom: 3. Wo die vom Gesetz Er-
re sind ; so ist der Glaube nichts/
vnd die verheissung ab/ Rom: 11.
Christus aus Gnaden ; so ist nicht
aus verdienst der Werck: Sonst
würde Gnade nicht Gnade seyn.
Christus aber aus verdienst der wer-
ke ; so ist die Gnade nichts/sonst
wäre verdienst nicht verdienst/
Gal: 2. So durchs Gesetz die Ge-
rechtigkeit kompt/ so ist Christus
hergeblisch gestorben: Item, daß
wir wissen/ vnd sind gewiß aus
dem Wort Gottes/daß/ wer mit
dem Gesetz Gerechtigkeit umbge-
ht/ der ist vnter dem Fluch Gal:
3. Wie

3. Wie dan das Wiederpart selb
 bekennet/vnd bekennen muß/das
 re wesentliche Gerechtigkeit/ de
 Gesetzes Gerechtigkeit sey / allen
 daß sie mit andern hohen auffg
 blasenen worten spielen / v
 nennen sie Gottes Gerechtigkeit
 der Gott selbst/ vnd wer ein a
 ders Wort predige/ denn das Wo
 vom Creuz/ ein ander Euangelium
 einen andern Glauben/ einen a
 dern Christum; oder Christum au
 ders/denn wie Er für vns gecreu
 get/ vnd das Opffer für der gant
 Welt Sünde worden ist/ vnd ein
 andere Gerechtigkeit / denn es
 Ampt oder Werck / der satisfacti
 Jesu Christi: Er predige was
 wolle/ die Werck / oder das Wesen
 Göttliches/ oder Menschliches/ a
 ser oder in Christo treibe/ oder d
 he es/so hoch vnd wunderbarlich/al
 immer müge / vnd wenns auch
 höchste Apostel/oder gleich ein An
 gel vom Himmel were/ daß er t
 flucht ist/Gal:1.

Nicht daß wir das Gesetz an
ihm selbst gänzlich solten auffgeha-
ben suchen / denn wir wol wissen/
daß das Gesetz durch den Glau-
ben nicht aufgehoben ; sondern
vielmehr auffgericht wird / Rom:
8. Vnd sey der allerbeste wille Gt:
des / vnd des Menschen höchste Zier-
de / nach welcher er anfänglich er-
schaffen / vnd darvon durch die Sün-
de gefallen / vnd durch den Glauben
aus dem h. Geist darzu widerbracht
werden solle: Vnd kürzlich / daß
man den Glauben nicht ohne /
vnd wieder die Werck: die Erlö-
sung ohne vnd wieder die Heili-
gung ; die Gnade ohne vnd wie-
der die Gabe / Christum ohne
vnd wieder den h. Geist lehren
an / vnd nicht sollen allein gute
Pfister / aber böse vnd gar keine
Pfingstprediger seyn ; sondern
daß man ein jegliches in seiner
Ordnung vnd zu seiner Zeit /
h ij nach

nach vnterscheid der Leute / *modo* & *sine* predigen solle / daß man sie nicht vnter einander menge / oder eins fürs ander setze / oder diesem gebe / oder nehme das jenem allein gebühret / Also die Gerechtigkeit dem zuschreibe dem sie nicht gebühret ; Welche S. Paulus nennet das wort Gottes recht theilen.

Vnd ist das einige rechte Meisterstück / daran alles am meisten gelegen / vnd daher aller vnrat vnd zwiespalt von der Justification allein herfleußt ; Wie wir d an vnsern Widersachern / die Gerechtigkeit an ihr selber nicht straffen ; sondern daß Sie sie zur Gerechtigkeit des Glaubens vnd d Evangelii machen / vnd vertuscheln / vnterdrücken / vnd heben diese damit gänzlich auff / vntreiben damit gewaltliche Abgötter

eren/ daß Sie sie zu Gott selbst
 wesentlich machen. Gleich wie
 wir das nicht an ihnen straffen/daß
 sie Christum rühmen vnd predigen/
 sondern daß sie ihn nicht recht pre-
 digen/ Nemlich/ daß Er nicht nach
 seinem Ampt/oder Wercken der Er-
 löschung vnser Gerechtigkeit sey:
 sondern nur nach der Gottheit/
 darauß dan viel ander gewlicher
 Irrrath weiter folget/vnd so schreck-
 liche lästerung des H. Bluts Christi
 an vielen Orten/ welches zu lange
 zu erzehlen/vnd sonst von vns gnug
 angezeigt ist/ vnd wer den Chri-
 stum also vns nicht prediget/
 der prediget keinen Christum/
 oder Christum gar nicht: son-
 dern seines eigenen Herken dün-
 kel vnd gedichte: Ja er prediget
 den leidigen Teuffel dafür.

Derhalben/ wie Oslandri Lehre
 aus Gottes Wort ersichtlich; darnach
 von aller Kirchen ordentlichẽ judicio
 verdampt ist: Also sollen vnd können
 wir

wir sie mit keinen *conciliationibus* justifi-
 ficiren, oder recht sprechen: Sondern
 verdamnen sie auch weiter Ampte
 halben/ wie wir von Gott schul-
 dig/ vnd halten die Personen/ so
 die vorsehlich vertheidigen / pro
ipso facto excommunicati, *Et a*
hærenis ab Ecclesiâ nostrâ; nach der
 Regel Christi: Höret er die Ge-
 meine nicht; so halte ihn als ei-
 nen Heyden vnd Zöllner: Vn-
 S. Paul: Ein Ketzerischen Men-
 schen meide/ wenn er einmal vn-
 abermal vermahnet ist/ vnd wiss-
 daß ein solcher verkehret ist/ vn-
 sündigtet/ als der sich selbst verur-
 theilet hat: Vnd vnsern Bischöf-
 lichen Decreten, welche auff befel-
 lich Sr. Dht. selbst gestelle/ daß wir
 etwas wieder die Augspurgisch
 Confession lehren würde: der so
 excommuniciret seyn / vnd wo
 nicht wiederrufft / aus der Kir-
 che

hen ganz verworffen werden.

So aber jemandes dächte/ sagen o-
der schreyen wolte/ wir oder andere
hätten ihn denn zu viel oder vnrecht/
weil der Streit wol zwischen vns
bleiben wil: so befehlen wir das
endliche Urtheil vnd das Recht zwi-
schen beyden Partten zu sprechen/
vnd zu vergelten/ einem jeglichen/
wie er verdienet/ dem der verordnet
ist/ ein gerechter Richter vber die
ganze Welt/ zu richten die Lebens-
sigen vnd die Todten: Der wolle/
als dar ewige Sohn Gottes/ vnd
onser einziger Herr vnd Heyland sei-
ne arme Christenheit bey seinem
Vort erhalten: Sie in aller Wies-
erwertigkeit trösten/ stärken/ vnd
ewiglich verklären/ Amen! Actum
den 19. Septembris, Anno 1554. auff
fr. Dhr. Schloß zu Königsberg
in Preussen.

Sequitur Subscriptio: Wir all-
ie vnterscriebene bekennen mit
onser Hand/ daß wir diesen Receß/
vnd einhellige versammlung der Pasto-

ren des Fürstenthumbs preussen
 (welche aus Gottes Gnade/bey heiliger reiner Lehre/ noch unverrückt blieben) vber diesen wichtigen hohen sachen/ Gott dem Allmächtigen von seinem lieben Sohn / unserm Herren vnd Heyland Jesu Christo zu ehren / vnd seiner lieben Christenheit zu trost gestellet/ von Herzen bewilligen/vnd was sie hiehin bewogen / vnd aus eingebung des heiligen Geistes/einerächteiglich geschlossen / auch unsere endliche meynung sey / bey der wir mit der hülffe Gottes gedenden zu bleiben.

XCI. Orthodoxi Theologi Synodo Regio- montane intererāt

Reperiuntur autem Theologorum, qui Synodo intererant; nec non dogmatibus Osiandristico contradicebant ad XCI. Synodo subscripta Nomina: Georgio Veneto & Petro Hegemone Professoribus agmen ducentibus: Pastoribus verò Regiomontanis maximam partem cum Osiandro facientibus; exceptio M. Christophoro Longino Concionatore aulico; paulò post excusso, eig. Osiandrista surrogato, M. Ottomaro Epplino Suevo

Cenius

cujus Postilla Patrum A. 1560. Regiom.
 n fol. in lucem prodire, Regi Polon.
 inscripta), referente Illyrico in scripto
 Mandato principis A. 1555. XI. Au-
 gusti promulgato, opposito sub finem nec
 non Georgio Domigt Ecclesiastâ Auli-
 co; Diacono etiam Cneiphovianæ
 Ecclesia Paulo Brunemwald: & Lobni-
 censium, Michaelæ Geil; reliqui o-
 mnes à partibus Osiandri steterant; Pa-
 ter quidem Cneiphovianus M. Mat-
 thæus Vogelius (de quo plura inferius) p. 176.
 Veteroppidanus tunc temporis M.
 Funccius cum suis Diaconis, Lobni-
 census: presulcoribus horum extantibus
 D. Andrea Aurifabro Osiandri Genero
 Medico & Consiliario Aulico; ipsius-
 que fratre Johanne Aurifabro, nuper
 in Prussiam vocato.

Eventu Synodi, utpote inauspicato,
 neutri parti satisfaciente; Osiandriste
 novis machinamentis errori suo patro-
 cinium conquirunt; eundemq. vi Eccle-
 siis ac Scholis universis hujus Ducatus
 obtrudere satagunt, promulgato alio
 Mandato sub nomine Illustrissimis, ac
 conjungente, quò citra ullam tergiversa-

ovum
 Mandatū
 in gratiā
 Osiandri-
 starum 24
 Septem:
 A. 1554.

tionem, aut exceptionem, Confessio
Theol. VVurteniber. una cum Decla-
ratione ab omnibus Ecclesiis & Scholis
recipiatur quoq; Theologi ad ejusdē Nor-
mam in Scholis, & Ecclesiis unanimiter
doceant; neq; una pars alteram damnet.
Id quod factum 24. Septembr. A. 1554.
Verba illius Edicti conciliationem do-
gmatis Osiandristici cum Orthodoxo u-
nicè injungentis sic habent inter cetera:
Befehlen wir derhalben hiennit ernstlich
gebittend allen / vnd jeden vnsern Pfare-
herrn / daß sie forthin der Württembergi-
schen Kirchen Confession, Declaration,
vnd deroelben Lehr sich genieß verhal-
ten. Sintermahl dieser Handel von der
Rechtfertigung / so in vnsern Landen ent-
standen / darinnen gründlich expliciret
wird / vnd der Augspurgischen Confes-
sion gang vnd gar nicht zuwieder etc. As-
pexit autem lucem publicam Edictum
illud 27. Septembris typis Johannis
Daubmanni.

Censuræ
Mandati.

Quam verò procul à doctrinâ Au-
gustanæ Confessionis Edicti dogmata
absuerint, demonstrarunt copiosè Du-
Moriinus scripto peculiari Mandato
hui

huic opposito . hocce insignito titulo :
 Trewe Warnung vnd Trost an die
 Kirchen in Preussen Ioachimi Morli-
 ni D. wies den Fürstlichen Abscheid
 A. 1554. publiciret, an die Kirche vnd
 Stände in Preussen edit. Magdebur-
 gens. A. 1554. apud Michael: Lotter:
 et & Matth. Flacius, in suo tractatu
 ad status Prussiae. Christliche War-
 nung/vnd vermahnung Matthiae Fla-
 cii Illyrici, an die Kirche Christi in
 preussen / den nechsten Abscheid bes-
 langende Edit. Magdeburg. apud Mi-
 chael. Lotter 1. Ianuar. A. 1555. ubi Re-
 cessus Principis triplici nomine taxatur
 1. quod iungat Theologus Declaratio-
 nem VVurtembergensium cum Con-
 fessione pro Normâ docendi unice agno-
 scendam: cum tamen Osiandri dogmati
 applaudat: denn sie wil die Sachen
 dahin deuten vnd lencken / als hette
 Osiander wol eine gute meinung ges-
 habt: aber darinne mangelte es ihm
 nur/ vnd darinnen were er allein
 strafflich gewesen/das er solche seine
 rechte meinung mit Paulo Rom. 1. 2.
 3. & 4. hette wollen bestetigen be-
 stätigen

schönen vnd verteidigen / vnd hette
 also nur eines oder zweyer Sprüche
 mißbrauchet. So doch das eben
 der rechte Hauptstreit / oder
 Hauptpunct ist. Wer es mit
 Paulo. Lehre oder halte / oder nit:
 Item wer die Gerechtigkeit oder E-
 uangelium prediget / so der liebe Pau-
 lus Rom. 1. c. 3. c. 4. Et hat gepre-
 diget oder nicht, Es ist fürwar nicht
 ein Grammaticale bellum oder worts-
 gezand: Sondern reale vnd realissi-
 mum von dem allerhochwichtigsten
 Stück vnser Seligkeit. 2. quod Theo-
 logos contumacia, & criminis lesa Ma-
 jestatis accuset; quod minus terrefacias;
 partes ius-Elenchticas eripiat: 3. quod
 Ecclesiarum iudicia & censuras susque-
 deg. habeat.

*Atq. hoc, & alio sensu accipi velim
 ea, qua Disputatione X. membro V. An-
 tithesi III. circa Osiandri Schisma à no-
 bis annotata fuere: videlicet Confessio-
 nem & Declarationem Theologorum
 VVürttembergensium publico Principi-
 pus decreto ac mandato, in omnes Eccle-
 sia*

ſias & Scholas introductam & ceu piam,
ac orthodoxam receptam vel judicam
fuiſſe, intellige ab Oſiandriſtis; nequa-
quam verò ab orthodoxis.

Ceterum Mandati illius Executio
multos exulare coegit ex Pruſſia Theo-
logos referente M. Illyrico, idg. procu-
rante, & per inſidias inſtigante D. An-
dreâ Aurifabro; quem ideò Flacius
per contumacem vocat einen Hundarht/
der die Kirchen Diener nach ſeinen
gefallen hat pflegen ab / vnd einzus-
etzen: vide Declaration: Confess.
Brentianæ 1. Maii A. 1553. ſcriptum
præterea Relationi Funccianæ oppo-
ſitum A. 1554. ut & Mandato Princi-
pis, A. 1555.

Vbi nec hoc ſicco pede prætereundum
diſmiſſâ Synodo, ac Legatis VVurtem-
bergiacis, re infectâ reditum domum
verſus parantibus, Johannem Aurifa-
brum Medici fratrem: cujus antehac
ſæpius facta mentio, Præſidentem tra-
ctus Sambienſis creatum fuiſſe: quo au-
tem pacto, & proceſſu; ex ipſius Johan-
nis Aurifabri commemoratione in A-
pologia contra Benedictum Morgen-
ſtern

Exilia
Ortho-
dorum
Theolo-
gorum.

Creatio
tumultu-
aria Epi-
ſcopi Sama-
bienſis.

107 Aurif.

Stern ad Status Prussiae A. 1566. iuvare
 percipere: Refert autem Aurifaber, se
 legitimè ad Episcopatum Sambiensem
 vocatum, & promotum fuisse A. 1554.
 at tamen sine Ordinum electione, ut &
 absq. Ministerii votis, sub pretextu Re-
 galis, Magistratui in solidum vocandi,
 & instituendi Episcopos competentis;
 sed non nisi ab Osiandristis confecti, &
 veteratoriè excogitati. Creatur itaque
 Aurifaber tumultuariè, & ex abrupto
 Episcopus, citra ullam precedentem
 deliberationem; convocatis duntaxat
 plerisq., quos quot in festinatione nimia
 (periculum namq. erat in morâ) & qui-
 dem die Dominicâ, partim ex Acade-
 miâ; partim ex presentibus tunc Poli-
 ticiis; partim ex Ordine Senatorio
 trium horum Oppidorum, haberi pote-
 rant in Aulam Principis: Vbi in unum
 congregatis Cancellarius nomine Illu-
 strissimi, in presentia adhuc Legato-
 rum VVurtembergicorum, negotium
 ratione creandi Episcopi denunciat:
 nemine vel contradicere; vel ad mini-
 mum in deliberationem idipsum vocare
 audente; sed de instituto Omnibus gra-
 tulan.

ulantiſſimis, Illuſtriſſimoq; pro benignâ
 erga Eccleſiam curâ, gratias agentibus;
 ſic quidem narrante Aurifabro ipſomet:
 qui & hoc inſuper addit ex liberalitate:
 Illuſtriſſimum aſſumto ſecum Episcopatu
 Candidato. in ſummum Templum
 Cathedrale Cneiphovianum conceſſiſſe
 comitantibus ex commemoratis Ordini-
 bus plurimis Viris: Concionem verò
 inauguralem, vel Inveſtitoriam ha-
 bente D. Jacobo Beurlein, eâq; abſolu-
 tâ Ordinationem cum xepoſitâ, vel
 manuum impoſitione adminiſtrante in
 conſpectu aliquot mille hominum; poſte-
 ro die verò hinc diſcedente in Sueviam.

Proteſtatos autem contra ejusmodi
 proceſſum fuiſſe ordines; teſtis eſt Bene-
 dictus Morgenſtern in ſuis literis ad
 ordines Pruſſiæ A. 1566. id quod diſti-
 nulat Aurifaber in Apologiâ, ac ſi ſe
 inſcio factum eſſet. Aſt hoc veriſſimum
 eſt, Aurifabrum ſine ſcitu & ſuffra-
 giis ordinum, uti in Pruſſiam voca-
 tum; ita Episcopum creatum fuiſſe;
 uti teſtatur Actio capitalis Ordinum
 ejus Ducatus coram cōmiſſariis Reg.
 Majest. Polon, A. 1566. Menſe Octo-

Proteſta-
 tio Ordini-
 um con-
 tra pro-
 ceſſum
 ejusmodi

F. 194.

bri his verbis : Daß ein solcher *Præsident* durch *Matthiam Horst* / ohn als les vorwissen vnd willen der *Landschafft* / oder anderer *Räthe* gefordert : der so leichtfertig von einem *Studio* auff das ander gesprungen : daß er ein *Medicus* gewesen : darnach ein *Iurist* worden / vnd hat zu *Kosstock* *procuriret* ; letztlich aber wie man *saget* / *quod desperatio facit Monachum* ein *Theologus* worden / vnd alhie vor einen *Bischoff* oder *Præsidenten* auffgeworffen.

Johannes
Aurifaber
Osiandri
f. 2.

Porro Errori Osiandristico sese fuisse addictum, prodidit soricus in morem D. Johannes Aurifaber in quadam concione A. 1554. Feste S. Martini Regiomonti habitâ, in qua doctrina Anti-Osiandristarum publicitus contradixisse, eamq. damnassee fertur à Dn. Morlino in suis literis : narrante Benedicti Morgenstern in Querulis ad Ordines Prussiae literis A. 1555.

Aliud
Manda

Et quia Osiandrista viderunt sententiam non per omnia ex voto suo profecisse ; promulgant aliud mandatum nomine Illustrissimi ad omnes sua celsitudinu

Præf. uadinis subditos. A. 1555. 11. Augusti, tum in-
 uadens Theologis Orthodoxis cam gratiam
 Land Osiandritis; immò verò imperans E Osiandri-
 gefor ecutionem Recessus Anno preceden-
 ein e promulgati: Damit also auff bey-
 ungen den theilen eine Amnistia, vnd ver-
 arnat gessung alles / so verlauffen/ auffge-
 zu Brichtet werde / sub interminatione
 ne m emotionis ab officiis, & aliarum mul-
 nachtarum, Dn. Morlinus verò huic Man-
 bie volato contrarium scriptum divulgat sub
 en auf sculo, daß Osiandri Irrehumb in
 seine vergessenheit zu stellen) oder
 o selbinzulegen sey A. 1555. 23. septembr.
 s in m dat. Brunswicens.

in qu Simile huic conscriptum publici ju-
 Martis facit tractatum Flacius Illyricus:
 doctri Daß das Preussische Mandat den 11.
 us ch Augusti dieses An. 1555. Jahrs aus-
 ar à Begeben / betreffende die Amnistiam
 re Bender vergessung der Osiandrischen
 us ad Begererey / mit guten gewissen nicht
 an angenommen werden/etc. grund-
 unt fliche Ursachen: Producit autem Illy-
 suo p icus contradictionis sue duodecim
 ndat ragnantissimas rationes, qua etiam in
 sue eculari libello typis descripte adhuc
 sud circum-

Taxatio
 Mandati
 exdorna-
 ta.

d Morlino.

Flacio.

circumferuntur passim. Confer ejusdem tract. Von der Einigkeit: ubi pluribus quàm viginti argumentis inveni hancce materiem perlexit: parte secundâ.

Duce
Megapolitano.

Duci etiam Megapolitano Illustriss. Johanni Alberto Mandatum illud displicuisse, testantur aliquot Epistola ad Ducem Albertum hoc nomine redargutoria, ac magis debortator exarata; Vnus saltem Formalia medium producere allubescit.

**Dem Durchlauchtigsten
Hochgebornen Fürsten / von
Herren Albrecht dem Eltern / Marg-
graffen zu Brandenburg: Herzogen
Preussen etc. Unserm freund-
lichen lieben Herren Ohm
Vätter.**

**Hochgeborner Fürst / Freund-
licher lieber Herr Ohm Väter-
licher / Ich habe E. L. Antwort
schriffe / auff mein erew / vnd w
meinlich bedencken verlesen: besin-
darauf warlich mit hochbeerrüht-
gemüt**

gemüth/ daß sich E. L. durch etzliche
 wenig Personen darzu verleiten las-
 sen / daß E. L. auch nicht ein eini-
 gen punct etwas abweichen : Son-
 dern bey der vermeinten Amnistia
te doch allein nach geschעהner
Revocation auff die Personen ge-
 hen sol / vnd mit nichten auff die
 Lehre gezogen werden / vnd den
 darauff gangen Mandat berichten
 sollen / vngeacht / was für grosse
 Unrichtigkeit daraus albereit er-
 folget / vnnnd noch weiter / vnd
 mehr beschwerung / wo auff diß
 Zahl / durch den gewöhnlichen Or-
 dentlichen / der Christlichen Kirchen
 wegen der Revocation des Punctens
 er noch auff seiner falschen Lehr
 ruheth / vnd dieselbe zu defendiren
 sich vnterstehet : diesem Handel
 nicht abgeholfen wird / erfolgen
 können vnd mögen. Daß ich aber
 der andere zuforderst E. L. Diener
 E. L. Person angegriffen / oder ge-
 meinet haben solt / daß haben E. L.
 i ii nicht

nicht recht eingenommen. Denn
 wir handeln alhie nicht mit E. J.
 Person / so bey der Augspurgischen
 Confession vnd des Phil. Mel. Loc.
 communibus Gottseliglich bedene
 zuverharren: Sondern mit M. Fune
 der solche Lehre offentlich für Pl
 losophische / vnd verführisch ang
 fochten hat / Er hielte diesel
 Lehr nicht allenthalben für rec
 hette auch des Herrn Philippi Loc
 Communes (welches Buch der L
 theus / in der Vorrede I. Tom.
 hochlich preiset) in XVI. Jahren
 gelesen. Nichter weil hat Osiander
 vnd er der Fund eine vngöttlich
 Newe Lehr / auch newe weise
 reden / mit grosser Schmach d
 Leydens vnd Sterbens vnser
 Erlösers / vnd Seeligmacher
 Jesu Christi einzuführen / v
 in Druck außzubreiten sich v
 terstanden: Davon der Fund ar
 noch nie abgestanden: Sondern
 vielen puncten vnd Artickeln le
 hren

hiebey verwarter Schrifte nach E.
 2. Abscheid/ schriftlich vnd münd-
 lich dieselbige zuvertheidigen for-
 ahret: dadoch die andern E. 2.
 Theologi, vnd die würdigen so zum
 heil auch nicht mehr in E. 2. Juris-
 diction seyn / allezeit bey der reinen
 Lehr der Augspurgischen Confession
 vnd in Locis communibus begriffen
 verharret / dieselbe defendiret, vnd
 einen öffentlichen Irthumb vertei-
 ligt oder vnter die Leut gesprengt
 haben.

Darumb sehen wir nochmahls
 für rathsam/ dienstlich/ vnd heilsam
 ist/ daß E. 2. den Funcken mit ernst
 abhin halte / daß er die hiebey ver-
 warte seine Irthumb öffentlich
 wiedererruffe: die arbeit thue/ vnd
 sich hinforder der Außspurgischen
 Confession mit Lehren genieß zu-
 halten verpflichte: vnd das alle
 andere Theologen / so dem Funcken
 nicht anhängig/ mit dem Wieder-
 ruff/ weil sie nicht geirret/ verscho-
 net

net bleiben : die verjaggen auch
wiederumb ohn gefahr zu ihren Ki-
chen gestattet werden.

Diß ist der einige/ vnd kein an-
der weg / diesem handel endlich an-
ordentlich nach 8 Kirchen gebrauch
abzuhelffen. Wollen aber E. L.
auff ihren Mandat verharren / vñ
der nichtigen / vnvolkommene
Declaration des *Brentii*, so mel-
ein verdunkelung/denn ein ve-
klehrung ist (warumb ich aber di-
selbig sträfflich vnd vnklar erachte
habe E. L. hiebey verwaret zuer-
hen) So wird allerley Jammer d-
gewissen/ vnd sonsten erfolgen/ vñ
durch E. L. ernst vber dem Mand
vervrsacht werde/ die andere Chri-
liche Kirchen werden auch hinfort
laut des *Illyrici* schreiben/ mit p-
digen / schreiben / vnd beten wie
E. L. Person/ vnd diesen vnordent-
lichen handel fortfahren : den i-
mit nichten wehren kan : Sonde-
muß diesen handel vnserm *HEX*
Gott befehlen / vnd mit herglichen

Señ

Zeuffgen / vnnnd Schmergen den
 Jammer ansehen / denn in weicere
 Disputation, so doch vnfruchtbar/
 weis ich mich nicht einzulassen. Den
 Allmächtigen Gott mit fleiß bit-
 tende/ Er wolle E. L. aus dieser vnd
 aller beschwerung gnädiglich, erret-
 ten: Damit E. L. vnd wir alle leg-
 lich in stiller Ruhe vnd Friede Gott
 seliglich entschlaffen vnd zu vnsern
 Vätern gesamlet werden mögen.
 E. L. wollen diß mein vermahnen/
 vnd höchste letzte bitte mir zu Gut
 halten: die Occasion dadurch dieser
 beschwerung mit E. L. Ruhm vnd
 Glimpff abgehoffen: Gottes Ehre
 gefordere / vnnnd E. L. Fried vnd
 Ruhe geschafft wird / nicht vergeb-
 lich lassen fürüber gehen etc.

*Frustrā verò omni ex parte sudatum,
 laboratumq; fuisse; comprobant
 sequentia abeuentu.*

De iis, quæ durante O-
slandristico Schismate in Prussia
A. 1556. 1557. usq; ad 1558. gesta sunt;
ubi & de Synodo Risenburgensi
Prutenicâ in Pomeza-
nia.

Iter Dus-
cis Mega-
politani in
Prussiam.
A. 1556.

A Nimadvertens Illustrissimus Jo-
hannes Albertus Megapolitania
Princeps consiliis epistolis omne oleum,
& literam perdi apud Osiandri contri-
bules; iter in Prussiam ex bono Eccle-
siarum publico suscipere baud gravatus
est. Quò etiam deveniens auctor, sua-
sorq; continuis sollicitationibus Illustris-
simo Prussiarum Duci Alberto esse non de-
stitit, quo M. Funck cum manipulo
Theologorum Osiandristicorum in
peculiari Synodo coram audiretur, er-
rorisq; convictus ad palinodiam adigere-
tur. Id quod etiam obtinuit, indicat
Synodus Synodo Risenburgi in tractu Prussia
Risenbur- Pomezanico Mense: Februar. A. 1556.
gensis A. ad quam ipsemet una cum Duce Alberto
1556. rationem totius concesserat; ejusq; ultro
Mens. citrog. inter Theologos actis publicis in-
Februar. tererat: Quæ qualem in modum com-
parata

perata fuerint; ex relatione Epistolica
 de Celsitudine, ad Flacium Illyricum
 exarata. penitus cognoscere iuvat.

Wir Von Gottes Gnaden
 Johannes Albrecht Herzog
 zu Mechelburg etc.

Relatio
 Synodi-
 ca Ducis
 Megapolia
 cum ad M.
 Flac. Il-
 lyric.

Wiewol wir / Ehrwürdiger /
 Wolgelahrter Herr M. Kei-
 nen zweiffel haben / es werde
 das gemeine geschrey / vnd etlicher
 brieffe ehe zu euch kommen : denn
 dieser vnser Sendbrieff / vnd ihr auch
 von andern gnugsamē berichte wür-
 det hören vnd empfangen was in
 Preussen durch Gottes Gnade /
 vnd gute / in der Oslandrischen
 sachen sey gehandelt / vnd ausge-
 icht. Jedoch haben wirs auch für
 gut angesehen / dessen einen kurzen
 bericht zu thun / vnd euch anzuzeigen
 wie es eine gelegenheit darmit habe.
 Denn ihr werdet euch ohne zweiffel
 des mit vns herzlich freuen / vnd
 Gott den Allmächtigen neben vns
 i v fleissig

fließig helfen anruffen vnd bitten/
auff das dieser verracht vnd ein-
igkeit, welche wir gewiß wissen/
daß sie den Preussischen Kirchen
sehr nützlich / heilsam vnd ange-
nehm ist / forthin immerdar also
mühe bleiben. Ihr werdet auch
daraus zuvornemen vnd zuermessen
haben / wie ihr euch hinfürder mit
schreiben in dieser sachen zuhalten
habet.

Denn Erstlich / weil vns viel
leute schreckliche dinge von der zurs-
törung / verwüstung vnd vnfall der
Christlichen Religion vnd Kirchen
in Preussen anzeigeten / vnd vns
wol bewust / was für vnglück vnd
vbel beyde den Kirchen vnd dem
Weltlichen Regiment alda aus sol-
cher langwirigen vnd schedlichen
vneinigkeit der lehrer enstehen vnd
erwachsen möchte / So haben wir
vns beyde der ganzen Kirchen / die
jetz allenthalben jämmerlich betrü-
bet ist / vnd sonderlich derer so da vns
etwas

etwas
ein
haben
sem
auff
viel
diese
ble
dur
vnd
gen
hal
trie
fein
dur
zur
vn
bel
heir
wil
lich
gan
nur
mā
zoge

etwas mehr verwand / unglück nit
 ein wenig lassen zuherken gehen
 haben auch durch Sendbrieffe dies
 sem unglück wollen wehren / vnd
 auff aller ley weise vnd wege / So
 viel vns möglich gewesen / versucht/
 dieser sachen abzuhelffen.

Pietas fin
 cera Du-
 cis Mega-
 politani.

Nach dem wir aber gesehen / daß
 die ganze sache durch verleumb-
 dung vnd Sophistery erger /
 vnd bey vielen frommen vordachtig
 gemacht / vnd durch etliche wenig
 Halstarrige vnd zändische Leute ge-
 trieben vnd geführt ward / vnd daß
 keine hoffnung mehr vorhanden
 durch brieffe etwz nützlichs aus-
 zurichten / wiewol wir mit andern
 vnseren obligenden geschestten sonst
 beladen / Jedoch sind wir der war-
 heit zu gute / vnd vmb der einigkeit
 willen / diese zwispaltige sache grun-
 dlich vnd warhaffteig zuerkennen / vnd
 ganz vnd gar hinzulegen / guter hoff-
 nung / vnd durch Gottes des All-
 mächtigen gleich in Preussen ge-
 zogen.

Da

Da wir nu mit Gottes hülffe dahin kommen sein / haben wir für allen dingen darnach mit fleiß getrachtet / daß wir durch verwilligung des Durchläuchtigen vnd Hochgebornen Fürsten vnd Herren / Herrn Albrecht Herzog in Preussen / vnseres lieben Herrn Vaters vnd Schwehers / welches G. wir dazumal sehr geneigt zu der Religion vnd einigkeit / vermerckt / mit dem Suncken beyde in sonderheit vnd öffentlich handeln mochten.

Vnd wiewol er der Sunck / weil er so hefftig von vns beyden der schiedlichen Irthumen / vnd der jämmerlichen betrübung der Kirchen beschuldige ward / zum theil durch mancherley entschuldigung: zum theil durch die kurze der zeit: bißweilen auch durch zweiffelhafftige antwort / Item: durch verheischunge / vnd bitte außfluche zu suchen /

Diverticula Fun-
culi
oii.

suchen / meisterlich gelernt hatte :
 So haben wir doch enelich so viel
 zuwegen gebracht / daß er durch das
 gebot des Herkogen in Preussen
 auff einen gewissen Tag sampt den
 andern / welche er in der Sachen zur
 Witterparth hatte / erschiene / vnd
 sich persönlich gegen Risenburg
 darstellte : dahin wir auch in vnser
 reise kommen wolten.

Do wir nun vnd die andern
 Theologen gen Risenburgk seind
 kommen / ist der Funck / vnangeses-
 hen des Fürstlichen befelhs vnd sei-
 ner verheissung / mit vorwendung
 seiner schwachheit daheim blieben /
 vermeinend also dem Urtheil der
 Wahrheit zu empfehlen / hat aber et-
 liche schriffte vns zugeschickt / die da
 weder mit der warheit / noch mit
 seinen verheissungen vbereinstim-
 mten.

Aus welchem allen man des
 Menschen böse art vnd leichtfer-
 tigkeit klärlich erkennen kan / also
 daß

Tergiver.
 satio
 Funccii.

Levitas,
 & mali-
 tia Funca-
 cli.

daß wir die leichtlich können entschuldigt nehmen / die da für uns in solcher sachen handels gepfleget haben / daß mit einem solchen arglistigen / Wetterwendischen / vnd vubeständigem Manne nichts gewisses : noch nützliches haben können handeln noch ausrichten.

Vnter des aber ist durch vnser anhalten/vnd durch die Sache selbst der Fürst aus Preussen bewegt worden / mit welchem wir auch im abwesen des Funcken sehr fleissig vnd ernstlich haben gehandelt / vnd hat den Funcken / welchen vor der Handlung grawete / vnd der das künfftige vngewitter merckte / gen Rixenburg führen heissen.

Nach dem nun der Funck ist gegenwertig erschienen / so haben wir auch in beysein des Fürsten vnd der Theologen 1. den Irthum öffentlich angezeigt / vnd 2. haben dem Funcken alda lassen vorse-
lesen

Funccius
Risenbur-
gum ver-
sus, no-
lens, vo-
lens tra-
hitur...
Acta vel
gesta in
Synodo

lesen etlich viel stücke seiner Got-
teslästerischen vnd versüßrischen

Risenburg
genß.

Lehr So wir aus seinen schrifftten
ausgezeichnet/ vnd 3. darneben ihn
ernstlich erinnert / in wasserley ge-
fahr seine Seele stände / was für
grossen Schaden der Kirchen Chri-
sti er hette zugesüget / vnd was die
Kirchen von ihm albereit gebr-
theilet hetten: auch hinfort/ So er
nicht öffentlich würde busse thun /
vnd von Herzen seinen Irthumb
verlassen vnd verdammen / richten
würden.

Der Funck aber / da er vermer-
cket / daß die sache mit größerm
erust/ denn je zuvor geschehen / ges-
handelt ward/ vnd mit mehrem an-
sehen / So hat er sich hin vnd wieder
gekehret / 1. Izz hat er die sache auff
ein *Concilium* zuerordern geschoben
2. bald hat er begehret/ man wolte
ihm nachlassen daß er sich in schriff-
ten möchte verteidigen / 3. Vezlich
aber hat er hefftiglich auff des Für-
sten

Effugia
Fancell.

Censuræ
Wurtem-
bergensiū,
(ut &
Marchias
corum)
una cum
Mandato
Illustr. in
Prusias
negotiū
Synodi
implica-
runt.

sten befehlich gedrungen / vnd ihn
vmb hulff vnd beystand angeruffen/
daß ihm nicht gewalt wiederführe /
vnd hat vns (die warheit zusagen)
dasselbige Mandat. vñ etlicher Theo-
logen Gelinde vnd zweiffelhafftige
antwort vnd Vrtheil / nicht
wenig beschwerunge vnd vnrichti-
gkeit. diese Sache zuvortragen
gemacht. Denn es ward von ihnen
nicht gesucht / wie sie den Irthumb
vereilgeten / Sondern nur gelegens-
heit mit stillschweigen ihn also ru-
hen zulassen / vnd sie freweteten sich
auch / daß sie das durch solchs Man-
dat bekommen hetten.

Weil wir aber ernstlich drun-
gen auff die mancherley Irthumb:
schade der Kirchen / gefährlichkeit
der Religion : anderer abfal : der
Kirchen Vrtheil / vnd der Irthumb
fürnehmste Stücke / So aus des
Funcken Bücher wir verzeichnet
hatten / vnd die Osiandristen wol sa-
hen / daß sie nunmehr den Kopff aus
der

der Schlingen nicht ziehen konten /
So ist von ihnen nach irer aller ver-
willigung vnd Vrtheil beschlossen
worden/daß Funcke für vns Ver-
sönlich seine Irthume öffentlich
bekennete vnd wiederruffte.

Palino-
dia Fun-
cit.

Welchs nach dem es geschehen/
so ist der Funcke herfür getretten
vnd hat endlich mit vielen wor-
ten seine Irthume bekennet/ vns
alle vmb Gottes willen gebethen
wir wolten es ihm verzeihen
vnd für ihn bitten.

Alhie haben wir mit dem Bun-
derlichen vnd listigem Menschen
sehr fürsichtlich gehandelt/denn
wir haben ihm seine Irthum offent-
lich angezeigt / vnd ihn in sonder-
heit gefraget / 1. Ob er es ihm
lasse leid sein / 2. ob er auch die
Augspurgische bekennniß vnd
Locos Communes Philippi für recht
vnd Christlich hielte / vnd hin-
f

Modus
procedē-
di in in-
iungen-
dā Funca
cio pali-
nodiā
prudens.

fort

Articuli
Functio
implendi
à Synodo
propositi.

fort halten wolte? vnd 3. ob er
auch öffentlich in seiner Kirchen
dahinne seine Irthume wolte be-
kennen vnd wiederruffen? Wel-
ches alles nach dem ers für warhafft-
tig erkante / vnd darneben auch zu-
sagte / 1. es were ihm von Herzen
leid / 2. vnd wolte hinfort auch die
reine lehr / so in der Augspurgischen
Confession verfaßet / halten / 3. vnd
wolte seine Irthumb / als die da nun
gemein vnd öffentlich weren / vnd
viel Leute angehörten / durch eine
offeneliche Schrifft bekennen vnd
wiederruffen / vnnnd gelobete vnn-
solche zweymahl an die Hand. So
haben wir befohlen / daß er das je-
nige / den andern rechegläubigen
Predigern solte abbitten / daß ei-
wieder die Religion gehandelt oder
gethan hette.

Functi
cum aliis
sinceris
Theolo-
gis recon-
ciliatio.

Derwegen seind auch die Christ-
lichen Theologen / nach dem solch
geschehen / mit dem Funcken wie-
derumb versünet vnd eins worden
vnd wir haben ihn darneben auch
ernst

ernstlich vermanet/ er wolte in einer
solchen Christlichen meinung vnn
gutem vorsatz bleiben. Diesem Ex
mpel ist nu gefolget der M. Vo
gel der sich alda sehr demüthig vnd
Christlichen hat erzeiget. Der
Fürst hat solchs auch gelobet / vnd
vrsagung gethan / er wolte alle die
ennigen ernstlich vnnnd hefftiglich
straffen / so der Augspurg.schen
Confession zuwieder lehren wurden.

Auff das wir aber in solcher vn
bestendigkeit vnd wandelmütigkeit
vorer Leute (wiewol wir hoffen wol
ten/ sie werden glauben halten/ vnd
sich ihrer verheissung nach/richten)
So irgend sie sich widerumb verke
eren / vnser Fürstliche ehre ver
vareten / So haben wir gesagt of
fentlich für jederman: Wir wolten/
so sie die bestendigkeit in bekennenüß
des Irthumbes / vnd die reinigkeit
der Lehr wurden behalten / diesen
andel loben vnd sonst nicht / vnd
haben also davon offentlich bedin
et vnd protectirt, &c.

e ij

Also

M. Vogel
lus erro
rem agni
tum reji
cit, ejus
que palis
nodiam
promittit
exemplo
Fucelli

Neuter
verò pro
missis de
titur

Also habet ihr die Summa der
 ganzen handels vnd die wahre Hi
 storia / So ihr nu derhalben sehet
 beide was für ein schwerer jammer das
 in den Preussischen Kirchen ge
 Wesen/ vnd wie schwerlich / ma
 ihm hat können abhelffen/ verneh
 met: Tragen Wir keinen zweiffel
 ihr werdet GOtt/der vns durch sei
 nen heilige Geist krasste solch Christi
 lich Werck anzufehen / vnd Gna
 vnd Glück zu vollbringen/gnädig
 lich hat verliehen/sehr höchlich dan
 ken.

Euch aber vermahnen Wir/ ih
 wollet durch ewer gemein Geb
 diese Sache / vnd GOttes Werck
 GOtt fürtragen / vnd ihn bitten
 daß es auch forthin also müge be
 ständig / vnd immerdar bleiben
 welchs Wir auch in vnsern Ku
 chen ohn vnterlaß thun lassen
 vnd versehen vns/ GOtt werde se
 ner Kirchen / vnd solchem seine
 Werck/von ihm selbst anßgericht
 Preussen/ vnd die wahre Religio
 erhalten.

Nach

Nachdem allbereit dieser Brieff
geschrieben ward; haben Wir durch
gewisser Leute Schriffte erfahren/
daß Sanct öffentlich auff der
Lantzel / den ersten des Mer-
zeng / wie er verhaschen / seine
Zrthümme hat bekennet / vnd wie
verruffen / vnd daß die Kirchen
in Preussen ein wenig wieder
vmb zu friede sind gestellet. Das
vmb Wir Gott dem HErrn auch
von Herzen danken. Datum zu
Schwerin den 1. April. im Jahr
nach Christi Geburt 1556.

*Non solum itaq; Erroris palinodi-
um publicitus institutam; ac postmodum
ex Cathedrâ in facie Ecclesia instituen-
tam ab Osiandristis; nec non pacem
Ecclesia futuram hoc pacto optime spe-
rans Illustris. Dux Megapolitanus,
omum revertitur: sed quàm turpiter
de suâ frustratus sit; progressu tempo-
ris experiri necessum habuit. Siquidem
osiandrisæ nil eorum adimplerunt;
ita quidem coram unversâ Synodo, ac*

*Spes Du-
cis Megas-
politani
irrita.*

Lata Sy-
nodi Ri-
senburgen-
sis Cata-
strophe,
in tristis-
simâ de-
generat.

Exilium.
Dn. Vene-
ti ex Prus-
siâ in Pome-
raniam
A. 1566.

Flacii
scriptum
consola-
torium.

Aurifabri
tergiver-
satio.

in presentia utriusq. Principis stipula-
ta manu Sacro-sanctè compromiserant : us :
Quin immò res eò malitia erat redacta, in Apo-
stata orthodoxis Theologis & Ecclesiâ genit-
ministris nova pericula, novæ insi-
diæ; novaq. exilia ab Osiandristis
imminerent, & struerentur, Ac in eis
reliquos exulare coactus est Dn. D. Vene-
tius hæcenus masculè in Palestrâ con-
tra Osiandristas desudans eodem Anno
1556. Extorris itaq. Borussia promotus
erat divinâ providentiâ ad functionem

Ecclesiasticam Colbergæ in Pomera-
niâ : ubi etiam sacra concionibus apud
Illustriß: Pomerania Ducem obeundo, us-
que ad Ann. 1567. honorificè transegit.

Extat autem tribulationibus ejus-
modi scriptum à Flacio Illyrico opposi-
tum egregium, idq. παρηγοριον seu con-
solatorium ad Prutenos Exules, & re-
liquos persecutionem perpetientes : sub
titulo : Trost vnd Unterrichte M. Fla-
cii Illyrici ; an die verfolgeten Chris-
ten in Preussen.

Notanda etiam heic occurrit dili-
genter tergiversatio Johannis Aurifa-
bri personati Præsidentis Sambien-
sis,

in Synodo commemoratâ primas tenen-
 us: totiq. Orbi Christiano persuadentis
 in Apologiâ suâ contra Benedict. Mor-
 genstern, se nunquam a partibus Osi-
 andri fuisse: idq. ut Ordinibus Prussia
 rō facilius persuadeat, provocat ad Acta
 Synodi Risenburgensis: M. Vogelius
 verò in faciem Aurifabro contradicit,
 attestando, sibi quidem à nemine de O-
 siandrisimo litem fuisse motam (Id quod
 quidem Vogelius etiam sine fronte re-
 fert, contrarium perhibente relatione
 Ducis Megapolitani) neq. à quoquam
 opinionis de justificatione suspecta revo-
 cationem postulasse; sed omnibus Amni-
 stiam suasisse. Ast Aurifabrum Pasto-
 res Orthodoxos ad palinodiam, quot
 quot ab Osiandro dissentiebant, & cum
 Dn. Morlino faciebant, adigendos esse,
 in medium consuluisse; adeò ut nec ipse-
 met Morlinus, si prastò adfuisset pra-
 tereundus foret. Vid. Responsum M.
 Vogelii ad literas Morlini Brunsvi-
 gâ ad Vogelium exaratas; ubi inter
 caetera verba ista leguntur: S Hier hat
 Wolff Waldner/ &c. Denn ob
 wol in nechst gehaltenen versamme-

lung der Theologen zu Risenburg
in Preussen / von des Mörlini-
schen parts wegen / der Ehrwürdi-
ge Achtbare vnd Hochgelarte Herr
Johannes Aurifaber SS. Theolog. D.
vnd Præfident auff Sambland hat
auff die revocation gedrungen / vnd
unter andern klar gesagt hat : daß
auch D. Morlin , wenn er gegenwer-
tig were / müste seine vnbescheidene
Rede wiederruffen vnd revociren.
*Num verò tale quid publicè an verò po-
tius privatim attentavit Aurifaber ,
incertum est. Videtur autem verosimi-
lius non in publico congressu ; sed priva-
tim palinodiam illam imponere voluisse
Theologis Aurifabrum. cum Osiandriste
potius ipsimet ad palinodiam in Synodo
publicè sint adacti.*

*Insuper, quia M. Vogelii sæpius fa-
cta est hæcenus mentio : Historia causæ,
de eo aliquid commemorandum erit :
quod quidem ad circumstantiam tempo-
ris illius spectare maximè videtur.*

*Anteverit autem adventu suo in
Prussiam M. Vogelius Osiandrum ;
deve-*

Historia
de M.
Vogelio.

175 p. 161.

devenit namq; huc aestivo tempore ex
Patriâ Norimbergâ eodem quo Ofian-
der libellum Interim declinandi studio;
A. 1549. Pastoratuzq; officio functus in
oppido Labiaw spacio aliquot Men-
sium: ubi etiam Conjugem ex peste 3.
Octobr. defunctam contumulavit, ac e-
legantis Epitaphio monumentum orna-
vit:

Tunc ubi Germanas Sphynx Augustana
per Urbes

Spargeret immixtis dogmata falsa
dolis:

Ursula Matthæum fuit huc comitata
maritum,

Vogelium, &c. A. 1549.

Inde transit ad VVelavienses, a-
pud quos triennium. & ultra officio Ec-
clesiastico fungebatur; donec ab Illustris-
simo ad Pastoratuz Cneiphovianum
promoveretur in locum Dn. Morlini
Exulis A. 1554. Ad stipulatum autem
M. Vogelium heresi Ofiandristicæ
fuisse, testantur tot literæ exterorum in
Præliam exarata, acta etiam Synodi-
ca; ut & scripta ipsius Dn. Morlino
negativa opposita; nec non sinistra eius-
dem

M. Vogel-
lius Ofian-
drista.

Iter M. Vogelii Cracoviam versus, Div. Sigismund: Augusti Regis Polon: connubium Ann. 1553.

**M. Vogelii promotio à We-
loriensi, ad Pasto-
ratum, Cneiphos-
vianum Regiom:
A. 1554.**

**Vocatio
M. Vogelii illegi-
tima.**

dem Theologis Orthodoxis iudicium. Vbi & hoc obiter addendum A. 1553. Concionatoris Aulici vices, in itinere Illustr. Ducis Alberti Cracoviam ver-
sus, quod ad Reg. Majest. Polon: Div. Sigism: Augusti solennia Connubio-
rum celebranda suscepit, una cum Aulicis; M. Vogelium obvisse; ut ipse-
met commemorat in Responso con-
tra Dn. Morlin: A. 1558. In quo qui-
dem itinere ingenium ad partes Osiand-
riticas nimium proclive Illustrissi-
mo satis probavit; eoque ipso spem promo-
tionis de se concepit: adeo, ut rever-
sus ex itinere, VVelovviâ Regiomon-
tum vocaretur, & ad Pastoratum va-
cantem Cneiphovianis presentaretur
ab Illustrissimo. Vtq; hoc majore cum
commendatione fieret; obtulit M. Vo-
gelius Illustrissimo tractatû in Formâ
Dialogi concinnatum de Justificatio-
ne, adq; partes Osiandri haud obscure
inclinantem; quem postea divulgavit A.
1557; uti inferius monebitur.

Quam quidem vocationem quippe
minus legitimam à multis impetitam
fuisse, ac praesertim à Dn. Morlino exa-
gita

ritatam; testatur scriptum ipsius respon-
 sorum ad questionem istam: Ob Vo-
 gel einen Christlichen rechten beruff
 habe / oder nicht: richtige kurze
 Antwort. Hierauff ist die Antwort:
 Wie ein ehrlichen Götlichen Titul
 vnd vocation der jenige hat / der in
 gestolene geraubte Güter wird ein-
 gesetzt / darinnen wieder rechte vnd
 billigkeit/allein mit lauter gewalt/
 ein armer vnschuldiger Mann ist
 aufgedrungen: Eben also einen
 ehrlichen Titel vnd Vocation hat
 Vogel auch: ehe dan zu Recht auß-
 geführt wird: Probat porro senten-
 tiam suam ex Cyprian: lib. 2. Epist. II.
 & lib. 4. Epist. 2. &c.

Petrus Synodo A. 1556. tendis M.
Vogelius tempore aetate in Patriam
suam Noribergam, ut & ultra Ingol-
stadium usq. quorundam negotiorū ex-
pediendorum gratiā: Noribergā verò
commoventem Ingolstadium versus de-
ducit in comitatu ad proximum usq.
Hospitium Habelsbach cognomine:
VVolfgangus VValdner Minister
Ecclesie Norimbergens: cui M. Vog-

Iter M.
 vogelii
 Noribera
 gam ver-
 sus Anna
 1556

Discepta-
tio Epi-
stolica
inter Dn.
Morlinum
& M. Vo-
gelium.

lius fallendi itineris causâ. Historiam
de Osiandro, & Morlino recenset, de-
que importunitate Morlini multas que-
relas texit, eundem seditionis, blasphemiarum,
protervia ac contumacia insi-
mulando. His auditis, & perceptis, scri-
bit postmodum VValdnerus ad Dn.
Morlinum, se hæc & similia ex ore Vo-
gelii percepisse. Hinc Dn. Morlinus ex-
arat peculiare literas Germanico stilo,
quibus M. Vogelium tum hypocrisios;
tum hæreseos Osiandristicæ reum agit:
titulus literarum erat talis: Ein Sen-
debrieff Dn. Joachimi Morlini an
den Vogel / eingedrungenen Predi-
ger in der Stiffe Kirchen des Kneip-
hoffs zu Königsberg in Preussē:
Datum zu Braunschweig 25. Septemb.

A. 1556. *Ad quas* M. Vogelius Apologiam
adornat A. 1557, præmisso tractatu in
formâ Dialogi miseri peccatoris cum
Mose & Christo, von der Rechtfertig-
ung des Glaubens! &c. cui subiungit
tractatum alium; in quo Osiandrum
ab hæreseos suspitione liberare satagit.

Reponit Dn. Morlinus Confutatio-
nem

nem scripti Vogeliani sub titulo: Ant-
 wort auff das Buch des Osiandris-
 schen Schwarmes in Preussen
M. Vogels, darinnen er sein bedens-
 tken anzeuget von der Rechtferti-
 gung fůrgefallenen zwispale / vnd
 meinen Brieff etc. *ad status Prussiz*
A. 1557. Ad quam M. Vogelius novam
expedit Apologiam eodem An. sub ti-
tulo: Wiederlegung der Ungegrũn-
 deten Antwort D. Morlins auff mein
 Buch / welches ich wieder ihn zu-
 schreiben durch seinen Lester Brieff
 bin gedrungen worden.

Duplicat porrò D. Morlinus Con-
fatationem edito peculiari tractatu sub
titulo: Apologia auff die vermeinte
 wiederlegung des Osiandrischen
 Schwarmes in Preussen *M. Vo-*
gels A. 1558. zu Brunschweig. Ad hoc
etiam scriptum concinnat responsionem
suam M. Vogelius sub titulo: Antwort
M. Matthas Vogels auff D. Ioachimi
Morlins zu Braunschweig nechst auß-
 gegangene Apologiam *A. 1558.*

Verum verò Triplicam ad hanc re-
 spon-

*sponsionem reposueris Dn. Morlinus;
hactenus reperire inter scripta ipsius non
potui.*

*Reliqua quæ circa Vogelii Histo-
riam supersunt, inferius in medium af-
ferentur: antequam verò ad ea perie-
xenda progrediamur; brevioribus in-
super lineolis de Hæresi Stancari disse-
remus, quippe Osiandristica è diamesra,
adeoq; in altera Extremo opposita.*

V.

μενον he-
resis Stan-
cari.

Stancari
adventus
in Prus-
siam An.
1551.

QVINTVM Igitur προηγούμενον
idq. in ordine priorum, ac domestico.
rum Tertium, fuit hæresis Stancari.

Devenit Franciscus Stancarum Mantuanus Italus Th. D. Regiomontanus A. 1551. jam ardente & candescente Schismate Osiandristico; in Academiaq; nostrâ Theologiæ, & Hebrææ Linguae Professor designatus, præstitit juramento, nomen suum s. Maji sub Rectore Magnifico M. Bartholomæo VVagnero professus; ac initio quidem componendo certamini Osiandristico ac Illustriss: Duce Alberto adhibitus, ne non reliquis Theologiæ orthodoxis adjutus fuit: uti videre est ex processu ter

107.
106. 111. S. STANCARI HERES:
107.
10 in Historia Prussiacâ Dn. Morlini
circa Ann. 1551.

In ipso autem contentione, & certaminis fervore ad alterum extremum improvidò prolapsus, assertum ire non dubitavit: Christum secundum Humanam tantum Naturam uti nostrum Mediatorem; ita nostram iusticiam esse; nequaquam verò secundum divinam: In hanc sententiam ipsius effata reperiuntur in Apologia contra Tigrinos: Item contra Osiandri de Officio Mediat: libr. de verâ Concordiâ; Confessione Fid. An. 1551. &c. Quem quidem errorem hausisseprehenditur Stancarus ex lacunâ Scholasticorum, præsertim Thom. part: 3. Quæst: 26. artic. 2. Bonaventur. artic. 2. Quæst. ultim. ac imprimis ex Lombard: lib. 3. sentent. dist. 19. Eum etiam suum faciunt hodierni Pontificii; hac in parte cum Stancaro facientes; id quod suo comprobât exemplo Bellarm: lib. 5. de Mediatore.

Stancari
lapius &
Error.

Origo erroris Stancari.

Pontificii Stancara affines.

Ceterum eodem anno pertasus certaminis molesti, Stancarus officium suum Mense Augusto resignat datus ad Illu-

Stancari
discessus
ex Borusa.

Illu-

M. Fride-
ricus Sta-
phylus
transfu-
ga.

Causa
discessus
Stancari.

Confuta-
tio erro-
ris Stan-
cari.

Illustris. literis, allatoq; pregnantium
rationum pretextu; 23 Augusti Re-
giomonto, & Academiae valedicit, a
liquantò quidem honestius, quam Fri-
dericus Staphylus, qui clanculùm hinc
eruperat, posteaq; ad castra Pontificio-
rum surpiter transierat: pro quorum
dogmatibus etiam rigidè pugnando pla-
stris convictorum B. Lutheri man-
sanctissimas, ut & Phil: Mel: onerare
non erubuerat. Refert verò Dn. Mor-
linus Stancarum ob iniquum proci-
dendi modum, & forsan etiam metu p-
riculi discessisse: Siquidem Osiand-
cum affectus armati incedebant ubiq; p-
plateas; ac sic instructi Senatum Acad-
micum accedebant; hatten ihre gel-
dene Zintbüchssen vnter den R-
cken/ vnd die Prexen an der Seiten
trog der die Kerls frum oder schli-
ansahen. Hac Morlin:

Plura de Stancarismo, eiusq; Co-
futatione videantur apud VVigandur-
strinxerunt autem calamum contra e-
rorem Stancari Ph. M. Dn. Morlini
Tigurini, Casparus Heltus, Nicolaus
Gallus; Confessio Gerana, &c.

In Polonia nactus erat Stancarus Patroni
errori suo applausum; Hinc Andreas erroris
Riccius Moderovius aliquot libros Stancari
heresi huic patrocinantes emisit in lu- in Poloa
em publicam; A. 1562. quos postea re- niā.
utavit nervosè VVigandus.

SEXTUM

Conyémov, ac in or-

VI.

Antee-
dens,
Confessio
Augusti.
Spuria.

ine propiorum QVARTVM, fuit Con-
fessione Augustana Spuria. huncce in
Ducatum clam introducta.

Spuriam Confessionem Augusta-
tam eam vocamus; qua post genuinam
tam An. 1530. Latino, Germanicòq; I-
tomate conscriptam Imperatori Carolo
V. in Comitibus Augustinis, exhibitam,
c publicè praelatam; posteaq; A. 1531.
Viteberga typis divulgata; vel à
Vvinglio & Tetrapolitanis erat
onsarcinata; ast verò merito suo in
Comitibus Augustanis à Carolo V. re-
udiata; vel privato Phil. Melantho-
is ausu mutata; Ecclesiisq; obrusa fue-
at; contra quam tum B. Lutherus;
tum Elector Saxoniz; tum denique
principes in Conventu Naumburgensi
A. 1561. solemniter protestati sunt.

**Varia-
Spuria
Confessio-
nis Augu-
stana Ex-
emplaria**

*Uti verò falsum, πολυμορφος ἢ πολυ-
χιδες esse plerumq; solet: ita Exemplaria
Spuria Augustanae Confessionis sibi
per omnia minime constans.*

*Pleraq; Exemplaria variata Co-
fessionis à genuino in sequentibus arti-
culis recedunt: Aut enim prorsus dele-
deprehenduntur in eis articuli; prae-
sim IV. V. & XIII; horum verò loco a-
suppositi; pariter articulus XV. expun-
ctus desideratur; deletus itidem de Fi-
& bonis operibus, mutatusq; prorsus
De Votis insuper Monasticis excep-
22. lineâ; cetera omnia deleta visuntur
Deletus insuper & mutatus de Potest-
te Episcoporum: Clausula deniq; s-
calcem deleta, ac mutata.*

*Ejusmodi Exemplar sibi visu
lectumq; fuisse A. 1574. testatur VV
gandus edit. VViteberg: A. 1567. p.
Johann: Lufft. Quale quidem in Pru-
ssiam ex Aulâ Brandeburgicâ ad Du-
cem Illustriss: Albertum p. m. trans-
missum: in eog; accuratè annotatum
quidnam ex veteri ac genuino Exem-
plari A. C. expunctum; & contra*

positio vel adulterino, deformatoq;
asertum, ac intrusum fuerat.

Pleraq; praesertim Latina Exem-
plaria partim quidem articulos retin-
ent; sed nonnisi truncatim v.g. in ar-
ticulo 10. formula damnatoria, Et im-
robant secus docentes, erasa prorsus
prehenditur; partim vero in suppo-
sitos transformant; sic v.g.

Artic. IV. loco genuina definitio-
is vel descriptionis Evangelii, suppo-
sita, & Antinomistica substituitur.

Artic. V. verba Synergian im-
robantia delentur, & contraria inse-
runtur pro Synergismo facientia.

In Apologiâ particula (Hic ope-
atur) SOLUM (Spiritus S.) est ex-
posita; in alio vero Exemplari trans-
posita, hoc sensu, Liberum Arbitrium,
rationem in Spiritualibus (sibi so-
relictam) SOLAM nil posse.

Simile Exemplar mutata Con-
fessionis à se observatum esse in Ger-
maniâ testatur etiam VVigandus, an-
quam in Prussiam deveniret; idq; de-
scriptum in sua Bibliothecâ reservari.

Atque huius fursuris furtim in-
nuabantur multis, à clanculariis veri-
tis hostibus, exemplaria Augusti: Con-
fessionis, & pro pipere muscerda infu-
sacatò arripiebantur, non sine exitiis
Ecclesiarum Schismate, & vulnere.
Quà de re conqueritur Illustris: D.
Albericus in præfat. super libellum Co-
poris Prutenici Exegeticum S. Q.
verò præter spem & opinionem
stram, varii errores, & corrupte-
læ quæ cum Augustanâ Confessione
ignant, & tamen sub PRÆTEX-
eius sparguntur; in Ducatum hu-
nistrum, & in vicinas regiones
repperunt: utile, ac necessarium
Synodo iudicatum fuit, brevi alio
scripto, quod in usum nostrorum
subditorum, unâ cum Augustanâ
Confessione publicaretur; præter
as corruptelas monstrare, & eas
solidis Scripturæ fundamentis re-
tare; sicut scriptum, quod sequitur
manifestè ostendit. Hactenus ve-
prafationis.

Proinde inter alias rationes du-
cendo Corpore Prutenico, non possumus

fuit detectio Spuriæ Confessionis Au-
gustan: genuinag: articulorum ejusdem
indicatio, ac explicatio.

Legitimum autem August: Confess:
Exemplar illud esse judicatur, quod
Vitebergæ A. 1531. in 4to Germa-
nicâ & Latinâ dialecto, prout ex au-
thographo in Comitibus Augustanis in
presentiâ Imperatoris Caroli V. præ-
dicto, typis divulgatum prodiit: Id quod
semet B. Lutherus revidit, recensuit,
& approbavit.

Legiti-
mum Ex-
emplar
Augustan-
næ Con-
fessionis
Viteberg:
A. 1531.

Verum enimverò hanc editionem
hanc, in scio B. Luthero, excepit eodem
anno VVitebergæ; sed non sine cor-
ruptione, & manifestâ mutatione: id
tentati moliente Philippo Melanch-
thone: quo nomine etiam acriorem re-
prehensionem B. Lutheri; ut & Ele-
ctoris Saxonix gravissimam objurga-
tionem incurrere necessum habuit: re-
sistente Historiâ Augustanæ Confes-
sionis apud Chytræum & Georgium
Cælestinum.

Porro Exemplar genuina illius e-
ditionis, prioris videt VVitebergensis
Germaniâ in Prussiam allatum esse

**Exem-
plar ge-
nuinae
Confessi:
Augustan:
ex Bibli-
oth: Pauli
Sperati
erutum
typis de-
scribitur
Regiom:
A. 1577.**

*ad D. Paulo Sperato p.m. diligenter re-
servatum perhibet VVigandus. qui
ipsum etiam tanti fecit, ut ex Bibliotheca
Pauli Sperati erutum denuò typis in-
pressum curavit Regiomonti A. 1577.
apud Georgium Otterberger: in 4to
retentis solummodò verbis Germanicis
per singulos articulos.*

*Qua quidem editio ex amussim
incidit cum illâ, qua Tom: VI. Jener
B. Lutheri inserta circumfertur u-
cum Apologiâ fol. 362, seq.*

*Neque aliam præter ejusmodi Con-
fessionem Augustanam pro nostro
bello Symbolico agnoscimus: idg. ex a-
sspositione piissimi Ducis Alberti
prætat. super Corpus Pruten: 5. Cu-
quidem nos etiam non tantum
initio semper professi simus, n-
amplecti eam Confessionem, qu-
Invictissimo Imperatori Carolo
Augusta An. Dom. 1530. exhibita est
sed & ante paucos annos eidem Co-
fessionem, qua Ann. 1520. exhibita est
unâ cum aliis Electoribus & Principi-
bus (intellige in Conventu Naumbur-
genfi A. 1561.) de novo subscripsem*

ius, & decretum nobis sit, DE I
ratiâ nos gubernante, in Confessio-
e eius doctrinæ ad extremum usq
alium perseverare. Id quod probè
bservandum contra Lucifugam quen-
am Sacramentarium; editione mu-
ata Confessionis Calvinisticæ sim-
liciores turbantem; qua quidem pro-
lata A. 1622. sive mentione auctoris &
oci. Sed hoc de argumento alio tem-
ore differendi, juvante Domino, suppe-
et occasio, in tractatu Generali de
Calvinismo circa Calvinismi co-
gnata: Neq; insuper voto, & expecta-
tioni nostrarum Ecclesiarum satisfaciunt
illi, quotquot insidiosè, & veteratoriè
Loco Corporis Doctrinæ, Prutenicas
Ecclesias solâ Confessione Augustanâ
ejusdemq; Apologiâ, contentas esse ju-
bent, truncatis, & exauctoratis inde ar-
ticulus Schmalcaldicis: cum tamen
hosce articulos, ad Corporis Prutenici
integritatem non minori necessitate per-
tinere, quàm quidem caput vel brachia
ad integritatem hominis facere sit longè
certissimum. Qua de re ex professò mo-
nendum aliquid eris inferius.

VII.

SEPTIMUM

Antece
dens, A
genda Ec
clesiastica
A. 1558.

*Agēdyshyusvov, in or
dine verò propiorum QVINTVM sui.
Agenda Ecclesiastica Anno 1558. al
Ofiandristis fabrefacta, & Ecclesi
huius Ducatus vi obtrusa.*

*Autumabant nimirum Ofiandri
sta, sub alio Schemate fucam suam ob
trudere Ecclesiis commodius tutiusq; vi
amplius posse, nisi conscriptâ peculiar
Agendâ Ecclesiasticâ; eaq; in cert
doctrinâ & rituum capitibus Norma lo
co à Ministris Ecclesie habendâ; ut ho
pacto & vicibus Ecclesie hactenus sat
miserè afflicta, & divexata mederi. e
cum nostris Ecclesiis unanimem consen
sum fovere velle viderentur. Vbi qua
tuor probè expendenda veniunt. 1. Quis
nam Auctor egrediens vel dyspense
huius Agendæ fuerit? 2. Quod nar
Objectum h.e. dogmata quâ Fidem
Mores, & Ritus? 3. Quorum nar
Theologorum censuram reportarit
& quantum censuræ isti sit tribuen
dum? 4. Quandonam Ecclesiis si
obtrusa, & à quibusnam Theologi
Agendæ huic fuerit contradictum a
quo eventu?*

Quatuor
circa A
gendam
A. 1558.
confide
randa.

I. De Auctore Agenda

Ecclesiastica A. 1558.

Vulgò quidem compilatio Agenda

Auctor
Agende
Ecclesiasti-
ca Anno
1558. in-
certus.

2. 17. 2

huius tribuitur D. Johanni Aurifabro
personato Praefidenti Sambienti, seu
genaino auctori, vel Efficienti; ast ille
hoc diffusetur aliquoties in Apologiâ
contra Benedictum Morgenstern ad
status Prussiae A. 1566. praesertim in re-
sponsione ad Articuli. I. in quo Auri-
faber Osiandrismi insimulatur: idg.
ideò, quod in Agenda suâ Aurifaber An-
tithesin Osiandrismi omiserit: Ad quod
respondendo Aurifaber reponit: Erst-
lich / daß ich diese Kirchenordo-
nung / die Morgenstern meine
KirchenOrdnung nennet / nicht ge-
schrieben habe: Item ad art. 5. in ean-
dem sententiam scribis sequentia: Lo-
redet Morgenstern vurecht da-
ran wenn er schreibet: daß ich die
KirchenOrdnung geschrieben;
Aber gleichwol bekenne ich gern:
daß ich sie approbiret: wie sie auch
an ihr selbst Christlich / vnd mit
nichten verdamlich ist.

Proinde ordines Prussiae in Comitibus A. 1566. 6. Iduum Octobris in capitali sua actione coram Commissariis Reg. M. Polon. M. Funccium hoc nomine reum capituli agunt, quod novationem istam Agenda Ecclesiastica moliri ausus fuerit: Verba actionis ita habent: zu dem hat er (M. Funccius) helfen rathen vnd thaten/dasß die alte Kirchenordnung / die mit aller Stande gemeiner Landschafft gutem Rath wissen vnd belieben angenommen / zerrissen/eine Newe/ohne der Landschafft wissen / auffgerichtet: darin eine Newe / hochergerliche ordnung des H. Sacraments / der Tauff / gemeiner Landschafft / vnd den Kirchendienern auffgeordnungen/vnd die es nicht annehmen wollen/ darüber verfolget / mit gefengnuß gestraffet/ vnd des Landes verweijet worden.

Alterutrum itaq; horum, auctorem huius Agenda fuisse, certum est, aut Aurifabrum, aut M. Funccium. Ad Aurifabro quidem auctore testatur ex

prej

presse litera P. Mel. hoc de negotio ad
 ipsum exarata: ubi inter alia Ph. Me-
 lanth. sic ad Aurifabrum scribit: Bene-
 fecisti, inquit, quod quasdam ido-
 lolatricas Ceremonias (intelligit au-
 tem Exorcismum) in Ordinatione
 Ecclesiasticâ Prutenicâ A. 1558. ab-
 rogaveris. Nec reformidat Aurifaber
 sapientius patrata negare: juxta illud Comi-
 es: Si fecisti, nega uti suprà in actis Sy-
 nodi Risenburgensis vidimus. Quod
 si igitur hoc Autore Agenda Ecclesia-
 stica est profecta: mirum nemini am-
 pliùs esse debet, quod erroribus in prin-
 cipia religionis nostra impingentibus
 scateat (qui quidem ad ocalum membro
 2. cuius demonstrabuntur) quippe à
 Theologo non satis solidè in sacris ver-
 sato, coacervata. Tale namq. is merito
 suo ab Ordinibus Prussiarum repertavit
 Testimonium; Daß er so leichtfertig
 von einem Studio auff das ander ge-
 sprungen daß er ein Medicus gewesen /
 darnach ein Jurist worden: vnd hat
 zu Rostock procurires, lezlich aber
 wie man saget: quod desperatio facit
 Monachum ein Theologus worden /
 vnd

p. 152. j.

p. 152

und alhier vor einen Bischoff oder
Präsidenten aufgeworffen: vid. A-
ctio capitalis suprâ commemorata. Id
quod si probè expendisset Lucifuga qui-
dam Calvinianus; non tantoperè An-
rifabro in ceteris suis A. 1624. divulgatus
patrociniatus fuisset; eundem ab omni
levitatis crimine immunem reddendo.
Nobis verò pluris esse debet Testimoniū
aniversæ provincie, quam mille prae-
textus & excusationes unius tenebrionis
in lucem prodire non audent.

II. De Objecto seu articulis erroneis in Agendâ Compre- hensis.

Argumē-
tum Agē-
dæ Erro-
neum,

Non erubescit perfrictâ fronte te-
nebris ille, presentem Agendam præ-
ferre nostro Corpori Doctrinæ pag. 2.
in cartis suis sic scribens: Wenn man
solche Kirchen ordnung wird an-
sehen/ und in der furche Gottes be-
trachten: so wird sichs befinden /
daß dieselbige in der Lehre und
Ceremonien reiner und geuinder
sey/ als das hernach außgegan-

genei

gene/ vnd jetzt alda (in Preussischen) Kirchen gebräuchliche *Corpus Doctrinae*, vnd das die folgende gedanken nit besser gewesen: Sondern daß man nur weiter von der heiligen Schrift / wie auch von der Augspurgischen Confession abgewichen.

Cui nos opponimus hoc argumentum: Agenda qualibet Ecclesiastica impingens in Fidei Articulos, & ritus consensu Ecclesia unanimi receptos & approbatos; præferri libello cum scripturâ S. & Confessione Aug. examussum congruente (quale quidem est Corpus Doctrinæ Prutenicum) nequaquam potest debetve.

Iam verò Agenda A. 1558. impingit tum in Fidei plures articulos; tum in ritus unanimi Ecclesia consensu receptos, & approbatos. Et Agenda illa præferri libello cum scripturâ S. & A. Confess. examussum congruenti, non potest, debetve.

Propositionem nemo Christianorum facile negarit, nisi qui verum & falsum

*falsum in eodem loco & sensu habere
presumerit; & praesertim à Calvinia-
nus necessariò admitti debet: quippe qui
tùm scripturam sacram, tum Aug. Con-
fess. pro probandi principio, licet ceteris
paribus, nobiscum agnoscere velle vi-
dentur.*

V. infra p. 297.

**Errores
Agendæ
A. 1558.
varii.**

**1. De Chri-
sti perso-
nâ.**

*Assumptio sigillatim nunc proban-
da est: tum quâ dogmata fidei, tum
ritus Ecclesiasticos. Ac in Articulos
quidem sequentes Fidei Agenda pra-
sens impingit.*

*PRIMO in Articulum de Christi
personâ: Siquidem primò Unio hypo-
statica probatur dictis planè impertinen-
tibus: qualia sunt Ioh. 3. v. 13. Nemo
ascendit in Cœlum, nisi qui descen-
dit de cœlo; filius hominis, qui in
cœlo est. Aphorismus hic non loquitur
precisè de hypostaticâ unionem; qua in-
ter duas in Christo Naturas intercedit,
easq; ad unum ÷pus à prior redigit: sed
partim de Majestate: partim de ope-
ribus Christi Θεωρῶν unionem illam
consequentibus. Nec sufficit mentio al-
terutrius in Christo Natura humana &
divina; neq; etiam denominatio Christi*

ab

alterutrâ naturâ; uti quidem conten-
 lis Lucifuga; alioquin enim in infini-
 tum excresteret sedes dictorum de U-
 nione hypostaticâ in Christo loquen-
 tium: immò committeretur turpis con-
 fusio Unionis Naturarum cum idiomatici-
 bus, eorumque communicatione: v. g. ex
 mente Lucifugæ Calviniani; dictum
 illud: filius hominis non habet, ubi
 caput reclinet Matth. 8. de Unione
 hypostatica foret accipiendum: quare?
 quia fit mentio filii hominis: sic illud:
 filius hominis tradetur gentibus,
 conspuetur, flagris affligetur, & cru-
 cifigetur, tertiâ die resurget Luc. 18.
 Sic: filius hominis venit servare quod
 perierat. Matth. 18. aut illud: DEUS
 redemit Ecclesiam sanguine suo Act.
 20. v. 28. & id genus alia, oborto collo
 id sensum unionis hypostaticæ forent
 trahenda: Id quod tamen Axioma Thea-
 logicum nullatenus admittit, injungen-
 to: ut quilibet fidei articulus ex pro-
 priâ, ac genuinâ sede suâ probetur;
 non verò ex peregrinâ; aliàs nil so-
 lû contra adversarios obtineri paterit;
 neq; amplius veritas articuli facta tecta
 reserva-

Axioma
 Theolo-
 gicum

reservabitur, propter facillimas adversariorum elusiones.

Multò impertinentiùs allegatur alterum dictum Philip. 2. v. 8. pro evincendâ Unione hypostatica: Et enim hactenus probare non poterant Calviniani, neq. in æternum id præstabit Lucifuga; termino $\mu\omicron\omicron\phi\Omega\varsigma$ innui naturam uti divinam, ita humanam in sacris literis; sed potiùs qualitatem vel conditionem, in quâ Christus, vel se gerere potuisset; vel etiam gessit: Quæ idcò etiam fuit mutabilis; Huius Christus $\mu\omicron\omicron\phi\Omega\varsigma$ h. e. formam servi deposuisse dicitur ab Apostolo: Iam subsu-me cum Lucifuga: Atqui Forma servi est Humana in Christo Natura: Et talem habebis conclusionem: Ergo Christus humanam Naturam deposuit. Et per C. dictum hocce non tam pro Unione, quàm contra eandem faceret.

Frustrâ verò citatur Lutheri dictum ex Potill. domesticis de ascensione Christi: utpote alio sensu utrumq. explicantis, quàm quidem Lucifuga sagittat: præ quidem præsupponitur ibi unio hypostatica; sed ex dictis illis minime

In dictis
Joh. 3. v.
13. & Phi-
lipp. 2.
v. 8. Unio
hyposta-
tica præ-
supponi-
tur, aut
in unario
nominis nō
fundatur

imè à Luthero probatur *ceu ex sede*
ordinariâ & genuina.

Tertium *insuper* ex 2. Cor. 5. v.
Deus erat in Christo, reconcilians sibi mundum: ubi nos ultrò laudamus presentia modo singulari Deum in Christo fuisse; inde tamen negamus intelligi posse ordinariè, ac veluti ex propria sede articulum de Unionem hypostaticam: siquidem mentione Dei primæ personæ Deitatis pater videlicet optinè intelligi potest: ex antecedente versiculo 18. Deus scilicet pater nos reconciliavit sibi per Christum uti Col. 1. 20. Rom. 3. v. 25. ac idem Deus Pater erat in Christo h. e. per Christum sibi mundum reconcilians; Phrasi Hebræa insuper posito; mentione Dei intelligi Christi divinitatem; uti multi Theologorum interpretantur; nondum tamen præcisè unio hypostatica erui ac contineri hinc poterit; At innuitur: à Christo opus reconciliationis non à nudo homine, sed Deo simul præfactum fuisse: ac proinde propositio non tam ad Unionem hypostaticam; quàm ad apotelesmatum genus

m

propriè

Explicatio
dicti
2. Cor. 5.
vers. 19.

**Cur Cal
viniani
commu-
nicatio-
nem Hy-
postaseos
& Natu-
rarum in
Christo
negant?**

**Quædam
in scri-
pturis**

proprie referri debet: Vbi non negamus præsupponi Unionem hypostaticam seu antecedens.

Deinde omisit Agenda suspecta Communicationem Hypostaseos, & Naturarum in Christo; id quod ce- rectè factum excusare contendit Lucifuga; 1. quia confunderentur Natura 2. quia id scriptura retinet: 3. quia scriptura contrariatur: 4. quia communicatio hypostaseos, & Naturarum in eo consistit, quod filius Dei humanam suam Naturam in Unitatem hypostaseos assumeret; quodq; divina & Humanæ Natura in Christo personaliter unitæ sint; exquisitissimamq; communionem invicem sortiantur. Quæ quidem communicatio in Agenda exprimitur.

Respondemus ad singula: A primum: Vt unio, ita communicatio nequaquam Naturas confundit; sed eadem fartas rectasq; conservat: Qualem namq; unio, talis etiam communicatio.

Ad secundum: scriptura non tradit quidem pñtōs secundum literas communicationem illam; inculcat tamen diavonñtōs; h. e. quâ sensum: id quod suffi-

sufficit, tradente Nazianzeno, & aliis
Patribus 2. Nec unionem hypostaticam
scriptura totidem syllabis ac literis ex-
primit: Ergone prorsus reticet.

Ad Tertium peti nudâ assertio-
ne principium: producat paragraphus
unicus ex scripturâ cōtradicens dogma-
ti huius; idq; non ex placito Calvinisti-
co; sed ex Spiritus S. intentione.

Ad Quartum: Descriptione illâ
equè peti principium à tenebrione.
2. nos querere de communicatione hy-
postaseos & Naturarum in Christo.
Lucifuga verò suppeditat descriptionem
Unionis hypostaticæ: ideoq; commi-
ssæ ignoratorem Elenchi: 3. Distin-
guat Lucifuga inter Unionem &
Unionem hypostaticam: non nega-
mus ad illam de formali ratione requi-
ri communicationem hypostaseos,
& Naturarum: ac sic communicatio-
nem posse per Unionem hypostaticam
describi ultrò fatemur: Negamus verò
communicationem hanc esse de ratione
formali Unionis; quatenus hac desi-
nat itatum; in quo due in Christo Na-
tura invicem sibi arctissimè adunita in-

sunt, &
non dis-
contor-

Quo sen-
su com-
munica-
tio Hypo-
staseos sit
de Unio-
nis ratio-
ne formali,
& quo
secus?

eternum permanent : Hoc namq. pacto communicatio hypostaseos & Naturarum est potius quoddam Unionis hypostaticæ consequens. Id quod alibi fusiùs à nobis demonstratum est in discussione contra Saxium par. poster. sect. 1. Quò etiam Lucifugam remitto. 4. Deniq. si Unio iam est quod communicatio hypostaseos & Naturarum in Christo : tunc Effatum illud Patrum : Qualis unio ; talis communicatio : esset merè nugivendulum ; & sic explicandum ex sententia Calvinianorum : Qualis Unio talis Unio : h. e. Nugæ.

Tertiò circa communicationem Idiomatum ; non nisi unius generis mentionem facis corrupta illa Agenda ; idq. valdè repidè.

Excusat verò Lucifuga auctorem prætendendo : reliqua duo genera esse

Num de- potius à nobis confecta. Alterum tur com- enim genus non tam communicatiounica- Idiomatum ; quàm actiones Media- tio actio- trices, jure vocitandum. num?

R. Distinguat Lucifuga inter ἐνὸς τοῦ αὐτοῦ & ἀποσπασµα in hoc genere e- Damasc

*Damasc. l. 3. c. 15. 19. hoc nos ipsimet
statuimus utrique in Christo Natura
commune; Illam verò omnino cuius
natura propriam, ac communicari
rectè docemus: juxta Canonem Con-
cilio Chalcedonenſis: Qualibet Na-
tura agit id quod ſibi proprium eſt, cum
communione alterius. Licet igitur in
hoc genere non detur communicatio
ἀποτέλεσματων; datur nihilominus ta-
men communicatio ἐνεργειῶν ſeu ope-
rationum: Verbum namq; operatur
quod eſt Verbi; caro etiam operatur
quod eſt carnis; veruntamen non ſeor-
ſim διηρημένως; ſed unitim ἡνωμένως,
adeoq; operatio λόγος communicatur
cum operatione carnis; & retrò:
Vnde unum reſultat ἀπότέλεσμα θεαν-
θρώπινον, vel θεανδρικόν Dei virile, quod
nec divinæ naturæ ſeorſim, nec hu-
manæ naturæ ſeorſim; ſed utriq; ne-
ceſſariò vendicandum unitim.*

Tertium Genus dicit Lucifuga ſta-
tui citra ſcripturam S. immò contra-
riri Dei verbo. p. 7. in chartis.

R. Fundamentum huius Generis,
maximè Dei Verbum eſſe: Annon

melioris

Num de-
tur Ter-

tium gen⁹
Communi-
catio-
nis idio-
matum?

*Christi ipsius Verbum est. Ioh. c. 6. ubi
Christus carnem suam vocat panem vi-
tae. Iam quæro ex Lucifugâ: num pos-
sit commodè propositionem hanc ad pri-
mum genus referre? Certè minimè po-
terit: In primo namq. clamitantibus
Calvinianis subiectum tenetur esse
Persona, Christus ipse: Heic verò po-
nitur ejus Natura humana, ut, ut non
extra hypostasim filii Dei, adeoq. præsup-
posita persona totâ; ut sensus esse possit;
Christus juxta carnem, vel Humana-
nam suam Naturam est panis vitæ
scil. ex unionis gratiâ. Deinde in pri-
mo Genere communicatio est recipro-
ca; ut & prædicatio sive divinarum
sive humanarum proprietatum de totâ
personâ: Heic autem talis reciprocatio
locum non habet. Nam uti rectè dico:
Caro Christi est omnisca, omnipotens,
vivifica, vel panis vitæ, ita
impie enunciarim: Deitas Christi vel
Christus secundum divinam Natu-
ram est ignorans; impotens, mortali-
s, quæ sunt humana Natura propria
affectiones, seu conditiones. Tertiò in
primo Genere particula sunt distincti-*

va

*ve determinantes proprietates ex con-
ditione cuiusvis Natura, in Christo com-
petentes V. g. Cum dicitur DEUS est
passus: intellige in carne; vel secun-
dum Carnem; vel in assumptâ sua huma-
nitate: At quando dicitur: Caro Chri-
sti est vivifica, omnipotens, adoranda;
tunc alia determinatio huc particula-
rum affiscenda, videlicet causalis, hoc
sensu: carni Christi axiomata illa om-
nia obtigisse ex Unionis gratiâ;
vel, ob Unionem hypostaticam; vel
non ex naturalibus suis conditioni-
bus; sed ex sublimiori principio,
eoq; infinito cum carne hypostaticè u-
nito.*

*Et hac etiam de Tertio communica-
tionis genere sufficiant monita: alibi
uberius sententiam nostram explicuimus
de hoc Themate; in Demonstratione
problematis de donis verè infinitis,
ac increatis carni à λόγῳ communi-
catis; inq; ipsius Vindiciis contra Sa-
xium part. 2. sect. 3. Quò etiam lecto-
rem benevolum remitto.*

*Qua objectionis loco addit Lucifu-
ga, nullius momenti sunt; utpote:*

Obje-
ctio-
nes Sacra-
mentarie.

1.

I. De proprietatibus naturalibus, humane Christi Naturæ, quasi hæc cum donis infinitis à λόγῳ communicatis pugnent, easq. evertant: cum neutrum inde sequi oporteat: subordinata namque non pugnant; Deinde heic non queri de naturalibus humane Naturæ conditionibus, & proprietatibus; sed quid illa donorum infinitorum aliunde h. e. à λόγῳ ob unionem hypostaticam acceperit?

2.

II. Ex Damasceno, quem perperam huc citat: certum quippe est: Pham candemq. naturam non esse capacem, vel participem contrariarum Conditionum finite & infinite, mortalis ac immortalis, intellige ex proprietate sua naturali.

Reliqua ex Luthero allegata; de Ubiquitate dudum expedit Dn. Huttenus in Concordia Concorde contra Hopinianum, & alii nostrates passim. Hactenus de primo Errore.

II. De discrimine Veteris & Novi Testam.

SECUNDO Agenda illa suspecta impingit in articulum de discrimine Veteris & Novi Testamenti: Nam 1. nullam facit mentionem discriminis ratione Sacramentorum V. & Nov. Testa-

Testam
colloc
te & t
sonem
men
nis:
Tem
cum
s. R
nost
que
in V
Chr
temp
coste
con
Chr
uri
dem
Bon
con
fari
Gra
ad c
justi
haben

Testamenti 2. differentiam solummodo collocat in nativitate; passione; morte & resurrectione Christi; 3. Missionem Spiritus S. statuit Novo Testamento esse propriam cum Photinianis: 4. Initium Regni Christi ad Tempus Novi Testamenti restringit: cum aliis Christi regnum sit aeternum: 5. Regenerationem ac instaurationem nostri ad Novum Testamentum refert, quae tamen communis est cum hominibus in Vet. Testamento. 6. Regnum Christi, inquit, visum esse ab Apostolis tempore ascensionis in caelos, & Pentecostes in missione Spiritus S. visibili; contra naturam & proprietatem Regni Christi potentiae, gratiae & gloriae; uti in Disputat: 1. thes. 9. proœmiali demonstratum. pag. 98.

TERTIO impingit in articulum de Bonis operibus pag. 25. argument: IV. Bonis operibus contendendo: Bona opera esse necessaria ad nostri conservationem in Gratiâ DEI, & justiciâ Fidei; adeoque ad conservandam DEI gratiam & justificationem Fidei. Sic namq. habent verba: damit Wir in der
m v Gna

III. De
Bonis o-
peribus.

Gnade Gottes/ vnd Gerechtigkeit
des Glaubens erhalten werden/ *sen*
su per omnia Papistico; & Calvini
Rico.

Deinde, *argumento VII.* Bonis o
peribus adscribit acquisitionem be
nedictionis *non tantum corporalis*
vel temporalis; sed etiam spiritua
lis; adeoque constituit Bona opera meri
toria bonorum spiritualium; etiam sen
su Papistico, & Photiniano.

IV. De
Pœnitentiâ.

QUARTO impingit in Articulum
de Pœnitentiâ; tres ejusdem parte
statuendo videlicet 1. Contritionem
2. Fidem, & 3. Novam obedientiam.
pag: 31. 32.

V. De
Justifica
tione.

QUINTO circa Articulum de Ju
stificatione, nude solummodò thesi
proponit; non damnatâ Antithesi O
stendit: Id quod tamen illo pra
sertim tempore omnium necessarius
fuerat.

VI. De
Viribus
humanis
in nego
tio con
versionis.

SEXTO accusatus fuit Aurifabe
Synergismi à Benedicto Morgen
stern A. 1566: quem quidem in Agen
dâ in crustasse deprehenditur artic: a
viribus Lib. arbitrii.

Et haecenus quidem demonstravi-
mus errores in fides palmaria capita im-
pingentes, eosq; in Agendâ spurâ A.
1558. occurrentes: quanto perè etiam
impingat in ritus bono fine ab Ecclesiâ
receptos; ex abrogatione Exorcismi ul-
trò patet: quoniam verò in ultimâ Di-
sputatione hac de re sufficienter egi-
mus; heic nil superaddendum ulterius
ducimus.

Qua cum ita se habeant: iudices
jam qui judicare potest, num verosimile
sit, quod Lucifuga de Agendâ presenti
pronunciare haud reveretur in Cartis
pag: 2. sic scribens: Wenn man solche
KirchenOrdnung wird ansehen/ vnd
in der Furcht Gottes betrachten:
so wird sichs befinden/ daß dieselbi-
ge in der Lehre vnd Ceremonien
viel reiner vnd gesunder sey; als
das hernach außgegangene/ vnd jzt
alda in Kirchen gebräuchliche Cor-
pus Doctrinae, vnd daß die folgende
gedanken nicht besser gewesen; son-
dem daß man nur weiter von der Sch.
Schriffe

Errores
Agendæ
circa ritus
Ecclesiæ-
sticos.

12.
Schrift/wie auch von der Augspurgischen Confession abgewichen.

Contrà 1. dogmata erronea in articulos fidei impingentia; libertatemq; Christianam petentia; sana doctrina nomine neutiquam venire possunt, ut quilibet colligere spontè potest: Talia verò hæcenus in Agendâ Prutenica demonstrata: utpote partim Sacramentaria; partim Papistica; partim Photinianica; partim multis modis absurda; partim Majoristica, Interimistica, Hypocritica Crypto-Calvinistica & Osiandristica. Ergo ista sana doctrina nomine venire haud poterunt: Et per Consequent: Agenda illa præferri Corpori Doctrinæ Prutenico non debet, nec potest. 2. Gravissimè accusari à Lucifuga non solum universa Provinciæ & Synodi institutum: verum etiam piissimi Ducis Alberti p. m. præfationem, quâ libellum Exegeticum Corporis Doctrinæ ornare non dubitavit: idq; vel præcipuè eo nomine, quod Explicatio illa ex Scripturâ sacrâ, Augustanâ Confessione, & Scriptis B. Lutheri unicè desumpta sit: Ian
ver

Protervia
Calvini-
stica.,

verò L
arguer
Illust
Pruten
de m
Eccle
teran
stabi
sa p
clefi
geni
Eccl
Spiri
fatio
est C
tem
dani
disa
3.
Calv
Berg
cione
long
fession
diver
nico a

verò Lucifuga non erubescit mendacii
arguere pro levisimo suo genio; tùm
Illustrissimi assertionem, de Corporis
Prutenici sinceritate; tùm judicium
de morbidâ illâ Agendâ, utpote, quâ
Ecclesia vulnera sanari nequaquam po-
terant: quî ergo sanis dogmatibus con-
stabit? tùm deniq; institutum univer-
sæ provincix, & totius ordinis Ec-
clesiastici.

Sed fruatur sanè suo genio, & in-
genio; norunt per DEI gratiam nostra
Ecclesia, quo loco ejusmodi Calvinistici
Spiritus ~~perpetuo~~ ^{perpetuo} ~~multa~~ ^{multa}, & evanidas accu-
sationes habere debeant: Novum non
est Calvinianis, perfrictâ fronte verita-
tem premere, summûq; encomiis muscer-
dam errorum suorum loco piperis ven-
ditare.

3. Si verum est, quod ait tenebri-
o Calvinianus; verum etiam eris, quod
Bergius in priori suâ valedictoriâ con-
cione à principio statim in Hypothesi
longè à Scripturâ S. & Augustanâ Con-
fessione aberraveris; ideo, quia nihil
diversum à Corpore Doctrinæ Prute-
nico docuisset: uti quidem; sed falsis-
simè,

214.
Vanitas
Bergii.

Censura
Agendæ
Ecclesiæ
A.
1558. res
proban-
da.

Triplex
Censura
censetur.

215.
V
fime; gloriatur: Sic Ergo & Hypo-
typosis ipsius, non erit sanorum verbo-
rum; sed morbidorum? Damnat itaq;
Lucifuga Hypotyposin Bergii quate-
nùs hic iuxta Normam Corporis Prute-
nici se docuisse gloriatur (sed quam fal-
sò; in disputationibus nostris passim
demonstravimus.)

III. De censura Theologorum,
qualemnam reportavit Agen-
da Prutenica, & quantum
ei tribuendum?

Non edeo morari debet veritatis
studiosos quod Lucifuga censuras Agen-
dæ Magnorum Virorum jactitet: Mo-
do namq; sufficienter evicimus; per-
quàm plurimis erroribus Agendam
istam scatere: ex abundanti nihilomi-
nus gratificabimur Lucifugæ, ac osten-
demus: Censuris illis vel parùm,
vel prorsus nihil esse tribuendum.
Trium autem Censuram censebimus;
nempe Philipp. Mel. Deinde Brentii;
& deniq; Argentinensium.

Primum enim quod Phil. Melan-
thon.

thon censuram attinet; eam suspectam
pronunciare nulli dubitamus. Is namq[ue]
post fata B. Lutheri, id quod clancu-
lūm, in vivis superstite B. Luthero, in-
tus erroris sacramentarii fovebat;
palām huc atq[ue] illuc spargere caput. Nec
solum nostrates, verum etiam ipsimet
sacramentarii plurimis evictum dede-
re documentis, Philipp. M. tum tempo-
ris hæresi sacramentariæ fuisse addi-
ctum.

Phil. Me-
lanth.
censura
suspecta.

Philipp.
Melanth.
Sacramen-
tarius.

Huc igitur faciunt 1. depravatio
Aug. Confess. articul. 10. deletā da-
mnatoriā gentis sacramentariæ formu-
lā; & improbant secus docentes, 2.
Explicatio Verborum 1. Cor. 10. pa-
nis est Κοινωνία &c. sensu Calvinistico
per participationem spirituales; ut
& 1. Cor. 11. Hoc poculum &c. per Me-
tonymiam sacramentar: Item expli-
cat: Coloss. 2. 3. Christum esse locatio-
ne corporali tantum in cœlis, ac
certo loco. A. 1556. 3. Epistola ad Fri-
dericum III. Elect. Palat. Mens. Se-
ptembr. A. 1559. à Phil. Melanth. exa-
rata, in qua panis Eucharistici κοινωνίαν
cum corpore Christi sensu Spirituali ex-
plicas:

plicat: 2. Lutheri & Morlini sententiam de cœnâ traducit: 3. Heshusium officio removendum esse, ob sententiam de præsentia corporis Christi in Cœnâ s. in medium consulit. 4. Epistola Phil. Melanth. ad Calvinum An. 1554. 14. Octobr. in quâ ἀρτολαγείας insinuat, quosque præsentiam corporis & sanguinis Christi in cœnâ statuunt. 5. Epistola ad eundem Calvin. A. 1555. in quâ Stolsium, & Nicolaum Gallum Lutheranos exagitat: audio, inquit, ἰὺν ὑπερήφανον, καὶ τὸν ἀδελφύων ἐν ἰσθῇ ἵσθαι πόλιν magnum volumen ἐληφεν, ἵνα ἐνδὲν contra me eudere: quod si edetur, decrevi respondere simpliciter, & sine ambiguitate.

6. Epistola Ph. M. ad D. Cratonem A. 1560. (citante Hospiniano) vel 1559. (allegante VVigando) in qua verba cœnæ, Hoc est corpus meum: explicat, per, hoc est figura, vel signum Corporis mei.

7. Epistolæ duæ P. M. ad Bullingerum Calvinistam exarata, quibus fateatur: se sacramentariis circa c. 6 Johann. de Sacramentali manduca-
tione

tionem, esse $\phi\mu\psi\phi\sigma\nu$: Lutheri; insu-
per vehementiam carpit.

8. Epistolæ ad Senatum Bremen-
sem A. 1557. & ad Uratislaviensem
A. 1559. in eandem sententiam: ubi
in litteris ad Johannem Morenber-
gium perstringit Sacercium, VVest-
phalum, Leonhardum Stockel: ac
suadet remotionem Lutheranorum.

9. Testimonium Calvini in ali-
quot scriptis adhuc vivente Phil. Me-
lanth. in lucem editis; præsertim in
Alterâ Defensione contra VVestpha-
lum; nec non in Ultimâ.

10. Actio Bremensis inter Har-
denbergium, & Lutheranos agitata;
ubi Phil. Mel. Hardenbergii dogmata
applausum dedit, compromissâ simul co-
muni seu presentis sui opiulatione, si-
cut fuisse. A. 1556. & 1560.

11. Attentatum P. M. in expun-
gendo Sacramentarismo ex Catalo-
go Hæreticorum auctoris Petri Pal-
adti Episcopi Roschildensis, contra
votum, & expectationem ejusdem.

12. Testimonia ipsorum Calvinianorum: v. g. Eberi ad Alberrum
Harden-

Hardenbergium A. 1556. ubi delegie
 arcanum in sinu Ph. M. Sacramenta-
 rium, seu cunctationem; ut ipsemet
 Philippus vocat. Deinde Sturmii in
 Anti-Pappo Elenchomeno priore;
 Tertiò Hospiniani part. 2. Histor
 Sacram. p. 249. A.

13. Minæ Ph. M. & machinatio-
 nes de deferendâ statione; VViteber-
 genſi ad propalandum alibi Sacramen-
 tarium; quas Hospinianus ex Epi-
 stolis, & familiaribus colloquiis Phil
 Melanthon collegit loco citato.

14. Facta Philipp. Mel. comprobantia
 Philipp. Melanthonem Sacra-
 mentarium fuisse, inde à tempore ini-
 ta cum Helvetiis concordia A. 1537
 1. ex amicissimis Epistolis Ph. M. a
 Calvinum ipsum, & alios Calvinia-
 nos; uti suprà monitum: 2. ex cult
 familiaritate & amicitia cum Calvi-
 nianis: 3. ex intercessione pro salut
 Ecclesiarum Calvinianarum apu
 Germaniæ Principes: 4. ex adhor-
 tatione typographi VVormatiens
 Crispini, ut Occolampadii opuscula
 & præcipue in Prophetas in lucem ede-
 ret

ret: 5. ex honorifica exceptione Johannis à Lasco in Poloniam redeuntis: 6. ex suasionibus, quibus multis studiosis VVitebergenfibus auctor existerat Ph. M. quò Tigurum, & Genevam se conferrent, ad sententiam de Sacramentis liquidò cognoscendam.

15. Confessio Hespiani p. 267. part. 2. Histor. sacram. f. B. conceptis verbis edisserit, Philippum Melanthonem à Lutheri sententiâ defecisse vid. marginal. d. 1. qua sic habent: Philippus deficiens à Lutheri sententiâ non à veritate defecit.

Deinde, præter Sacramentarium dogmata, approbat ium temporis Ph. M. etiam Interimistarum placita; qualia erant, de Synergia virium humanarum in primâ hominis Conversione; 2. de Necessitate Bonorum operum ad salutem; 3. de Adiaphoribus; 4. de Evangelio, quod sit Concilio pœnitentiæ, & id genus alia; cœu testantur Acta Synodica edita de Consilio, & sententiâ Phil. Melanth. ipsiusq. Collegarum A. 1559. exudente Georgio Rhaw VVitebergæ. Quantum igitur

Philipp.
Mel. Interimista.

Philipp. Melanthonis iudicio, ac Censuræ sit tribuendum; ex hactenus in medium allatus liquidò patet.

II. Bren-
tiana Cē-
sura mol-
lis.

Iohannis Brentii Censuram quoad attinet, non dissimulamus cum ab initio certaminis Osiandristici aliquid humani passum fuisse, in eoq. semper fuisse, non qui Osiandri errorem damnaverit; sed conciliationem, & Amnistiam utriq. parti suaderet; uti ex suprā dicto constat. p. 122. 123. seq.

Deinde Exemplar Dn. Brentii transmissum, ab eoq. recognitum, & repetitum multis in locis fuisse depravatū; mutatum, & adulteratum; expunctis iis quæ Orthodoxa, ac intermixtis, suppositisq. talibus, quæ heterodoxæ fuerant, tum ab Osiandristis; tum Crypto Calvinianis; non solum hoc nomine noxiis; sed etiam Illustrissimo Duci Alberto Friderico p. m. insidiosis struentibus: quæ de re inferius monendum. p. 228.

III. Cen-
sura Ar-
gentinen-
sum eva-
nida.

Insuper iudicium & Censura Theologorum Argentinenſium hac in parte, neminem facile moverit, qui modò faciē illius Ecclesiæ illo quidem tempore
peni-

penitiùs aliquando contemplari voluerit.
 Docebant enim in eâ partim ipse Cal-
 vinus (ubi etiam matrimonium con-
 traxit cum Anabaptista cujusdam de-
 functi viduâ) partim Calvinianorum
 ac Sacramentariorum Patriarchæ;
 quales erant Martinus Bucerus usq[ue]
 ad annum 1548. Paulus Fagius, Pe-
 trus Martyr ante abitum in Angliam
 & post reditum ex eâ A. 1556. donec à
 Tigurinis evocaretur; Wolfgangus
 Capito, Zellinus &c. usq[ue] ad Annum
 1562. quibus successit postea Hierony-
 mus Zanchius. Vbi inter tot Theolo-
 gos vix ullus alius præter Marbachium
 nominari poterit orthodoxus, ac sincera
 religioni addictus. Certiùs verò longè
 est, censuram Agendæ A. 1558. à plu-
 ribus illis h. e. Calvinismum profiten-
 tibus; quam ab unico Lutheri discipulo
 expetitam fuisse. Quamobrem apud
 nos aut parum, aut nihil fidei.

& auctoritatis mere-
 tur.

Introdu-
tio Agen-
da in Ec-
clesias Pru-
tenicas
violenta.

**IV. De introductione Agendæ
Ecclesiasticæ A. 1558. Spuriæ
in Ecclesias Prutenicas; ut &
de Contradictionibus aduer-
sus Agendam, direc-
tis.**

*Introducta in Ecclesias Prutenicas
Agenda suspecta ab Osiandristis. & pra-
sertim à Iohanne Aurifabro fuisse per-
hibetur A. 1559. vig. obitusa omnibus
Pastoribus (sic 14. Iulii ex tractu Bran-
denburgico omnes Pastores convocan-
tur in Uderwang ad approbandam A-
gendam istam accedente serio Illu-
striss. Mandato, futuraq. in recusante
animadversione) quorum quidam pra-
sertim Crypto-Calviniani totiv. ap-
pōv obviuq. ulnis eam amplexi sunt
Non desuerunt etiam Quidam Neutra-
les tū temporis in utrumq. latius clau-
dicantes Pastores; qui haud gravatim
& citra ullam cunctationem Agendam
illi subscripsit. Ita fatente Aurifabro
in Apologiā circa vitam suam S. 3. &
contra Benedict. Morgenstern ad*

Partium
studia in
statu Ec-
clesiasti-
co, adeo
que qua-
tuor Pa-
storum
classes.

us Prussiz An. 1566. Quò referendi
erunt Pastores ex tractu Brandeburgi-
co; siquidem vix octo ex numero vi-
ginti quatuor contradicere Cothurno
illis voluerunt; sed ceu piam legitimam
librum receperunt.

2 Quidam adulatores cunctabundi;
rem potius ex optione. & arbitrio Pa-
tronorum suorum suspendere maluerunt
quam vel verbulo animi sui sensa de-
clarare.

3 Quidam insuper acriter sese ei op-
posuerunt ac contradixerunt; solemni-
ter protestabundi, hac novatione, &
conscientiam suam gravari, ac onerari;
& offendiculum auditoribus præberi,
quamobrem etiam officiis suis abire &
exulare jubebantur.

4 Atq; in horum numero erat Johan-
nes Morgenstern, ob ejusmodi piam
contradictionem Officio Pastoratus Gil-
genburgensis excussus: eo ist darumb
geschehen/ inquit Aurifaber in Apolo-
giâ ad Itatus Prussiz, daß er wieder
diese Kirchenordnung geprediget.

Cum hoc faciebat Salomon Cala-
chius Pastor Schwansfeldensis in tra-

1. Crypto
Calvinia-
norum
adeoq;

frigidorū.

2. Neutra
lium vel
tepidorū.

3. Adula-
torum, ac
Hypocri-
tarum.

4. Ortho-
doxorum

ac constā-
tium Cō-

fessorum,
adeoq;

calidorum.

Exules

ob reje-

ctam A-

gendam.

1. Johan-

nes Mors-

genstern.

Salomon

Calaschius.

Etu Rastenburgensi, qui iusto Zelo in-
 vehabatur in alios Pastores Agendam
 illam receptantes; ac nominatim per-
 stringebat Pastorem Schifffenburgen-
 sem; à quo verò coram Sambienfi Cō-
 sistorio accusatus, citatur, auditur; ubi
 etiam facti sui ceu iusti ac pii rationes
 edisserit. At hūc susq̃ deq̃ habitus ad
 palinodiam adigitur ab Osiandristis, &
 Crypto-Calvinianis, sed frustrā: do-
 mum enim reversus multò vehementius
 quàm antea, & Agendam taxat, &
 Pastorem Schifffenburgensem perstrin-
 git. Hinc instinctu Osiandristarum ex
 mandato Illustrissimi subornato, denudò
 comparere coram Consistorio cogitur
 Sambienfi, & quidem captivus huc ad-
 vectus: posteaq̃ in carcerem studioso-
 rum conjicitur: in quo etiam quatri-
 duum, & ultra detinebatur: inde verò
 in ades Baronis VVoltgangi von Zei-
 dedt Aula tum temporis supremi Præfe-
 cti ducitur, ac ad edisserendum coram
 Visitatoribus deputatus causam suam si-
 stitur. Post plures verò disceptationes, &
 adhortationes Calichius veritatem de-
 serere nolens; tandem ex Ducatu pro-
 scribitur.

Ad

Ad hanc classem pertinent 8. Pa-
stores ex tractu Brandenburgico A-
gendæ contradicentes hæc, ob rem
Regiomontum à Consistorio citati 3. Brande-
lulii A. 1561. comparent, consignatq. burgico.
quatuor recusationis sua rationibus,
scripto easdem exhibent. Contra verò
Aurifaber offert ipsis scriptum contra-
rium grandius contra Calachium exa-
ratum, ac in carcere tunc detentum ho-
ra 10. antemerid. injungit insuper eis
respondum circiter horam 2. expeditum
dari, propositâ optione, aut recipiendi
Agendam illam sine contradictione;
aut refutandi sufficienter scriptum eis
à se oblatum. A prandio conveniunt in
Consistorio Pastores, ac impossibilita-
tem respondendi ad scriptum quippe
grandius, intra angustiam illam tempo-
ris meritò prætendant, orantes simul à
Consistorio responsum ad quatuor obla-
tas rationes suppeditari: Quod quia
impetrare non poterant; denegarunt ex-
iam suum responsum. Lata proinde
exemplò erit sententia ab Aurifabro,
pastores, cœu contumaces exilio multa-
tatum iri.

Offo Pa-
stores ex
tractu
Brand-
burgico.

Pastores
Pomez-
nienſes.

*Contra dixerunt inſuper pluri-
mi Pastores in tractu Pomezaniensī huic
Agendæ; Hinc Aurifaber diplomati-
bus Illuſtriſſimi inſtructus tranſitum
fecit è Sambienſi in Pomezaniensē
tractum huncce unicè in finem, ut Agen-
dā tūm temporis, jam in lucem edita ab
omnibus citra ullam ulteriorem cuncta-
tionem & tergiverſationem recipereſur
Adoritur ergo primū Archipre-
byterum Hohenſteinenſem Matthiā
Binwald/eumq; ad executionem man-
dati adigit, una cum omnib. tractus illius
ſymmīſtys; poſtmodū progreditur ad
alios; ſimile quid apud eos attentans,
ac contradicentes ſunctionibus excutien-
ti conſtat exemplo Benedīcti, & Jo-
hannis Morgeniternorum.*

*Contradiſtum deniq; ſuſpecta hui-
Agendæ fuit utut aliquantō ſerius al
Ordinibus Pruſſiæ in Comitib. Re-
giomontanis coram Majeſt. Reg. Po-
lon. commiſſariis An. 1566. in deſ
Klagschriſte 7. Septemb. 5. zu dem
hat er (Funccius) helffen rathen vnt-
erhaben: ſequentiā jam ſunt ſuprà alle-
gata membr. 1. circa auctorem Agendæ
Itē*

erucarum cum Aulam Principis nostri
tum Academiam; tum denique Eccle-
sias occupando. toxico suo conspurcarunt
nec ullatenus ex Agendâ illa erroris ul-
lius solide convici potuerant.

3. In Aula.

Ac in Aulam quidem, adeoque in
Regimen Politicum insidiosè subintrasse
vulpeculas Crypto-Calvinianas. re-
statatur Actio Capitalis in Confessione
Matthiæ Horstii de quodam Aulico in
hac verba: Saget auch Horst/dass Fr.
Dht. ihm geklaget, dass ihn N. N.
in ein Irthum Sacramentschwer-
meren hat führen wollen/darüber
sich Fr. Dht. sehr vbel gehalten etc.

Refert quoque Dn. Morlinus de
astu Crypto-Calvinianorum Aulicorum
qui lateri Principis olim Iunioris addi-
cti. & adjuncti, eum insidiosè in nassam
Calvinisticam pertrahere attentarunt,
quales quidem machinationes fraudu-
lentas, Dn. Morlinus Iunioris Ducis
Schweißbad h. e. sudatorium falsè vo-
citare non dubitavit.

Idem in Historiâ suâ Prussiacâ
restatatur Lit. C, s. 2. certamen Osiandri
demum

demum post dogmata & corruptelas Calvinisticas, ac Sacramentarias in Borussia subortum, excitatum fuisse.

Porro idem conqueritur de Crypto-Calvinistis Aulico-Politicis, quod ad clavum Regimini in hoc Ducatu uti antè; ita post suum in Prussiam reditum, evecti fuerint deprehensi. Id quod attestantur ejusdem literæ A. 1568 an alle Stände des Herzogthumbs Preussen zum heiligen Beil versamlet / wegen der Calvinisten: ubi commemorat; quantoperè, contra ejusmodi rempublicam, cui regendæ Calviniani essent præfecti, sit protestatus abiturienti hincce Brunsvigam s. Junii A. 1567. absoluto libello nostro symbolico: als nemlich / Daß ich mich der Ort nimmer hegeben könnte da die personen / so sich zu der verdamten Calvinischen Lehr bekennen / solten in hohen Empter sitzen / vnd darinnen zuregeren haben. Auff welches mir / von E. G. S. vnd G. gute vereröpfung

Admini-
stratio
Reipubli-
cæ per
Calvinia-
nos misera, & infelix.

Calviniani
omni offi-
cio pri-
vandi.

2. In Aca-
demia.

ftung geschach/ daß dieser sachen ge-
rahen vnd die Lenderung solte ge-
setlet werden. Haben mir auch die
Fürstliche Räte/ vnd einer Er-
bahren Landschaft Gesandten/
als die zu Braunschweig nachmals
ankommen/ berichtet/ das darauß
ein Fürstlicher Recess. gemacht/
vnd von E. Erb. Landschaft
eintrechtig bewilliget. Auch von
den Königlichen Gesandten be-
krefftiget ware Solche Leute in
keinem Ampt zudulden. Es sind
aber nach meiner ankunfft vber ge-
schehene vertroöstung vnd zusagung
die personen eines theils nicht allein
in ihren Amptern besessen: sondern
haben sich auch troziglichen geläu-
sten lassen ihre schreckliche Teuffli-
sche Lesterei in vorschriener
Tagart zu Rastenburg außzu-
gießen/ auch in ewer mittet etc.

In Academia quoq. Regiomon-
tanâ fuisse, ac doctis Crypto-Calvi-
nianos

nianos
Davidi
zum
nam
vinil
A&ac
alier
Morli
de er
nolens
Germa
no Cr
infesta
Calvi
adstru
U
berus
Auri
secum
A. 15
comit
tus es
Eccle
quâ p
ullam
canden

1. *Crypto-Calvinismus*
nianos Professores circa illud tempus.

Davidis Voiti Theologia Profess. aliorumq. exemplo liquido patet. Voitum namq. Philippismo h. e. Crypto-Calvinismo additum fuisse, comprobant Acta colloquii inter ipsum, & sinceros alios ex parte Theologos videl. Dn. Morlinum & Venerum habiti. Proinde erroribus suis nuntium remittere, nolens Voitus ex Prussia tandem in Germaniam sese recepit.

Ecclesias insuper Prussiacas veneno Crypto-Calvinistico tum temporis infestatas fuisse à Ministris Crypto-Calvinianis, uno atq. altero exemplo adstruere juvat.

Unum suppeditat nobis Vitus Nuberus Sacramentarius, quem Johannes Aurifaber ex Silesiorum Uratissaviâ secum in Prussiam comitem adduxerat A. 1560. Antequam verò is Aurifabrum comitaretur in hunc Ducatum; monitus erat ab ipso, num vellet Agendæ Ecclesiasticæ A. 1558. subscribere? quâ perlectâ Calvinista Nuberus, citra ullam cunctationem, vel remoram in eandem ultro consensit. Er were durch auß

231.
David Voitus Crypto-Calvinianus.

Discessit D. Voitus ex Prussia in Germaniam.

3. In Ecclesiis.

Vitus Nuberus Sacramentarius.

Erhardus
Sperberus
Nuberum,
& Aurifa-
brum Cal-
vinismi
arguit.
Cōfessio
Nuberi
equivoca-
la.
Promo-
tio Nuberi
ad Pasto-
ratum
Bartenstei-
nensem.

aus mit dieser Kirchen ordnung sehr
wol zu frieden: *que sunt Aurifabri
formalia in Apologiâ contra Benedict
Morgenstern ad status Pruss. A. 1566.
circa articul. 3.*

*Postquam autem uterq; Regiomon-
tum devenissent, subolsit inter ceteros
Theologos Spiritum Calvinisticum Nu-
beri Erhardus Sperberus, eumq; aper-
te Sacramentarismi reum egit. Vnde
factum, ut Nubero confessionis editio,
purgandi criminis causâ, imponeretur,
praesertim de Cœnâ Domini; quam
verò ille adeò dolosè, Perversè & astu-
tè concinnavit; ut deo orthodoxa reci-
peretur, & agnosceretur ab universo
Ministrorum Ecclesiæ ordine. Et quia
omnibus ea satuscisse videbatur; Nu-
berum Aurifaber ad Pastoratam Bar-
tensteinensem insuper promovit.*

*Sperberus verò, non solum Nube-
rum; verùm etiam Aurifabrum Sa-
cramentariæ hæreseos suspectum pro-
clamare non dubitavit, in suo edito li-
bello contra Dantiscanos: quem ideo
Aurifaber seditionis, & levitatis accu-
sat*

fat in commemoratâ Apologiâ ad Sta-
tus Prussiz.

Vito Nubero *accensus* venit Heil- Heilmana
mannus Crypto-Calvinianus, qui in nus Sacra-
locum Johannis Morgenstern ex offi- mentarij.
cio *Pastoratus* Mariævverderensis, ob
contradictiones *Agendæ suspectæ*, ex-
cussus, *surrogatus* fuerat; is namq, non
modò à Crypto-Calvinianis V Vitte-
bergenfibus optimâ de nota Aurifabro
& Ecclesiis Prutenicis commendatus;
sed etiam ab iis eum manuum imposi-
tione ordinatus ad obeundum officium Ec-
clesiasticum in Prussiam missus est.

Nec ministerium in Aulâ Princi-
pis Regiomontani Ecclesiasticum
illâ tempestate potuit esse à Crypto Cal-
vinismo sincerum, ac immune: primas
in illo ordine obtinente Davide Voito
præter Theologica professionis in Acade-
miâ munia; sacra insuper concionibus
peragere in Aulâ solito: quem paulò an-
te merito suo Crypto-Calvinianis ad-
numeravimus.

Non itaq, postrema inter reliquas
fuit occasio Crypto-Calviniana here-
s curam de promulgando nostro libello
symbo-

symbolico suscipiendi: Quorum autem
articularum expositio erroribus Cry-
pto Calvinisticis sit opposita ex dispu-
tationibus nostris patescet.

Atq. hætenus eo, quo par & equum
est, recensuimus studio τῇ προηγουμένη
ἐπιτομῇ vel antecedentia constitutio-
nem Corporis Doctrin. Prutenici
propiora; quibus addere potuissimus
Heresin Judaicam, qua demum An.
1567. 4. August. una cum Judæis re-
legata ex Decreto Regio, aſt vel nomi-
nate indignantem judicamus; adhuc va-
rios errores à Paulo Scalichio in Prus-
siâ circa A. 1565. 1566. sparsos; eosq.
in multivarios fidei articulos impingen-
tes, sed quia hi Ecclesias publicè non
lacerabant; à paucis insuper approbati
partim ad hætenus enumeratos, & jan-
enumerandos accedentes, partim Ma-
gicam resipientes; partim deniq. i.
primâ herbâ suppressi; partim etiam
cum auctore relegati, ac statim proscripti
fuerant: Lectorem heic non amplius de-
tinebo; potius verò ad τὴν προηγουμένην
ἐπιτομὴν pergo.

Judaismus
ex Prussia
Ducali
relegatus
A. 1567.

Pauli Sca-
lichii er-
rores.

IX.
Anteco-

NONVM προηγουμένου idg. ἐπιτομὴν
fuerunt

fuerunt. Hæreses extra fines huius Ducatus ; in ejusdem tamen. Confinio partim ; partim etiam remotius vagantes.

Tales hæreses erant 1. Schwenkeldiana, Efficaciam scripturae s. ele- vans, cum quâ tamen Osiandri Schisma orar sus conspirasse ; supra demonstravi- mus : ac huic quidem opposita est Ex- plicatio Loci de scriptura in libelli no- tri vestibulo statim.

2. Papistica : post reformationem a. 1525. institutam, & A. 1530. confirmatam ; nulla ampliùs Papatus rocce in Ducatu apparebant vesti- gia : proinde Hæresin Papisticam inter Exoticas numerare non dubitamus : cui pposita est Explicatio Loci de Scriptu- ra s. ab initio libelli, præsertim adstruens ejusdem perfectionem & sufficien- tiam contra humanas Traditiones. ubi vel maximè observandum, Ponti- ficos Vetustiores & cordatiores ante Conciliabulum Tridentinum ; nus- uam ac nuppiam Scripturae s. perfe- ctionem & Canonicam Auctorita- tem in dubium vocasse ; sed hac contro-

dens, Hæ- reses Exa- traneæ,

1. Schwenkeldiana.

p. 96.

2. Papistica,

Vetustio- res Ponti- ficii perfe- ctionem. Scripturæ s. non impugna- runt usq; ad concilio- lum Tri- dentinū.

versa ab iū moveri cœpit, quotquot in
certaminibus cum B. Luthero, ac ipsius
parastatis habitus; Ex solâ scripturâ
causâ morbida patrocinari minimè pos-
se reapse comperti erant: Cum igitur ex
scripturis convicti ac constricti teneren-
tur; in scripturarum odium inflammati
eisdem imperfectionis, insufficientiæ
lubricitatis, flexibilitatis, & nullius
valoris convictio traducere non sunt ve-
riti.

Opposita etiam eidem hæresi plures
aliorum Articulorum in libello nostro
Explicationes v. d. Lib. Arb. de Justi-
fic. de Lege Pecc. origin. d. Cœnâ.

3. Phori-
niana,
& Anti-
Trinita-
ria.

4. Anti-
Nomica.

5. Flac-
ciana.

6. Ana-
baptisti-
ca.

3. Anti Trinitaria: cui opposita
est explicatio de Deo.

4. Anti-Nomica; cui opposita Ex-
plicatio de Lege.

5. Flacciana; cui opposita Expli-
catio de Peccato Originis.

6. Anabaptistica; qualem etiam
inter Exoticas referimus post præscri-
ptionem illam ex Prussia, qua Accidi-
A. 1532. opposita autem huic est Ex-
plicatio loci de Lege, de Peccato ori-

ginali

ginali; de Baptismo; de Cœnâ, de
Ministerio Ecclesiastico.

De singulis impræsentiarum agere
nostri non est instituti: cum id ipsum
ante nos expediverint alii suo tempore,
& loco.

Colophonis loco circa hosce de πνε-
υματικός membrum commemoranda
erit paucis tristis catastrophe Osiandri-
starum, & aliorum Schismatico-
rum.

Osiandri-
starum tri-
stis cata-
strophe.

Ac de ipso quidem Osiandro nar-
ratur, cum terribili morte inter despe-
rationes exanimatum esse; nec, ubi pri-
mitus contumeliatum jacuit ipsius cada-
ver; cineres, ossaq; ejus requiescere; sed
illud ipsum exhumatum; inq; locum ejus
Nickel Balgers cujusdam funus recon-
ditum esse, perhibet Hennebergerus,
ex testimonio M. Philippi Cæsaris Pa-
toris Veteroppidani.

c. 105.

Osiandri
obitus.

Osiandristarum verò pleriq; du-
riora experiri necessum habuerunt fata:
ut annotavit VVigandus in tractatu
de Osiandrisimo; referendo: Stanis-
laum quendam in desperatione obiisse;
Franciscum Freudenhammer Dia-

Duriora
Osiandri-
starum
fata.

**Pestis ex
confer-
natione.**

**Causa
discessus
M. Vogeli
lii ex Prus-
sia.**

con. Veteroppid. Apoplexiâ in Sugge-
sto correptum esse 29. Maii, A. 1552.
ante Osiandri obitum. D. Andream
Aurifabrum caducâ morte prostratum
& exanimatum esse in cubiculariorum
Principis palatio. Michaellem Beet
Pastorem Rinoviensem in reditu ex
Fischausio domum versus, in avia ab-
reptum tempestate brumali obrutum, &
tandem violentia frigoris extinctum A.
1564. esse: nec nisi sub Vernali tem-
pus ab indigenis ipsius cadaver reperiri
potuisse: M. Scium rumore ex inte-
ritu Pastoris Beet percepto, vehementer
panico percussus terrore, pestem sibi ac-
cessivisse; exq. ea obiisse A. 1564.

Reliqui An. 1566. ex decreto com-
missariorum Regionum solum vertere
sunt coacti: ut Johannes Aurifaber
personatus præfatus Sambienfis;
Jagenteuffel Archipædagogus Aca-
dem. & assessor iudicii Eccles. Sam-
bienf. nec non alii suspecti cum illis. M.
Vogelius verò providè metu futuri pe-
riculi spontè dimissionem ab Illustrissi-
mo impetravit: idq. hac de causâ:
Postquam enim in Synodo Risenbûr-
gens

genti A. 1556. una cum M. Funcchio palinodiam publicam erroris Osiandristici coram Illustribus Prussix, & Megapolitanix Ducibus, stipulatâ manu iteratis vicibus pollicitus esset; nec verò promissus posthac sterisset: à duobus Xenodochii Pastoribus, Bartholomæo Sontag, & Georgio Popizer, pro suggesto publicitus hoc nomine reprehensus fuit. Patrocinium M. Vogelii suscipiens Johannes Aurifaber, coram Commissariis Illustriss. facti rationem edisserere taxatores compellit: ubi verò licet severius compellati, à proposito desciscere noluerunt; jussu Illustriss. officio utergâ abire jubentur: interveniente autem D. Voiti intercessione apud Principem; functionibus suis restituuntur. Subministrantibus interea in pristino pergendi proposito consilia sua Benedicto & Johanne Morgensterniis exulibus; denuò, multoq; acerbius; quam quidem antea factum; in M. Vogelium invehuntur: Is itaq; ex impatientiâ officio suo Pastoratus Cnephoviani resignato; dimissionem ab Illustrissimo impetrat; desertâq; Prussiam, in Sueviam se-

o +

fo

**Opus M.
Vogelij.**

**Exilium
Bartholo-
mai Son-
tag, &
Georgij
Popizer.**

**M. Funccij
funestum
factum.**

**Crimina
M. Funccij.**

se recepit; ac primum Hornbergæ qua-
driennium substitit; inde autem Gep-
pingam promotus decennium ibidem
transegit: donec tandem in Cœnobio
Alpersbacensi Abbas creatus, undecim
annis superatis, vitam cum morte com-
mutaret: unde etiam Thesaurus ille
Locorum sacrorum grandior Germani-
cus & Latinus, auctore M. Matthæo
Vogelio in lucem publicam prodit.

Dimisso autem M. Vogelio ex Prus-
siâ A. 1566. etiam ipsius Antagonistæ,
duo illi Præcones, jussu Illustriss. ex
Ducatu proscribantur, ac relegantur,
instigante Aurifabro, eodem anno.

Idem Annus imminuit M. Func-
cio funestus ac feralis; nec sanè immers-
to; cum M. Funccium univēsa tra-
gædiæ Prutenicæ ab A. 1549. usq. ad
1566. instar alterius Catilinæ fuisse
auctorem, certo certius est. Huc enim pa-

triam Norinbergâ deveniens, Osiand-
rum Hæreticum promovit: 2. in O-
siandriticum Schisma juravit: 3. idem
perinacissimè propugnavit: 4. Illu-
striss. Duci Pruss. & Megapolitania
turpiter imposuit: 5. Theologos VVit-
teber-

rebergenses, & Lipsienses, quos in
transitu A. 1560. ad acidulas & thermas
salutavit, oblataq; lubricissimâ suâ con-
fessione, egregie decepit: eorumq; applan-
sum subscriptis octo nominibus in per-
niciem Ecclesiarum Prutenicarum ex
Germaniâ redux reportavit: 6. cum
aliis Politicis in vocationem Johannis
Aurifabri clanculûm conspiravit: 7.
Ecclesias novâ Agendâ turbavit: 8.
Theologos orthodoxos officiis suis excus-
sum procuravit. 9. πολοπραγοσύνη de-
ditus fuit; magisq; Principi quàm Deo
inservivit, uti ipsemet fateatur in re-
sponso ad articulos criminales sibi
propositos: 10. seditionis & tumultus,
delationibus ac criminationibus suis a-
pud Principem Innocentium (qui etiam
ideo officiis suis moti erant) causa fuit.
11. crimen falsi sapius contra Ducem
Prussiae commisit: 12. sanguinemq; Chri-
sti blasphemo ore, sapius una cum ipsius
merito insectatus est pro concionibus:
ubi vel commemoratu indignum est,
blasphemia Funcctianæ specimen illud,
quod ad ἐπιγραφήν frontispicii adium
Dn. Casparis von Hostig ex senten-

us Ambrosii : Mors Christi est iustificatio peccatoris , Germanicus verbiu redditam :

Gottes wesentliche Gerechtigkeit,
Die ist nicht meine Seligkeit :

Sondern das Leyden Jesu Christi
Mein heil/ trost / vnd rechtfertigung ist /

(gung ist /

blasphemo ore reposuit : Hastu nicht genug an den Wercken Christi : so nim darzu aller Menschen vnd paffen/ huren vnd Buben Werck : Siehe wo es dir zum ewigen Leben würde nützlich sein : Item in responsio a eundem : Alle die jenigen / so ihren trost vnd heil auff das Leiden vnnsterben Christi setzen : Die verwerffen damit Christum : vnd treiben grewliche Abgötterey/ daß ist/ interprete Morlino sie dienen dem Teuffel Funccio insuper auctore factum , quod quidam passim in hoc Ducatu scelestiultricibus Gehenna-flammis digna lingua effutire haud dubitarint : Das blu Christi (horresco referens , uig. mi sanctissime Iesu , blasphemias referens agnoscas, peto ?) sey wie eines ander

vnde

unvernunftigen Thiers/ in die Er-
de gelauffen/ verstockt/ vnd verwen-
sen: diene vns derhalben zu vnser
Seligkeit oder gerechtigkeit nichts.
*Tale quid de sanguine Christi putrefacto
& annihilato ante aliquot secula in super
ex ore Funcii, cum aliquando ad con-
vitiolum invitatus apud eum esset, se au-
divisse, hocq. nomine graviter Func-
cium reprehendisse in prasentia reli-
quorum convivarum, commemorat Dn.
Mörlinus. Ex numero ejusmodi blas-
phemantium meritas luit pœnas capite
plexus quidam ex sententiâ Baronis
Borhonis von Eyllenburg. Nec disti-
mile si non certè longè gravius in cervi-
cem suam derivavit genus supplicii M.
Funcius: ideoq. unâ cum complicibus,
ac juratis suis Politicis Matthiâ Hor-
stio; Johanne Schnell in foro Cneip-
hoviano idipsum subire coactus est dic-
Simonis Judæ: Hinc illud: Simonis,
Judæ, Funck, Schnell/ Horst inter-
riore: idq. ex decreto commissario-
rum Majest. Reg. in Polon, A. 1566.*

M. Funcii
suppl-
cium.

Inter opuscula M. Funcii sequen-
tia reperiuntur: Conciones aliquot de
Justi-

Chrono-
logia.
Funcii
non est
Funcii;
sed Osi-
andri.

Justificatione in 4to, edit. Regiom.
2. Historia certaminis Osiandristici A.
1553. 28. Martii Regiom. 3. libellus
precationum dominicalium in 12.
edit. VViteberg. 4. Chronologia,
qua quidem sub nomine Funcii pretes
meritum ejusdem circumfertur: cum
potius genuinum auctorem Osiandrum
agnoscat: operi tamen suo Andreas O-
slander Funcii nomen inscribi ultra
permisit; quò cum in aulâ proclivissem
ad quemlibet nutum patronum haberet:
ut ex multis fide dignis aliquoties acce-
pimus.

Ceterum post Osiandristarum ex-
cidium, Schisma Osiandri nondum pror-
sus fuit consopitum: adhuc enim circa
A. 1570. hocce in Ducatu serpebat com-
memorante Dn. Morlino in suo tracta-
tu edit. Regiom. apud Daubmann.
A. 1570. sub titulo: crewherziger
gar kúrger Bericht wieder Andr. O-
siandrum ad Prussos adhuc Osiandri-
stas.

Et hæcenus de primo Dissertatio-
nis Præemialis nostra Membro: se-
quitur secundum continens.

TA ΠΡΑΧΘΕΝΤΑ Η ΜΕΣΑ vel ea, quæ
in ipsâ Constitutione Symbolici
Libelli nostri concurre-
bant.

Inter reliqua, quibus Ecclesia hujus
Ducatus, premebantur ab. A. 1549. in
Annum usq. 1566. gravamina, non
postremum erat suppressio salubris For-
mulæ Ecclesiasticæ rectè credendi, ac
piè vivendi; & contra, introductio
morbidæ Agendæ Pandora pyxidi non
absimilis: ex quâ tot malorum Myria-
des tum in Politicam; tum Ecclesiasti-
cam Rempublicam agminatim redunda-
runt. Nullum verò certius adhiberi ma-
lis illis potuisse videbatur remedium;
quàm si ex decreto & auctoritate. Reg.
M. Pol. nec non unanimi Ordinum
Prussiæ postulato, certus libellus Sym-
bolicus ex verbo Des. Augustanâ Con-
fessione, ac reliquis scriptis B. Lutheri
concinatus; de fide & Ritibus, in
gratiam Ecclesiarum conscriberetur; ad
eisdem loco tessera militaris commen-
daretur. Id quod etiam peculiari Re-
cessu in comitiis Regiom. An. 1566.
4. Octob.

4. Octob. auctoritate. M. Reg. Pol. expressum, cautumq; fuit. vid. privileg. p. 61. fac. A. S. Es soll auch von den Bischoffen: sequenti vero A. 1567. decretum illud Executioni mandatum, ac traditum iidem presentibus Regiis commissariis, conscripto à Theologis August. Confessionis addictis genuino libello: quorum alter Formam rectè credendi ac Ritus in Ecclesiâ observandos; alter verò tùm Systema ex Augustanâ Confess. ejusdem Apologiâ; Articulis Schmalcaldicis &c. constatum; tùm Explicationem & Repurgationem certorum fidei articulorum completitur. De hoc posteriore, uti præmissa percontempera, vel antecedentia expediui-mus: ita concurrentia in ipsius conscriptione ac promulgatione paucis percurremus; acturi de Auctoribus; Materiâ ex qua; Formâ; Fine & Adjunctis Corporis nostri Prutenici.

De Auctoribus Corporis Doctrinæ Prutenicarum Ecclesiæ.

Auctores libelli nostri Symbolici

duo

duo fuere in comparabiles illi Theologi

Dn. Morlinus & Dn. Chemnicius :

*qui piissimi Ducis nostri p. m. sollicitatione assiduâ, precibusq; iteratis per Legatos quosdam Prutenicos Brunsvigam missos, evocati. Regiomontum deveni-
A. 1567. o. Aprilis ; heicq; cum Con-*

siliariis Celsæ suæ, nempe Casparo Valsoldi Burggrabio ; Dn. Johanne von Breyzen V. I. D. ut & D. Jonâ ; de remedio Ecclesiæ sanandi vulnera utroq; invicem deliberavere : postq; prolixam consultationem tandem animi sui sensu tùm coram Consiliariis, Illustriiss. tùm per literas ad Ducem p. m.

Albertum exaratis, aperuere : nimis nullâ aliâ novâ hanc ad rem opus esse conscribendâ Confessione ; sed longe melius Ecclesiis consultum iri, si constanter retineatur Augustana confessio Carolo V. A. 1530. exhibita, cum Apologia ejusdem, ut & Articulis Smalcaldicis, prout hæc omnia in scriptis B. Lutheri explicata, & declarata occurrunt.

Ut autem sententia Theologorum illorum eo plenius percipiatur ; opera pre-

Dn. Morlinus, & Dn. Chemnicius, auctores Corporis Prutenici

cium existimo formalia literarum huc
inserere: Præmissis præmittendis.

Litteræ
duorum
illorum
Theologo-
rum ad
Ducem
Prusiæ.

Durchlauchtigster Hochgebore-
ner Fürst/ Gnedigster Herr/ wie wol
wir von hertzen wünschen / daß wir
E. S. Dht. mit mehrer gesundheit
ihres leibes herten finden mögen:
So ist uns doch eine grosse reiche
frewde/ daß in E. S. Dht. wir spä-
ren/ vnd vernehmen/ Ein Gottseli-
ges/ frommes getrewes Herz/ wel-
ches höhers nicht wünschet/ vnd be-
gehret / dann daß zu Ehren ihren
getrewen Frommen Gott vnd zu
trost der Armen unterthanen rein
Lehre möge gepflanzt: aller Irri-
gen Lehr gesteuert / vnd dieselbigen
allenthalben außgerottet werden
Solchs Väterlichs/ recht Fürstlich
Herz/ wolle der fromme Gott bei
E. S. Dht. erhalten/ biß in ihre grä-
ben / damit E. S. Dht. das schön
Epitaphium mit dem lieben David
für dem Gerichststul ihres lieben
Heylandes Jesu Christi bringen
mögen: Daß E. S. Dht. ihre zeit
gedienet dem willen Gottes vnd
darin

darinnen seliglichen eneschlaffen A-
men! (Hic pramittitur ac interjici-
tur responsio recusatoria Theologorum
ad oblatam per Consiliarios functionem
Ecclesiasticam usrig. ab Illustriss. tñm
Episcopalem in Sambienſi tractu re-
legato Aurifabro; tñm ad Pastoralem
in templo Cathedrali post discessum M.
Vogeli vacantem: Venetus autem in
Pomezaniâ Episcopus nuper jam fuit
creatus ex Pomeraniâ redux; postmo-
dum nostrum propositum concernentia
(subjiciuntur in literis hunc in modum:)

Dn. Vene-
tus redux
ex Pome-
raniâ E-
piscopus
Pomez-
menſis.
A. 1567.

Was dann E. S. Dht. durch ih-
re Fürstliche Räche heutiges tages
gnädiglichen vns lassen fürtragen:
haben wir in aller vnterthenigkeit
vernohmen / vnd sollen E. S. Dht.
hr keinen zweiffel machen / was wir
onfers reisens halben gethan / vnd
noch E. S. D. zu gnädigem willen
vnd wolgefallen thun kñnten / were
vns eine groſſe gewünschte freude.
Bedanken vns nochmahls in vnter-
thenigkeit der groſſen Ehren vnd
würden / darzu E. S. Dht. durch ih-
re Fürstliche Räche haben vns aber
p mahls

mahls erfordern lassen. Erkennen
 daraus E. S. Dht. erwerhziges /
 Gnädiges gemüt gegen vnserer ge-
 ringe personen. Wann wir aber bey
 vnsern Kirchen mit diensten verhafft
 tet / auch denselbigen zusagung ge-
 than / sie in so gar betrübten zeit vnt
 noht nicht zu verlassen / wie ein Er-
 bar Wollweiser Raht der Löblichen
 Stadt Braunschweig vnserer Her-
 ren vnd Ober E. S. Dht. in vnter-
 thenigkeit derselbigen berichtet ha-
 ben. Werde E. S. D. vns gnädigst
 entschuldiget nehmen vnd betrach-
 ten / daß wir Ehren vnd gewissen
 halben vnserer Arme befohlene schaff-
 lein nicht künden noch sollen bege-
 ben. Es stehet leider bey vns in deu-
 schen Landen erbarmlich vnd ist a-
 dem / daß sich der **HERR** Christu
 schicket von wegen vnser vndand-
 barkeit / mit seinem lieben Evange-
 lio von vns deutschen zubegeben
 Gott helffe mit gnaden vnd rett
 seine ausservelten. Amen.

Es haben auch E. S. Dht. gnä-
 digst von vns begehren lassen / da-
 wi

wir vnser bedenden wolten anzeigen / wie vnd worauff in künfftiger zeit aller zwispalt vnd Irrung in E. S. Dht. Fürstenthumbs möchten abgeschafft/ vnd aller Vnfall ferner verhütet werden. Nun hetten wir herglichen gern gesehen / daß E. S. D. sambt derselben Fürstlichen Rächten ihre bedenden zuvor angezeigt.

Weil es aber Fürstliche Rächte vns nicht wollen erlassen/haben wir nach vnserm geringen vermügen vntertheniglichen pariren vnd gehorsamen sollen. Vnd achten wir es das für / daß E. S. D. auff erden dieser vnd aller sachen / die Lehr vnd Rächten belangende/ besser nicht rathen konten/ dann daß man keine netwe Confession stelle: sondern hey der angenohmenen/ vnd in Gottes Wort gegründeten Augspurgischen Confession, Apologia ejusdem, vnd Schmalcaldischen Articulen/ wie dieselben ferner in den schrifftten Lutheri erkläret / verharlich

p ij

lich bleibe / wie dieselbige Confession
 Anno 1530. der Römischen Keyser-
 lichen May: ist vberantwortet
 worden / wan man darbey bleibet /
 so haben E. F. D. sampt den Erbarn
 Löblichen Landtschafften ein brei-
 ten Rücken von vielen fürneh-
 men hohen Potentaten, vnd Kir-
 chen / haben die Fröliche entschul-
 digung ihres gewissen daß man
 im Landt zu Preussen einerley
 Lehre führet / mit den wollgere-
 formirten Kirchen Deutscher /
 vnd anderer nation ; haben auch
 für allem *in illâ piâ consociatione*
 das heilige gemeine gebet aller
 Frommer trewhertziger leut auff
 Erden / die für E. F. D. vnd der-
 selbigen Lande herzlich zu Gott
 seuffzen / vnnnd in ihrem Gebet
 nimmermehr vergessen werden.
 Weil aber auch nach der zeit / daß die
 benante Confession gestellet vnd offe-
 riren

vres, für dem ganzen Reich / man-
 cherley viel schädlich *corruptela* vnd
 Irthumb eingerissen / die sich vnter
 dem Nahmen schmücken vnd decken/
 damit dem heiligen Evangelio/nicht
 bey gemeinen leuten allein; sondern
 auch bey solchen *Potentaten*, merck-
 lichen grossen schaden thun / damie
 dann E. S. Dhr. sambt derselbigen
 Erbarn Löblichen Landtschafft im
 freyen licht offentlich möchten für
 sich entschuldiget seyn / vnd den
 Nachkommen so wol als jziger zeit
 frommen hertzen gerathen werden.
 Achten wir nicht dinstlich allein/
 sondern auch für Gott nötig / daß
 man dieselbigen *Articel* darinnen
 Irthumb vnd *Controversia* fürgefal-
 len / fürnehme / die *Corruptelas* mit
 Nahmen klar vnd deutlich aus iren
fundamentis resutire, vnd wie in Got-
 tes Wort (das kein mitteln / vnd
 beschonen leyden kan für Gott)
 befohlen/verwerffe/vnd verdamme/
 dann eine Lehre allein mit iren
 ugethanen gesegnet: Wer aber

Conf. 253

kein anders lehret / alles verdamm-
 met ist / wie E. S. D. gar wol wiss-
 sen. Diß achten Gnädigster Fürst
 vnd Herr / wir für den richtigsten
 weg / der von Gott / so vnsern athem
 in seiner Hand hat / wie Daniel saget /
 vns gegeben / vnd für geschrieben ist /
 damit auch allein den Armen gewiss-
 sen in der Irrung kan gerathen vnd
 geholffen werden / dann Irthumb
 vmb einiger Person willen zuver-
 schweigen / In warheit / zuerhaltung
 reiner Lehr nicht hilfft / damit auch
 die gewissen nicht geheilet werden /
 weil alle fromme hertzen wünschen /
 daß Gott vnd seine warheit für alle
 Welt billich gehen soll / wann dann
 E. S. D. der weg also gefallen wol-
 te / seind wir erbötig in vnterthei-
 ligkeit von einem Articell nach dem
 andern / die Corruptelas aufzusetzen
 vnd nachmals die fundamenta zu weis-
 sen / aus Gottes Wort / darbey mar-
 bleiben kan. Wann solch werck E.
 S. D. gefallen / der Erbarn Lande-
 schafft vnd pfarhern würde begeh-
 lich sein ; So ist der friede schon ge-
 schlos

schlossen/ vnd sehen E. S. D. From-
mes altes graues Haupt/ was für
eine Lehre / Kirchen vnnnd Religion
dieselbigen ihrem geliebsten Sohn /
der Erbarn Landschafft nach sich
lassen / mügen dann E. S. D. wan
ihr stündlein kompt / das fröliche
Nunc dimittis singen / der Welt eine
gute Nacht geben etc. Der fromme
Gott erhalte/ bewahre / regiere vnd
führe E. S. D. berg / E. S. D. liebs-
ste gemahl/ vnd das löbliche fromme
Junge Fürstliche blut / E. S. Dht.
Herren Sohn vnd Grewlein / vnnnd
verlaß die nimmermehr In Ewig-
keit Amen! den 9. Aprilis im 1567.
Jahre.

*In quo etiam pio ac salubri consilio,
ac proposito Illustriss. Dux Albertus
benignè acquieuit, negotiumq. ad Theo-
logos devolutum, pertexendum industriè
injunxit, ac diligenter commendavit.*

*De Materia ex quâ Cor-
poris Prutenici.*

*Materia, ex quâ Corpus Pruteni-
cum est conscriptum & compositum; est*

*sana, ac purior doctrina Verbi Dei, sicut
illa in Symbolis, Augustanâ Confes-
sione; in Apologiâ, in Schmalcaldi-
cis articulis & scriptis B. Lutheri com-
prehensa est. Hanc esse libelli nostri Sym-
bolici Materiam; evincit 1. institutum
Theologorum illorum ad Principem in
literis exaratum. 2. ipsa executio, ubi
liquidò patet Corpus Doctrinæ Pru-
tenicæ non nisi ex Dei verbo, Augustanâ
Confessione, Articulis Schmal-
caldicis, scriptisq; B. Lutheri esse com-
positum ac conscriptum. Quo fine præ-
mittitur primum August. Confessio:
subjicitur Apologiâ; Deinde Articuli
Schmalcaldici; deniq; subditur repe-
ticio, Expositio, vel Explicatio, ac
Repurgatio quorundam articulorum
variis hæresibus depravatorum: 3. Te-
statur idem præfatio Illustriss. S. In
illâ itaq; Synodo: & 4. Præfatio
Theologorum sub finem S. Quia igitur
negari non potest. 5. Præfatio in A-
gendâ Ecclesiasticâ A. 1567. Quod
cum ita sit: negamus pro Corporæ Do-
ctrinæ Prutenicæ genuino habendum
esse, quod vel sub titulo Augustanæ Cō-
fessio-*

MATERIA EX QVA.

Confessionis sive cum Apologia; sive citra Apologiam solum sine articulis Schmalcaldicis; vel sub Explicatione, Repetitione, & Repurgatione aliquot illorum locorum duntaxat sine Augustana Confessione, Apologia, & Articulis Schmalcaldicis seorsim circumferatur: Ratio, Vtinamq; omnes partes integrantes non separatim; sed conjunctim ac unitim summa totum constituunt, & absolvunt, idq; perfectum efficiunt: Ita non una pars seorsim, videlicet, aut Confessio Augustana; aut ejusdem Apologia; aut Articuli Schmalcaldici aut Explicatio vel Repetitio locorum in peculiari libello consignata, CORPUS Prutenicum absolvunt, sed omnes partes integrantes conjunctim.

Partes Integrales
Corporis
Doctrinae
Pruten.

Si itaq; proprie velimus loqui, non possumus strictam ac genuinam definitionem Corporis Prutenici libello nostro, quem disputationibus collustravimus (ut ut ἐν πλάτῃ & quodam descriptionis modo laxiori eundem Corpus Prutenicum indigstare possimus: uti hoc etiam disputat. I. Proœmiali fecimus. Id quod diligenter ad retundendum cujuscumque

capillum notari volumus) aptare; neq;
Augustanæ Confessioni cum Apologiâ
seorsim: uti quidem nunc circumfertur
A. 1616. in fol. Regiom. typis descri-
pta; neq; Articulis Schmalcaldicis
seorsim; eandem applicare; si quidem
pars definitionem totius non reci-
pit, nec potest quidem, nisi sensu valde
improprio, modificato, ac Tropico; qua-
lis ab omni genuinâ, & perfectâ defini-
tione exulare tenetur.

Insidie
adversa-
riorum.

Atq; id vel maximè observandum
propter insidias adversariorum, quas
quidem nostra religioni hocce sub pra-
textu struere solent, ac si Corpus Prute-
nicum solâ Augustanâ Confessione u-
nâ cum Apologiâ; citra Articulos
Schmalcaldicos; ex instituto piissimi
Ducis Alberti; illorum etiam Theolo-
gorum, ut & Confirmatione Reg.
Majest. Polon. absolvatur, ac pro inte-
gro, ac perfectò harum Ecclesiarum sym-
bolico libello sit habendum: uti contem-
dunt partim Pontificii; partim Cal-
viniani. Quibus nos opponimus vali-
dum argumentum ex instituto, exe-
cutione & recognitione omnium eo-
rum

rum, quotquot in Constitutione Corporis Doctrinae Prutenicae, & postmodum in ejusdem confirmatione concurrebant, desumptum: Illud Corpus Doctrinae harum Ecclesiarum est agnoscendum; quod ex Verbo Dei, Confessione Augustanae, ejusdem Apologiae, articulis Schmalcaldicis &c. ut & Explicatione vel repurgatione certorum articulorum est concinnatum & compositum: Sic enim habent verba praefationis: In Synodo decretum est constanter, & sine vacillatione amplectendum, & retinendum esse illud Corpus Doctrinae quod ex scripturis Prophetis & Apostolicis, in August. Confessione, Apologia & articulis Schmalcaldicis comprehensum est. Hoc enim Corpus Doctrinae harum Ecclesiarum agnoscimus. Deinde Auctores discretè discrimen ponunt inter Corpus ipsum Doctrinae & inter Repetitionem ejusdem: uti videre est in titulo per omnia. Ergo vice versa: quod in unico saltem horum deficit; pro genuino Corpore Doctrinae harum Ecclesiarum agnosce nequis.

NB.
Differentia inter
Corpus
Doctrinae
& Repetitionem
Corporis

2196.

Lucifuga
Sacramē-
tarius in-
fusus.

Atq; hinc etiam validè refutari poterit insultus Lucifugæ, quò Corpus Doctrinæ Prutenicarum Ecclesiarum deprimit; eiq; Agendam A. 1558 præferre non dubitat; sed quantum iudicio huic Sacramentario sit tribuendum; suprà abundè disseruimus: & ex hæcenus in medium allatis Cuius spontè colligere integrum. Aut enim Lucifuga intelligit Corpus Doctrinæ in propriâ significatione; quatenus systematis in morem complectitur penes Dei Verbum Augustan. Confess. Apologiam; Articulos Schmalcaldicos, cum Repetitione & Expositione certorum articulorum fidei; & tunc contra propriam Conscientiam, & Confessionem inconsideratè effutivit, quicquid scripticando asseruit; cuius quidem patrati meritis puduisse debuit Lucifugam; aut verò intelligit (orsim libellum Exegeticum, & Repurgatorium h.e. Repetitionem certorum fidei articulorum; at verò nec sic probabit quod dixit, siquidem omnia dogmata ex Augustanâ Confessione; Apologîâ & Articulis Schmalcaldicis: qualia quidem scripta reprobare bonâ

C.
bonâ
desum
Locu
mus:
lâ R
certo
ingen
T
Fo
plicie
tenus
tictula
tas;
sic dic
liud e
fitio a
tium
tictula
gatur
tictul
per ad
Repe
thesi
D
accepit

bonâ conscientiâ nequit; repurgata ac
desumta esse, circa Exegesim cuiuslibet
Locî ubertim ac diligenter annotavi-
mus: ubi tamen Corpus Prutenicum so-
lâ Repetitione illâ, vel Explicatione
certorum Locorum nequaquam absolvi,
ingenuè fateamur.

De Forma Corporis Pru- tenici.

Forma Corporis Prutenici du-
plex considerari potest: Primò qua-
tenus expenditur secundum omnes par-
ticulas suas conjunctim, ac unisim sum-
tas; quæ omnes ususque corporis propriè
sic dicti absolvunt, & sic Forma nra
liud erit, quàm certa & concinna dispo-
sitiō articulorum sese invicem excipien-
tium; Vbi primùm præmittuntur ar-
ticuli Confessi. Augur. Deinde subjun-
gitur A pologia; Tertio adduntur Ar-
ticuli Schmalcaldici; Demùm insu-
per adjectus est libellus Exegiticus vel
Repetitio certorum locorum, tum in
thesi; tum in Antithesi.

Deinde, quatenus consideratur in
ceptione partiali, adeoque impropria;

Duplex
conside-
ratio For-
mæ Cor-
poris Pru-
tenici.

1. totalis;

2. particu-
laris.

pro

pro libello Exegetico vel Repetitione
 quorundam fides articulorum; & sic di-
 co, Formam consistere 1. in Exactione
 singulorum Effatorum ad Verbi DEI
 Normam, nec non scripta symbolica
 strarum Ecclesiarum: 2. in tracta-
 tione Thescos & Antithescos, seu sen-
 tentia orthodoxa assertionem, & anti-
 thescos confutationem; uti circa quem-
 libet articulum *αποψία* comprobatur: 3.
 in modo tractandi industria, & fide-
 listimo duorum illorum Theologorum:
 uti ex literis ad Principem datis vide-
 re est: quarum quidem particulas sub-
 calcem disputat. primæ proœmialis
 adiecimus: hæc autem integrarum for-
 malia in gratiam lectoris apponere pium
 & æquum iudicamus.

Gnade vnd Friede von GOTT
 dem Vater / durch Jesum Christum
 seinen lieben Sohn / vnsern erwe-
 heyland / sampt Demüthigem erbit-
 ten vnser vnterthänigen willigen
 Dienst / vnd lieben gebets zuvorn!

Durchlauchtigster Hochgebor-
 ner Fürst / Gnedigster Herr / wir ha-
 ben in aller Gottes furcht / vnd an-
 ruffen!

uffung seines heiligen Namens
das werck / so uns E. S. Dht. durch
ihre löbliche Fürstliche Räche auff-
erleget / für die hand genommen vnd
verfertigt.

Wie wir auch dasselbige hiemit
E. S. D. in vnterthemigkeit demü-
thiglichen thun offeriren, mit erwe-
hertziger bit zu Gott / der ein stiffter
ist wahrer sehliger einigkeit vnd frie-
des. Vnd ein geber alles guten / Er
volle mit seinem heiligen Geist vnd
Segē darbey sein / damit solch werck
dienen möge zu forderung seiner eh-
ren / erhaltung reiner Lehr / vnnnd
Gottseliger eintrachte aller Kirchen
dieses löblichen Herzogthumbs !
Wir mögen auff unsere Seelen
vnd gewissen für Gott bezeugen/
daß wirs von herzen trewlich
gemelnet / vnd auff Erden hö-
rers nicht bedacht denn daß den
armen Irrenden möchte zu recht
wiederumb geholffen / die reyne
vnerfalschte Lehr, bey diesen
Kirchen/

Jon. p. 253
h. A. C. D.
ab init. v. 1. 8

Kirchen / auff die Nachkommen
gebracht werden! Welches nicht
zu thun möglich ist / wo man das
vnreynenicht darvon thuen / vnd
falsche Zrrige Lehr wil aufsetzen.
Helfft darwieder kein gebet noch
hoffnung sintemahl es alles ge-
schicht wieder Gott / der diesen
weg mandiret vnd ernstlich ge-
boten hat / daß man ohn ansehen
einiger person / wann es auch
Apostel oder Engel aus den Him-
mel heraber / vnd Gottes munde
botten weren. Die jenigen so ein
anders lehren / verdammen soll / vnd
verwerffen mit ihrer Lehr / wieder
solch sein mandat vnd ernsten
willen / wird vns keine gute woll-
meinung nicht schätzen / weil ohn
zweiffel seine die allerbeste mei-
nung ist / deren alle Creaturen
pariren sollen vnd müssen / oder
mi

mit schwerem gericht Gottes
Zorn ewiglichen tragen. So ha-
ben wir auch E. F. D. gnedige erfor-
derung vnser personen in diese land
anders nicht verstanden / dann daß
E. F. D. von hertzen wünschen vnd
begehren / allen Irrungen nach die-
sem von Gott fürgeschriebenen vnd
wollgefelligen wege abzuheiffen /
vnd daß damit E. F. D. ihre bürde
vnd beschwerung sambt diesem Löß-
lichen Fürstenthumb für Gott vnd
der heiligen allgemeinen Christli-
chen Kirchen möchten ablegen.
Damit in künfftigen vnd zu E-
wigen zeiten alle fromme hertzen
des mügen gute gründliche wis-
senschafft haben / ob wol dieses
Orts viel zuviel geschehen / daß
E. F. D. vnd Lößliche Landt-
schafft sich des öffentlichen ent-
numen / vnd in wahrer reynner
rechtschaffener lehr ihr Fürst-
liches Altes graues Hauptbey
a Jesu

Jesu Christo ihrem liebsten hey-
land seliglichen nieder gelegt
haben.

Wir schreiben E. F. D. auff
vnsere hohes vntertheniges ver-
trawen zu E. F. D. als getre-
wen Dienern Jesu Christi ehren
vnd gewissens halber für Gott
gehöret / vnd anders nicht ge-
bühret / vnd wissen wo wir E.
F. D. löblichen getreuen vnn-
Frommen herzen / etwas zu irei-
beschwerung für Gott verhiel-
ten / oder anders fürgeben / denn
sein Wort lehret / daß wir auf
den künfftigen tag des zu gericht
vnd recht stehen / vnd in Ewig-
keit an Leib / vnd Seel müßten
mit vnträglicher straffe büßel
vnd brennen. Was aber E. F. D.
mit solcher vnser arbeit thun wolle
stellen wir an E. F. D. in vnterthö-
nigkeit / kanten vberaus wol leider
da

daß E. S. D. auch anderer ihrer S.
D. Theologen iudicia darüber hören /
vnd wer vns auff erden liebers nicht /
denn daß es möchte verbessere wer-
den: seindt auch darüber erbötig /
mit jederman der es sucht vnd be-
gehret / freundlich vnd brüderlichen
zu conferiren, vnd vns zu vnterreden /
auch do es jezundt oder auff kunfft-
eige zeit / wann das bey vnserm le-
ben geschehen möchte / jemandes
würde anfechtē / darfür mit grund
Gottes Wortes wo wir auch
auff dieser Erden seindt / mens-
niglichen zuantworten. Ewer S.
D. wollen ihr vnser Demütige Dienst
in gnaden gefallen lassen / vnser gnä-
digster Herr sein vnd bleiben / wie
wir E. S. D. in gutem vncerthenig-
lichen nimmermehr vergessen solten /
noch wollen / vnd wo E. S. D. vn-
ser dienst ferner nicht dißmals be-
dürffen würden: Bitten wir ganz
Demütig E. S. D. wollen vns wie-
derumb in vnser Kirchen / denen
wir mit diensten vnd pflichten ver-
pfl. 11

haffte seind/gnediglichen abfertigenz
Damit wir alhier nicht E. S. Dhe.
vonnütze vnkosten machen / vnd vort
vnseren Dienst verseumen.

Der liebste fromme Gott segene
E. S. D. an Leib vnd Seele helffe
derselbigen / als der beste geerwe
arzt auß ihrer schwachheit zu frölich
her langwiriger gesundtheit ihres
leibes / erhalt dieselbige bey reynen
Lehr biß in ihre gräben / vnd wann
ja das letzte Scündlein kompt / Ach
so sey der liebste Sohn Gottes E.
S. D. Seltsman/gebe ein fröliches
Scündlein vnd das ewige leben A
men ! Datum Königsberg den 6.
Maii Anno 1567.

De FINE Corporis Pru- tenici.

Finis Cor-
poris Do-
ctrinae
1. Prima-
rius, usq;
vel Ulti-
mus.

Finis Corporis Doctrinae Pruteni-
carum Ecclesiarum est vel Primarius
vel secundarius.

Primarius vicissim vel Ultimus
vel subordinati ac Intermedii.

Ultimus est Gloria Dei Matth. 1.
5. v. 16. 1. Cor. 10. v. 31. Coloss. 3. v. 17.

Sub

Subordinatorum vel intermedio-
rum prior est Conservatio, & propa-
gatio purioris Doctrinae: posterior
verò Dissensionum ac Schismatum ex-
Ecclesiarum harum proscenio totalis ex-
tirpationis; nec non stabilimentum Con-
cordiae, quā doctrinam; quā ritus in
Universis huius Ducatus Ecclesiis. Ejus-
modi fines verbis perspicuis inculcantur
in litteris Theologorum illorum ad Il-
lustriss. Ducem Alb. supra exaratis S.
Er wolle mit seinem heiligen Geist/
und Segen darbey sein; damit solch
werck dienen möge zu forderung sei-
ner Ehren / erhaltung reiner Lehr /
vnd Götteseliger eintracht aller
Kirchen dieses löblichen Herzog-
thumbs.

Vel Sub-
ordinati.

Hic addi possunt adhuc alii duo in
Actis Consiliariorum Illustr. cum Dn.
Morlino & Dn. Chemnitio p. Apri-
lis A. 1567. occurrentes: unus eorum
est ultimus secundum quid, nempe æ-
terna salus Ecclesiae; Alter verò inter-
medius conscientiarum solatium. Sic
nim habent verba S. Zum andern so
wissen sie (sc. duo illi Theologi) daß in
q iii dieser

dieser Kirchen allerley harte / bes-
 schwerliche / vnd schädliche Trehumb
 vnd spaltung in der Lehr vnd Cere-
 monien eingerissen; darüber allerley
 in diesem Lande vorgelauffen / vnd
 merckliche weiterung sich vermueh-
 lich sehen haben lassen: die auch
 noch also in der betrübten / zuritte-
 ten Kirchen hangend stehen; nicht
 mit ringen schaden vieler Armer
 Seelen. Wie nun den dingen / vnd
 der zerritteten Kirchen zuhelffen /
 das begehrt Fürstl. Dht. ganz gnä-
 digst / von E. Achtb. trewhertzige
 gute wollmeinung GOTT zu lob;
 der Kirchen zur ruhe; manchem ar-
 men gewissen zu trost / gnädiglich
 mittheilen wolle; damit die lehr des
 h. Evangelii nicht allein zeit S. D.
 lebens alhie in diesem Lande rein
 getrieben; sondern auch den nach-
 kommenden also zugebracht werden
 möge. So wollen Fürstl. Dht. so
 viel an ihr / vnd Gott gnade geben
 vnd verleyhet / an sich alles das / so
 zu jetzt ermeldetem dienstlich ist
 fort zu setzen vnd fort zustellen
 nicht

nichts erwinden lassen etc. *Haßennus*
verba Consiliariorum.

Secundarius finis est, ut Corpus Secundarius finis.
Prutenicum sit tessera ac Symbolum
Ecclesiarum in hocce Ducatu: ubi sem-
per praesupponimus Corpus Doctrinae
Pruten: cum omnibus suis partibus
simul sumtis; non verò secundum ali-
quam duntaxat Corporis Prutenici
particulam h.e. vel Augustanam Con-
fessionem cum Apologia seorsim; vel
Articulos Schmalcaldicos seorsim;
vel Repetitionem ac repurgationem
aliquot fidei articulorum seorsim; uti
ante hac satis abundè monitum. Atq.
hoc ipsum innuitur verbis longè lucidis-
simis ab incomparabilibus illis duobus
Theologis, quando in Actis commemora-
tis Illustriss. Ducis Prussiae Consilia-
riis hunc in modum regerunt: Im an-
dern punct hatten Sie gar gern ge-
sehen / were auch nutz vnd gut gewes-
sen / daß S. Dht. vnd ihre Rächte den
anfang / als die wissend alle vmb-
ständen / gemacht hatten; wolten
auch noch darumb gebeten haben.
Solte es aber nicht zuerhalten sein /

so were dieses ihre bedenden / daß
 keine newe Confession gestellet;
 Sondern daß man bey der Au-
 gustinischen Confession, der Apo-
 logia; auch Schmalcaldischen
 Artickeln bliebe; welche biß da-
 hero vnombgestossen erhalten
 worden, vnnnd noch biß an der
 Welt Ende bleiben werden: so
 heet man alle wol reformirte
 Kirchen zur verantwortung/
 auch mit dem gemeinen gebet zu
 hülffe; vnnnd daß daneben alle
 eingerissene Irthumb richtig /
 vnd klar gesetzt / vnter jeglichen
 artickeln / vnd mit Gottes Wort
 statlich werden wiederleget:
 darnach aber darüber hielte / vnd
 dem zu gegen nichts einreißen ließe.

fol. 7.

*Longè vero clarius mentem suam
 explicant nostri illi duo Theologi in
 proœmio repetitionis S. Hujus cœle-
 stis Doctrina compendium, & brevis
 sum-*

summa
 dos Sy
 tur, c
 empla
 quan
 pun
 Des,
 Symb
 Verbu
 damen
 & per
 ras m
 ut ve
 agnos
 rum
 re se
 etiam
 cœnu
 gusti
 E
 lius p
 natio
 seu A
 doctri
 loman
 bono,
 Arina

Summa primò in certos aliquot articulos Symboli, quod Apostolicum vocatur, comprehensa fuit; Et ad hujus Exemplum Patres omnibus temporibus, quando mota fuerant certamina, præcipua capita Doctrinae caelestis ex Verbo Dei, contra Hæreticos, in aliquot plura Symbola collegerunt; ut pii in paucis Verbis propositum haberent ipsum fundamentum verae Christianae religionis, & per illa Symbola, tanquam per testificas militares verae suae fidei consortes, ut vera membra S. Ecclesiae Catholicae agnoscere. & ab hæreticis juxta severum Dei mandatum 2. Cor. 6. sejungerent se possent. Talia probata Symbola nos etiam recipimus, ut Apostolicum, Nicænum, Athanasii, Ambrosii & Augustini.

Et quia post tempora Patrum, siue perditionis & perniciose abominatio omnis desolationis PAPA scilicet, Papa Romanus AntiChristus omnis generis falsas doctrinas, abusos, superstitiones, & idcirco Antichristianas in Ecclesiam invexit: ideo summo, & pio consilio, vera & sana doctrina de præcipuis doctrinae caelestis ar-

Symbola
Ecclesiae
necessa-
ria.

Memb. II. Corp. Doctr. Fixis?
vialis, ex Verbo Dei in Augustana
Confessione comprehensa, & Carol.
V. Imperatori, ac universis Imperi
ordinibus Anno Dom. 1530. exhibit
est. Ad illam itaq. Confessionem no
etiam adjungimus, & eam recipimus i
illo sensu, sicut in Apologia, in Schma
caldicis articulis, & in scriptis Lu
theri, ex Verbo Dei declarata est. &
existimamus non utile esse Ecclesi
varias, novas Confessiones conscri
bere; cum melius ac utilius sit unan
& eandem retinere.

Huc insuper faciunt præfationis Ve
ba in Repetitione Corporis Doctrinæ
quibus illustrissimus Dux Albertus Co
pms Præsenicum pro tessera ac norma a
cendi & credendi in Ecclesiis hujus D
catus agnoscendum, recipiendumq. inju
git. S. Volumus itaq. ut in hoc n
stro Ducatu perpetuis temporibus
quod ad doctrinam attinet; in pr
lectionibus, concionibus, & al
conformiter, & constanter ita serv
tur; sicut in præfato Corporæ Do
ctrinæ, & in scripto illo, cujus j
mentio facta est, traditur, & præ

bleut. Nemo quicumq; sit, ad officium, seu ministerium aliquod in Ecclesiis, Scholis, aut aliâs (*h. e. ad officium Politicum*) assumatur, aut toleretur, nisi commemorata scripta approbârit, receperit, & in illis perseverârit, nec vel verbo, vel facto se illis opposuerit. Ac mandamus vobis omnibus fidelibus nostris subditis omnium ordinum, ut hisce omnibus, præcipuè verò commemorato scripto, quod unanimi consensu approbatum, & *Corpori Doctrinae* adjunctum est, debitâ reverentia sine contradictione pareatis.

Hinc, seu ex propriâ finis indole, & naturâ, consensarium geminum pro Corpore Doctrinae genuino vindicando, & asserendo elicimus: Primum, Corpus, & fidelices, Doctrinae Prutenic. minime absoluti vel solâ Augustanâ Confessione, vel solâ ejusdem Apologiâ; vel solis articulis Schmalcaldicis seorsim, vel solâ Repetitione peculiari articulorum quorundam Corpori Doctrinae adjunctâ; sed omnibus illis commemoratis scriptis simul sumtis: ratio 1. quia
omnia

Duo consensaria pro Corpore Doctrinae Prutenic. facientia. 1. Consensarium.

omnia illa scripta seorsim ac particulatim sumpta, sine ab auctoribus destinatum non adaequant: 2. quia intentioni auctorum per omnia nequaquam satisfaciunt. 3. quia scopum mandati ab illis promulgati evertunt; aut ad minimum eundem praeediunt: ubi diserte pro tessera agnoscendum commendatur; immo sub pena remotionis ab officiis ac interminatione privationis eorundem iungitur Corpus Doctrinae praesatum h. e. quod ex verbo Dei, Augustinâ Confessione; Apologiâ; Schmalcaldicis articulis concinnatum est; & postmodum scriptum peculiare certorum articulorum assertorium & vindicatorium Corpori Doctrinae adiunctum. Proinde non sine praegnantia ratione, utrumq; Scriptorum Genus, indivulso nexu coniungitur; ac sic conjunctum sumtum, pro tessera; vel Normâ Ecclesiis huius Ducatus ubiq; commendatur.

2. Con-
sectariū.

Deinde: Quicumq; sincero ductur studio promovendi gloriam Dei; consequendi salutem æternam; conservandi, & propagandi puriorem doctrinam.

doctrinam: hæreses, Schismata, ac
 dissensiones ex Ecclesiæ proscenio
 eliminandi; nec non veram con-
 cordiam quâ doctrinam; quâ ritus
 in universis Ecclesiis stabiliendi;
 eum citra tergiversationem Corpus
 Doctrinæ, prout antehac determina-
 tum, ac descriptum; ὁλοφύχως ample-
 cti; neq; ei ullâ ex parte contradi-
 cere; aut sese opponere, oportere.
Et vice versâ Quicumq; Corpori Do-
 ctrinæ in sensu indicato vel contra-
 dixerit; vel etiam sese protervè op-
 posuerit; eum studio gloriam Dei
 obscurandi; puriorem doctrinam
 extirpandi; hæreses, Schismata ac
 dissensiones in Ecclesiâ propagan-
 di; discordias & dissensiones in ea-
 dem disseminandi, ac fovendi; cer-
 tò certius duci. Ratio illius: *qui enim*
ex animo vult fines illos: nimirum,
gloria Dei promotionem; salutem ani-
ma propria; conservationem & propa-
gationem doctrina purioris; hæresum,
Schismatum, & dissensionum ex Eccle-
siæ gremio exstirpationem; nec non con-
cordia solida stabilimentum; usiq; non
poteris.

poterit afferuari medium ad fines illo
consequendos ordinatum; quale quiden
est Corpus Doctrinæ Prutenicum
unà cum adjuncto sibi scripto, quo
aliàs Repetitionis Corporis Doctrinæ ti
tulo circumfertur. Vtrumq; enim scri
ptorum genus talitèr est comparatum
ut sit aptum, sufficiens & idoneum a
fines commemoratos consequendos: Ete
nim principaliter eo ipso DEI glori
quaritur, & assertitur, veritatis defen
sione, & falsitatis destructione & resu
tatione; postmodum heic ratio salutem
consequendi unice monstratur ex verb
divinis patefacto; Dein assertionem
atheseos, doctrina purior propagatur
confutatione verò antiatheseos falsa do
gmata, hereses, Schismata destruuntur
ac proscribuntur; subinde insuper solid
concordia, quâ doctrinam; quâ ritus sta
bilitur. Cum ergò nil amplius quod qui
dem finis veri adeoq; boni rationem ha
beat; id verò mediante Libro Corpo
ris Prutenici, obtineri haud possit; su
persit: utiq; Corpus Doctrinæ nomin
Medii sufficientis, apti, ac utilis ult
venire posse, nemo facile inficiat, ni
impia

impia
Siquid
ex fine
Et qu
quid
Gale
Qui
necess
propag
fidei;
tum;
ciens
dem c
fines c
tervè
contra

D

Pr
conside
puden
Es
necum
dellione
culis Sol

es illos impius & cauteriata conscientia, iuravit.
 quidem Siquidem Media mensuram ac modum
 icum, ex fine accipiunt lib. I. Politic. cap. 6.
 quod Et quid qualibet in arte proprium sit,
 rone in quidvè alienum, finis ostendit, auctore
 m serm Galeno. Ratio posterioris Effati:
 ratum Qui namq̃ medium utile, sufficiens ac
 eum a necessarium ad promotionem gloria Dei
 s: Est propagationem orthodoxa doctrina, ac
 glori fidei; exstirpationem falsorum dogma-
 defen um; & evulsionem discordiarum fa-
 r refa iens; vel contemnit, repudiat; vel ei-
 alutem contradicit, ac sese opponit: cum
 verit nes commemoratos malitiosè, ac pro-
 nione ervè impieq̃ prapedire, eusq̃ è diametro
 gatur ontrarios moliri, longè certissimum est.

De Adjunctis Cor- poris Prutenici.

Pro diversâ Corporis Prutenici Adjuncta
 consideratione, diversa etiam adjuncta
 eisdem veniant expendenda. Corporis
 Doctrinae
 Pruten.

Et quatenus quidem Corpus Pru-
 nicum pro ut ex Augustanâ Con-
 fessione, ejusdem Apologia, & arti-
 culis Schmalcaldicis conflatum con-
 sidera-

Septem.

p. 248.

consideratur; eatenus etiam nulla alia peculiaria, praeterea, quae cum singulis scriptis concurrebant, agnoscit adjuncta; ipsa novae ac iterata promulgatione. & publicatione excepta tempore & loco peculiari. Prout verò Repetitio Corporis Doctrinae pro ipso Corpore, sensu improprie ac modificato capitur; eatenus peculiaris sortitur adjuncta, qualia quidem sunt sequentia.

I. Inchoatio, vel Auspicium Repetitionis conscribenda: Deventer siquidem in Prussia duo illi incomparabiles Theologi 9. Aprilis Anno 1567. vigore transactionis cum Consiliariis Illustrissimi Ducis Alberti negotium propositi sui litteris peculiaribus Illustrissimo perferipserunt eodem die; uti ex apographo litterarum superpercepimus: in quo ipso cum Celsitudo sua acquiesceret; statim sequenti die illam instituri sui exorsus sunt, videlicet 10. Aprilis Anno 1567.

2. Ad finem deductio, quae facta fuit 6. Maii ejusdem Anni, uti annotatum legimus in autographo, quod hodie in Archivis Sereniss. Electoris.

Brat-

Brandeburg. Regiomonti asservatur;
ex quo exemplari postmodum Repeti-
tio Corporis toties commemorata ty-
pis descripta in lucem publicam prodit.

3. Operis Consummati, ac completi
ad Illustriss. missio, ipsiusq. Celsitudi-
nis arbitrio benigno commendatio, exa-
ratis 6. Maii hoc nomine peculiaribus
litteris, quarum formalia suprâ habui-
mus. p. 262.

4. In Synodo Ventilatio, qua fuit
habita Regiomonti 26. Maii die Lunæ
post 1. Trinitat. duravitq. usq. ad 29.
Maii.

5. Omnimoda singulorum capitum
in Repetitione illa approbatio ab Uni-
versa Synodo; ita, ut Repetitio Cor-
poris unâ cum ipso Corpore Doctrinæ,
et Symbolo harum Ecclesiarum rece-
ta & agnita esset. Pastores enim scri-
to diligenter perlecto, & re totâ per a-
liquos dies, quantum satis est, maturè
deliberatâ, unanimi consensu responde-
runt; se scriptum illud, cum planum sit,
in verbo Dei fundatum, consensien-
bus suffragiis adprobare; paucos tan-
dem quosdam pleniorẽ declarationem,

de quibusdam articulis petere : quæ sunt
 formalia libelli nostri sub calcem, ac
 in limine responsionum ad Quæstio-
 nes Synodales occurrentia ; ubi simul
 indicatur ; quibusnam de rebus quæsitum
 fuerit. Vide disputationem nostram
 XLIX. Confer. Verba præfat. §. In il-
 la itaq; Synodo. a. 3. b.

fol. 94. a. f.

6. *Præcipuorum Pastorum hujus
 Ducatus in Synodo congregatorum
 subscriptio. Quæ de re ita loquitur li-
 bellus noster sub finem. Atq; ita Anno
 Domini 1567. die Maii 28. per DE I
 gratiam, unanimis consensus de
 formâ doctrinæ, sicut ea in hoc scri-
 pto affirmativè & negativè compre-
 hensa est ; fideliter retinenda inter
 omnes, & singulos in frequenti Sy-
 nodo constitutus est : In cujus con-
 sensus publicam confirmationem, &
 solemnem obligationem, singuli
 qui Synodo interfuerunt, propriâ
 manu ultrò subscripserunt. Depre-
 henduntur autem in Catalogo a
 LXXXVII. nomina Ecclesiæ Ministro-
 rum, ex diversis hujus Ducatus tracta-
 bus in Synodo congregatorum, ab iis u*

trò subscripta; Georgio Veneto tunc
temporis jam Episcopo Pomezantiensi
primas tenente; quem ordine sequitur
Dn. Morlinus; huncce autem Dn.
Chemnitius, & sic consequenter.

7. Typus chalcographicis descri-
ptio, ac divulgatio, absolutis operibus
typographicis 9. Julii ejusdem Anni
1567. idq. jam post discessum Dn. Mor-
lini & Dn. Chemnicii ex Prussia
Brunsvviam versus, nimirum s. Ju-
lii susceptum, ac institutum.

Atq. hætenus etiam de secundo
partis prioris Membro; sequitur Ter-
tium ac postremum, Continens:

ТА ЕПОМЕНА, vel Ea, quæ Con-
stitutionem & publicam Corpo-
ris Doctrinæ in Ecclesias intro-
ductionem tam proximo;
quàm longo post tem-
pore subsecuta
sunt.

Duplicis generis occurrunt ea, quæ
constitutionem ac promulgationem
Corporis
Duplex
Conse-
quentiū
genas.

Corporis Prutenici publicam τὴν
ἐπομένων, vel consequentium in morem
exceperunt: Vnum προφυλακτικὸν ad
protectionem ac sospitationem Corporis
Prutenici faciens; alterum χελιασ-
τικὸν in ejusdem detrimentum, ac depres-
sionem vergens.

De priori.

1. Sospita-
tativum.

2. Testa-
mentum
Ducis
Alberti.
p. m.

f. 80

(A.)

Ad hoc genus pertinent omnia
edicta, decreta, privilegia, appro-
bationes, Confirmationes pro Cor-
pore Doctrinae facientes.

Primò igitur, huc facit Testamen-
tum Illustriss. Ducis Alberti 17. Febr.
Anno 1567. qua expresse ac gravissimè
cavit heredibus ac successoribus suis
das sie vor allen dingen bey der wa-
ren reinen Christlichen Religion
vnd der Prophetischen / Christi / A-
posteln vnd Evangelischen (NB.
Kirchen Lehre (h. e. Corpore Doctri-
nae Prutenico) desgleichen auch be-
der auffgerichteten Kirchenordnun-
welche bey vnsern leben in diese
Landen mit allem fleiß gestellet
vnd

und gehalten/ bleiben / stetiges ver-
harren / und dawider vor sich selbst
nichts vornehmen / oder andern
gestatten sollen noch wollen/ etc.

*Qua quidem Testamenti formalia Se-
ren. Rex Pol. Sigism. Augustus per o-
mnia calculo suo approbare ac confirma-
re non dubitavit. 9. Julii Anno 1563.
Grodna, his verbis: Testamentum i-
psum prædictum in omnibus, & sin-
gulis ipsius articulis, clausulis, pe-
riodis, punctis & partibus, quanta
maxima possumus, & debemus au-
toritate, & solennitate approbamus,
confirmamus, ratificamus; tam no-
strò; quàm successorum nostrorum Re-
gum Poloniz nomine, decernentes:
illud robur debitæ firmitatis; quan-
tum de jure est, obtinere; nulliusq;
hominis Cavillationibus obnoxium
esse debere.*

Secundò, *pro sospitatione Corpo-
ris Doctrinæ harum Ecclesiarum facit*
Recessus Commissionis S. Reg. Mt.
Polon. Regiom. Anno 1567. 7. Julii
und diereil vorgemelter Reccessen
r iij zuseh

2. Recessus
Com-
missionis
A. 1567.

14

1. 167
 Febr.
 16. 88
 A.

zu folge in nechster versamblerten synodo (Anno 1567. Mense Maio) auch von Sr. Dht. vnd gemeinen Lauden vnd Leuten einhellig / ein Kirchensordnung / oder ein Corpus Doctrinae, darinnen die Lehr nach der Augspurgischen Confession, so Anno 1530. Keyß. Mayst. hochlöblicher gedechtnus daselbst vberantwortet / verfest / ausgelegt / geschrieben vnd beschloßsen / welches numehr gedruckt wird: Sollen dabey alle Einwohner hohen / vnd Niedrigen Standes hinfort / vnd zu ewigen Zeiten bleiben vngehendert / vnd gelassen werden. So wollen Sr. Dht. bey demselben in gnaden jederman / aber keinen / der sich solchen widersetzen würde / schätzen etc. des sol auch niemand / so wol zu Hoff als in Städten / vnd auffm Lande / zu ir keinen Geistlichen oder Weltlichen Emptern / so solcher Einhelligem schluß / vnd Corpor Doctri

Doctrina entgegen / und wider-
sprechende betreffen / genommen /
oder darinnen gelitten / sondern
derselben entsezt werden.

Vbi ἀξιοσημείονες α sequen-
tia occurrunt: 1. Corpus Doctrinæ o-
mnium Ordinum consensu & suffra-
gio esse constitutum 2. In eo contineri
doctrinam Aug. Confess. ita tamen, pro-
ut hac in verbo Dei, & Apologiâ, ut
& Articulis Schmalcaldicis explica-
tur; siquidem ex hisce scriptis genuinum
est conflatum, uti in superioribus di-
ctum 3. Corporis Doctrinæ Exerci-
tium non ceu secundarium, ac parti-
culare penes religionem Papisticam
tolerandum, sed ut primarium ac soli-
tarium in hoc Ducatu ab Omnibus in-
colis, nullo excepto, ab imo subsellio
usq. ad summum fastigium acceptandum
4. In ejusmodi Exercitio nullis tem-
poribus Ordines Prutenos Universos
turbandos esse 5. Nullum ab hac doctrina
Corporis Prutenici alienum (adeoq.
ne Pontificis exceptis) ad officia, sive
Ecclesiastica, sive Politica promo-

vendum, in iisve tolerandum, sed deponendum esse.

Confir-
matio
Recessus
A. 1567.

Recess.
fol. 89
A.

Decretū
commis-
sionis A.
1566.

Recess.
fol. 61
A.

Extat autem Confirmatio Reg.
Mt. Polon. huius Recessus sub eiusdem
Calcem, sequentibus verbis addita, per
Commissarios suos: Et has nos quidem
Recessus litteras, autoritate Sacr.
Mt. Reg. & ordinum Regni Polo-
niae, ac nostrae Commissariali plenā
facultate confirmandas, approban-
das, ratificandas duximus; prout
confirmamus; approbamus; ratifi-
camus, praesentibus literis nostris in
omnibus earum conditionibus, pun-
ctis, articulis & clausulis, robur de-
bitae & perpetuae firmitatis obtinere
debere pronunciantes. Dat: Regio-
mont. 14. Julii Anno 1567. Cum quo
quidem coincidit, ac conspirat Decre-
tum in Recessu commissionis Anno
1566. 4. Octobris in Conventu Re-
giomontano Ordinibus Prussiae extra-
ditum, in quo decernitur Constitutio
Corporis nostri Doctrinae in gratiam
Ecclesiarum huius Ducatus, S. Es soll
auch von den Bischöffen / vnd an-
deren Gelehrten Gottesfürchtigen
Kirchen

Birch
Nicht
res sei
vnde
darii
spur
gebru
Chri
de C
griff
werd
Kirch
gerli
cher
nich
habe
Bischo
nach
dz E
innu
siquide
Arina

Kirchendieneren / von Jargigen S.
 Michaelis tage zu rechnen in Jah-
 res frist eine Rechtschaffene reine/
 vnderdechtige Kirchenordnung/
 darinnen die Lehre nach der Aug-
 spurgischen *Confession Anno 1530.*
 gedruckt / Klarlich verfasst / gut
 Christliche / vnd vberintragen-
 de Ceremonien vnd disciplin be-
 griffen / angesehen vnd beschrieben
 werden / darnach man sich in allen
 Kirchen dieses Landes vnter-
 gerlich zuhalten; wer sich aber sol-
 cher Lehre vnd Kirchenordnung
 nicht bequemen vnd gemess ver-
 halten wurde / denselben sollen die
 Bischoffe in keinen Ambt dulden
 nach leiden / etc.

*Vbi notandum, 1. mentione Agen-
 dae Ecclesiasticae simul constitutionem
 innui. Corporis Doctrinae Prutenicae
 siquidem articuli certi ex Corpore Do-
 ctrinae depromti Agendae illi inserti*
 r s   depre-

deprehenduntur 2. *Obiectum* Corporis
 Prutenicarum Ecclesiarum esse Do-
 ctrinam Augustanæ Confessionis, ubi
 tamen reliqua ad usus Corporis
 Doctrinæ pertinentia non excluduntur;
 sed præsupponuntur, ac includuntur, v.
 g. Scriptura Sacra; Apologia August.
 Confess. articuli Schmalcaldici, alio-
 quin enim, si nuda litera insistendum;
 nec Scriptura S. nec Apologia August.
 Confessionis ad Constitutionem Corporis
 Doctrinæ pertinerent: id quod nemo
 asseruerit 3. Doctrinam illam in U-
 niversis hujus Duratus Ecclesiis per-
 sonare, ac exerceri debere; & quidem
 sine ullâ tergiversatione, & recusa-
 tione; sub interminatione certa, ac
 inevitabilis secus facientibus, ac contra-
 nitentibus, pena. Unde colligere cuius
 facillimum: tunc temporis nec de præ-
 senti; nec de præterito rationem fuisse
 habitam religionis Catholicæ & qui-
 dem seu primariæ ac potioris: uti mo-
 derni Pontifici contendunt, sicq; ex-
 plicanda esse omnia edicta, & privi-
 legia, tum Regiæ M. in Poloniâ; tum
 nostratibus indigenis persuadent

um potius contrarium ubivis sit san-
ctum, aq. Majest. Reg. Polon. ele-
mentissime approbatum & confirma-
um. Nam quod & Recessum attinet
presentem; eidem S. Reg. Majest. con-
firmatione sua pondus gravissimum ad-
didit 5. Octobr. ejusdem Anni 1566.
per Commissarios suos: ne unico verò
capite cautum curavit; quò penes Ro-
mano-Catholicam, doctrina August.
Confess. in Ecclesiis Prutenicis per-
teneret; immò Inspectoribus vel Epi-
scopis diversum insunxit: das allen
(vnd nicht etlichen) einschleichen-
den Secten (Ergo etiam Papistica non
eximitur) &c. in der Kirchen geweh-
ret/ das Wort Gottes durch die
Prediger des N. Evangelii (vnd
nicht durch die Babsstische Pfaffen
ungleich) Allenehalben (vnd nicht
an etlichen ortten) rein vnd lau-
ter gelehret vnd geprediget / vnd
dazu die Predigtstühle mit from-
men trewen Lehrern vnd Predi-
gern bestellet etc. *Formalis vero*

Confir-
matio
Decreti
commis-
sionis A.
1566.

Dnn.

Dnn. Commissariorum Confirmatoris
sic inter cetera habent: Et hunc qui-
dem Recessum in omnibus suis pun-
ctis; clausulis; conditionibus; ar-
ticulis confirmandum, & ratifican-
dum duximus: Quemadmodum
jam confirmamus; approbamus, &
ratificamus presentibus litteris no-
stris: volentes ea omnia præinse-
ta, robur debita, & perpetua firmi-
tatis obtinere.

3. Privi-
legium
Lubli-
nense A.
1569.

fol. 89.

B.

Tertio imprimis pro confirmatione
& ratificatione Corporis Doctrina-
harum Ecclesiarum facit Privilegiu
Lublinense Anno 1569 19. Julii
Div. Sigism. August. Poloniarum Rege
Illustrissimo Duci Alberto Friderico
concessum. quod sic habet:

SIGISMUNDVS AVGVSTVS De-
gratia Rex Poloniarum, Magnus Du-
Litvaniarum, Ruffiarum, Prussiarum, Masoviarum,
Samogitarum, Kyoviarum, VVoliniarum,
Podlachiarum, Livoniarum & c. significamus
tenore presentium, quorum inter-
est, universis & singulis, quod cum a
Illustrissimo Principe Domino Alberto
Friderico Marchione Brandebur-

genfi

genſi; & in Pruſſiâ Duce &c. nepote
 noſtro Carifſimo, & à ſua Illuſtr. Con-
 ſiliariis intellexiſſemus, Uniuerſos
 Ordines Ducatus Pruſſiæ in eam Do-
 ctrinam religionis, qua communi Con-
 ſenſu Senioris Ducis P. mem. omniumq;
 Illuſtris. ſue ſubditorum, juxta For-
 mulam Auguſt. Confeſſionis, & A-
 pologiz ejusdem recepta, & publicata
 eſt, conſenſiſſe: ob eam rem multis, &
 gravibus cauſſis adducti, Illuſtrem
 Dominum in Pruſſiâ Ducem, Omnes
 que ſue Illuſtris. ſubditos, & univer-
 ſam ditionem; in hac ipſâ Doctrina
 religionis Clementer conſervare ſta-
 uimus; ſicut & præſentibus literis no-
 ſtris nos conſervaturos impoſterum
 pro nobis, & ſereniſſimis ſucceſſori-
 bus noſtris Poloniæ Regibus, in ver-
 bo Regio promittimus, ac pollice-
 mur. Ea tamen conditione, ut Augu-
 ſtanæ Confeſſionis Doctrinâ incor-
 ruptè ſervatâ; omnia alia peregrina
 dogmata & hæreſium genera, qua
 poſt Auguſtanam Confeſſionem e-
 orta ſunt, quæq; ab eâ ſunt aliena;

non

non modo non ferantur; sed penitus prohibeantur & aboleantur &c.

Tria in Privilegio consideranda.

1. Causa *ἡμῶν*

Div. Sigism. Augustus de cennis puer Rex Poloniae creatur

A. 1530. presente Duce Alberto cum conjuge.

2. Causa impellens.

Obitus Ducis Alberti 1568

Et autem verba privilegii huius a quoque sine negotio percipi queant; singulas ejusdem circumstantias breviter retexere opera praeium videbimur. Causa ἡμῶν huius Privilegii fuit Divus Sigism. Augustus Rex Poloniae non sine admiranda divina Providentia Anno 1530. ad solium Regale erectus & solemniter inthronisatus, eo nimirum tempore, quo iubar Evangelii in Augustanâ Confessione comprehensae & explicatae tum Germaniae; tum nostrae Prussiae plenius illuxit; ac postmodum Patrocinium Augustanae Confessionis hocce in Ducatu ab illo tempore maxime verò concessione huius Privilegii Anno 1569. affulsit.

Causa urgens, & impellens forissecus fuit varia, non temerarium quoddam Patratum; sed partim multae & graves causae; partim postulatum illustriissimi Ducis Prussiae Alberti Friderici, Alberti Ducis Filii (utriusque vixit in aetate) nec non universorum Ducatus huius ordinum. Etenim po-

fat

fata incluti Parentis sui A. 1568. Illu-
striss. Dux Albertus Fridericus pra-
standi homagii gratia ad indicta Comi-
tia Lublini celebrata A. 1569. una cum
Ordinum hujus Ducatus deputatis,
se ad S. Reg. Majest. recepit: ibi-
demq. prestito homagio, Copiam privi-
legii hujus non solum pro se; sed etiam
pro universis hujus Ducatus Ordini-
bus hanc difficulter impetravit.

Argumentum ac objectum (vel
scopus) Privilegii est bimembre:

Membrum 1. *De jure h. e. Positi-
vum: Clemens Promissio conservan-
di tum supremum Magistratum; tum
omnes ejusdem subditos in certos
ordines distinctos, in doctrinâ religio-
nis, quae communi consensu Ducis
Alberti p. mem. omniumq. Celsitud.
sua subditorum, juxta Formulam Au-
gust. Confessionis, & Apologiae ejus-
dem recepta & publicata est. Vbi obser-
vationem meretur 1. promissionem
illam tum Clementissimam, tum omni
exceptione majorem, adeoq. infallibi-
lem fuisse; quippe verbo Regio inni-
tam, suffultam, ac corroboratam 2. Non
ad*

Albertus
Fridericus
Dux Prus-
siae homa-
gium præ-
stat Lubli-
ni A. 1569

3. Obje-
ctum bi-
membre:
1. Mem-
brum.
De jure
vel posi-
tivum.

ad qualemcunq; permissionem vel to-
 lerationem religionis nostrae, sed ad
 conservationem restrictam esse 3.
 Conservationem illam non esse Parti-
 cularem; sed universalem sūm ratio-
 ne objecti, videlicet supremi Magi-
 stratus; omniumq; Ordinum in hoc
 Ducatu, nullā additā exceptione; ita ut
 nequaquam liberum Papicolis (si qui
 tunc superfuissent, aut vero nulli amplius
 in hoc Ducatu supererant) relinqueretur
 exercitium: sūm ratione temporis
 omnis praesentis, & futuri; hoc est,
 in perpetuum (sicut & praesentibus li-
 teris nostris nos conservaturos imposse-
 rūt pra nobis, ac Serenissimis suc-
 cessoribus nostris Polonia Regibus, in
 verbis Regio promittimus, & polli-
 cemur) Quā sanè determinatione
 sanctio privilegii Perpetua; immuta-
 bilis; inviolabilis, ac irrevocabilis
 haut obscure innuitur 4. Mentione Do-
 ctrinae religionis indigitari nostrum
 Doctrinae Corpus: omnia quippe de-
 scriptionis verba, quae porro adducuntur
 in Symbolicum nostrum libellum exa-
 musim quadrant. Namq; 1. Corpus Do-

ctrin.

Trina communi consensu Ducis Alber-
 ti p. m. omniumq. Celsitud. sue sub-
 ditorum Constitutum, receptum & pu-
 blicatum est ex Decreto vel Recessu
 Commissionis Anno 1566. ejusdemq.
 executione Anno 1567. ut suprà vi-
 dimus. 2. Corpus Doctrinæ juxta For-
 mulam August. Confessionis & ejus-
 dem Apologiæ est compositum. Quo
 vero sensu hoc dicatur, suprà enucleavi-
 mus; videlicet nequaquam à Corpore
 doctrinæ exclusis articulis Schmalcal-
 dicis: quippe cum hi pro indole Partis
 integralis cūsarū Corporis Prutenici
 ingrediantur. Evicta itaq. mentione
 doctrinæ religionis in privilegio
 hocce necessario intelligendum esse Cor-
 pus Doctrinæ Prutenicum, nullo pra-
 xta articulos Schmalcaldicos ex-
 cepto doctrinā religionis averruncari
 esse. 5. Mentione insuper unanimis
 Consensus Omnium Ordinum, rece-
 sionis & Publicationis pravia, Cor-
 poris Doctrinæ, adeoq. doctrina reli-
 gionis Augustanæ Confessionis, mani-
 festò & palam in os contradicatur mo-
 nitis Pontificiis S. Reg. Mtm. Polonia
 male

Religio
Papistica
non am-
plius vi-
guit in
Prussia
A. 1569.

*male informantibus, ac si inter Ordines
Prussiae Religio Romano-Catholica
illo tempore primas obtinuisset ;
usus verò Doctrinae Augustanae Con-
fessionis, penes Catholicam secun-
dario indultus, & permissus ; neu-
tquam verò approbatus fuisset ; cui
certo certius sit, neminem tùm tempo-
ris ex Ordine Prutenico Romano
Catholicę religioni addictum fuisse
multò minus aliquā vel probabili ad ex-
tremum ratione probari posse, adhuc
circa illud tempus Papistico-Cathe-
licam religionem in hoc Ducatu vi-
guisse ; quin contrarium potius habere
auctum ; nempe : universos Ducatus il-
los in Augustanam Confessionem
Corpusq̃ Doctrinae consensisse, illi
recepisse, approbasse, ac in omnibus
Ecclesiis Publicasse : ut habens so-
malis Privilegium.*

2. Mem-
brum
ἀφαιρέσει-
ν, ἢ
vel Re-
motivum

I I. Privilegii membrum
ἀφαιρέσειν h. e. Remotivum, ac in-
bitivum, provida nimiram quarum
Hæresium ex hoc Ducatu proscriptarum
& exterminatio ; qualis quidem
quæntibus verbis promulgatur : cā

men Conditione, ut Augustanz Con-
 fessionis Doctrinâ incorruptè ser-
 vatâ, omnia alia Peregrina dogma-
 ta, & hæresium genera, quæ post
 Augustanam Confessionem exorta
 sunt; quæq; ab ea sunt aliena, non
 modò non ferantur; sed penitus
 prohibeantur, & aboleantur. *Vbi
 notandum, duplicis generis hæreses ex
 hoc Ducatu esse proscriptas: unum ge-
 nus describitur mentione peregrino-
 rum dogmatum, & hæresium post
 Augustanam Confessionem exorta-
 rum. Quo pertinet Hæresis Sacramen-
 tatorum vel Zvvinglio-Calvinia-
 norum: præcessit quidem hæc Augu-
 stanam Confessionem ex parte, ut
 constat ex aliquot tractatibus Carls-
 tati, Zvvinglii, Oecolampadi contra
 B. Lutherum editis ante A. 1530. in q.
 B. Luthero aliquoties refutatis; te-
 netur etiam Colloquium Marpur-
 tense Anno 1529. Sacramentarios hæ-
 resin suam mordicus & pertinaciter
 impugnasse: Insuper Confessio qua-
 tur civitatum Carolo V. exhibita; ast
 reudiata, arguit eas Sacramentariis mo-
 fusse*

Duplicis
 generis
 hæresium
 proscrip-
 tio ex
 Prussia.
 Primò
 post Aus-
 gustanam
 Confes-
 sionem
 exortarū.
 1. Sacra-
 mentario
 rum.

fuisse ex asse addictas: Veruntamen post
 exhibitam Augustanam Confessionē
 hæresis Zvvinglio Calviniana maiora
 acquisivit incrementa, eam ad rem
 multam Conferentibus Zvvinglii Pa-
 rastatis; videlicet Bullingero, Bucc-
 ro, Capitone, ipso insuper Johanne
 Calvino: atq; horum respectu hæresin
 Sacramentariam, vel Calviniticam
 post Augustanam Confessionem exor-
 tamesse, poterit statui. Hinc deinde
 successit hæresis Crypto-Calvinistica
per Ph. Melanthonem, eiusq; discipu-
 los passim sparsa iūm in Germaniā
 cum in Borussia; uti ex *ὑπομνηματι*
 patet. Deinde quia etiam Hæresis In-
terimistica post Augustanam Confes-
 sionem fuit exorta: merito suo atro ne-
 tatur calculo, adeoq; ex harum Eccle-
 siarum profectio exploditur, una cum
Schismate Majoritarum, Antine-
 morum, Libertinorum &c. Tertio
 perstringitur ac relegatur hincce Osi-
 drismus, Schvvenckfeldianismus,
 Enthusiasmus, Anabaptismus; qua-
 sumvis namq; harum etiam hæresu
 germina ante Augustanam Confes-
 sione.

2. Interi-
 misticz.

3. Fanati-
 cz.

nem infelicibus auspiciis promitterint.
 Osiandro cum Schvvenckfeldio in
 articulum de Scripturâ S. per omnia
 impingente: Anabaptistis etiam circa
 annum 1524. & 1525. in Germaniâ fu-
 rentibus: ad $\alpha\chi\upsilon\nu$ sâmen perducta
 fuisse deprehenduntur ejusmodi hareses
 post exhibitam Augustanam Confes-
 sionem. Osiandro quidem Regiomon-
 i subsistente ab Anno 1549. ad 1552.
 riorémq. haresin cum Schvvenckfel-
 dio communem, aliis aequè crâssis & exi-
 osis adangente: uti suo loco indicatum:
 Schvvenckfeldio autem per Germa-
 niæ urbes sæ diu vagante, pluresq. sua
 aresi viros, ac mulierculas dementan-
 te, uti videre est in Schvvenckfeldii
 vusculis ac Epistolis. Anabaptistis in-
 super huc atq. illuc in Germania, Bel-
 gio, Poloniâ, & in Borussâ circa An-
 num 1532. dispersis, inq. multiplicia
 capita & agmina divisiss. Ejusmodi igitur
 hereticorum dogmata cen post Con-
 fessionem Augustanam exorta vigore
 Privilegii exploduntur? Quarto pro-
 ribitur edicto hocce Serenissimi Regis,
 riana haresis & Photiniana; utraq.

4. Ariasæ
 & Photi-
 nianæ.

enim

5. Flacia-
na.

6. Stan-
cari.

Deinde
ab Augu-
stanâ Cō-
fessio ne
alienarū.

enim post tempus Augustanæ Confes-
sionis exhibita caput ab inferis exsere-
re cepit, eam ex Hispaniâ Partim
partim ex Italiâ asportantibus, ac tum
in Galliâ, tum in Helvetiâ, tum in
Germania, maximè omnium verò in
Poloniâ, ac viciniâ nostrâ disseminan-
tibus, Michael Serveto, Lælio Socino;
Fausto Socino; Georgio Blandi-
ta, Georgio Davidis, Valentino Ge-
tuli &c. Quintò exterminatur Flaci-
nismus, Schisma nimirum auctore
Flacio Illyrico exortum, ac concis-
tum etiam post exhibitam Augustana
Confessionem Anno 1560. mens. A-
gusto in Colloquio Vinariensi cum St-
gelio habito. Sextò Stancarismus
hujus Privilegii edicto ejectatur ex Ec-
clesia hocce: heresis nempe auctore Fra-
ncisco Stancaro Mantuano heic Reg-
monti excitata, inq; altero extremi
militari viâ de Officio Christi Med-
torio divaricans superstitie adhuc Offi-
dro Anno 1551. cum supra indicatum

Alterum genus Haresium astro-
tatur Calculo, earum videlicet, quæ
Augustanâ Confessione sunt alic-

Quò pertinent omnes hæreses, omniaq; Schismata, ac Pseudodoxa dogmata, quæcunq; vel Augustanam Confessionem præcesserunt; vel post eandem, sive ortum, sive incrementum suum sortita sunt. Vbi quaestio incidit: Utrum Religio Romano-Catholica vigore huius privilegii ex hocce Ducatu sit proscrip̃ta? Respondemus affirmando, idq; probamus ex utroq; Privilegii membro tam *Negativo*, quàm à *Positivo* sive Remotivo.

Ex positivo quidem tali argumen-

to: Illius religionis ejusq; solius concessio perpetuis temporibus in hac Ducatu verbo Regio promittitur, ac sponsetur: in quam Omnes Ducatus Prutenici Ordines consenserunt; quæq; ex omnium eorum consensu recepta, & publicata fuit.

Atqui in Religionem Romano-Catholicam omnes Ducatus Prutenici Ordines neutiquam consenserunt, neq; illatenus ex omnium eorum consensu recepta, publicatave fuit.

Religio
Papistica
vigore
Privilegii
Lubbinensis
pro-
scripta ex
Ducatu.

Ergo religionis Romano-Catholice Conservatio perpetuis temporibus in hoc Ducatu non spondetur, neq. promittitur.

Propositio, utpote ex Formalibus Privilegii desumpta, est omni exceptione major: Assumptio etiam per se satis manifesta, & evidens est: siquidem omnes Ordines hujus Ducatus Religionis Romano-Catholice ante tempus Privilegii dati dudum valedixerunt, eamq. agnito errore, unanimiter rejecerunt ab Anno 1524. Anno 1525. præsertim circa A. 1530. Atq. hoc longè certius est, quam ut probatione aliquâ operosâ indigeat: nullum nempe ex Ordine Prutenico circa A. 1566. 1567. 1568. 1569. religioni Papistica addictum fuisse ceuq. hujus hæreseos Confessorem nominari posse: cum è contrario de Calvinianis & aliis Schismatici hunc Ducatum circa illa tempora perturbantibus, experientia abundè retita se habuisse, clamatet. Conclusioni ita detrahi nequit veritas. Porro.

Cui religioni detrahatur perpetua Conservatio in hoc Ducatu verbo R

Nullus
nomina-
ri pote-
rit Papi-
sticæ Re-
ligioni
addictus
in Prussia
circa A.
1566.
1567.
1568.
1569.

gio su
profer
religio
Conse
gio j
ipso
termi
P
indig
ex ju
aban
relig
deba
temp
Con
tium
rece
ver
relig
lam
ma
una
cata
Ergo
vatio

gio suffulta; ea ipso facto & jure est
proscripta, & exterminata. Atque
religioni Romano-Catholica perpetua
Conservatio in hoc Ducatu Verbo Re-
gio suffulta detrahatur.

E. religio Papistica ex hoc Ducatu
ipso facto & jure est proscripta & ex-
terminata.

Propositio, utpote certissima, nulla
indiget probatione: Assumptio itidem
ex superioribus firmissima evadit, & ex
abundanti sic probari poterit. Illi soli
religioni Conservatio verbo Regia spon-
debatur perpetua, quæ in hoc Ducatu illo
tempore juxta Formulam Augustanæ
Confessionis &c. tum Magistratus,
tum subditorum unanimi consensu
recepta & publicata fuit: uti testantur
verba Privilegii clarissima. Atque
religio Papistica, neg. est juxta formu-
lam Augustanæ Confessionis confor-
mata; neg. Ordinum hujus Ducatus
unanimi consensu recepta, & publi-
cata fuit; Id quod vicissim certissimum.
Ergo Religioni Papistica nulla conser-
vatio perpetua verbo Regio in hoc
Duca-

*Ducatu spondebatur : Ergo potius de-
tracta est.*

Deinde argumentum desumimus à
Postulato Illustrissimi Ducis Prussiae,
omniumq; Ordinum ; si solius religio-
nis Corporis Doctrinae , Cautelâ pe-
culiaris Privilegii, Confirmationem ,
& Conservationem à D. Sigismundo
Aug. Rege postularunt cum Magistratu
omnes Ducatus hujus ordines : utiq;
impetrato tali privilegio, omnium alia-
rum religionum cum Corpore Do-
ctrinae pugnantium exclusionem , &
proscriptionem adepti sunt : ratio, nisi
enim aliarum haereson adeoq; Papisticae
simul proscriptionem , & exclusionem
peculiari impetrato privilegio adepti
fuissem, utiq; postulatum eorum factum
fuisset irritum, & frustraneum: sic nam-
que non solum Corporis Doctrinae,
adeoq; veritatis caelestis ; sed etiam ha-
reseos , adeoq; falsitatis , & errorum
Confirmationem , & Conservatio-
nem nacti fuissent : id quod pugnat cum
eorum postulato , votis, ac suffragiis
iam verò verum prius ; quod videlicet
solius religionis Corporis Doctrinae
Caute

Cautelâ Amplissimi privilegii Confirmationem, & Conservationem à Divo Sigismundo Augusto Rege, omnes Ordines unâ Cum Magistratu postularint in Comitibus Lublinensibus Anno 1569, id quod disertè innuunt verba Privilegii. Ergo impetrato tali privilegio, omnium aliarum hæresium cum Corpore Doctrinæ pugnantium, adeoq; Papisticæ exclusionem & proscriptionem adepti sunt.

Ex membro Remotivo Privilegii sic vicissim pro exterminatione, & proscriptione religionis Romano-Catholicæ ex hoc Ducatu inferimus: Omnis hæresis à Confessione Augustanâ; nec non Corpore Doctrinæ Pruten. aliena, vigore Privilegii dati, non modo non tolerari, verum etiam penitus aboleri jubetur. Atqui Papiasmus est hæresis à Confessione Augustanâ nec non Corpore Doctrinæ aliena. E. non modo non tolerari; verum Potius penitus aboleri vigore Privilegii jubetur. Quæ cum ita sese habeant, mirari satis iterum, atq; iterum non possumus Jesuiticam eamq; violentam planè

plane Amplissimi huius Privilegii detorsionem & depravationem, quæ toti Regno Poloniæ, huius Ducatui persuadens, religionem Romano-Catholicam, seu primariam in hoc Ducatu pensam habitam fuisse à Divo Sigism. Augusto in huius privilegii promulgatione, penes quam usus religionis Augustanæ Confessionis, in isto Privilegio non approbatus; sed duntaxat permissus; sed toleratus esset. Contra vero, omnia hactenus in medium allata pleno ore ac Spiritu reclamant: ubi nullo apice religio Romano-Catholica commemoratur; multo minus seu primaria sive tunc observata, sive imposterum observanda, nostra Augustanæ Confessionis, ac Corpori Doctrinæ præfertur: quia tunc temporis Religio Romano Catholica non exstitit amplius, sed dudum extirpata, in hoc Ducatu esse desiit. Quis ergo ejus religionis, qua amplius esse desiit in hoc Ducatu, potior ratio haberi potuit? præ eâ, in quam omnes in Universum Ordines consenserunt; quam publicitus ceperunt & inroduxerunt; præter quam

insu

super, nullam aliam in hoc Ducatu ob-
inere a. S. R. M. consenderunt, cum
non entis non sint affectiones: Ac
itius ex genuina verborum Privilegii
interpretatione non tam Conservatio
ic Patrocinium; quàm Proscriptio
religionis Romano-Catholicæ elicie-
ur, uti modò vidimus.

At dejecti ex hocce prasidio ad
aliud confugiunt Moderni Pontificii,
quo religionem Papisticam in Privile-
gio Lublinensi minimè exclusam; sed
Confirmatam in hacce Ducatu esse, de-
ensum ire, simplicioribusq; persuadere
non dubitans, nimirum promulganda
hocce Privilegium, Conservationem,
c primas partes religionis Romano-
Papisticæ in mente suâ Divum Sigism-
Augustum Regem Poloniæ reservasse:
reservatione itaq; mentali Regis factam
reclam non solum; verum etiam pri-
mariam extare contendunt Papisti-
cam religionem in hac Ducatu.

1. nos pro confesso acceptare, jure pri-
mario, expresso, eozq; fundamentali
nullatenus in hocce Ducatu religionem
Papisticam aliquem, nedam Prima-
rium

Num Re-
ligio Pa-
pistica
fuerit A.
1569. mē-
taliter re-
servata?

riūm locum obtinere: nullus namque apex, nulla vocula, nulla linea pro religione Papisticā vel conservandā; vel Confirmandā, vel insuper tolerandā loquitur ab Anno 1525. ad 1605, reservatione itaq; mentali, remedium mala, morbida, prorsusq; desperata causā quari à Patronis religionis Papisticæ, in confesso est.

2. In ambigua causā explicatione, expeditione, defensione ac decisione, non ad mentalem reservationem promulgatoris privilegii, vel Legis latoris; sed ad expressam literam ejusdem confugiendum; alioquin nil unquam certi obtineri evincive poterit.

3. Reservatio illa mentalis aut fuit certa aut incerta? Si certa? quæritur unde modernis Pontificiis innotuit ejus certitudo? urgendi namq; vicissim erunt, ut monstrant certam, expressam eamq; infallibilem declarationem in aliquo edicto, recessu vel Decreto Regiæ Majest. Div. Sigism. Augusti, in causâ vel Politicâ, vel religiosâ hujus Decretis promulgato ab Anno 1566. usq; ad A. 1605. Id quod ad Calendæ Gracæ præstā-

raſtabunt. Sin incerta; incertum er-
go. & planè miſerum inde religio Papi-
ſtica ſortietur praſidium.

4. Prætextus ejusmodi reſervatio-
nis mentalis eſt ex ſcholâ Equivocatio-
num Jeſuiticarum proſectus: ſolemnè
quippe adverſariis Jeſuitis eſt, ea, qua
vulgum cauſſæ ſuæ petunt, per æquivo-
cationes explicare, & ſic in pactis,
conventibus & promiſſis unâ manu
ſignari; alterâ lapidem exhibere. Qua
videm æquivocandi Praxis, uti quo-
vis homine Chriſtiano indigna; ita ve-
ram maxime Regio animo, Regioq; verbo.
ſic enim, poſita reſervatione mentali,
verba illa Privilegii Lublinenſis eſſent
explicanda. (Quod cum ab Illuſtriſſimo
Principe Dn. Alberto Friderico &c. in-
tellexiſſemus: univerſos Ordines Du-
catus Pruſſiæ in eam doctrinam religio-
ſam, qua Communi Conſenſu Senioris
Ducis p. m. omniumq; Illuſtr. ſua ſubdi-
torum juxta Formulam Aug. Confes-
ſionis & Apologia ejusdem recepta, &
publicata eſt, conſenſiſſe: ob eam rem
cauſis & gravibus cauſis adductis, Illu-
ſtrem Dn. in Pruſſiâ Ducem, omneſq;
ſua

sua Illustris. subditos & Universam ditionem in hac ipsa doctrina religionis, clementer conservare statuimus, sicut & presentibus literis nostris nos conservaturos imposterum pro nobis ac serenissimis successoribus nostris Poloniae Regibus in Verbo Regio promittimus & pollicemur &c.) Quod cum ab Ill. intellexissemus &c. ob eam rem multis & gravibus de causis adducti, neq. Illustris. Dominum in Prussia. Ducem, nec omnes sua Illustris. subditos; nec Universam Ditionem in hac ipsa doctrina religionis (August. Confess. &c.) clementer conservare; sed solummodo permixtè tolerare statuimus; non enim approbamus, multò minus unicam & solam proscriptis aliis, privilegium nostrum conservandam ducimus illam religionem; sed eam penes Catholicos permittimus; vel exercitium ejusdem ut secundariam toleramus: nostram vero Papisticam, precipuam in hac Ditione vigere & florere decernimus. At vero turpius ulla ratione imponi poterat tum Illustrissimo Duci Alberto Frederico; tum universis & singulis hujus

Duc.

Ducatus Ordinibus, & statibus, quam
 quidem hoc Pacto? iudices, qui iudicare
 potest, collatione praesertim facta inter
 Postulatum Illustriss. Ducis nostri p. m.
 universorumq. Ordinum Prutenicorum,
 & postmodum inter ejusmodi privile-
 gii explicationem mentalem. Illi nam
 que non sollicitarunt Sereniss. Regem
 Sigism. Augustum de toleratione quâ-
 piam suae religionis; multo minus de
 Postpositione ejusdem, ut secundario,
 vel Ignobili post Papisticam subsellio
 censurâ; aut de qualiquali permissione
 ejusdem exercitii; sed de conservatio-
 ne, ac Patrocinio ejusdem, & quidem
 solius. Congruum itaq. voto postulatiq.
 suo nacli erant conceptis verbis respon-
 sum, clementissimè annuens verbo Re-
 gio religionis nostra benignam in per-
 petuum Conservationem, non in qui-
 busdam templis, locis, ac provinciis
 hujus Ducatus: sed in universis, &
 singulis tam nimirum longè lateq. pa-
 rentibus, quam longè lateq. pates univer-
 sa Ditio Prutenica, & quam latè longe-
 extendebatur incolarum hujus Ducatus
 in Religionem August. Confessionis con-
 sensus,

sensus, qui tunc temporis erat prorsus
universalis, nullo contra nitente;
nullo obloquente; nullo etiam pro Ca-
tholicâ Papistica religione exercendâ
quicquam excipiente: siquidem, uti sa-
pius hætenus inculcatum, ab Ordinibus
huius Ducatus nulla tunc ratio Papi-
sticæ religionis haberi potuit: cum
fuerit radicitus ex universo hoc Du-
catu dudum extirpata, & relegata.
Non Entis non sunt affectiones, non ra-
tiones ulla; non deniq. patrocinia. Sed
tantum abest, ut nos tale quid Sanctis-
simis Divi Sigism. Augusti manibus im-
pingamus, quin potius ab omni ejusmodi
equivocationis suspitione, verbum Re-
giæ ipsius Majestatis præ ac justè vindi-
catam assertumq. eamus juxta illud:

Non decet in labiis versari lubrica
(Regis;

Sancta, & plena suo sunt Regia pon-
(dere Verba.

Dicta semel nullam patiuntur juri-
(recursum.

Vel. ut Pachymer. lib. i. Histor. Bizant.
cap. 12. loquitur: ὁ λόγος τῆς βασιλείας
βιβάνη τις καλεῖται ἐστίν: h. e. Oratio
Impe-

Imperatoris, firma quaedam sponsio est: adeoque nudo ius, & reverentia Verbo Regis inesse solet.

5. Relicto mentali ejusmodi reservationi loco, nullius Edicti, Decreti, ac Privilegii integritas inviolata persisteret poterit amplius; in quibus non estiam rimas aut cuniculos agere; adeoque ab expressâ literâ recedere non liceat. Num vero sic auctoritas legum fundamentalium, aut verò Majestas Serenissimi Magistratus sacra recta relinquatur? expendendum prudentibus committimus.

Quandò pro conservatione & confirmatione Corporis Doctrinae facit Confirmatio Privilegiorum hujus Ducatus ab Illustriss. Duce Alberto Erico An. 1572. & Maii Ordinibus russiæ extradita, ubi verba confirmationis inter cetera sic habent: zu förderst aber / der reinen Christlichen Religion / vnd darauff einhelligen / geschlossenen / verglichenen vnd beilligten Repetition Corporis Doctrinae, vnd Kirchen Ordnung wie die Anno 1567. vnd An. 1568. alhier in
c. ij. vns

4. Confirmatio Privilegiorum Ducis Alberti Erici A. 1573.

vnser Stadt Königsberg in druck
ausgangen / vnd publiciret worden /
mit ihrer als vnserer getrewen lieben
vnterthanen hülfflichen beystande /
vnd zuthun / so viel immer an vne
mit Gottes gnädiger verleihung
vnd jederman den armen / gleich wi-
den Reichen / ohn einiges ansehen
der Personen / bey gleich / recht vnt-
billigkeit / Fürstlichen zuerhalten
auch wieder vnrechtmessige zu schü-
zen / zuhandhaben vnd zuverteidi-
gen / versprechende etc.

5. Confir-
matio Pri-
vilegiorū
Electoris
Iohannis
Sigism. A.
1609.

*Quintò. pro sospitatione. & Conser-
uatione symbolici nostri libelli faci-*
Confirmatio Privilegiorum huius
Ducatus Anno 1609. à Sereniss. Electo-
re Johanne Sigismundo, tum 12. Iul.
Ordini Equestri Prutenico extradita
hanc in sententiam: Confirmiren &
Demnach solches alles / für vns
vnserer Erben vnnnd Nachkom-
mende Herzogen in Preussen
in bestendiger form / art vnd weysse
als solches geschehen mag / be-
stehen

Churfürstl. würden vnd gutem
 glauben versprechende geloben-
 de / vnd zuagende / sie alle mit
 einander vnd einen jeglichen in-
 sonderheit / bey allem vnd jedem
 des Landes / vnd in specie etc. Chur-
 fürstlicher guter / heilsamer Ordo-
 nung etc. zuforderst aber bey der
 reinen Christlichen Religion /
 laut des H. Worts / Auspurgi-
 scher Confession, derselben Apo-
 logia, Corporis Doctrina vnd
 Kirchen Ordnung / wie die Anno
 1567. A. 1568. alhier in vnser Stat
 Königsbergk in Druck außgangen
 vnd publiciret worden etc. zuerhal-
 ten: tum ordini civico 20. Iulii Anno
 1609. prestita S. Wie wir denn hier-
 mit vnd in Krafft dieses vnser
 Brieffes / in der bestendigsten maß
 vnd Form / für vns / vnser Erben /
 Erbnehmen vnd Nachkommen
 de Herrschafft / vnser getrewe lie-
 de Vnterthanen / bey Churfürstli-
 chen

chen würden / vnd guten Glauben /
 in Brafft dieses vnlers Brieffs / vers-
 sprechende / gelobende vnd zusagen-
 de / sie alle mit einander vnd ei-
 nen jeden insonderheit bey allen
 ihren Rechten / Gerechtigkeiten
 etc. Privilegien, alten löblichen
 gebreuchen / in Religion vnnnd
 profan sachen etc. nichts weniger
 auch bey den Anno 1566. vnnnd
 Anno 1567. von den domahli-
 gen Königlichen Commissarien,
 Confirmirten Recessen, zu förderst
 aber bey der reinen Auspurgi-
 schen Confession, derselben Apo-
 logia, vnd darauff einhellig be-
 willigten vnd geschlossenen Re-
 petition Corporis Doctrina Pru-
 tenici, vnd Kirchen Ordnung,
 So Anno 1567. vnd Anno 1568. al-
 hier zu Königsbergk auffgerichtet
 vnd offentlich in den Druck verfer-
 tiget / vnd publiciret worden / vnge-
 hinder

hindert und vnangefochten ruhig bleiben zu lassen.

DE POSTERIORI,

Posterius Consequentium genus subsequitur exitiosum, ac noxium. II. Noxiū
Corpori nostro Prutenico, tum ex Parte Pontificiorum; tum ex parte Sacramentariorum, vel Calvinianorum.

De Pontificiorum modernorum infidiis & technis, quibus Corpori nostræ Doctrina jugulum petere satagunt. Primò ex parte Pontificiorū

Vbi initio solemniter protestor, me ex numero, ac censu hominum ejusmodi insidiosorum excipere Sacram Reg. Majest. in Polonia, omnesq. Dynasta: ac Satrapas inclutos Regni: facile namque apud nos excusatos omnes & singulos eos habemus; quotquot non dñiūq. & Archiseclī; sed à modernis Pontificiis, Papæ Romani Emissariis, & ju-
rato

ratio, Jesuitis præsertim male informata, ac circumventi, tale quid in præjudicium nostræ religionis, nostrorumq; libellorum Symbolicorum decerni permittunt. Vnicè itaq; omnem culpam insidiarum, & veteratoriarum machinationum, quibus religio nostra, una cum Corpore nostra Doctrina in discrimen adducitur, in Iesuiticam Cohortem rejicimus, eiq; omne id malum in detrimentum exercitii pietatis nostræ vergens, acceptum ferre non dubitamus.

Dupliciter.

1. Directè

Ceterum duplicis generis argumenta ex Parte Pontificiorum occurrunt, quibus Corpus Doctrinæ nostræ petunt: quædam per directum; quædam per obliquum.

Directè jugulum Corporis nostri Prutenici petit argumentum illud, quo sic habet: Ita permissus fuit usus religionis Lutheranæ in Privilegio Lublinensi Anno 1569. ut juxta Formulam Augustanæ Confessionis, & ejusdem Apologiam tantum; non autem secunda Articulus Schmalcaldicos (sive repetitio Corporis Doctrinæ Ecclesiasticæ de Anno 1567.

cont.

ontines) à subditis Ducatus Prussiae vivatur.

Respons.

Respond. 1. vim inferri Privilegio Lublinensi: Denominatur quidem Augustana Confessio, cum Apologiâ ejusdem pro libello Symbolico habenda, ab universis incolis hujus Ducatus; sed tamen exclusiva illa ibidem non adducitur, ut tantum juxta Commemorata illa scripta Symbolica ab Incolis hujus Ducatus credatur, & vivatur; ita videlicet ut Articuli Schmalcaldici excludantur, una cum integro Corpore Doctrinæ Prutenicæ.

2. In quam doctrinam religionis, Communi Consensu Universi Ordines Prussiae consenserunt; illius etiam conservatio vigore privilegii Lublinensis munita est: uti comprobant Privilegii formalia. Iam vero omnes Prussiae Ordines, in doctrinam Corporis Doctrinæ Pruten. unanimiter consenserunt anno 1566. & A. 1567. E. Doctrina Corporis Pruten. Conservatio privilegii Lublinensis vigore munita est: & per consequens non tantum Augustana Confessio cum Apologiâ; sed etiam articuli

articuli Schmalcaldici privilegii manimento gaudent.

3. Interpretationem hanc Privilegii additâ exclusivâ tantum pugnare cum Confirmatione Regiâ Recessus Anno 1567. 14. Julii S. vñd diereit vorgemelten Recessen zufolge etc. ubi verbis disertis Corpus Doctrinæ quale quidem ex Scripturâ S. Augustinâ Confessione, Apologiâ & articulis Schmalcaldicis constitutum est pro Symbolo, & Normâ credendi ac vivendi promulgatur omnibus Prussiæ Ordinibus, idq. in perpetuum. Non autem verosimile est, Privilegium Lublinensis promulgationem, confirmationi priori quapiam ex parte in prejudicium, aut annihilationem lata esse.

4. Pugnare porro interpretationem illam cum scopo Postulati Illustrissimi Alberti Friderici, omniumq. Præfixæ Incolarum: Hi namq. omnes, singuli petierunt Anno 1569. Confirmationem, & corroboracionem Excitii illius Doctrinæ, quæ ante biennium, exstirpatis aliis sectis, præst

no nitori restituta fuerat in Corpore
rutenico, scilicet Anno 1567. Et quod
ostularunt, id etiam impetrarunt mu-
tum Privilegio à Sereniss. Rege Si-
smundo Augusto. Ergò Privilegi-
beneficium non ad solam Augustanam
Confessionem, ejusq. Apologiam re-
stringendum, quin potius ad integrum
Corpus Doctrinæ extendendum.

Neq. officit mentio solius Augusta-
næ Confessionis, ejusdemq. Apologiæ:
namq. Synecdochicè intelligen-
dum, ut nominata Confessione Augu-
stanâ, & ejus Apologiâ; reliqua scri-
pta subintelligantur. Sic in Recensus
Anno 1567. Confirmatione Regiâ,
Corpus Doctrinæ dicitur juxta Augu-
stanam Confessionem esse concinna-
tum s. vnd die weiln etc. Cum tamen
suprà dictis constet, subintelligendam
se adhuc Apologiam, Articulos
Schmalcaldicos &c. sic in familiari
usu loquendi nil frequentius, quàm Do-
ctrina Lutheranorum indigitatio, men-
tione Augustanæ Confessionis innui-
tur: ubi nemo excludit Apologiam
Confessionis, Augustanæ, Articulos
Schmal-

Verba
Privilegii
non ad
solam
Augusta-
nam Con-
fessionem,
ejusq. Apo-
logiam
extenden-
da.
Locutio
Synec-
dochica.

Sensus
Explica-
torius.

Schmalcaldicos &c. Est etiam sensus
hujus formula loquendi Explicatorius,
ita ut Augustana Confessio intelliga-
tur, sicuti in Apologiâ ejusdem, arti-
culis Schmalcaldicis &c. explicata
est: Hoc sensu loquuntur auctores libelli
nostri Epitomici S. Ad illam itaq; Con-
fessionem nos etiam adjungimus, & eam
recipimus in illo sensu, sicut in Apolo-
giâ, in Schmalcaldicis articulis &c.
& verbo Dei declarata est: ac existi-
mamus non utile esse Ecclesie, varias
novas Confessiones conscribere, cum me-
lius, & utilius sit, unam & eandem re-
tinere vid. Proœmium de Corpore
Doctrinæ, non procul à Calce.

5. Articuli Schmalcaldici pro
libello harum Ecclesiarum Symbolico
stabiliuntur ac asseruntur à Sacra Reg.
Majest. In Recessu Anno 1617. 5. Au-
gusti Reginom. dato, modò convitia &
Scommata (que tamen in articulis
Schmalcaldicis nulla) sint expuncta, &
exclusa: salvo in ceteris omnibus libello
Corporis Doctrinæ, ac omnibus aliis
ejus capitibus: que sunt formalia S. cum
in articulis Schmalcaldicis &c.

6. Insu-

6. Insuper Corpus Doctrinæ (una
um Articulis Schmalcaldicis) pro
Normâ injungitur futuris Inspectori-
bus, ut intra limites Augustanæ Con-
fessionis, & Corporis Doctrinæ sese
contineant: in Responso Regio Anno
1616. 10. Julii Regiom. S. Ita tamen
ne quid in fidem Catholicam &c. At
vero Corpus Doctrina sine Articulis
Schmalcaldicis non est Corpus Do-
ctrinæ: sublatâ namq. Parte Principa-
li integrali, totum esse desinit, vel ad
minimum id integrum esse cessat.

Indirectè Corpus Doctrinæ no-
ra impetitur, quoties peregrina Privi-
legii Lublinensis Interpretatione jus
religionis Romano-Catholicæ asserti-
tur seu Primariæ, ac potissimæ in hoc
Ducatu: nostra verò religioni adeoque
Doctrinæ Corporis Prutenici detra-
hitur: nec non nisi penes Papisticam
tolerationem, & permissionem
eiusdem incolis hujus Ducatus re-
linquitur.

Sed obtinente ejusmodi interpre-
tatione, Privilegio Lublinensi suis vi-
ri, suusq. valor non amplius relinqui-

2. Indi-
rectè.

Annihi-
lacio Pri-
vilegii
Lublinæ
sis ex par-
te Ponti-
ficiorum.

Religio
Luthera-
na fuit
unica, &
principa-
lis in hoc
Ducatu
ab A. 1525
1530 usq;
ad 1609.

Examen
palmarium
argumen-
torum
Papistico-
rum.
I. à la G.

per sartum, rectum. Vigore namq; Privi-
legii huius, Doctrina Corporis Pru-
tenici, adeoq; religio nostra, jure sui
per possessionem & usurpationem
acquisito ab Anno 1525. A. 1530. & o-
mnium maximè ab Anno 1566. 1567
& 1569. usq; ad Annum 1609. sui
perpetuo unica, ac principalis: qui-
vero jam cogitur esse secundaria, &
permissiva; vigorem privilegii illius
non amplius conservari sartum rectum
certo certius est. Nec eo ipso vigor Pri-
vilegii intemeratus relinquitur, quo
liberum Exercitium Augustanz Con-
fessionis & Corporis Doctrinz si-
ad hoc concessum: Non enim conceditur
solitarium; sed mixtum cum Pap-
ismo; Neq; conservandum decernitur
sed duntaxat tolerandum; neque
Principale; sed secundarium, ac mi-
nus principale penes religionem Pa-
pisticam.

Ast expendamus momenta rationum
qua Pontificii moderni, pro asserenti-
religionis Papisticæ jure in hoc Ducatu
Magnatibus suggerere solent.

I. Exclusâ violenter religionis

Rom.

omano-Catholicâ, *jus* Sacr. Reg. laici. & Regni læsum erit dicendum.

ne Regii
juris.
Respo.

Resp. Exclusionem religionis Papistice
a consensu Sacr. Reg. M. ac Regni fa-
ctam esse, vel exinde patescit: si namq.
Sereniss. cum Regno non consensisset;
utq. reclamasset: reclamasse verò, un-
de quis probabit?

2. Si quis jure suo cedit sponte, læsum
sibi nequit, quâ jure suum:

3. Privilegium pro Conservatione
religionis nostræ faciens, est non à re-
missâ, læsâ, vel violatâ, sed integrâ
voluntate Divi Sigismundi Augusti
profectum: Quia igitur Privilegio ex
integrâ voluntate profecto, Sereniss.
Rex cum Ordinibus Regni exclusio-
nem Papsmi; Conservationem verò
nostræ religionis confirmavit; pro vio-
lento actus ille haberi nequit. Vti ergo
volenti nulla fit injuria; ita nec læsio ju-
ri ejusdem.

4. Pariter pro violento haberi ne-
quit, quod pro beneplacito à Serenissi-
mis Regni successoribus Confirma-
tum, & corroboratum est.

s. Vnde

5. Vnde etiam jus Privilegiatis per quietum, & diutinum usum, ac exercitium religionis acquisitum perstitit; usq; ad novissima hæc tempora, extreme mala.

6. Ius verò Concedentis per immemorialem usum est sublatum.

2. ab antiquitate,
& prioritate temporis.

R.

I I. Quæ religio primitus hæc in oris floruit, ea jure potior habenda.

Resp. 1. à Primitate temporis, ac Primitatem rei vel causæ, non est robustè semper illatio. Nam & Ethnica vel Barbara religio primitus hæc floruit Ergone potior jure habenda?

2. Distinguendum inter jus commune, & singulare: concedè forsà posses, religionem Catholicam, ut tempore priorem, ita jure Communi potiolem esse: at non jure singulari hoc namq; derogat legi juriq; Communis jure autem singulari h. e. peculiari Privilegio gaudere religionem nostram, & suprà allatis, & probatis patet; quo salvo manente, manebit etiam religio nostra primitas facta testè, præ religio

nib

nibus quibusvis omnibus: utpote ex hoc Ducatu proscriptis, & relegatis.

3. Illationem procedere prasuppositâ inter res Comparatas existentia: in verò res, quæ prior tempore fuisse videtur, non amplius extiterit, sed esse adum desierit; idq. accedente superioris plenario consensu, & promotione; potiori jure amplius gaudere non poterit.

III. Primæva Investitura ratio-3. à primæva Investiturâ, ne Feudi fuit concessa, non alio jure, & conditione, quàm ut florens Catholica religio semper in Ducatu recta recta maneret.

Resp. 1. verum quidem, Investitu-
re ex parte durante adhuc; non amplius verò florente religione Pontifici concessam esse Anno 1525. quod verò sub conditione religionis Catholicæ servanda, aut retinenda futuris temporibus concessa sit Investitura, id. ne unico apice probabitur.

2. In Pacificatione perpetuâ Anno 1525. 8. April. Cracoviæ inter Sceniss. Regem Polon. Sigismundum I. & Ducem Albertum initâ,
u nulla

nulla additur cautela de Exercitio religionis Papisticæ libero de præfenti, aut imposterum strictè observando: cum jam tamen innotuerit negotium reformationis passim institutum Anno 1523. & A. 1524.

3. Nec aliqua hujus conditionis parent vestigia in Approbatione perpetua Cracoviæ. Anno 1525. Aprilis.

4. Nec in Renovatione confirmatoria omnium Privilegiorum Locatus Prussia à Div. Sigism. I. R. Mariæburgi instituta A. 1526. præ Trinit. Domin.

5. Nec in Renovatione Vilnensis pacis inter Div. Sigismundum I. & ejuſq. filium Sigismundum Augustum, & Ducem Prussia Albertum Anno 1529. 21. Junii: circa quod idem tempus religio Papistica ad eas fuit redacta, ac prorsus exstirpata hac Ducatu.

6. Nec posterioſioribus temporibus in Confirmatione præsertim Recessuum à DD. Commissariis Regius, Ordinibus Prussia promulgatus.

rum Regiomonti, Anno 1566. 5. Octobris.

7. *Nec in Instructione, & Mandato DD. Commissariorum Regiorum Anno 1566. 22. Octobris.*

8. *Nec in Confirmatione Testamenti Illustrissimi Alberti Ducis Prussiae, exarata Grodnæ, Anno 1568. 1. Iulii.*

9. *Nec in Recessu Regio Anno 1567. 14. Iulii Regiomonti Ordinis Prussiae extradito.*

10. *Nec in Privilegio Lublensis, uti suprâ declaratum.*

I V. Si salvâ religione Romano-Catholica, eâq; ceu potiori reservatâ, penes illam quoq; usus Augustanae Confessionis non tam approbatus, ac confirmatus; quam potius permissus est: utiq; religio Papistica nunquam ex hoc Ducatu eradicata, nec submovenda.

Resp. ad antecedens negando 1. quod tum temporis, quando usus Augustanae Confessionis (praesertim accedente Privilegio Concessione ac munimento) erat introductus, salva fuerit,

4. à decreto tolerandi, ac permittendi tantum religionē Lutheranam penes Catholicam
Resp.

vel superstes hocce in Ducatu religio Papistica : ante tempus enim illud fuit jam prorsus exstirpata, uti testatur Agendæ Ecclesiasticæ Præfatio, Anno 1530. in omnes hujus Ducatus Ecclesias introducta.

Deinde Anno 1566. & A. 1569 nulla amplius vestigia Romanensis Religionis hocce in Ducatu erant conspicua : quo quidem tempore Privilegi Lublinensi Exercitium nostra religionis erat munitum. Non potest ergo religio Papistica tempore introductæ Confessionis Augustanæ, aut Constituti Corporis Prutenici, salva, sarta cuncta, statui; aut reservata, ceu potior fuisset, cum penitus hincce dudum fuerit exstirpata.

2. Negando, quod usus Augustanæ Confessionis vigore Privilegii solummodò sit permissus, non verò confirmatus & approbatus. Contrà verò primò in Privilegio Lublinensi non tam permissio, quàm confirmatio, conservatio in Perpetuum religionis Augustanæ Confessionis, ac Doctrinæ Corporis Prutenici, disersè promulgatur

gatur: Nempe illis verbis: Ob cam-
rem &c. Universam ditionem in
hac ipsa doctrinâ religionis clemen-
ter conservare statuimus &c. an vero
conservare Provinciam universam in
religione, explicari jure possit, & de-
beat per eandem in religione Orthodoxâ
tolerare, vel ejusdem exercitium re-
ligionis non tam approbare ac confir-
mare, quàm potius permittere ac to-
lerare? prudentibus judicandum relin-
quimus. Conservatio sanè rei alicujus
supponit non solum ejusdem appro-
bationem (si non internam saltem ex-
ternam) sed etiam ipsam defendendi,
& protegendî studium: id quod de-
iuda permissione; vel toleratione
neutiquàm accipi potest. Et quod per-
mittitur, illud suâ plerunq. naturâ
malum, odioq. sapissimè dignum sit,
necessum est: quod vero conservatur à
rege, vel pio Magistratu, bonum omni-
tè est: sic Deus peccata permittit, ac
hereses cen malum morale tolerat;
proprie autem dicitur vel peccata alia,
vel hæreses conservare. Sic Magi-
stratus permittit in Politia, ac tole-

In quan-
tum Con-
servatio
à permis-
sione &
tolera-
tione
differat?

erat plurimos excessus, plurimaq; delicta; impius vero esset. si hac conservandi, vel defendendi aut promovendi studio ducatur. Hinc, quia Serenissimus Magistratus clementissimè nostram doctrinam conservare annuit, minimè ut malum quoddam morale, eam vel permittendam, vel tolerandam decrevisse omnino reputandum est.

Deinde sequentibus: sicut & presentibus literis nostris nos conservaturos impofterum, pro nobis ac Serenissimis successoribus nostris Poloniæ Regibus in verbo Regis promittimus, ac pollicemur. Hinc validissima nascitur illatio: Quicquid Conservatione in Perpetuum verbo Regis dignum iudicatum fuit; illud nudâ permissione, aut toleratione contentum esse nequit: ratio 1. quia conservatio rei includit, protegendam & defendendi eandem studium: quod de nudâ permissione accipi nequit. 2. quia quod Privilegio munitur, non tam nudè permittitur, quàm confirmatur: ut, ex indole & genurâ Privilegiorum conditione patet.

Secundò hæc interpretatio Privilegii de negatâ confirmatione nostrâ Religionis è diametro pugnat cum omnibus Recessibus Sacr. Reg. Majest. Colon. quibus Religio Augustanæ Confessionis disertè Confirmata esse deprehenditur : videatur Confirmatio Regia Recessus Anno 1566. Confirmatio Regia Testamenti Ducis Alberti m. Anno 1567. nec non Confirmatio Recessus Anno 1567.

Insuper si Privilegii Pondus de conservatione loquens, per modum permissionis ac tolerationis explicandum; Ergo nil erit reliquum amplius firmum ac stabile in omnibus punctis, ac clausulis Privilegiorum, quod non per similem permissionem, ac tolerationem explicari poterit. Quo pacto sanè auctoritas, & pondus Privilegii detrahitur, & prorsus eleatur. Quibus ita expeditis, ac exultatis, parata cuiusvis erit ad consequens Responsio, cum jam constet Religionem solam Augustanæ Confessionis, Corporisq. nostri vigore privilegii, non saltem permissivè, sed

confirmativè, & conservativè in solidum gaudere; utiq; religionem Papisticam eo ipso submotam esse, certi sequitur.

§. ab antiquis
fundationibus, &
Privilegiis.

Resp.

V. Quod suis foundationibus, & Privilegiis constabat; violari nequaquam debuit. Atque Religio Romano Catholica constabat suis foundationibus, & privilegiis. Ergo violari non debebat.

Resp. 1. per Instantiam, etiam religio Gentilis constabat suis foundationibus, & Privilegiis, uti in primis antecedente observavimus: cur ergo violata fuit à Christianis? Cur, inquam, destructus ac demolitis illius Idolis, abrogatoq; cultu Ethnico, introduxerunt Christiano-Papisticam religionem in hunc Ducatum Aviti Dynastia? Annon etiam religio Judaica suae constabat foundationibus, & Privilegiis, & tamen abrogata est, hodièq; passim in Europâ & Asiâ exterminatur: Annon religio Idololatræ in Dan & Bethel à Ieroboamo suis Privilegiis & foundationibus erat dotata 1. Reg. 12. Cur ergo à tribu Iuda, & Benjamin toties oppugnata

inata? immò à Prophetis gravissimè
 reprehensa. & tandem unâ cum Inco-
 is divinitus exstirpata? Pariter sen-
 iendum fuerit de Turcicâ, de Scythi-
 â, qua suis foundationibus & privile-
 giis aequè gaudens. Ergone impeti à ne-
 mine debent? Eccur quæso Romano-
 Catholicorum omnia consilia eo colli-
 gant, ut vis religioni Turcicæ &
 Scythicæ inferatur? Proinde ab anti-
 quis foundationibus & privilegiis
 non integrum est semper argumentari,
 ad immanitatem religioni debitam,
 trasertim de jure.

2. Per limitationem hunc in mo-
 dum: Quod suis foundationibus & Pri-
 vilegiis constabat, nec verò in fidem sin-
 ceram, bonosq; mores impingebat: vio-
 lari nequaquam debuit. Et sic nega-
 tus Assumptionem de Papisticâ reli-
 gione: haut inviti sanè concedendo li-
 mitet, eam foundationibus, & Privilegiis
 suis consistisse; nequaquam verò admit-
 tendo eam fuisse qua fidem; sinceram,
 bonisq; moribus informandis congruam
 Quod enim religio Papistica tùm in fi-
 dem sinceram; tàm mores divinitus

nobis mandatos, multis modis impingat, suo tempore & loco à nostratibus sat abundè evictum est. Si itaq; religionem Idololatricam, & Baaliticam licuit exterminare, & impetere; idq; ideo, quia fidei sincera, & morumq; doctrinam convellebat: cur non idem liceat de religione Papisticâ sentire?

3. Per distinctionem inter violationem & piam repurgationem, & reformationem ab erroribus. Illa peragitur vi externâ & corporali: hæc vero medio Spirituali, videlicet verbo Dei. Illam ipsimet pronunciamus illicitam (præsertim in Novo Testamento abrogatis legibus forensibus, & Ceremonialibus) Hanc vero licitam præconio verbi Dei institutam: Cum ergò religionis avita ab erroribus Papisticis per Ministerium verbi repurgatio, vel reformatio ante 100. annos instituta sit: violata ideo dici non poterit.

4. Per negationem violationis ullâ ex parte commissæ. Commissa namq; fuisset violatio illa, aut respectu supremi Directorii Serenissimi Magistra-
tus

us, ac ordinum in Regno Polonia;
ut respectu Mediatu, in hoc Ducatu,
omniumq; ejusdem Ordinum. Non
respectu supremi Magistratus ac Di-
recti: siquidem consensus in abrogatio-
nem Papsimi, & introductionem do-
ctrina Evangelica, Serenissimi Magi-
stratus, non ab ejusdem remissâ vel
coactâ; sed integrâ voluntate erat
profectus. Deinde diuturna patien-
tia cōcedentis Magistratus, frui sub-
litos liberâ, & quietâ possessione,
& usurpatione religionis; mutatur
in legitimum consensum. Non re-
spectu Magistratus ac ordinum in hoc
Ducatu, quia omnes & singuli à
Maximo ad minimum: à supremo ad
infimum in rejectionem religionis Ro-
mano Catholicæ, & receptionem do-
ctrina Orthodoxæ juxta Confessionem
Augustanam, Corpusq; Prutenicum
consenserunt: uti loquuntur Formalia
Privilegii Lublinensis. Vbi autem
consensus undequaq; liberrimus; ibi
violatio nulla.

Atq; hæc sunt Palmaria rationum
momenta, quibus modernus Pontificis

Introdu-
ctio Papa-
tus de-
nuò in
Ducatum
Pruteni-
cum, nul-
lo jure
avito ni-
titur.

Legati
Marchia-
ci causa
introdu-
cti Papa-
tus An.
1603. &
A. 1605.

ius avitum religionis sua in hoc Ducatu assertum & propugnatum eunt: ad quantum eis tribuendum sit; ex hac-
nus in medium allatis perspeximus. Lucum nimirum meridianam clarius esse, Papi-
sticæ religionis introductionem in huncce Ducatum, nullo jure antiquo niti: Nil namq. tale quid ab An. 1525. usq. ad A. 1609. probare poterunt Pontificii; quin contrarium nos facili negotio, idq. pregnantissimis rationibus probatum dedisse superiora sæ abunde loquuntur.

Speciosius multò causæ suæ patrocinarentur, si unice ad nova novæ transactionis pacta confugerint, quibus cautum est religionis Papiesticæ liberum exercitium in hoc Ducatu. Iactò hujus re-
fundamento A. 1603. & A. 1605. per legatos Electorales Brandenburgicos & Marchia Varlaviam expeditos. Et namq. de successionē Sereniss. Elector Joachimi Friderici in Feudo Prutenico Regiam Mtem sollicitantes cumurgerentur in causâ religionis compromiserunt 11. Martii A. 1605. 1. Exercitium religionis Papiistica liberum, 2. Si

cel

ella & oratoris ubivis, tam in consuetudinem
quàm alibi integra & iura 3. Jura Pa-
trionatus Pontificia religioni addictis
libera, quoad usum religionis Papisticae
publicum: 4. Promotionem Papico-
rum ad officia 5. unum atq; alterum
templum, pro Exercitio religionis Pa-
pisticae, 6. Calendarii Gregoriani re-
ceptionem &c.

Hinc in conventibus Prutenicis
Anno 1609. & Anno 1612. Commis-
sarii Regiae M^{te}. omnia illa ex compa-
ssione promissa, cum rem dijudicatam urse-
runt. pro eorumq; Complemento rùm
apud Sereniss. Electorem Johann. Si-
m. sum apud universos hujus Duce-
Ordines sedulò institerunt: Id quod
etiam Cautio Legatorum Electora-
tum Anno 1611. spopondit in Comitibus
Vrsaviensibus Mens. Novembr.

Ceterum duo contra novationem
modi imprimis faciunt:

Primum Ordinem hujus Ducatus
restitutione, exceptio, & ad pristina
privilegia provocatio: uti namq; in
Marchitarum promissa in pra-
cium nostra religionis, impetran-
da,

No ve-
tran sa-
gioni op-
ponenda,
i. prote-
statio Oc-
dinum
Ducatus,
& caute-
la dilec-
tis ver-
bis ex-
pressa.

*da Regionis ergò profecta : ita invitis
pleraq; complementum ac successum post-
modum sortita sunt.*

In solici-
tatione
A. 1605.

*Huc spectat Ordinum Ducatus
Prussia ante immisionem Sereniss. Ele-
ctoris Joachimi Friderici sollicitatio
Varsoviae Anno 1605. ne in transa-
ctione cum Illustrissimo Electore Ordines
hujus Ducatus aut Posteritas illorum,
ullum præjudicium, immisionem aut
detrimentum patiantur, sed ut juxta normam,
& præscriptum Privilegiorum suorum, justè
& liberaliter gubernentur, neve
novis impositionibus, & oneribus
graventur.*

2. in Lit-
teris ad
Reg. Mt.
A. 1611.

*Deinde in hanc sententiam lo-
quantur litera Ordinum Prussiae ad
Regiam Mtem Polon. II. Novemb.
Regiom. dat. Anno 1611. quibus qui-
dem in immisionem & investituram
præviāq; successionem Serenissimi E-
lectoris Johann. Sigism. in Feudum
Prutenicum consensum suum hant ob-
scure declarant; sed salvis tamen po-*

omnia omnium Ordinum Ducatu

priy

privilegiis, juribus, immunitati-
ous, Responsisq; Regiis.

Tertiò| *buc spectant Reversales*
Ordinum Prussia Litteræ, Anno 1612.

1. Maii, Dn. Commissariis Regiis
extraditæ; in quibus sententiam suam

subindè repetunt; quod qui quidem in
omnes transactiones Conventuum con-

ferunt; ita tamen, ne juribus, &
libertatibus, antiquisq; Privilegiis

his, quemadmodum & Testamento
incluta memoria Alberti primi in

Prussia Ducis; tum Responsis Regiis,
liuq; jurium suorum confirmationi-

us, quicquam ullâ in re hisce derogetur
Et post, sequentia ibidem leguntur: Si

quid etiam contra jus, formam re-
iminis; Testamentum Comme-

morati incluta memoriæ Alberti
Ducis, aliaq; jura, & Privilegia no-

ra interim intercessisset, obrepis-
setq; eadem corrigantur; in inte-

rumq; prius restituantur; cujus rei
curam, executionemq; ad Serenis-

imos Reges, pro tempore existen-
tes, ac Regnum tanquam supremos,

Directos Dominos, Patronosq;
ac

1. in Li-
teris Re-
versalis
bus An.
1612.

ac defensores nostros, delegavimus, per-
tinereq. volumus.

4. in For-
mula ju-
ramenti
Ordinū
Ducatus.
A. 1611.

Quartò huc pertinet Formula ju-
ramenti *Ordinum Prussiarum in transa-
ctionem Conventus Prutenici*, Anno
1611. sed salvis juribus, libertatibus,
ac Privilegiis: vel, uti habent jura-
menti Formalia: Juribus tamen, li-
bertatibus, Privilegiisq. nostris, &
Ducatus hujus salvis manentibus.

5. in Cō-
ventu Re-
giomon-
tano A.
1612.

Quintò *Decreta Dn. Commissa-
riorum Regionum*, Anno 1612. salvis
Privilegiis, & juribus Ducatus acce-
ptanda, & approbanda esse, unani-
miter concluderunt in Regiomontano
Conventu *Ordines hujus Ducatus*.

II. Respo-
sa, & De-
creta Re-
gia.

Alterum quod novationi illi jure
optimo opponendum, sunt *Responsa*,
& *decreta Regia*, in gratiam *Ordinum*
Prussiarum promulgata, quibus omnibus
antiqua Privilegia (ac inter hac Lub-
linense) *Decreta*, ac *Recessus corro-*
borantur, ac *ratificantur*.

1. in Re-
sponso
Regio,
A. 1605.

Primum namq. ad *Solicitationem*
Ordinum Prussiarum A. 1605. in negotio
successionis Electoris Joachimi Friderici
in Feudum Prussiacum; sequen-

ia Sacr. Reg. Majest. reponit : Ad ea
acra Reg. Majestas, pro sua in Pro-
vinciam istam (Prussiacam) & Ordi-
nes illius propensa voluntate, & amore
omnibus ipsorum incommodis, au-
doritatem suam Regiam mederi; Jurium-
que, ac privilegiorum ipsorum in-
viemnitati prospicere, ac simul jus
premi Domini sui sartum sectumque
conservare volens, ita respondet : Pro-
fectum iri non solum juri, digni-
tati & necessitatibus Illustrissimi x-
ri Principis, confortisque Illustris-
simi; sed etiam ut imminutiones o-
mnium Privilegiorum Ordinum ejus-
dem Ducatus, si quæ in hunc diem
factæ, & adaucta gravamina o-
mnino tollantur : Jura verò omnia,
electa, Privilegia, donationes, liber-
tates, immunitates, Recessus, ac in-
scriptiones, quæ Incolis Ducatus Prus-
sici ab ordine Teutonico, & à Sere-
nissimis Poloniæ Regibus, Sacra
Regiæ Majestatis antecessoribus, co-
missariis, justè & legitime
cessa ac denique ab Illustrissimâ domo
Brandenburgicâ data, & approbata sunt;

In omnibus punctis, & Clausulis
suis firmissimum robur obtineant;
ne quicquam illis quovis prætextu
derogetur.

Imprimis autem illis cavebitur,
ne quisquam transactione inter Sa-
cræ Regiam Majestät: & Illustrissi-
mos Marchiones ratione Curatelz,
aut successionis, nunc de præsentibus
inita; & de futuro inveniende per reli-
quas condiciones, quæ ratione Vasa-
lagii Illustritatis sua præstanda Maje-
statì Regia obveniant, aut obventura
sint: in illâ parte quovis modo deno-
minati ordines prægraventur, & ut
debito libertatis statu ordines eò se-
curius fruantur; nihil omnino Novi
atq; insoliti contra ipsorum jura, &
Privilegia introducatur, &c. In
quod Decretum S. R. Mti Ordines ci-
vitatenses in Conventu Regiomonta-
no A. 1612. vehementer contra nova-
tiones urserunt.

2. in Re-
sponso
Regio A.
1606.

Deinde in Responso Sacræ Reg
Majestät. Legatis Prutenicis 2. Maii
An. 1606. dato Clementissima exta-
suendi antiqua Privilegia propensio-

in hac verba: Cupit S. R. M. Majorum suorum Divorum Poloniarum Regum beneficia, h. e. jura, libertates & Privilegia (uti S. antecedenti explicatur) non modò. nunquam minui; verùm etiam, si ita expediat, Regiâ suâ liberalitate augeri.

Tertiò in Affecuratione causarum Prutenicarum A. 1612. 2. Maii, ex consensu omnium Ordinum Ducatus Prussiae, Sacra Reg. Majestas solemniter spopondit: Electoris Johann. Sigismundi Investituram, & Successionem in Feudo Prusiano, non modo iuribus, Privilegiis & Prærogativis Ordinum, cujuscunque Status, & conditionis præjudicare non debere; verùm etiam eo ipso, quod & voluntate, assensuq; Ordinum facta sit, tantò magis roboratur, & firmamentum temporibus perpetuis obtinere.

Quartò in Recessu Commissionis Regiomontanae A. 1612. 29. Maii, Sacra Reg. Majestas decernit: in Universum, jura, privilegiaq; libertates, immunitates omnes, tam Universorum Ducatus hujus Ordinum;

3. in Affecuratione causarum Prutenicarum A. 1612.

4. in Recessu Commissionis A. 1612.

quàm singulorum. *sarta recta confer-
vare.*

*Ex quibus omnibus cuius iterum
in promptu colligere est; num jure, an
potius de facto, religio Romano-Ca-
tholica in Ducatum hunc irrepperit.
Si jure; usq. aut vigore veterum Pri-
vilegiorum, & Recessuum; aut te-
nore novorum Pactorum; Non vi-
re illorum; quia ab Anno 1525. us-
ad A. 1605. nil juris pro suâ religio-
ne evincere poterunt Pontificii
hoc Ducatu; Contra verò pro nostra re-
ligionis jure, diutius, ac quietius
usq. immemoralis ferme usus loquu-
tur, qui idè etiam omni jure opti-
mus Privilegiorum Interpres est.
Non tenore recentium Pactorum
quia hæc dicuntur esse inita salvis Pri-
vilegiis; Recessibus, ac decre-
tis Præstatis; adeò ut nil omnino Notum
contra jura & Privilegia avita in-
troducendum sit: At num nil nota
introducenda religione Papistica, atten-
tum sit; Deo ipsi, seu iusta vindici,
Arbitro aq.uisimo, dignoscendum com-
mittimus, parati interea Patienti an-
sola-*

olerare ex iusto DEI iudicio disseminata Zizania interriticum; malos scissos admixtos bonis; hados oviculis; spinas bonis Pastoribus; omnis generis ad hac arumnas, pressuras, & Persecutiones ab adversa Parte nobis imminuentis; ne quod humanis viribus praestitum amplius imutari haud posse proculdubio! deprehendimus; in solidum ab admiranda sapientia, ac providentia divina mutandum expectare.

DE CALVINIANO-
rum Fraudulentis Machinationibus, quibus Corpus Doctrinae Protestanticarum Ecclesiarum impetere, & deprimere allaborant.

Quemadmodum Satanas ipse, quod Ecclesia, nec non sincera religio in hac vitam dispendium inferre molitur: nunc colubri formam mentitur, quod induatur; nunc Leoninam induit, ut terreat, rapiat & trucidet: ita dissimulans Satana imprimis Sacramen-

Calviniani nostrum dispendium Ecclesiæ religionisq;
 duplici stragemate; Jam namq; lubricorum
 stragemate Orthodoxam in rebus fidei per omnia crepant; formulæ
 loquendi Orthodoxis in homiliis ad Plebem utuntur; ad nostros in super libello
 symbolicos provocant: Jam verò ex sua vulpinâ, si sub ejusdem Schemate
 vel nil obtinuerint; vel compotes uti facti fuerint; lupinam ac Leoninam induunt; tuncq; religionem nostram
 æu hæreticam damnant diris devoven in symbolicos etiam libellos nostros ac
 rimè invehuntur; eosdem traducendæ scommatum & aliarum criminati
 num accusando; ac in super proscriptis abrogatumq; prorsus curando.

Viriq; Stragematis Specimen in
 hinc Sacramentaria circa Corporis
 Doctrinæ nostræ impugnationem, in
 perscribis. & proximè elapsis annis
 manifestò edidit, ac probavit. eadē
 partim ad blandiendū vulpinam m
 siendo; partim vero jugulum ejusdē
 petendo detectā lupinā, & leoninā.

Ac vulpinam quidem mentiendoprodens, quotquot ad Augustanam Confessionem seu libelli nostræ Principalem partem integram provocant, communemq. consensum in fidei fundamento nobiscum jactitant: ubi rapaces unguis in recessu occultant; subintelligentes Augustanam Confessionem vel auctore Zwinglio profectam; vel nutatam aliquoties; adeoq. spuriam. *Attentatum hoc fuit à Calvinianis Anno 1617. edito hæc peculiari tractatu, sub nomine Serenissimi Electoris Johannis Sigismundi; ad quem Necessaria, eaq. solida responsio à Regio-montano Ministerio reposta prodit eodem anno.*

Attentatum Calvinisticum Vulpinum induta A. 1617.

Deinde vulpinam mentitur Bergius, qui in vestibulo wiedertyposeos sua non solum ad Augustanam Confessionem; verum etiam ad Corpus Doctrinæ Prutenicum sine omni fronte, sine Conscientiâ audacter provocat; ac si nil diversum ab eodem, nilq. ei adversum tùm in concionibus illis, tùm alibi docuisset. Sed quis non animad-

Bergius vulpes.

Bergius lupus.

Leoninos? qui modo singulorum articulo-
 rum pertractationem in Concio-
 nibus illis cum nostro Corpore Doctri-
 nae contulerit; ac imprimis studiosè ex-
 penderit disputationes Bergianas præ-
 fertim de prædestinatione; de con-
 troversia Sacramentaria; de Christi
 Persona; maximè verò omnium Con-
 ciones de Cœnâ Domini, ubi non mo-
 dò à Doctrinâ Augustinæ Confessio-
 nis, Corporisq; Prutenici Bergi-
 longissimè divaricatur; sed etiam no-
 stras Ecclesias, nostrosq; Theologos
 vinculo fraternitatis excludit: Sic eni-
 scribit in Posteriori Concione: *Di-
 können wir warlich/ so lang sie auf
 solchem harten Sinn beharren (h.
 quamdiu Doctrina Augustinæ Con-
 fessionis, Corporisq; nostri tenaci-
 perseverarint) für unsere Brüder
 nicht erkennen.* Subita sanè meta-
 morphosis Cauda vulpina in ungues le-
 pinos ac leoninos! illâ suavissimè nostri
 Ecclesiis adblandiebatur, usq; summi
 primi in lassam errorum pertrahere-
 tur, & allicerentur; hūc verò terre
 utriusq; ansem exitium machinatur.

Lupinam & Leoninam induunt,
 qui in odium Corporis Doctrinæ Pru-
 tenicarum Ecclesiarum inflamman-
 tur; idem turpiter traducunt, vel ex-
 ennuant, vel deniq; gravissimis crimi-
 nationibus apud Magnates onerant:
 Ad hanc classem pertinent primò o-
 mnes illi sive manifesti, sive crypto-
 Calviniani, quotquot Corpus Do-
 ctrinæ Prutenicum exoso traducunt
 titulo, per convicium idem appellitantes
 te Preusche Gathrinchen: fece-
 runt hoc ipsum Calviniani ante ali-
 quot annos in hoc Ducatu, idq; eo unice
 fine, ut animos simpliciorum à doctrinâ
 ibelli huius redderent adhucq; reddant
 rorsus alienos: non absimili fermè an-
 tiq; & facinore, quàm quo olim Formu-
 lam Concordiæ gens Sacramentaria
 lehonestare, & decolorare non reverita
 fuisseprehenditur. Id quod sanè ar-
 guit ingenium Calvinisticum partim
 profanum; partim empetiticum, ideoq;
 merito suo in censum illorum referen-
 tum, per quos via veritas maledictis
 afficitur; quibus iudicium jam olim
 non tardat, & perditio illorum non

Manipus
 lus lupo-
 rum Cala-
 vinistico-
 rum.

i. Corpus
 Doctrinæ
 subannan-
 tium.

dormitat; qui etiam his, quæ non intelligunt, aut sanè intelligere recusant, maledicentes, in perditione suâ peribunt, 2. Petri 2. & 3.

2. Corpus
Doctrinæ
extenuan-
dum.

Secundò ad factionem istam pertinent illi Calviniani, qui Corpus Doctrinæ Prutenicum extenuant, ejusdem auctoritatem & Pondus elevanti, ac deprimunt; et verò vel furfuris Calvinistica libellos; vel histe non absimiles tractatus anteferre non dubitant: cum sunt Catechesis Heidelbergensis aliq̃ scripta à Marchiacis Deformatoribus edita. Nuper etiam quidam Lucifuga in cartis suis Corpus Doctrinæ nostrum sat scelerato ausu, maledicq̃ crenâ insectari ausus, cum Scripturâ & Augustanâ Confessione alienum; adeoq̃ multis erroribus refertum: Contrâ verò Agendam Ecclesiasticam A. 1558. ei præferre, et hypotyposin Sanorum verborum hauritus est: sic inter alia p. 2. scribens Wenn man solche Kirchen Ordnungen (A. 1558.) wird ansehen/ und in der Furche Gottes betrachten/ so wird sichs befinden/ das dieselbige in der

Leb

Lehr vnd Ceremonien / reiner / vnd
gesunder sey / als das hernach auß-
gegangene / vnnnd jetz allda in Kir-
chen gebrauchliche Corpus Doctrina,
vnnnd das die folgende gedanken
nicht besser gewesen / sondern das
man nur weiter von der heyligen
Schrifte / wie auch von der Augspurgi-
schen Confession abgewichen. *Quam-
uidem criminationem supra, in primo
circa antecedens septimum, & secun-
do membro, satis superq̃ repulimus, ac
profligavimus: idoz̃ hęc nil ulterius
addimus.*

Tertiò lupinam & Leoninam ma-
nifestò produnt, & exserunt illi Calvi-
niani, qui gravissimis criminationibus
sub Calumniarum & scommatum pra-
textu, Corpus nostrum Prutenicum
apud Magnates praegravant, & animo
prorsus hostili accusant. Tale quid at-
tentarunt, immò patrarunt Parastata
Calvinianorum Varsoviae A. 1616.
Corpus Doctrinae Prutenicum eo no-
mine accusando apud Sacr. Reg. Ma-
jestatem, Ordinesq̃ Regni, quod multa
Scommata, vel convicia in Romanum
Pon-

3. Corpus
Doctrinae
crimination-
tium.

Pontificem contineret; intuitu, ac
 complexu articulorum Schmalcaldi-
 corum. Qua de re extat singularis Pa-
 ragraphus in Recessu Commissionis
 Regiomontanae A. 1617. 5. Augusti,
 in hac verba: Cum in articulis
 Schmalcaldicis multa scommata in
 Religionem Catholicam Roma-
 nam, Dominus Iaschkius, unà cum
 aliis DD. Legatis Electoralibus Anno
 1616, cum Decreta S. R. Majestatis
 tum ferebantur, coram Illustribus
 Dominis Deputatis S. R. Mtis con-
 tineri confessus esset: Quapropter
 ea, S. R. Mtas expungi, Decreto suo
 Regio iussit: Salvo tamen, in cæ-
 teris omnibus libello Corporis Do-
 ctрина, ac omnibus aliis capitibus.
 Quà vero occasione, quaq; intentione
 à Calvinianis hoc attentatum fuerit,
 paucis in gratiam Lectoris commemo-
 rare iuvat. Successione in Feudum
 Prussiacum à Serenissimo Electore
 Brandenburgico Johanne Sigismun-
 do impetratà; successum simul religio-
 nis sua prosperum ceriò futurum spera-
 bant Calviniani: eam proinde ad rem
 promo-

promovendam nulli oleo, nulli opera
 repercerunt, instituto religionis sue pu-
 blico exercitio, multisq; ad ejusdem
 frequentationem ex Ordine Prussorum
 collectis, & persuasis. Vbi verò ab alterâ
 Parte urgerentur, nemini illorum quot-
 quot à Confessione Augustanâ, imprimi-
 us verò à Corpore Doctrinæ Prute-
 nico divorcium facerent, è contrâ vero
 Calvinismum profiterentur, ad publi-
 ca officia obeunda promotionem esse spe-
 randam, cum omnium maximè, Cal-
 vinistica hæresis ipso jure ex hoc Du-
 catu esset proscripta & relegata. Cal-
 viniani id immane quantum! agre-
 tulerunt, animumq; suum vindictâ cu-
 pidum, in sanctissimum innocuumq; li-
 bellum nostrum symbolicum Corporis
 Doctrinæ converterunt, quem etiam
 turpiter apud S. R. Majestatem Ordinisq;
 Polonia publicitus prodiderunt, scom-
 matum, & Calumniam in Pon-
 tificem Romanum, idèò, quod & An-
 ti-Christus audires, redundantium,
 feracem accusarunt; ac insuper penitus
 ex censu libellorum Symbolicorum
 deleri, ac tolli postularunt, Quasitâ
 Regia

Proditio
 Calvinis-
 tica Cor-
 poris Do-
 ctrinæ.

Exemplū
memora-
bile. Præ-
zeos Cal-
vinistica
dolosa.

Regia Majest. non sine admiratione
cur tantoperè Pontifici Romano pa-
trocinarentur? num forsitan essent Ca-
tholici, ac Pontificem Romanum more
aliorum Catholicorum pro Ecclesia Ca-
pite agnoscerent? negando quidem re-
sponderunt: addendo autem, se, ceu ho-
mines mansuetos scil. Scōmata ejusmodi
in Articulis Schmalcaldicis, adeo
Corpore Doctrinæ comprehensa; a
quo, ac patienti animo perferre min-
imè posse; eoque nomine abrogationem
Corporis Prutenici etiam atque etiam
urgere.

Ceterum Sac. Reg. Majest. animi
adversà Calvinianorum, quippe no-
tā Romanæ Pontificis à Scōmmatib.
liberationem; quā sublatō Corpore
Prutenico, harescos sua liberam, et
impunem in hoc Ducatu grassationem
unicè quærentium manifestā fraude
Scōmmata, si qua essent delere; ipsi
verò Corpus Prutenicum factum et
etiam conservari decrevis.

Quo responso percepto, Calviniani
confusi, re in seclā, abire necessum bu-
uerunt: novum tamen onus dolo-

jeu-

iusmodi machinamento in Ecclesias
nostras, praeipue verò in humeros Theo-
logorum derivarunt: dum jam taxatio
Papæ Romani Antichristi titulo pro-
convicio, & Scommate habetur à Pen-
itentiis. Vbi primùm rationem reddere
conebuntur patrati hujus nefarii, non
solum coram Deo, cujus causam per-
verterunt, tenebras in lucem; malum
in bonum commutando, sed etiam coram
Ecclesiis Calvinianis; quippe quarum
Antistites contra Papam Romanum,
et AntiChristum grandiora volumi-
na conscripserunt; v. g. Sutlivius,
Danæus, Fran. Junius; Povellus,
Graferus &c. Siccine ergo & hi con-
vicii, vel calumniarum Crimine on-
dandi?

Titulus
AntiChri-
sti, non
est Scomm-
ma, vel
conviciu.

Deinde Veritas in Scripturis Sa-
cris patefacta pro Convicio vel scomma-
te haberi non debet: Quod autem Papa
Romanus sit AntiChristus, est veritas
in Scripturis Sacris patefacta, 2. Thes-
sal. c. 2. vers. 4. 1. Joh. 2. v. 13. qua
super nomen Antichristi cum mere-
rice Babylonica permutat, Apoc. 17.
c. 14. & c. 19. v. 2. Vbi per urbem Septi-
collem

collem (cap. 17. v. 18.) Romanam Babylonem expressam esse, tradunt B. Tertull. lib. adversus Judæos; Hieronym. in Epistol. ad Marcellin. & Aglajam; Augustin. lib. 16. de Civit. Dei cap. 17. & lib. 18. c. 21. 22. 27.

3. Numné ergo & Synodi Romanensis Anno 991. celebrata; aut etiam Romani Concilii Anno 940. salutatio Papæ Romani titulo Antichristi pro Convictis, aut Scommatis haberi debet?

4. Cur non ejusdem criminis Papa Gregorius reus agitur? ex cujus sententiâ hodieq. Papa Romanus merito suo ob idem denominationis fundamentum Antichristus appellatur: vid. lib.

4. Epistol. 36. ad Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum Episcopos: & lib. 6. Epistol. 30. ad Mauritium Imperatorem; nec nom. lib. 4. Epist. 32. & 34.

5. Mirum insuper, quod eam ob rem Episcopus Bipontinus nullius convicti, aut Scommatis erat accusatus, quod in publicâ oratione Tridenti in Concilio habitâ, de Papa, Prælati, Patri-

NOXIA EX PARTE CALVINIANÆ

302.

170

atribusq̃ Concilii; inter cetera Pa-
nam Romanum non dubitarii vocare
Antichristum; verba post alia premis-
sic sequentia habent: Quibus turpi-
dinum monstris; quâ sordium callu-
tie; quâ peste non sunt sordati, non cer-
npti in Ecclesiâ S. Dei & Populus, &
acerdos?

In vestro iudicio causam repono,
utres, & à Sanctuario Dei incipite,
Nullus iam pudor, si ulla Pudicitia; si
la superat bene vivendi, vel spes, vel
tio: si non libido effrenata, & indo-
mita; si non audacia singularis; si non
silius incredibile? Heu! quomodo ob-
piratum erat aurum; quomodo mata-
ti color optimus? Nam dua ille san-
gisuga, qua semper clamant: ADFER
ADFER, altera mater, altera nutritrix
nium malorum, Cupiditas, in quam,
Ambitio, utraq̃ subtile malum;
aq̃ secretum virus, pestis & mon-
um orbis: dum ab iis, quos tanquam
uas, & animatas leges sequi oportet
virtus, ac doctrina, vitium, &
ignorantia eorum loco summis extollun-
benoribus: effecerunt tandem, ut

- edificatio in destructionem ; exemplum
 in scandalum ; mos in corruptionem ;
 Custodia legum in contemptum ; severi-
 tas in relaxationem ; misericordia in
 impunitatem ; Pietas in fucum & hy-
 pocrisin ; predicatio in contentione
 & rixam ; Festum in turpissimum mer-
 catum (grave hoc est, ut uno verbo di-
 cam) vita odor in mortis odorem infe-
 licissimè commigraverit. Quid mirum
 si inde, & dispersa sunt oves, & erra-
 verunt in cunctis montibus, & agri
 & potentiores quidem ab auctoritate
 in dominium ; à Dominio in Tyranni-
 dem ; à jure in injuriam ; à scepro i-
 virgam ferream ; à Dei cultu in impi-
 tatem ; à tutelâ Ecclesie ad internecio-
 nem ; à modo ad libidinem ; à ratione
 ad nutum ; à tributis ad importabili-
 onera ; à pace ad bella crudelia ; à sim-
 plicitate ad dolos ; à Prudentia ad ma-
 litiâ ; à libertate ad luxum ; à Par-
 monia ad avaritiâ ; ab ornatu ad Pom-
 pam ; ab obedientia ad apertam rebel-
 lionem conversa sunt ! Utinam non
 religione ad superstitionem ; à Fide à
 Infidelitatem ; à Christo ad ANTI-
 CHR.

CHRISTVM quin à Deo, ad Epicu-
 am vel ad Pythagoram, velut pro-
 uis Vnanimis declinassent, dicentes in
 corde impio, & in ore impudico: non
 est Deus? Neg. jam dum fuit Pastor,
 qui requirat, Patres! non fuit, inquam,
 qui requireres: quia omnes, quæ sua sunt
 auarebant: quæ Iesu Christi; ne Vnus
 eundem, &c.

Omnibus prainde Veritatis Confes-
 sionibus B. Lutheri admonitio semper in
 conspectu habenda ex Tom. I. Jenens.
 II. 353. fac. 2. Wolt ihr nicht von
 ungern hertzen des Papsts lesters
 them Regiment widersprechen /
 Wisset ihr nicht selig werden.
 Wenn des Papsts Reich / ist so gar
 dem Reich Christi / vnd Christ-
 them leben zu wieder: das besser
 vnd sicherer were in einer Lündö /
 kein Mensch zu sehen / zu leben /
 an in / vnd vnter dem Antichrist-
 them Reich zu wohnen.

Darumb sol sich ein jeder Christ
 wohl fürsehen / so lieb ihm seiner
 Seelen seligkeit ist / das er Chri-
 stum

stum nicht verleugne / welches ge-
 wiß geschicht / wo ers mit de
 Papisten helt ; Also das ein je-
 der / der ihm ihre Religion, vn-
 falsche Gottesdienst in der Kir-
 chen / wie sie heutiges tages vñ
 term Papsthum im brauch ge-
 hen / gefallen lest ; vñnd ihren
 tröstigen Irrthumb nicht theil-
 widersprechen ; muß ewig in
 jenem leben verlohren sein. W-
 er aber ihnen widerspricht / mus-
 gewißlich fahr seines Leibs / vñnd
 Lebens erwarten. Ich wil aber (a-
 dis ibidem Dr. Lutherus) lieber
 dieser Welt allerley fahr erwarten
 den mein gewissen mit stilschwe-
 gen beladen : dafür ich müß
 Gott rechen schafft geben (w-
 ich darzu stilschwiege. Sicq. urgen-
cum primis Confessionis necessitate,
casu; cum B. Luthero ex Tom. 6. J.
nenf. fol. 521. fac. B. sub finem Arti-
culorum Schmalcaldicorum pronu-
cia

andum: Das ist der Artikel /
 darauff ich sehen mus / vnd ste-
 hen wil / bis in meinen Todt /
 ob Gott wil ! vnd weiß darin-
 en nichts zu endern / noch nach-
 geben. Wil aber jemand et-
 was nachgeben / das thu er auff
 in gewissen.

Atq; hac fuerant Consequencia,
Exturam. & exterminium Corpori
doctrinae Prutenicarum Ecclesia-
rum publicitus intentantia: dantur
intererea plura alia, utpote ex parte
nabaptistarum, & Arianorum
non minus Symbolico nostro libello in-
esta: quia tamen haecenus publicè Ec-
clesiis nostris nullum faceſſebant nego-
rium; prolixiore de iis dissertatione
operſedendum ducimus.

Ex huc usq; autem in medium al-
terius, ac probè expensis, facies Ecclesia-
e status in hoc Ducatu ab ipso inde
primordio, usq; ad praesens seculum,
facili negotio cuius non potest esse non
erſpectus.

Delinea-
 tio Sta-
 tus Reli-
 gionis &
 Ecclesie
 in Duca-
 tu Prute-
 nico
 Quintu-
 plicis.

**Primus
Status
Gratiosæ
vocationis
ac illumi-
nationis**

P. I. M. I. I. I. STAT. ECCLES. PRUT.

Ac primus quidem status apud
vocari poteris Illuminationis, Die
zeit der Erleuchtung / und gnädig-
ger Heimsuchung. dum exterminato
Paganismo ante 400, ut & extir-
pato Papismo ante 100 annos, ingen-
Dei clementia, & divina Misericor-
dia ac Φιλανθρωπία elucere erga Da-
catam huncce, grato animo conspicitu
depradicanda, & celebranda; quâ ne
non secundum merita, ac opera nostra
sed ex mera gratuita bonitate in tene-
bris plusquam Cimmericis Ethnicismi
nec non densissimis erroribus Papismi
cespitantes, pravenire, ex alto ve-
sitare; nec non lumine verbi sui collu-
strare; ex Carcere tenebricoso errorum
ex viâq. salebrosâ, & exitiosâ impi-
rum dogmatum. in Regnum suum Gr-
tia viamq. salutis, ac Pietatis deduce-
dignatus est.

Et quia Centenarius iste ab An-
1525. ante cuius spacium religio Oris-
doxa à primâ ejusdem restaurationis
reformatione. usq. in presentem An-
1625. felici satis successu, divinâq. so-
lante benedictione hocce in Ducatu,

ut non semper citra omnis generis impo-
 rualas propagata, & conservata est;
 ad finem ferme decurrit; novumq; se-
 culum in hac Ducatu religioni nostra
 notis Lutherana ingruit; non modo
 ne gratiarum devota actione DEO ter-
 tissimo Maximo, seu auctori, & largi-
 tari benignissimo thesauri celestis o-
 nium preciosissimi, auroq; Cuius
 asferendi, nempe purioris Praconis
 verbi sui, ad nostra usq; tempora ele-
 enter indulti, Conservati, & Propa-
 ati; ab omnibus huius Ducatus incolis
 aterlabi, ac desinere, non permitten-
 us; verum etiam ardentibus pro ulte-
 ori beneficii huius saluberrimi indul-
 s; eiusdem à tot adversariorum insti-
 osis machinationibus, & insultibus
 rotectione, defensione, ac praesidio; nec
 on ad futuram, si qua speranda est,
 ostram posteritatem felici propagatio-
 e votus finendus fuisset ne alioquin vel
 cordia: vel remissione Pietatis affe-
 lu, ingratitudinem nostram, erga re-
 gionem religionisq; auctorem Deum
 rodere, sicq; iusticia divina offensam,
 ua verbum suum è gremio Ecclesia-

rum nostrarum auferat, nosq; & posteros nostros immisâ errorum efficaciâ puniat, incurrere velle videremur.

**Secundus status
Cribra-
tionis.**

Secundus status religionis. & Ecclesie in hoc Ducatu commodè vocari potest status Cribrationis die zeit der Anfechtung: dum Deus ter optimus Maximus Ecclesia, variis permissis sectis, & haesibus; constantiam in fide sincerâ retinendâ, & propugnandâ præ sapientiâ suâ multifariam exercuit, & probavit ab Anno 1532. usq; ad Annum 1566. uti ex præcedentibus videri est: Caterum, ex tantâ haesiâ & schismatum catervâ, quibus religio orthodoxa post sui Evangelicam restaurationem obsuscabatur, ac sapius in discrimen vocabatur, facies & indoles Ecclesie Militantis eiusq; visibilis, cœcæ speculo lucidissimo animadvertitur; ut pote in cuius gremio continentur boni & mali sinceri & hypocrita, veri & falsi tum doctores; tum auditores juxta Christi Parabolam Matth. 13. & prædictionem Apostolicam 1. Corint. 11.

Cujus quidem rei duplex ex sacro dari potest ratio: Una δοξμασιν, quæ

tenuis Deus Ecclesiam suam, igne tenta-
 tionum, & variarum secularum cri-
 bratione immisſa, tentat, ac constantiam
 Confessorum veritatis probat, uti scri-
 ptum extat Deutr. c. 13. Zach. 13. v. 9.
 & 1. Cor. 11. Altera *κολαστική*, qua-
 tenuis Deus voluntate suâ judicariâ,
 ob antecedentem hominum erga ver-
 bum suum ingratitude, hæreses &
 schismata seu panam promeritam Ec-
 clesia immittit, 2. Theſſal. 2. & nisi
 subsequatur penitentia, ac piorum vota
 & suspiria pro Ecclesia salute interce-
 dant sapius, penitus præconio, ac exer-
 citio verbi sui privat. Vtræq; locum in
 Cribrationis statu Ecclesiarum nostra-
 rum habuit: Multorum namq; fidem
 & sinceritatem DEUS immisſis sceleris
 schismatibus, variis dein persecutioni-
 bus, pressuris, & exiliis cervicibus ac
 humeris eorum impositis, instar auri &
 argenti exploravit, Psalm 12. Confes-
 sionemq; sui nominis coram toto mundo
 in eis probatam esse voluit, Matth. 10.
 Luc: 9.

Multorum etiam ingratitude
 hoc afflictionum genere punitum & ul-
 timo

voluit iustissimus Deus; qui vel tenebras errorum potiori loco, quam lucem vera fidei habebant; vel veritatis praeconium fastidiebant, ab eoq. abhorrebant vel novas opiniones in rebus fidei appetebant; vel ordinem sacro-sanctum Theologicum pro indole suâ mundanâ erga Deum, Deiq. ministros ingrâtâ, si non aperiê; per insidias tamen premebant, eumq. affligebant. Quò insuper, aut alio longè graviori Pena genere Deus ut iustissimus iudex Ecclesias universi Ducatus huius penitus eradicasset, & extirpasset, nisi vel deprecationibus assidue piorum pro salute afflictâ Ecclesia suis expugnatus; aut actâ ferri de peccatis admissis penitentiâ, placatus fuisset.

Psal. 106.

v. 23.

Esa. c. 65.

v. 8.

Amos

cap. 7.

v. 2.3.

5. 6.

Tertius

status Re-

focillati-

onis.

Tertius Ecclesiarum in hoc Ducatu status occurrit, qui vocitari poterit status Refocillationis die Zeit der Erquickung/in quo Ecclesie onere & pondere afflictionum, & persecutionem sublevata, vires, divinâ sic dirigente providentiâ, recollecterunt, ac respirarunt; proscriptis, ac exterminatis hincce, haresibus & Schismatibus, ac

Hære-

STAT, IV. CONSISTENTIE.

373.

Heresiarchis; restaurato vero cultu divo
io. in libellis nostris Symbolicis cōpre-
hensis, restitutus simul ex exilio officii
us quibus antehac excussi erant, Theo-
ogis sincerus, ac Orthodoxus, Dn. Mor-
ino: Dn. Veneto; Benedicto, &
ohanne Morgenstern, Christopho-
o Langero &c. Passim; Ordine insu-
er Ecclesiastico bene ac laudabiliter con-
stituto, faciemq. pristinam referente,
lectis ac prastutis duobus Episco-
pis, Sambienfi & Pomezanienfi.
Incidit autem Status iste in Annum
1566. & 1567.

Quartus Ecclesiarum Status in hoc
Ducatu optimè vocari potest Status
Consistentiæ, ac vigoris: *Violdene*
zeit / oder die Zeit der Blühung.
In quo tum Religio Orthodoxa vigori-
bus restituta, ac nullis amplius manife-
stis haresibus infestata ad æquum, & fa-
ligium pervenit; tum laudabiliter re-
staurata floruit ab Anno 1567. usq. ad
1609: Imprimis verò ab Anno 1567.
usq. ad Annum 1576. aureum Ortho-
doxa religionis seculum, flosq. Reipu-
blicæ

Quartus
Status
Consistē-
tiæ, ac
Vigoris.

Restitutio
Dn. Mor-
lini &
Dn. Ve-
neti, A.
1567.

Obitus D.
Morlini,
A. 1571.

blica Ecclesiastica vocari meritò pote-
 rit. Siquidem non modò praconium sin-
 ceri cultus divini publicum, omnes Ec-
 clesias; omnes Ducatus Provincias; om-
 nia templa ac Pulpita unice citra tur-
 bationes; citra mixturas ullas peregrina-
 rum opinionum personabat; verum
 etiam ordo Ecclesiasticus in optima
 formâ constitutus, confirmatusq; fuisse
 prehenditur; Praestitutus duobus E-
 piscopis: in tractu quidem Sambien-
 si Dn. Morlino ex Brunswigâ reduce
 non sine difficultate inde dimisso: nec
 citra ingentes sumtus impetrato: Anno
 1567. expeditâ ad eum Magnifica no-
 mine totius Ducatus legatione: in tra-
 ctu vero Pomezanienfi, Dn. Veneti
 in eodem exilio suo officioq; in Pomerani-
 Pastoralis, Consensu Ordinum revoca-
 to; nec soli pristina dignitati restituto
 verum etiam majori, & ampliori nem-
 pè Episcopali aucto Anno 1567. ant
 Dn. Morlini restitutionem. Porro
 Dn. Morlinus in amplâ illa dignitat
 constitutus, vixit Regiomonti usq; a
 Anno 1571. quo etiam satur dierum
 vita, satis concessit: in ejus locum suc-
 cessit

cessit Dn. Heshusius ex Academia Le-
vensi per Legatos Prutenicos, nomine
totius Provinciae evocatus Anno 1573.
quo etiam huc deveniens circa salem-
ica Connubiorum Illustrissimi Ducis
Alberti Friderici 13. Novembr. In-
auguralem habuit Orationem, de Con-
cordiâ, eamq. Ordinibus in conventu
Regiomontano congregatis inscri-
psit: Circa idem verò tempus Dn. VVi-
gandus exul, interveniente Heshusii
commendatione, ad Professionem Aca-
demicam Theologicam capeendam,
consensu, & suffragiis omnium Prussiae
ordinum ex Germania vocatus huc con-
cessit, Anno 1573. ac circa ferias Lu-
thicae, auspiciis professionis suae exorsus
fuit, orationem habuit de ~~Azco~~ Nos:
Posteâ Theses Disputationis proposuit
de Ecclesiâ ad 16. Decembris; donec
indem post fata Dn. Veneti ad Episco-
patum Pomezaniensem esset promo-
tus Anno 1575: & hactenus Eccle-
siae Prussicae status aureus, tranquillus, ac
sacrosanctus.

Heshusii
adventum
in Prussia,
A. 1573.

Wigandi
vocatio ad
Professione-
nem Theo-
logicam.

ut & ad
Episcopa-
tum Po-
mezani-
ensem.

Ceterum evenit prater omnem
Relatio de
m. ac opinionem, ut in edito suo libro
certamine
D. Hesh-

inter Heshu-
hum
& Wigandum
habito.

Occasio
certaminis

Antagoni-
ste Heshu-
hum.

D. Heshufius contra Exegesi Crypte Calvinistarum VVittebergenfium phrafibus ejusmodi, five loquendi formulis ufus fuiffe deprehenderetur, quibus non omnium votis, ac expectationi fatisfacere poterat: Humanam videlicet Christi Naturam in abstracto esse omnipotentem, vivificam adorandam: quam quidem loquendi formulam Ecclesiastæ quidam Regiomontani hoc sensu interpretabantur quod Humana Christi Natura PERFECTE considerata fit omnipotens, vivifica, adoranda: in quorum numero erat, Benedictus Morgenstern Pastor Cneiphovianus; M. Iohanne VVeidmannus Pastor in Aulâ: M. Hieronymus Morlinus Pastor Lobnicenfis; M. Conradus Schluffelburgius tunc temporis Diaconus Lobnicenfis: quorum omnes, & singuli vehementer in Heshufium pro contentionibus invehebantur, eumque Publicanus seu Schismaticum damnabant. Glorificante schismate, & indies vires majores acquirente, exarat D. VVigandus literas sat placidas. & amicas ad L. Heshu-

Heshusium, rogans schisma hoc concitatum privatim componi, sopiri, ac sepeliri Anno 1676, 18. Novemb. Alias etiam, ordine, ac tempore priores ad M. Schluffelburgium ejusdem argumenti, ad Pacis & Concordia studium invitantes, 14. Aprilis Anno 1576. sed frustra omnibus tentatis mediis, certamen illud in irrefringibile erupit incendium; obtinente passim partium studio tam in statu Politico, tum Oeconomico, tum maxime Ecclesiastico; ut omnes conciones; omnia convivias, omnes tabernae; insuper omnia colloquia inter eruditos, & rudiores, unicam questionem de abstracto & concreto agerentur, & transigerentur, usque ad Annum 1577; circa cujus etiam auspiciam in schismatis remedium indicta fuit Synodus Regiomontana ad 16. Ianuarii, Constans in totum ex viginti Personis Ecclesiasticis, & Politicis: ac ordini quidem Ecclesiastico praestitutus erat D. VVigandus, idemque Praeses synodi, & Iudex controversiarum illius decidenda delectus à Magistratu, & Aegensius Heshusii; quem quidem Processum

Synodus
Regio-
montana
A. 1577.

cessum ex composito institutum fuisse adeoq; minus legitimum multi taxarunt, VVigandum ceu alteram partem controversam. & cum Antagonistæ Heshusij clam conspirantem arguentes adeo, ut in propria causâ iudex minimè esse de jure potuisses, debuisses vè: ut mox indicabitur.

Ex Politicis primores synodo intererant D. Schachius Cancellarius qui etiam negotium nomine Illustrissimi Ducis Alberti Friderici, Synodi dignoscendum proponebat; Erhardus Runheim Aulæ Præfectus, Dietericus Wundtfart Magister scabinorum Cneiphovianorum. Vbi intra paucas horas de controversiâ ventilatâ, sententia fertur contra Heshusium, eidei dogmatis sui Palinodiam injungens nomine Synodi: Perceptâ hacce sententiâ Heshusius, Appendicem, & declarationem aliquot locorum in Assertionem Exegesi Calvinisticæ oppositâ conscripsit Anno 1577. 21. Februarij; qua satisfacere Antagonistæ suæ volebat; sed frustra: cum illis & prolixitatis. & tergiversationis accusa-

ribus

fulcrum: unde factum, ut Heshusius pro-
 triberetur, solumq; vertere cogereur.
 Anno 1577. circa astatem: frustrare
 motionem dissuademibus, litigij vero
 modo meliori compositionem argenti
 literis suis (pro Heshusio) apud
 Inter: intercedentibus) quibudam
 Synaltis Regni Poloniae, ejusq; Sena-
 tribus, Vilnae exaratus Ann. 1577.
 Marij: videlicet. Nicolao Patz,
 Episcopo Kyoviensi; Nicolao Radivil,
 latino VVilnensi; Georgio Ostik,
 latino Miecislaviensi; Nicolao Ta-
 patz, Castellano Samogatiensi.
 nec defuerunt inter Principes Theo-
 gos externos qui testimonium Heshu-
 innocentia perhiberent; cumq; ab
 suspitione vel haerescos; vel Schis-
 matibus liberatum irent: Quam in sen-
 tentiam extant litera D. Chemnicii
 Judice
 usibus etiam D. Timotheus Kirch.
 Dn. Chem-
 nus subscripsit (Helmstadij) Anno
 Dn. Tis-
 77.30. Aprilis, Heshusii sententiam
 moth.
 sinceram, & Orthodoxam, quâ res
 Kirchnero
 as, seu substantiam, caputq; rei pro-
 nunciantes: collatione factâ ipsius Ap-
 pendicis cum prioribus scriptis: ca-
 xantes.

Exilium
 Heshusii
 ex Prussia
 A. 1577.

Interces-
 sio Dyna-
 stiarum Rea-
 gni Polo-
 niae irrita
 pro Hes-
 husio.

Heshusii
 innocen-
 tia.

Judice
 Dn. Chem-
 nicio, &
 Dn. Tis-
 moth.
 Kirchnero

Processus
Synodi
taxatur,
lapsus D.
Wigandi
in libello
de com-
munica-
tione
Idioma-
tum.
Ut & ju-
dice Dn.
Andræ
Pouchenio.

xantes simul processum Synodi parti-
buz deditum, &c. reprehendentes in-
super loquendi modum, in scriptis V Vi-
gandi obvium: Deum esse passum
pro nobis verbaliter, seu communi-
catione verbali, quo nomine monen-
dum esse de lapsu corrigendo V Vigan-
dum. Simile iudicium expedivit de
hoc negotio & certamine Dn. M. An-
dreas Pouchenius superattendens
quondam Lubecensis, ad Dietericum
Mundfart Scabinorum Præfectum
Cneiphovianum pronuncians. 1. cer-
tamen hoc non esse reale, sed verbale.
2. Heshusium in exilium iniquè esse
abactum: 3. Borussos supinè negli-
gentes fuisse, quod nil seriò ad sapien-
dum certamen egressent: 4. quosdam
insuper eò malitiæ abreptos esse, quoa-
censtras Dn. Chemnicii, & Kirch-
neri maligno exceperint animo, ac ne-
fario, seu carnificinas operas, tractarint
ausu, scelestâq; manu. Extat ejusdem
uberius prioris sententia declaratio, ad
eundem Mundfart.

Inter Regiomontanos Ecclesiasticos
Heshusi partibus patrociniatus fuisse
depre.

deprehenditur M. Laurentius Cursor
Diaconus Cneiphovianus, hocq. no-
mine accusatus ac citatus, comparere co-
ram Consistorio Sambienfi, factiq.
ui rationes scripto exhibet Ann. 1577.

M. Lau-
rentius
Cursor
parasta-
tes Heshu-
sii.

7. Octobris nec non colloquium cum
Antagonistis Heshusii init: sequenti
te insuper 18. Octobr in Confessu Con-
sistorii pro defensione dogmatis Heshu-
ii decertat, rationesq. in hanc senten-
tiam allatas propugnat; nullis verò re-
sponsionibus locum relinquere volens,
nec à proposito desciscens exilii totalis
discrimen unà cum Collegâ suo, subire
factus fuisse decernente VVigando;
iussu S. P. Q. Cneiphovianus acerbio-
scripto VVigandi attentatum re-
cessissent: qui etiam Benedicto Mor-
gensternio Pastori suo infensiores fa-
ciunt, eum officio suo abire, & ad Palzo-
politanos transire passi sunt: idem ac-
cidit Schluffelburgio, qui post inter-
dictum Principis adhuc in Heshusum
vehendo, exilio multatus, Borussiae
torris factus est. An. 1579. Mense
Augusto; ac primum Rosochium,
postea Antwerpiam devenit A. 1581.

Benedicti
Morgen-
stern di-
missio à
Cneiphoo-
vianis.
Exilium
Schluffel-
burgii.

Abrogatio
Epi-
scoporum
in Sam-
biâ usq;
ad præ-
sens tem-
pus: ut
& in Po-
mezaniâ
exitiosa.

Quintus
Status est
Misericordie,
& inclina-
tionis ad
ruinam.

Patescit jam ex modò enumeratus, prædicto tempore turbatas quidem Ecclesias: nequaquam tamen jacturam aliquam religionis ab hæreticis perpeffas fuisse; sed porro in vigore, & flore religionis continuo successu perstiterisse. Quamvis & hoc nequaquam dissimulandum, sed cum dolore exaggerandum, post Heshusii discessum nullum amplius in Sambiâ surrogatum, præstitutumq; fuisse Episcopum usq; ad hoc tempus; neq; post fata VVigandi in Pomezania ab Ann. 1587. adeo ut nulla visitatio Ecclesiastica; nulla Synodus ab illis temporibus instituta fuisse reperiatur; sanè non sine ingenti Ecclesiæ, ac religionis jacturâ; uti experientia id ipsum stultorum Magistra, satis evidenter attestatur: quâ de re in disput. 16. de Minister. Ecclesiastico monitum, & inferius monebitur.

Quintus Status Ecclesiarum in hoc Ducatu, ut & religionis indigitaripotest Inclinationis ad ruinam dicitur zeit der Neigung zum untergang. Nilq; æquè occasus subiacet, quam vera Religio, uti scriptum extat in Fascicu-
10

lo Temporum ; adeò ut vix ultra
 quinquaginta annos, integra, facta,
 usq. undequag. recta, ac in Corrupta
 ullibi fuisse deprehendi possit sincera re-
 ligio, uti loquitur alicubi Spangen-
 bergius : nec mirum, cum in Ecclesiâ
 militante, vel totalem Privationem ;
 vel Inclinationem ejusdem ad rui-
 nam antecedentibus, usq. enormibus de-
 ectis, vel peccatis pœna loco divinitus
 immissa attrahant homines mul-
 tiariam prevaricantes. Inclinationis
 ad ruinam Ecclesiæ, Religionisq. Ortho-
 doxæ privationem in hoc Ducatu evi-
 dens indicium est.

Otto indici-
 a incli-
 nationis
 ad ruinâ
 Orthodo-
 xæ reli-
 gionis in
 Prussiâ.

Primum, Magistratus supremi
 alienæ religionis professio, Papistica,
 & Calvinistica : Quemadmodum n.
 Magistratus Orthodoxæ religionis ad
 eod. ejusdem Conservatio, & prote-
 ctio jure speratur. Est namq. Magi-
 stratus Orthodoxus custos utriusq. ta-
 ula : adeoq. opus veræ, ac sinceræ reli-
 gionis, quantum in se est, promoveri,
 custodire, ac protegere nullus intermit-
 tit. Ita ex adverso à Magistratu alienæ
 religionis addicto non tam custodia, ac

Primum,
 indicium
 Magistra-
 tus alienæ
 religioni
 additus.

Requisi-
ta conser-
vanda or-
thodoxa
religio-
nis.

1.

promotio ; quàm abrogatio & ruina
sincera religionis erit expectanda. Id
quod ex positione requisitorum conser-
vanda vera pietatis, & fidei, & vice-
versa ex denegatione eorundem ad ocu-
lum cuius patet.

Si namq. vera religio manere de-
bet sarta tecta: primò non solum ipse-
met Magistratus tenetur eandem am-
plecti; sed etiam eidem prabere debet ho-
spitiũ exemplo Iosue Num. 27. vers. 18
19. Ios. 3. v. 5. 6. 7. David 2. Samue
6. v. 20. 21. Psalm. 2. v. 10. 11. Psalm.
24. v. 6. 7. Salom. 1. Reg. 8. v. 22. 23.
24. Iosaphat 2. Par. cap. 17. v. 3. 4.
Iam verò Magistratus aliena fidei ad-
dictus nil horum prastat. E.

2.

Deinde tenetur abrogare falsa
religionem, ac ritus honestati adve-
santes: exemplo Ase 1. Reg. 15. v. 1
13. Ezech. cap. 18. v. 4. 5. At verò Ma-
gistratus aliena religioni addictus, n-
tiam banc; quàm Orthodoxam abroga-
sedulò annitetur; id quod etiam, qua-
tum sibi integrum est, satagit, teste e-
perientiã.

3.

Tertiò ad Conservandam Ori-

dox

doxam religionem, cura Magistratus incumbit, quo verbum Dei purè, & inemeratè predicetur, tradatur, ac propagetur; sacramenta quoque divinitus instituta, ritè administrentur, exemplo Iosaphati 2. Paral. 17. v. 7. 8. Josia 2. Reg. 23. v. 21. Ezechia 2. Par. 30. vers. 1. Verum enim verò Magistratus diversè religionis cura in Contrarium incumbit: Papistici quidem loco solius verbi Dei humanas traditiones, & mandata hominum introducendo, Calvinistici verò rationis humana placita, ipsi Dei verbo preferendo: ubi nec ab utraque parte Sacramentis sua relinquatur integritas.

Quartò Conservatio vera religionis presupponit Magistratum esse Ecclesiam Orthodoxam Nutricium, Esaia 49. v. 23. exemplo Davidis 1. Par. 29. vers. 2. Ezechia, 2. Par. 21. v. 4. 5. Non potest autem esse Nutricius Ecclesia Orthodoxa, qui est membrum Publicum, idque primarium vel Papisticæ, vel Calvinianæ.

Quintò ad conservationem Orthodoxæ religionis requiritur Conserva

rio Ordinis Publici Ecclesiastici: Hinc Magistratus in veteri Ecclesia pius, propaganda vera religionis studio, certos ordines non solum in statu Ecclesiastico restauravit; sed etiam promovit, & propagavit, uti testatur exemplum Salomonis, I. Reg. 5. v. 62, 63, 64. Ezechie 2. Par. 30, v. 12. cap. 31. vers. 2. Ast à Magistratu alienæ fidei deducto ordinis Ecclesiastici non tam conservatio, quam impugnatio speratur & obtinuit, uti cuius notum.

6.

Sexto Magistratus religionem Orthodoxam conservaturus tenetur sustentare Ministerium, eidemq. favere, & bene velle, dictus ejusdem insuper morem gerere: exemplo Iosue Num: Cap. 27. v. 20. 21, 22. David 2. Samuel. 24. v. 18. Ezechie Elaiæ cap. 39 v. 2. Ast aliena Magistratus fidei addictus contrà facit, Ecclesia ministros persequendo ob veritatis confessionem. Vix autem felicitatis pars non exigua est, gaudere Magistratu sincera religioni addicto: ita contra arguit Misericordiam status Ecclesiastici, & Politici habere Magistratum à fide Orthodoxa alienum;

nam;

um; immò arguit iustissimam ultio-
nem divinam ob antecedentia peccata
hominibus immissam, uti scriptum extat.
Levit. 26. v. 17. I. Reg. II. v. 33. cap.
2. v. 24. Iob. 34. v. 29. Psalm. 106.
v. 41. 42. Proverb. 29, v. 2. Ose 13.
p. II.

Secundum *miseri status Ecclesia-*
lici, vel religionis ad ruinam inclina-
tionis iudicium est. Ordinis Ecclesia-
lici totalis abrogatio: Est namq[ue]
ordo Ecclesiasticus medium quoddam u-
tile necessarium; ita omnibus modis utile
faciens ad conservandam, & propagan-
dam religionem orthodoxam: uti suo
modo idipsum sufficienter demonstravi-
mus Disputat. 16: proinde abrogato
ordine eiusmodi, religionem non posse
implius fartam rectam, in quantum
eadem negotium eiusdem externis pra-
diis, & adminiculis pensitare licuerit,
consistere, infallibiter sequitur. Siqui-
dem sublato laudabili ordine divinitus
ante hac indulto, & dudum hisce in oris
requentato, collapsa simul cernitur o-
mnis 1. visitatio Ecclesiastica adeoq[ue] 2.
examen vel partes discretoria inter ve-

Secundum
iudicium
est Ordinis Eccle
siastici
totalis
abrogatio.

p. 382

ram & falsam religionē: Hinc fit, quod
religiones peregrina passim irreptem
apud incolas huius Ducatus, nemine ra-
tionem reddere opus habente, quid cre-
dat, & qui vivat. 3. Iurisdicatio Eccle-
siastica pristina: dum in contumacia
non amplius licet animadvertere, ade-
oq. studia partium in negotio religionis
inhibere. Rebus vero hunc in modum
comparatis, religionem Orthodoxam pe-
riclitari, statumq. Ecclesie ad ruinam
inclinare, necessum est. Vide hanc sen-
tentiam facientia plura Disputat
16. in Commentar: Corpor: Pruteni-
cæ: Canon. 3. & 4.

Tertium
indictum
est intro-
ductio hæ-
resium
obsoleta-
rum.
Primò
Papistica
Anno
1612. &
sequen-
tibus.

Tertium indictum Miseric. & sta-
tus religionis ad ruinam inclinantis a-
ste introductio hæresium, antehac ex-
terminatarum, funditus exstirpatur
ex hoc Ducatu.

Primo hæreseos Papisticæ vel Ro-
mano-Catholicæ; cujus Prodromi an-
cesserunt Anno 1605: introductio an-
tem facta Anno 1612, & sequentibus
extructio pro eiusdem exercitio, magni
impendii, templo Papistico satis amp-
in Praurbio Lobnicensi: deputatis

ul pro sustentatione sacrificulorum cer-
redibus.

Deinde religio Papistica nostra e-
Orthodoxa de facto antefertur; seu
Primaria Secundaaria; non ut Confir-
mata & approbata unquam; sed so-
modo ut permixta & tolerata
enes Papisticam: sic interpretanti-
us, sed perperam. Pontificiis Privi-
legi Lublinensis verba.

Tertio liberum religionis Papi-
tica Exercitium cuius per omnia con-
ceditur ubivis locorum; modo id iura
Patronatus importent erigendi sacella,
ratoria &c.

Quarto loca Idololatrica antehac
abrogata & obsoleta: nunc pro dolor!
restaurantur, & redintegrantur passim:
sic Tiliæ illius ante centum fere annos
sacellum, ab Illustrissimo Duce Alberto
dirutum, ac solo aequatum; à Pontificiis
Patronis jam instauratum; officina I-
dololatriæ abominanda evasit, peregrina-
tis è longinquo ac è propinquo eò super-
stitutionis causâ confluentibus impune
quidem; quibus olim præmii loco pati-
bulum erat designatum.

Quin-

zur H.
Linden.

Quintò qui antehac Pontificiarum
ligioni additus erat prorsus interce-
ptus, ac interclusus; nunc ex aquo cum
Augustanam Confessionem profiten-
tibus ad omnes dignitates capefcendas,
patofactus est aditus. Hinc plures ab
Orthodoxâ religione, ac fide deficiunt;
ac ad Papisticam tranfeunt, eamq; libe-
rè profiuntur non sine grandi infirmio-
rum scandalo: juxta prædictionem Spi-
ritus sancti I. Tim. 4. v. 1. Spiritus au-
tem difertè loquitur, quod in pofteri-
mis tēporibus deficient quidā à fide
attendentes spiritib. im pofterioribus,
ac Doctrinis Dæmoniorum, verf. 2.
per simulationē falſiloquorum; cau-
terio notatam habentium conscien-
tiam. v. 3. prohibentium contrahere
matrimonium, jubentium abſtine-
re à cibis, quos Deus creavit ad ſu-
mendum cum gratiarum actione, fi-
delibus, & iis qui cognoverunt ve-
ritatem.

Sextiò corpus noſtrum Pruteni-
cum ob Articulorum Schmalcaldi-
corum impugnationem, directè impu-
gnatur.

Septi-

Septimò. *Partes Elenctica Theo.*

gus eripiuntur, inq. taxatio Anti-
 christi inhibetur, cum tamen sacrificii
 apales cum sparsis chartis, tum pro
 uincionibus suis rarissime B. Lutheri
 uanthus in ipso Patris nostrae gremio
 pircant; quin turpissime apud Plebem
 um iraducant, pejus quam Antichri-
 tum decolorent, ceu haeticumq. dam-
 ent; nec non nostrates Theologos ex-
 gent, non amplius pensi habentes il-
 a tritum: Quod tibi fieri non visi-
 teri ne feceris. Esi jam simpliciter
 thesi fuerit subsistendum Theologis
 priesq. Elenchitis intermittenda; ubi
 uo consistet exercitiū amplius nostra
 berū religionis? siccine ergo sola reli-
 o Papistica erit amplius libera? Neg.
 oc attentatum solo concernit Theolo-
 ps; verum etiam universam Ecclesiam
 rit: quae in Confessionum suarum
 formulis Papam Romanum Anti-
 ristum vocitare unanimi ore ac sono-
 ra dubitavit; nec etiamnum dubitat
 g. in melodemate de extremo lu-
 cio, quod incipit: Es wird schier
 der

der letzte Tag herkommen / Ecclesia
sic haclenus cecinit, v. 3.

Der verdampfte Sohn hat lang
(geseffen

In dem Tempel Gottes hoch
(vermessen

Sich gerämt / vnd sein Ge.
(both

Gleich als wer er Gott.

v. 5.

Weil vns nun der Antichristisch
(Orden

Durch Gottes Wort offenbahr
(ist worden

So laß vns fliehen mit fleiß
Seine Lehr vnd Weiß.

Sic in illo Erasmi Alberti: Vera
rahten ist der Antichrist &c. Neo
aliud sibi vult Cantio:

Erhalt vns HErr bey deinem
(Wort/

Vnd stehr des Papsts / vnd
(Türcken Mord/

Die

Ole Jesum Christum deinen
(Sohn
Stürzen wollen von seinem
(Thron!

scinè ergo obturare incipient Pontifici
ra universe Ecclesia nostra inhibito
us suis? quo sanè Pacto ad majorem
ecclesia nostra redigentur servitutem
miseriam, quam quâ vel in Polonia
provinciis; aut aliis vicinis urbibus re
gionem liberrimè proficentes, infe
rentur, premuntur, oneranturvè, v. g.
horunij, & Danisci, &c. haenamq
in solâ thesi veritatem proficendâ
utra Papatum subsistunt, verum etiam
antithesin eo quo par & æquum est,
etatis Zelo urgent Scapham, Scapham;
pam Romanum Anti-christum in
getando; id quod testantur eorum
nifestiones, Conciones, scripta
dem varia, & Tractatus de Anti
risto Romano consinnati, ac inlu
publicam emissi; & nuper in Lin
Polonicam transfusus de hoc ar
mento tractatus à Dn. Egidio Hun
Profess: olim VVittebergensi con
scriptus,

Traſſatus
de Anti-
chriſto
Thorunii
editus.

Deinde
Calvini
anæ.

ſcriptus, Thorunij lucem publicam a-
ſpexit: qui in hoc Ducatu vix venali
proſtare permetteretur. O miſeriam
Pruſſorum! ô ſervitutem Sclavoni-
câ abjectiorem! Qui igitur jam ex
hiſce premiſſis Eccleſiarum unâ cum re-
ligione ad ruinam inclinationem in ho-
Ducatu non cernit, eum Tiraſiâ cacio-
rem eſſe, certum eſt.

Subſequitur porrò introductio he-
reſeos Calvinistica, utut omni jure pro-
ſcripta, & relegata, inſtituto eiſdem
publico exercitio, tum Concionando
tum panem frangendo, id quod factum
Anno 1616. A. 1617. A. 1620, A. 1621
Indies verò huc negotiationis cauſâ de-
venientibus, ac commorantibus Calvi-
niantis, multi civium corrumpuntur
ac ſeducuntur; aut ad minimum in fide
ſuâ perturbantur: plurimi inſuper ſe-
ſcinantur ſparſis Calvinisticis libellis
quibus quidem ab Incolis noſtratibus ac-
ripiendis, ac intelligendis gnaviter op-
ram ſuam condicere ſolent Batavici
Calviniani negotiatores contra anti-
qua Pacta & Privilegia coloniarum in

hero penes arcem suburbio erigentes,
domatimq; urbes perreptantes.

Hiscæ admixti plerumq; deprehen-
duntur vel Anabaptistæ; vel Arianæ. Insuper
qui quidem non nisi clanculum religio-
nem suam exercent: impune tamen ac
liberè familias alunt; domiciliaq; con-
ducunt: sicq; jure negotiationis, &
commercij cum reliquis civibus gaudent
idem contra antiqua jura, & Privi-
legia: à principio namq; non fuerat sic!
Cum autem nos istam religionum mix-
turam non sine gemitu in dies, multoq;
magis non sine simpliciorum seductione
contueri cogamur: idq; sine vicissitudi-
ne ac spe emendationis; inclinationem
ecclesiarum. & religionis ad ruinam
de colligere necessum habemus, cer-
tè ex DEi justissimo judicio geri,
quomodiq; cladem à Deo seu vindic-
e precedentium, ac presentium peccato-
rum nobis immitti, uti jam monebitur.

Quartum indicium inclinationis
ruinam est Orthodoxæ, ac sinceræ
religionis contemptus: Plures coloni
hoc Ducatu sinceram religionem flac-
cendunt; nec unquam pro eisdem
indulgentiam.

Quartum
indicium
Ortho-
doxæ re-
ligionis
contemptus.

indultu Deo gratias agunt, existiman-
tes rem non ad id esse magni momenti
sicq; comparatam, ut eâ commodè care-
re possint. Postpositâ ergo sincera reli-
gionis curâ, unice rebus mundanis ac-
quirendis inhiant, hæc q; unice at-
tendunt.

Ejusmodi ingratis lata est à Spir-
ritu S. sententia 2. Par: 15. v.
Transibunt dies multi in Israël
absq; DEO vero; absq; Sacerdotibus
absq; Doctore absq; lege: & Am-
cap. 3. v. 11. Ecce dies venient; cum
erit Dominus Deus, & immittam in-
ter mem in hanc terram, non famem
bendi panis neq; sitim aquarum;
audiendi verba Iehovæ, v. 22:
vagabuntur â mari ad mare; ab Aqu-
lone ad Orientem usque discurren-
ad pervestigandum verbum Iehovæ
non tamen invenient, v. 13. Dic-
tâ continenter deficient animo vir-
gines pulcræ, & juvenes illâ
Confer Esaia 5. v. 25. Ose: 9. v.
Hag: 1. v. 5. 6. 9. 10. Cap. 2. v.
Zachar: 11. v. 9.

Plures etiam Orthodoxam religio-

nem fastidiunt, appetitūq; peregrinā & fasti-
 dunt. aures eorum pruriant: Proinde para-
 illis est sententia divina 2. Thess. 2.
 10: pro eo, quod dilectionem veri-
 tatis non receperunt in hoc, ut sal-
 uati fierent: Propterea mittit illis
 deus efficaciam erroris; ut credant
 mendacio, v. 12. ut judicentur o-
 mnes, qui non crediderunt verita-
 ti; sed approbaverunt injustitiam.
 Timoth. 4. v. 3: Nam erit tem-
 pus, quum sanam doctrinam non
 sustinebunt; sed juxta conspicienti-
 am suam coacervabunt sibi Doctores,
 quib. pruriunt aures, & à veritate
 audem aures avertere, ad fabulas
 vero convertentur. Confer Ose-
 ap. 6. v. 11, 12, 13, 14: & Cap. 7. v.
 1. v. ipsis, quia vagantur à me va-
 luto eis; quoniam deficiunt rebel-
 lantes in me. Cap. 8. v. 12. Quia prae-
 scribo eis documenta legis meae,
 inquam res extera reputantur.
 ecce dies animadversionis! ecce
 dies retributionis! vigiles Ephraim
 pexerunt quondam ad Deum me-
 um: nunc autem succedunt Prophe-

tz parantes tendiculas in omnibus
viis, exercendo Idololatriam in do-
mo Dei sui; in profundissimam cor-
ruptionē conijciunt: uti quondam
in Gibeā factum: ideo recordabimur
tureorum, peccataq; eorum visita-
bit. vid. Proverb: cap. I. v. 27. 28.
29. 30. 33: Cap. 19. v. 18: Esaia ca-
24. v. 5. 6. 7. 11. 12. 13. 16: Cap. 23. v.
10. 11. 12. 13. 22.

Quintū
indicium
contem-
tus Theo-
logorum
verbiq; Mi-
nistrorū.

Quintum Indicium est contem-
tus Theologorum, verbiq; Mi-
nistrorum: uti namq; is ordo ex divi-
nō mandato alibi in summo haberi so-
let: ita hocce in Ducatu est omi-
um contemptissimus, ac despectis-
simus.

Primò namq; ordo Theologoru
vix amplius pro ordine ac certo stu-
dio honorifico, ac divino, hocce in Ducatu
reputatur: Hinc paucissimi reperiuntur
in Vrbe, & extra eam praesertim
paulò citdiores qui filios suos Theolo-
gici studio addicent, aut consecrent: inge-
dum dedecori sibi suūq; fore existimant
si aliquando filii ipsorum officio Eccle-
siastico fungerentur.

Dei

Deinde *Ministri Ecclesie* more a-
 rum facinororum coram Magi-
 stratu cuiusvis loci comparere adigun-
 tur; praterito vel quoad primam In-
 stantiam foro competenti Ecclesiastico.
 tertio pessimè à Politicis excipiuntur,
 ultio peius exagitantur; carcere; flagris;
 servitibus; alapis tractantur.

Sed quid ad hac Dominus? Non
 inquit ad Samuelem, sed me con-
 ferunt, 1. Samuel: Cap. 8. v. 7.
 Luc: 10. v. 16. Qui vos spernit,
 Zach: 2: Qui vos tangit; tan-
 git pupillam oculi mei. Quem qui-
 mus contemtum, divinum comitatur
 vestigio injuria in Deum redūdans;
 injuriam excipit indignatio: indi-
 gnationem justissima Pœna: adeo ut
 in Provinciâ ultionem severissimam
 committat Deus seu vindex justissimus,
 eandem cecitate percutiendo; consulta.
 omnes perplexas emissio spiritu vertigi-
 bus reddendo, ut videntes non videant;
 intelligentes quod rectum sit, non in-
 telligant. Prout habet comminatio Na-
 m cap. 1. vers. 21. 6. 7. 8: Esaia
 P. 29. v. 9. 10. 11. 12.

Sextum
indiciū
est pressu
ra Theo
logorum,
ac Eccle
siae Minia
strorum,
quadrifor
mis. 1.

Sextum *indiciū inclinationis*
ad rurnam religionis Orthodoxæ, et
pressura Theologorum Orthodoxorum
ac Ecclesiæ Ministrorum in hoc Du
cato: quæ quidem multisfarium eis ob
tingit:

Primò subtractione honestæ su
stentationis: omnibus namq; in inf
nitam annonæ caritatem excrecenti
bus; Theologi antiquitus deputatus sala
ris contenti esse coguntur; paucis exc
ptis, quibus stipendia aucta deprehen
duntur.

2. Secundò subtractione adhuc a
liqui salarij, de quâ plurimi congu
rantur: Hoc v. pacto non tam in eo
quam in Deum redundat contemtu
quem Deus certo certius non sinit in
tam; sed calamitatibus omnis gene
compensari, uti experientia testatur.

3. Tertio denegatione honesti do
micilij; pleriq; Theologorum
errant in domicilia havis porcorum
similia: pleriq; inhabitare cogunt
domos ruinosas non sine continuo pe
culi metu: pleriq; non habent, ubi co
to pedem figant, adeoq; incertis sedib

errare coguntur; plerique certis sedibus,
 libus Sacris destinatis excutiuntur, inq,
 incertum migrare adiguntur, contra
 primitivam, eamq. laudabilem Praxin,
 propeq. exemplo, auijū dicere, usq. ad
 nec tempora extremè mala, prorsus in-
 edito, quibus jam pro Patrie bono Pu-
 blico vigilantes, & laborantes Theolo-
 pra Vicariis praeceptoribus, & ludi-
 moderatores deteriores evadere inci-
 unt conditionis: Quoties ades va-
 na redduntur; sanè prerogativā eas
 cupandi non admittuntur Theologi
 audere, sed homines Calviniani, vel
 ii à nostrā religione alieni: & qua
 atia illis denegatur, quae potius ex
 ntentiā ipsius filii DEI debitum est
 ercedis instar operarium, idq. citra
 rgiversationem Theologus praben-
 um à Magistratu, sub interminatione
 ene temporalis & aeternae Luc. 9. v.
 cap. 10. v. 10. 11. his ultro offertur:

q. hoc pacto tripliciter peccatur 1. Triplex
 q. illa & mandata Domini nostri suq. peccatum
 q. habendo ac contemnendo; u. ex priva-
 amq. Contrarium praecepti dignos tione habi-
 ercede operarios pronuntiando: 2. Theologo-
 rum,

contra regulam Apostoli prævarican-
do: quâ venè quidem cupere & velle
omnibus hominibus nos vult: sed do-
mesticorum tamen fidei potiore esse
rationem habendam iungit, Gal. 6.
in primis eorum, qui aulici honore
digni ex divinâ dispositione iudicantur
h. e. qui in doctrinâ, & sermone labo-
rant, exg. bono Publico Ecclesiis inser-
viunt I. Timoth. 5. 3. Partes Pietatâ
transgrediendo; quatenus ejusmodi
attentatum 1. Pugnat cum gloriâ Dei
& Publico spirituali bono: Hoc namq.
pactum utrumq. impeditur, dum Theolo-
gis cum circumvagationibus, & cura
extraneis conflictandum est necessario
Postponenda verò propria vocationu
munia; que quantumvis sæpius expe-
dienda quis attentet; inquietudine
tamen perpetuâ à proposito jactatur,
ing. parci adversas distrahitur; u-
tandem sæpius ingemiscere cum Prophe-
tâ cogatur: Non amplius loquar ac
vos in nomine Domini; sed dete-
linquam populum meum, Jerem.
c. 9. v. 2. c. 20. v. 9. 2. Quatenus
cum maledictione, & blasphemîâ nomi-

nus divini conjunctum est ejusmodi presura genus, praesertim apud infideles: qui ex actionibus ejusmodi externis, & conditione, vel sorte Theologorum, & Ministrorum verbi Dei asperâ; cultum sincerum contemnunt, & odio in Orthodoxam religionem inflammantur eiq; nuncium remittunt; exemplo Aygolandî Regis Africani, qui animo Christianam religionem amplectendi, Carolum M. accedens; in ipsiusq; aulâ tredecim pauperes mendicorum habitu, humi accubantes, & vescentes sine linteo conspicatus; sciscitatus est à Carolo, quinam illi essent? Servi Dei sunt, inquit Carolus: Tum Aygolandus; enim vero Dei tui, inquit; servos, squalore, & sordibus obfitos, tuos nitentes, & splendide vestitos cerno! Cupido me inceserat, ut baptismo initiatus Dei tui servitio memet ipsum traderem; sed mihi longè alia nunc mens est: quando DEI SERVOS TAM MALE EXCIPI video. Ita Aygolandus, abjecto servorum DEI statu offensus, à Christiana fidei professione abhorruit. Ad eundem modum
 as s qui-

quispiam aliena religioni hodie addi-
ctus; ea verò abjectâ, nostram, eamq;
Orthodoxam amplecti in votis habens:
ast asperâ servorum Dei sorte offensus,
facile à nostrâ fidei professione abhor-
rescit, ac absterritus cum Aygolando in-
geminat: Cupido me inceserat ut sal-
tate abnegata cultui vestra religionis
memet traderem; sed mihi longè alia
nunc mens, quando Dei Servos tam
malè excipi video. 3. Quatenùs de-
turpat Ordinem divinum Ministerij:
Nam qui duplici honore digni estimari
debent ex Dei jussu: hi jam vel pri-
vati honesto habitaculo, vel ex certo
in incertum deturbati, viliores eva-
dunt quibusvis pagani præcentoribus,
Ludimagistris ac Diaconis: in eminen-
tiori enim gradu alioquin constituti,
exq; communi Ecclesie bono vigilantes,
& laborantes, hoc beneficio iniquè pri-
vantur, quo illi vel infimi gaudent:
Vnde vicissim redundat contemptus in
Deum; jactura in bonum Publicum;
idq; parem ex Parte aliorum, dum ob
Theologorum contemptum, religio quoq;
Orthodoxa in vilipendium devenit.

mul-

multiq; à proposito deterrentur, quò
minus studia Sacra tractent; vel soli-
diores in iis progressus faciant. Si namq;
non aliud Premium se reportaturos in-
de, tempestivè aliorum exemplo pravi-
dent: odio potius, quàm desiderio erga
sacras litteras ob asperam Theologorum
sortem ducuntur, animumq; ad aliud
vita genus applicant: id quod etiam
vulgò fieri experimur: Vnde verò de-
fectus supplendus loco decedentium, &
decessurorum? Brevis mali huius imma-
nitate animadvertent Ecclesia, quod
hactenus nec persentiscebant, aut certè
surg; deq; habebant vel flocci faciebant.
partim etiam ex parte ipsorum met
Theologorum, qui ob contemptum, &
probrum ejusmodi, sapius à laudabili
proposito meditandi, vel scribendi in-
gratiam Orthodoxa religionis, avocan-
tur; in eo perturbantur; bonas horas,
ac potiore temporis partem curis ex-
traneis impendendo, studiisq; vocationis
intermittendo, si non penitus post ter-
gum abjiciendo. Vnde fit, quod exor-
sam vel tractatum vel disputationum
telam rarissimè pertexere possint; sed

Propheta
contentus
in Patriâ.

irumpere sepiſſimè neceſſum volentes,
volentes habeant, nilq; adò elaborati
is auctoris prode in lucem Publi-
cam ſperari queat, planè juxta illud B.
Hieronymi in Epistol. ad Heliodo-
rum, ſic ſcribens inter alia: Nemo
Propheta in Patria honorem habet:
at ubi honor non eſt, ibi contentus
eſt: ubi contentus, ibi frequens in-
juria: ubi injuria, ibi & indigna-
tio: ubi indignatio, ibi quies nuli-
la: ubi quies non eſt, ibi mens ſæ-
pius à Propoſito deducitur: ubi au-
tem per inquietudinem aliquid au-
fertur ex ſtudio; minus fit ab eo,
quod tollitur: at ubi minus eſt, per-
fectum non poteſt dici.

Quartò variarum Perſecutio-
num Theologiſ illatione, ac intentatione à Politicis, tum apertè, tum occultè. Apertè quidem, quoties ob veritatis Confeſſionem, parciſq; imprimis Elenchticas tum à Pontificiis, tum à Calvinianis criminis rei aguntur; ad judicia Politica trahuntur; variis modis macerantur: quoties etiam à ſuis auditoribus, aut aliis filius ſeculi hujus

tra-

traducuntur, turpiterq; exagitantur
 Clam verò, ac per cuniculos; seu indi-
 rectum, quoties vel negligantur; ve-
 contemnuntur; vel necessariis privan-
 tur; vel in proposito laudabili impe-
 diuntur, supprimuntur, ac inhibentur.
 vel quocumq; tandem modo deturpan-
 tur, ac macerantur.

Quod verò hæc, & id genus alia
 ruinam Ecclesie, ac religionis porten-
 dant, dudum prædixit ipse Dominus
 per Prophetas suos. Sic enim commi-
 natur per Prophetam Amos cap. 2. v.
 9. & 10. Quamvis ego perdidie-
 rim Emorrhæum à facie vestrà, & ex-
 citarim de filiis vestris Prophetas;
 Ac Prophetis interdixistis dicendo;
 ne propheteris: Ecce ego pressurus
 sum locum vestrum; quemadmodum
 premit plaustrum, quod plenum est
 manipulis: Sic etiam per Prophe-
 tam Esa. cap. 3. v. 8. Hierusalem cor-
 ruit, & Iuda cadit, quia lingua co-
 rum, & actiones eorum sunt adver-
 sus Iehovam ad exacerbandum oculos
 gloriæ illius: vers. 10. Obfirma-
 tio vultus eorum testatur contra i-

ultio di-
 vini pre-
 menti-
 bus des-
 nunciata
 in generi
 8, 9, 11, 12

Amos

pſos; gloriatur de peccatis more
 Sodomitarum, nec ea celant. Vē ani-
 mabus ipſorum! quia hoc pacto exi-
 tium ſibi accerſunt. v. 12. vix impro-
 bis! *nam* juxta patrata manuum ſua-
 rum rependetur eis. v. 15. Jehova
 ad judicandum venit contra ſenio-
 res Populi & Principes ejus: vos n.
 devaſtaſtis hanc vineam, rapinaq;
 pauperum domos veſtras repleviſtis
 v. 16. Quare premitis Populum meum
 & faciem pauperum affligitis? di-
 ctum Domini Exercituum, cap. 24.
 v. 17. Pavor, & fovea & laqueus im-
 minent vobis habitatores terræ!
 v. 18. Erit enim, ut fugiens ab au-
 dito pavore incidat in foveam: &
 qui evaſerit ē profundo foveæ, ca-
 piatur laqueo: nam Catarractæ in-
 altis ſunt apertæ, ut concutiantur
 fundamenta terræ: v. 19. malo af-
 fligetur terra; nec proſperabitur:
 omninò nutabit terra: v. 20. omni-
 nò commovebitur terra tanquam
 ebrius, & evagabitur, ut tegillum,
 quia iniquitas ſua deprimit eam:
 ita cadet, ut non ſurgat amplius.

In specie verò denunciatur vindicta : Primò spoliantibus. & privantibus necessariis homines ex ordine sacro, *Esa. c. 5. v. 8.* v. vobis occupantibus unam domum post aliam, ut efficiamini habitatores vos soli in media hac terrâ ! Hoc autem obvertatur in auribus Jehovæ Domini Exercituum : erit autem, ut domus multa desolationi sint magnæ & præstantes, adeò ut nullus sit futurus habitator in eis *cap. 17. v. 13, 14.* Nam agitabitur ut gluma montium coram vento, & ut rota coram turbine : Tempore vespertino ecce terror ! cum nondum illuxerit manè ; nemo aderit. Hæc est portio prementium nos, & fors deripientium nos ! *cap. 38. v. 1.* v. qui spoliast ! quia & ipse spoliaberis ; cum satis spoliaveris, vastaberis ; cum absolveris perfidè agere ; perfidè agetur contra te. *Confer Esa. 22. v. 17. 18. 19. Job. cap. 40. v. 15. 19. 21. 22. 23. 24. 25. 26. cap. 41. v. 2. 4. 24. cap. 22. v. 20. cap. 27. v. 3. 14. 15. 16. usq. ad finem. Amos 6. v. 8.* Jurat Dominus Jehova per animum

2. In specie.

mam suam, dictum Domini Exer-
 cituum. Detestor ego factum Jacobi
 & palatia ejus odi: ideoque traditu-
 rus sum civitatem, & quæ implent
 eam: *vers. 9.* eritque, si relictæ fue-
 rint decem homines in domo unâ,
 ut moriantur: *v. 11.* Nam ecce Je-
 hova præcepturus est, & percussu-
 rus domum majorem velut aspersio-
 nibus, & domum minorem rupturis
vers. 12. Nam mutastis in cicutam
 jus, & fructum justiciæ in absyn-
 thium: *v. 13.* o vos lætantes de ni-
 hilo! qui dicitis: nonne robore
 nostro adsumsimus nobis cornua
v. 14. Nam ecce! ego excitaturus sum
 contra vos ô domus Israël, dictum
 Johovæ Domini Exercituum gen-
 tem, *que premet vos, ab aditu Cha-
 mata usque ad torrentem Campestre.*
Obad. v. 2. Ecce parvum disponan-
 te inter gentes; contemptus eri-
 valdè! *v. 10.* Propter violentiam in
 fratrem tuum, operiet te ignomi-
 nia, & exscinderis in seculum.
Miche. 2. v. 1. vix cogitantibus ini-
 quitatem, & dantibus operam mal-

cubilibus suis: v. 2. Quod con-
 spiciunt agros, quos rapiunt, &
 domos, quas adimant, opprimentes
 eorum cum domo eius, quemque cum
 possessione sua: v. 3. Idcirco sic ait
 Jehova: Ecce ego cogito contra sa-
 bulam istam malum: unde non a-
 rovebitis colla vestra: nequeambu-
 bitis elatè, cum tempus erit. vid
 vs. 4. & 5.

Deinde persequentibus sive aperte
 re per cuniculos ordinem sacrum ita
 inatur ultionem Dominus. Amos 5.
 10. oderunt in porta corripien-
 tem, & integrum loquentem abo-
 minantur, v. 12. Quia novi multas
 refectiones vestras, & ingentia pec-
 cata vestra, affligentium iustum, &
 gentes in portâ pervertentium.
 ap. 9. v. 4. adhibebo oculum meum
 contra eos in malum, non autem in
 bonum: v. 8. Ecce oculos Domini
 contra hoc regnum peccans, ut
 erdam ipsum à superficie terræ
 c. Obadi. v. 15. Nam propinquus
 est dies Jehovæ contra omnes istas
 gentes: quemadmodum fecisti aliis

Ut & per-
 sequentib.

fiet tibi: retributio tua reverteretur in caput tuum. *Sophon. 2. v. 8.* Audi vi opprobrium Moabitarum, & con vitia Hammonitarum, quibus probris affecerint populum meum, ampliarint per terminum illorum: *vers. 9.* Idcirco, ut vivo ego, dicit Dominus Exercituum Deus Israël, Moab tanquam Sodoma erit, & Ammonitæ ut Gomorrha, locus derelictus urticæ, & fodinæ salis, ac desolationis locus usque in seculum; reliquæ populi diripient eos, & reliquum, gentis meæ possidebunt eos. *v. 10.* Hoc erit premium pro peccatorum, quia probris affecerunt populum Dei Zebaoth, & adhuc tri- pudiarunt. Plura in hanc sententiam vide disput. 17. de Præmiis Theologorum.

Septimum
indiciū
inclina-
tionis ad
ruinam
est conem-
tus rei lit-
terare &

Septimum inclinationis ad ruinam
Orthodoxa religionis indicium est con-
temtus & pressura Academiarum, & literatorum in hoc Ducatu. Sunt
Academiarum, & Scholæ cum universis
virorum doctorum catu singulari
Dei dona: quippe ex iis tanquam ex e-

uo Trojano viri variis artibus, ac di-
 plinus instructi, ad omnes tres Hier-
 archias rite administrandas denso a-
 mine prodire solent. Non minori i-
 ag, in pretio Deus vult Academias
 virosq; litteratos, ac doctos haberi;
 uam reliqua sua dona: u enim est, qui
 las sapientibus sapientiam, seu donum
 onum à Patre luminum desuper de-
 cendens, Proverb. 1. 2. 3. 7. 8. Sapi-
 nt: 6. 9. 1. Iacob: 1. v. 7. ipse dat do-
 ctos iustitiæ Ioël 2: ipse donat dona
 ominibus Psalm: 68. Ephes. 4. dona
 rophetia; linguarum. Esa: 50. v. 4. 5.
 dona sanationum 1. 12. Syrach. 38.
 de proinde Academiæ ex viris, donis
 iusmodi diuinis instructis constantes,
 n censu maximi boni donis, cum the-
 auris mundi hanc permutandi, sunt
 ollocandæ, & reputandæ. Quoties
 namq; Ecclesia idoneum verbi mini-
 strum expetit: ad Academiam recur-
 rit, unde etiam voti compos redditur;
 quoties schismatibus haresibus, & id
 enus concertationibus scinditur lace-
 atur, vulneratur; remedium ab Aca-
 demiâ poscit: expetit idoneum Ludi-

litterato-
rum.

magistrum: in Academiâ eum perquiri-
rit, & impetrat. In Politiâ admo-
vendus ad clavum regiminis, in Aca-
demiâ expolitur, & informatur: Im-
perante adversâ valetudine, medicus
idoneus ac peritus non nisi ex Academiâ
â accersitur sanitatem curare potis-
Quantum itaq; sit beneficium donumq;
Dei Academia; ex præmissis quilibet in-
trò agnoscit.

Vicinam vero nostri Pruteni ve-
aliquando tandem idipsum agnoscant
sed quod ceriè dolendum! vix unus in
ter milles, donum eiusmodi divi-
num grato secum reputat animo. Si
cuti namq; alibi locorum, ubi Dei cul-
tus adhuc viget, intemeratusq; exer-
tur, non tantum Theologi, sed etiam
omnes litterati in summo habentur ho-
nore, & pretio: ita hocce in Ducatu in-
vilipendio, & extremo contemptu apud
superiorem, & inferiorem ordinem.
Reperiuntur equidem adhuc inter Po-
liticos pauci, ac pleriq; Eliakimi, E-
bedmelechi; Reguli, Centuriones,
Arimatheï; ast dantur è contrario alij
Picholitz, Edomxi, Moabitæ, Phil-
stini;

V. INCLINATIONIS

laxi, Ammoniti, maximâ sui parte,
Academiâ eiusq. membra probro affi-
cientes; contemnentes, extremè perse-
quentes tum apertè, tum clanculum.
ex civico etiam ordine multis Acade-
miâ adeo est exosa, ut sudes, & festuca,
non signum, in oculis eorum esse vi-
deatur. Hinc litterati multifariam
obris afficiuntur; turpiter traducun-
tur: nemo, initio factò ab ordine The-
ologico usq. infimum subsellium, extra
circulationis, vel exagitationis jactum
non apertè, tectè tamen, consistit am-
plius: contemptum excipit multiformis
Persecutio, pressura & injuria: in-
quantum namq. occasio offertur hinc at-
que illinc litteratis agrè faciendi no-
cendi, ac officiendi; optato sanè ab iis
arripitur; imò vel invitis occipitii ca-
pillis trahitur. Rarissima avis in hoc
lucatu, intra & extra urbem, quæ pro-
pros Academiæ successus guarat; cona-
tur litteratarum sublevari, adminicula
rem promovendam litterariam sup-
plet; vel aliquo modo ad extremum,
si benè in medium consulat; pleriq. o-
mnes non tantum linguis, & animis;

verum etiam factio ipso contra niti ac
veluti conjuratione unita, contrafacere
deprehenduntur.

Est verò id evidens ad ruinam Or-
thodoxæ religionis indicium. Si namq[ue]
DEUS aliorum donorum suorum con-
temptum severissimè ulciscitur; homines
ceu multis modis indignos iudem pro-
sus privando, & vel ad se revocando,
vel in alias regiones conferendo, uti
de frumento; ac multo, de oleo, ar-
gento & auro, de fructibus arborum,
de vitibus, Ose: Cap: 2. Spiritus S. sic
loquitur: Virg. non remissiori zelo vin-
dicabit contemptum eiusmodi etiam
donorum, que ad conservandam
triplicem illam Hierarchiam in ali-
quâ Republicâ faciant: uti quidem com-
minatur 2. Par: 15. v. 2: Transibunt
dies multi in Israel absq[ue] Deo vero,
absq[ue] Sacerdote, absq[ue] Doctore, absq[ue]
Lege.

Privatio
Doctōrū
Virorum
cum di-
spendio

Quod si autem Deus ex iustissimo
iudicio suo privatione virorum docto-
rum ac litteratorum in Academiis vigi-
lantium, & ex bono publico laboranti-
um, provinciam multabit: utiq[ue] cul-

sua

us Dei sincerus sarsus reclus' retineri
 onservari vè non poterit. Nam ut i.
 xplicatione libelli nostri annotavimus.
 rofessores in Academia verbum DE
 ocentes, sunt custodes purioris doctri-
 e 1. Timoth. cap. 1. & c. 6. 2. Timoth
 quibus Deus thesaurum verbi sui sa-
 co - sanctum depositum concedit &
 commendavit; ita ut Ecclesia quovis
 mpore depositum illud apud eos requi-
 ere possit ex Ordinatione divina. 2
 ent Legati Domini Exercituum
 al: 2. ac 3. Dispensatores fideles
 ysteriorum divinatorum 1. Cor. 4:
 quibus in toto mundo nil magis sit cor-
 di, quam Ecclesia, seu summum eorum
 audium, & Corona omnis gloriatiois
 Thessal. 2. 4. quod debeant esse no-
 ces atq; dies solliciti, ut ministerium
 quod acceperunt ad Ecclesia edificatio-
 nem, rectè administrent & impleant;
 atq; Ministerium hocce non ex parte h.
 tantum vera docendo; sed plenè ad-
 impleant h. e. falsa refutando, vel an-
 thesin urgendo instar Pastorum bo-
 norum Ioh. 10. 2. Timoth. 2 Tit. 1.

Tolle verò Academiam, unâq; Pro
 fessores.

religio-
 nis con-
 iuncta.

Professo-
res Theo-
logiæ cō-
mune bo-
num.

Collapsi
linguis,
Evan-
gelium la-
bascit.

fessores Theologia cum eā, & è vestigiis
sustuleris Theauri illius celestis, deposi-
tiq; divinitus concrediti custodiam, di-
spensationem; Ecclesia edificationem;
ministratq; partium totalem impleti-
onem: Breviter: Sustuleris Ecclesia novum
αγαθόν, commune bonum: quando-
quidem Theologici Professores sunt
quasi novum αγαθόν, & comuni Ec-
clesiæ serviunt, ipsorum itaq; amis-
sio communis Ecclesiæ damnum est
uti cordate pronuntiavit Dn. VVil-
gandus, p. m. tractat: de Persec: Mi-
nistros. p. 256.

Deinde ad conservandum & pro-
pagandum cultum divinum, necessari-
omnino sunt linguæ, Orientales in
primis, ac in specie Hebræa & Græca
quippe ius verbum DEI conscriptum
est ac consignatum: Ius itaque con-
servatur sartum tectum: ex iis genuina
verbi DEI interpretatio, & falsa sen-
tentia refutatio unice petenda. Denn
das können wir nicht leugnen / in-
quit B. Lutherus Tom. 2. ad Senatores
omnium urbium Germania fol. 458. B.
Das wie wol das Evangelium also
lein

ein durch den Heiligen Geist ist
kommen / vnd täglich kommt: So
ist doch durch Mittel vnd Spra-
chen kommen / vnnnd hat auch das
durch zugenommen / muß auch das
durch behalten werden.

*Iam despicite alto Academiam, pro-
fessoresq. Academie supercilio, in quos
Deus pro bonitate sua uberius dona-
linguarum contulit; annon eo ipso feroci-
us animo contemnis medium propagandi
Evangelium, cultumq. divinum? lin-
gua namq. ubi florens, nisi adsint, qui
eas profiteantur? Genuinus porro verbi
Dei sensus quo queso nisi linguarum ad-
miniculo eruendus, & conservandus?
Cultus insuper sincerus annon ex genu-
ino sensu verbi Dei petendus, & hauri-
endus? Quam igitur necessarius
nobis ad salutem, purus ac sincerus
Dei cultus, tam necessarius verbi
Dei sensus: Quam vero hic neces-
sarius ad conservandum, & propa-
gandum cultum divinum: tam ne-
cessaria interpretatio verbi Dei uni-
cè ex linguis petenda. Quam insu-
per necessaria interpretatio genui-*

na, ex linguarum adminiculo pe-
 tienda; tam necessariæ erunt linguæ
 Cardinales, ac in specie inter Ori-
 entales Hebræa, & Græca: Quam
 deniq; hæ necessariæ; tam necessa-
 ria organa, quæ linguas excolant,
 conservent, propagent privatim ac
 ac publicitus docendo. Quod si igi-
 tur viris linguarum peritus privabi-
 mur, sanè in discrimen religionis nego-
 tium certo certius adducemus; nec am-
 plius cultum divinum sacrum rectum
 conservare ac retinere poterimus. Au-
 diamus iudicium B. Lutheri Tom. al-
 leg. ut & fol: So lieb vns nun das
 Evangelium ist / so hart lasset vns
 vber die Sprachen halten: Es
 post: vnd laß vns das gesagt sein:
 Das wir das Evangelium nicht
 wol werden erhalten / ohn die
 Sprachen: Die Sprachen
 sind die Scheiden / darinnen
 diß Messer des Geistes steckt:
 Sie sind der Schrein / darin-
 nen man dz Kleinod treget, Sie
 sind

sind d
 diese
 hem
 seliege
 selbst
 be / d
 vnd
 Ja
 (da
 fahre
 nicht
 herē
 gera
 noch
 schre
 hat
 noch
 bald
 Sp
 auch
 Gla
 heit
 biß

ind das Gefäß/darinnen man
diesen trandt fasset: Sie sindt
Kemnot/darinnen diese Spei-
e liegt: vnnnd wie das *Evangelium*
elbst zeigt / Sie sind die Kör-
pe / darinnen man diese Brodt/
vnd Fisch vnd Brocken behelt
Ja wo wirs versehen / das wir
(da Gott für sey) die Sprachen
fahren lassen / So werden wir
nicht allein dz *Evangelium* ver-
lierē / sondern wird auch dahin
geratē. dz wir weder Lateinisch
noch Deutsch recht reden / oder
schreiben können &c. *Et post:* das
hat auch beweiset / vnnnd zeigt
noch an die Erfahrung. Drumb so
bald nach der Apostel zeit / da die
Sprachen auffhöreten / nam
auch das *Evangelium*, vnd der
Glaube / vnd ganze Christen-
heit je mehr / vnnnd mehr ab/
biß das sie vnter dem Papst

gar versunken ist / vnd ist / sind bösen
 der zeit die Sprachen gefallen unser
 sindt / nicht viel besonders in A
 der Christenheit ersehen : Aber prae
 gar viel gewillicher Grewer Des ma
 aus vnwissenheit der Spra Ecclesi
 chen geschehen Er. mode

Et postea fol. 458. fac. A. denn der Luth
 Teuffel roch den Braten wohl / wo gar v
 die Sprachen herfür kernen / schlech
 würde sein Reich ein fach gewin. Vnd v
 nen / das er nicht künfte leicht oder v
 wieder zustopffen. Weil er nun Prop
 nicht hat mügen wehren / das sie ger C
 herfür kernen / denckt er doch sie Sprü
 nu also schmal zu halten / das sie chen
 von ihnen selbst wieder solten lehren
 vergehen vnd fallen. Es ist ihm dern
 nicht ein lieber Gast damit ins außzu
 Hauß kommen : Darumb wil hin / v
 er ihn auch also speisen / das er gen
 nicht lang solle bleiben. Diesen zu ge
 bösen chen
 haben in der

/ sind öfen Tuck des Teuffels sehen
fallen unser gar wenig / lieben Herren!

ers in *At inquis: Durante Ministerio;*
Aber *praeconio verbi Dei in templis, cultus*
re we *Dei manebit intemeratus, ac proinde*
öpra *ecclesiam viris Linguarum peritus com-*
modè carere possent.

nn der *Ad hanc objectionem respondet B.*
ol / wo *Lutherus d. l. fol. 459. fac. B. Es ist*
m / n *gar viel ein ander ding / vmb einen*
erwin *schlechten Prediger des glaubens:*
leiche *Und vmb einen Außleger d Schriffe*
r nun *oder wie es S. Paulus nennet / einen*
as sie *Propheten. Ein schlechter Predi-*
ch sie *ger (ist wahr) hat so viel heller*
as sie *Sprüche / vnd Text durch Dolmet-*
olten *chen / das er Christum verstehen /*
ihm *ehren / vnd heiliglich leben vnd an-*
t ins *dern predigen kan: Aber die Schriffe*
so wil *auszulegen vnd zu handeln für sich*
as er *ein / vnd zu streiten wider die irri-*
ieser *gen Einführer der Schriffe / ist er*
öfen *u gering: Das leß sich ohn Spras-*
hen nicht thun: Du muß man je-
n der Christenheit solche Propheten
haben / die Schriffe treiben vnd auß-
legen /

Objectio;

Resp. ex
Lutheri:

legen/ vnd auch zum Seret tügen/ vnd ist nicht genug am heiligen Leben vnd recht lehren. Darumb sind die Sprachen stracks vnd aller dinge von nöthen in der Christenheit: Gleich wie die Propheten oder der Außleger/ Obs gleich nicht noch ist/ noch sein muß. das ein jeglicher Christ oder Prediger sey ein solcher Prophet wie S. Paulus sagt 1. Corinth. 12. vnd Eph. 4. Daher kömbes dz sind der Apostel zeit die Schrift so finster ist blieben/ vnnnd nirgend gewisse beständige Außlegung ordentlich geschrieben sind: Denn auch die 3. Vätter offte gefeilet/ vnd weil sie der Sprachen vnwissent gewesen/ sind sie gar selten einer der fehret sonst/ der fehret so &c. Et post

Darumb ist das auch ein colführnehmen gewesen/ das man die Schrift hat wollen lernen durch der Väter außlegen/ vnd viel Bücher/ vnd Glossen lesen. &c.

Et post fol. eod: Daher gehöret auch/ das S. Paulus 1. Corinth. 14

wil,

Will / das in der Christenheit sollt
 das Urtheil sein vber allerley Leh-
 re / darzu. aller dinge von Vö-
 lken ist die Sprache zu wissen: Denn
 der Prediger oder Lehrer mag wol
 die Biblia durch vnnnd durch lesen /
 wie er will / er treffe oder feile / wenn
 niemand da ist / der da vrtheile / ob
 ers recht mache oder nicht. Soll
 man denn vrtheilen / so muß Kunst
 der Sprachen da sein / sonst ist es
 verlohren. Darumb / ob wol der
 Glaube vnd das Evangelium durch
 schlechte Prediger mag ohn Spra-
 chen geprediget werden / so gehets
 doch faul vnd schwach / vnnnd man
 wirds zu legt müde vnd vberdrüs-
 sig / vnd fellet doch zu boden / aber
 wo die Sprachen sindt / da gehet
 es frisch vnd starck / vnd wird die
 Schrifft durchgerieben / vnd findet
 sich der Glaube immer new / durch
 andere vnd aber durch andere Wort
 vnd Werck.

*Concludimus itaq; ex mente B. Lu-
 heri: Quemadmodum linguæ, &
 artes fuerunt prædecessores prospe-
 ctoris*

rrioris successus Evangelici: ita contemptus, & jactura subsequens earum, est certissimum ruinæ ingruentis Evangelicæ indicium.

Præconiū
Verbi ci
tra Aca
demiā
non da
tur.

Deinde *Praconium verbi DEI ci- tra Academiā nullatenus posse consistere, idem B. Lutherus aliquoties, idq. verissimè d. l. testatur* Tom. 2. fol. 402: So müssen wir ja Leut haben / die uns Gottes Wort vnnnd Sacrament reichen vnd Seelwar- ter sein im Voldt: Wo wollen wir sie aber nehmen / So man die Schulen / vnd fürnemblich die hohe Schulen zergehen laßt / vnnnd nicht andere Christliche anfrichtet.

Et Tom. 5. fol. 178. fac. B. Ich wil gerne sehen / wo man vber drey Jahr wolle Pfarrherr / Schul- meister &c. nehmen? Werden wir nichts zu thun / vnd sonderlich die Fürstē daran sein / dz beyde Knabenschulen / vnd hohe Schulen recht angericht werden / so wird ein

in solcher Mangel an Perso-
nen werden / dz man wird drey
oder vier Städte einem Pfarr-
herrn / vnd zehen Dörffer einem
Caplan befehlen müssen / Kan
man sie dennoch auch haben?

*Quod quidem omen hocce tempore Ec-
clesias nostras ferire imprimis videatur,
capso semeltri propè sexaginta Mini-
stris Ecclesiarum pestiferæ vivis subla-
tis: unde vero alii sufficiens? Insuper
contemptus Academiae, & litteratorum ver-
itas in Perniciem Politicæ, & rei famili-
aris, quæ ipsa sunt quasi hospitia purio-
ris religionis, cultusq; divini. Nam ut
Lutherus cordatè pronuntiavit:*

Wo die Gelehrten fallen, kön-
nen die Kauffleute auch nicht
bleiben: *Sic enim scribit rom. 5. Ie-
ren. 18. fac A. vñnd lehre dich
nichts dran / das jetzt der Gemei-
ne Geizwanst die Kunst so
hoch veracht vnd sprechen: Ha!
Denn mein Sohn Deutsch
cc schrei-*

la dura
litterarum
rei iacu-
ram rei-
publicæ
porten-
dit.

schreiben / lesen / vnd rechnē kan.
 so kan er gnug / Ich will ihn zum
 Kauffman thun. Sie sollen u
 kurtz so kōrre werden / das si
 einen Gelerhten gern aus de
 Erden zehen Klen tieff in
 den Fingern gruben. Denn de
 Kauffman soll mir nicht lang
 Kauffman sein / Wo die Predig
 vnd Rechte fallen / das weiß ich sū
 war! Wir Theologen, vnd Jur
 sten müssen bleiben / oder solle
 allesambt mit vns vntergehen
 das wird mir nicht feilen! W
 die Theologen wenden da wen
 det Gottes Wort / vnd bleibe
 eytel Heiden / ja eytel Teuffel
 Wo die Juristen wenden / d
 wendet das Recht sambt der
 Friede / vnd bleibet ey tel Kan
 Mordt / Frevel vnd Gewalt
 ja eytel wilde Thiere! Was a
 ber der Kauffman werben vnd ge
 winnen wirdt / wo Friede wendet
 da

das will ich ihm als denn sein Re-
gister sagen lassen / vnnnd wie nütze
ihm. als denn alle sein Gut sein
wird / wo die Predigt fellet / das sol
ihm sein Gewissen wol zeigen. *Con-*
cludimus igitur cum B. Luthero loco
paulo ante allegato fol. 173: Das
mag mir doch ja ein recht Mei-
sterstück sein der Teuffelischen
Kunst / weil er siehet / das ers bey
vnsern zeiten nicht machen noch
schaffen kan / wie er gern wolte: so
dencket er dennoch bey vnsern
Nachkommen seinen willen zu-
haben / als die er jetzt also für vns-
ern Augen zurüstet / das sie nichts
lernen / noch wissen sollen / vnd
also / wenn wir todt sindt / ein
Nackt / bloß / Wehrloß / Voldt /
für sich habē / mit den ers mache
müge / wie er will: Denn wo
die Schrift / vnd Kunst vn-
tergehet / was wil da bleiben
in vnserm Lande / den ein wü-

* ~~Lehrer von Gott dargeboten/~~
 hier wilder hauffen Cartern
 vnnnd Türcken / ja viel mehr ein
 Sewtall vnd ein Rotte von
 eytel wilden Thieren: Solchs
 leß er sie aber jetzt nicht sehen /
 vnd blendet sie meisterlich: auff
 das / wen es dahin keme / vnnnd sie
 durch Erfahrung solches sehen müß-
 sten / Er denn aller Klagen vnd heu-
 len möchte in die Faust lachen: Als
 die nun nicht mehr köntē ob sie gern
 wollen / den sachen rathen / noch
 helffen / vnnnd sagen müsten: Es
 ist zu lang geharret / vnd denn
 gern wolten hundert Gilden
 geben für einen halben Geler-
 ten / da sie jetzt nicht zehen ge-
 ben hetten für zween ganz Ge-
 lehrten. Vnd geschehe ihnen auch
 eben recht / Weil sie jetzt nicht
 wollen nehren / noch halten
 fromme / Ehrliche züchtige
 *

V. 1
 die ihr
 zucht
 hen mi
 Nähe
 Gelde
 gen
 be
 vorhe
 Rinder
 Gelde
 lehren
 dafür
 Mäg
 vnd d
 Gütt
 hen i
 sein j
 Vnd
 Ten
 O
 nistg
 indic

die ihre Kinder zu Gottes furcht /
 sucht / Kunst / Lehre vnd Ehre zie-
 hen mit grosser Arbeit / fleiß vnnnd
 Mühe / darzu mit geringer kost vnd
 Seldt: so sollen sie dafur erie-
 gen / Locaten / Bachanten / gro-
 ße Esel / vnd Tölpel / wie sie
 vorhin gehabt haben / die ihre
 Kinder mit grosser Vncost vnnnd
 Seldt / dennoch nichts anders
 ehren / denn eytel Esel sein / vnd
 dafür ihre Weiber / Töchter /
 Mägde zu schanden machen /
 vnd darzu vber ihr Haus vnd
 Hütter seyn / (wie vorhin gesche-
 hen ist) solches soll der Lohn
 ein ihrer grossen schendlichen
 Vndanckbarkeit / darein sie der
 Teuffel so listig führet!

Octavum status miseri. inclinatio-
 nis ad ruinam religionis Orthodoxae
 indicium est Rudium partium inter
 cc 3 or-
 inam sta-

Octavum
 indicium
 inclinatio-
 nis ad ru-
 inam sta-

tus religio-
nis, est
studium
partium.

ordines huius Ducatus obtinens. Quidam enim in gratiam Pontificiorum favent religioni Papistica: immò ab Orthodoxâ prorsus deficiunt, adq. castra Pontificiorum transeunt: Quidam vicissim in gratiam Calvinianorum plurima committunt contra Pietatem, & in Orthodoxa religionis pra-
judicium: qui verò sincera religioni Confessionis Augustanae, & Corporis nostri Prutenici ex asse sit addictus; vix decimus inter centenos reperitur, tū in Urbe; tum extra eam. Hinc questionum agitationes inter supremos, & inferiores: quænam religio ex Dubabus præferenda & eligenda: Papistica an verò Calvinistica? si nimirum optio sit utriusq. oblata, aliquandoq. ad alterutram descedendum: Obs besser were Bâpftisch / oder Calvinisch zu sein? Vnde apparet, nemini eiusmodi hominum Mediam eamq. militarem, vel regiam viam constanter incedere, in votis esse; pietatisq. sincera ac genuina, & salutifera iter calcare: sed eâ desertâ, ad alterutram extremarum divaricari non sine præcipi-
tia

io ad exitium. Hinc porro conflictationes infinitae, & acerbissimae, quoties ad deliberandum de promovendo bono publico descenditur; Hinc similitates; hinc odia mutua: hinc contradictionis studia: hinc exitus deliberationum ac conventuum in nullitatem desinentes. Itaque hinc insuper factum, quod 1. agere ad promovendam Dei gloriam, Orthodoxae religionis propagationem, & conservationem, plerumque consilij quippiam fuerit à multis initum, 2. quod religio Orthodoxa in discrimen 3. Ministerium verbi Dei, una cum Athenèis universo in vilipendium 4. Ecclesia totius status in miseriam devenerit, imposterumque 5. ad ruinam vergat. Quemadmodum enim funiculus triplex agere, ac difficulter rumpitur, Eccles. ap. 4. v. 12. Simplex verò facillime: Ita ordine triplici in Republica non unum coalescente ac consentiente, bene omnia cum negotio religionis statuque Republica habent: dissidente verò ab invicem; exitium, ac perniciem certo sibi accersunt. Lapis è Scyro Insula integer fluctuare in aquis perhibetur à

Dissensio
nes exi-

Plinio lib. 36. cap. 17: *commixtus* verò *mergi*: sic bonum in aliqua *Politiâ* publicum cingente pacis vinculo *cives*, *fospitatur*; eo vero *rupto* ac *fastiscente*, *periclitatur*: id quod vel *maximè* *experientia* de religionis *negotio* *comprobat*. Concordia enim *ies* *parvæ* *crescunt*; discordiâ vero vel *maximæ* *dilabuntur*, *pronunciante* *Salustio* *Iugurt*: cap. 10. & ex eo *Marco* *Agrippâ* *apud* *Senecam* *Epist*: 94. *Ac* *quoties* *aliqua* *clades* *publica* *imminet*; *toties* *eam* *precedens*

Dira subit rabies, sua quisq; ac
(publica fata

Præcipitare cupit ———

Lucano auctore l. 7. Hinc Livius *Partium* *studia* *magnorum* *Imperiorum* *venenum*, *pestem*, ac *labem* *indigetare* *non* *aubitat* *Dec*. 2. c. 44. & 3. cap. 67. *Id*, *inquiens*, *unum* *venenum*, *ea* *labes* *civitatum* *opulentis* *reperta*, *ut* *magna* *imperia* *mortalia* *fiant*: *Nos* *subinde* *id* *apophthegmatis* *de* *præsentis* *negotio* *ingeminamus*: à *Diabolo* & *veritatis* *hostibus* *unum* *venenum*, *una* *Pestis*, *ea* *labes* *Ecclesiæ*
benè

onē constituta, reperta; ut obli-
 ventibus partium studiis ad ruinam
 & occasum vergat. Huc insuper ac-
 cedunt Comminationes divina per
 prophetas passim promulgata, quibus
 vultu testari voluit, dissidia, ejusmodi
 semper cum maledictione divina, adeoq;
 um subsequentibus, iisq; gravissimis
 am spiritualibus; quam temporalibus
 venis divinitus immixtis, fuisse conjun-
 ta. & adhuc: vix inquit apud Esaiam
 ap. 30. Dominus, filiis contumaci-
 bus ad agitandum consilium; at
 non ex me, & ad obducendum te-
 gumentum, at non spiritus mei, ut
 adjiciant peccatum Peccato: vers.
 16. Proficiscentibus, ut descendant
 in Ægyptum, quum os meum non
 consulerunt, ut roborentur robo-
 re Pharaonis, & recipiant se in um-
 bram Ægypti. v. 3. Nam erit vobis
 robur Pharaonis pudori; & rece-
 ptus iste in umbram Ægypti, igno-
 minia: v. 3. omnes pudetaciet per
 homines non profuturos illis; non
 adjumento neq; emolumento; sed
 pudori, etiamq; probro futuri sunt.

ultio di-
 vinit d. s. s. s.
 sionibus
 d. signata.

v. 12. Idcirco sic ait Sanctus Israël's,
quoniam spernitis verbum hoc
Dei: Confiditis autem fraudi, &
præfractæ vitæ, ac innitimini eâ:

v. 13. Utique erit vobis iniquitas ista
similis rupturæ cadentis muri, quæ
prominebat in muro edito, cujus
repente momento advenit fractura.

v. 14. Frangit enim eam, quasi fra-
ctura utris figulorum contusi; non
est usus Clementia, adeo ut non
inveniat in contusione ejus testa
ad capiendum ignem è foco, aut ad
depromendum aquas è Lacunâ:

*Confer cap. 31. v. 1. 2. 3. cap. 33. v. 10.
23. Ose. cap. 10. v. 2. 3. 4. 5. 13. Ara-
tis improbitatem, iniquitatem me-
teris, Comeditis fructum mendacii,
quia confiditis viæ vestræ; multitu-
dini potentium vestrorum. v. 13.*

Quapropter exsurgit tumultus in
Populis vestris, & quælibet muni-
tionum vestrarum vastabitur, ut va-
stavit *Schalman Arbelicida* tempore
belli, mater cum filiis collidetur.
*Nahum. 1. v. 9. Quid cogitatis ad-
versus Jehovah, consumptione vos*

affe-

fecturus est, non surget bis angustia: v. 11. Ex te prodiit cogitans contra Jehovam malum, consultor iniquam, v. 12. sic ait Iehova: si pa-tem coluissent, ita etiam ampli fuissent, ut affligeram te, non fuisset afflictorus te amplius: v. 13. Nunc vero fracturus sum locum istius, ne incumbat tibi, & vincula tua disrumpam.

Mich. cap. 3. v. 9. Audite jam loc Primores domus Jacobi, & duces domus Israelis, qui abominantur jus, & quicquid est rectum pervertunt: v. 11. Interea de Jehova gloriantur dicendo: an non Jehova in medio nostri est, non superveniet nobis malum: v. 12. Idcirco vestri causa Zion ut ager arabitur, & Hierosolyma in acervos abit, & mons ipse domus in excelsa sylvestra. cap. 7. v. 2. Perit benignus vel Sanctus e terra hac, & rectus inter homines hosce nullus est: v. 4. Optimus istorum similis est spinæ, rectissimus præ spineto est: dies peculatorum tuorum, animadver-

fio

fio tua advenit, nunc est perplexitas istorum!

ut & des-
sertioni,
sive abne-
gationi
veritatis
coelestis.

Imprimis vero itineris caelestis desertoribus, & ab eo ad invia salebrosa ac horrida peregrinarum religionum resqua deflectentibus, longè gravissimè est divinitus lata sententia, apud Esa.
1. v. 2. Filios educavi & extuli, ipsi autem deficientes rebellaverunt in me: v. 3. 4. v. 2. Populo Peccatori genti extremæ iniquitatis, semini maligno, filiis Corruptionis, derelinquentibus Jehovah, contemnunt irritantibus Sanctum Israelis, avertentibus sese retrorsum. v. 15. Propterea expandentibus vobis manus vestras, avertio oculos meos à vobis, etiam cum utimini multâ oratione non exaudio v. 30. Eritis simile quercui defluenti folio suo, & similes horto arido: v. 31. Eruntque fortissimus quisque vestrum, veluti stipula & opus ejus veluti Scintilla, ardebuntque ambo pariter, ita, ut nullus possit extinguere. cap. 59. v. 4. Nemo est, qui clamet pro justiciâ & nemo qui disceptet pro fide; quisque confidit

V. INCLINATIONIS

†39.

Edidit rei inani, & loquitur vanum :
 concipit laborem & parit menda-
 rum : v. 8. viam pacis ignorant,
 & nullum jus est in orbitis eorum ;
 & veritas suas depravant sibi, quis-
 quis incedit per aliquam earum-
 & expertus est pacis. v. 9. Idcirco pro-
 pul existente jure à nobis, & non
 assequente nos justiciâ ; dum expe-
 ctamus lucem ; ecce tenebræ ! sum-
 mus splendorem expectamus : at
 ecce ! in summâ caligine ambula-
 mus. v. 12. Nam multiplicatæ sunt
 iniquitates nostræ, & peccata nos-
 tra testantur contra nos v. 13. Nemo
 est nos deficere, & mentiri in Jeho-
 vam, & avertere nos à sequendo
 deo nostro, loqui oppressionem, &
 postasiam ; Concipere, & medita-
 ri ex animo verba falsa. Sic Jerem.
 cap. 2. v. 12. Obtupescite cæli, & hor-
 rescite, desolemini vehementer,
 & dicit Dominus : v. 13. Nam duo mala
 fecit populus meus : me derelin-
 quunt fontem aquarum vivarum ;
 & effodiunt sibi lacunas, cisternas
 & factas aquis expertes v. 14. Num
 ideo

ideo mancipium Israelis, an Verna
 est liber? Cur ergo est prædæ? *v. 15.*
 contra eum rugiunt juvenes Leo-
 nes; edunt vocem suam. & expo-
 nunt terram ejus desolationi, civi-
 tates ejus succendentur, ut nullus
 inhabitet. *v. 17.* Annon hoc tibi fa-
 cis derelinquendo Jehovam Deum
 tuum, quoties te ducit in viâ rectâ
v. 18. Nunc enim quid conducit tibi
 bibere aquas Sichoris, aut aquas Eu-
 phratis in viâ Assyriæ? *v. 19.* Mali-
 tiæ tuæ imputes, quod corripiaris
 & aversioni, quod puniaris: ut ani-
 madvertas immane! quantum ma-
 lum sit, & quidem amarum derelin-
 quere Jehovam Deum tuum; nec
 eum revereri! *dicat Dominus exer-
 cituum. v. 36.* Quàm libenter desce-
 deris, mutandoq. viam tuam, huc ac
 illuc prolaberis? ast ab Ægypto re-
 portabis contumeliam: quemad-
 modum ab Assyrio reportasti igno-
 miniam. *v. 37.* Etiam inde extur-
 baberis, manibus impositis capiti
 tuo: quia Dominus irritam redde-
 rit spem tuam, neq. secundaberis in fi-
 duciâ

duciâ
 Conf
 5. v. 1.
 23. 24.
 11. 12.
 25. c. 9.
 5. 6. 7.
 7. 8. 1.
 E
 miser
 tum
 hoc D
 & lug
 secus
 mnipo
 optari
 eorum
 dicu a
 stitun
 du na
 dexa a
 aurin
 prehen
 di prur
 nistror
 pressur
 ri &

duciâ tuâ. Legatur vers. 38. 39. 40. 41.
Confer cap. 4. v. 27. 28. 29. 30. 31. cap.
5. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 10. 11. 12. 13. 14. 19. 21. 22.
23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. cap. 6. v. 10.
11. 12. 16. 17. 18. 19. 21. cap. 7. v. 26. 27.
28. c. 9. v. 13. 14. 15. 16. cap. 11. v. 2. 3. 4.
5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. cap. 17. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
7. 8. 13.

*Et hac etiam fuerunt indicia Status
miseri, adeoque ad ruinam inclinantis
tum Religionis tum Ecclesiarum in
hoc Ducatu. Triste sanè omen! tristes,
& lugubres Status vicissitudines! quas
secus dispositas esse vel comparatas ex o-
mnipotentis arbitrio, necum nemo non
optavit anxie. Sed quid iuvat ex parte
eorum optare mutationem iustissimi ju-
dicii divini, qui nullam mutationem in-
stituunt atrocissimi sui peccati? Quam
diu namque apud eos obtinuerit Ortho-
doxa ac sincera religionis contemptus,
iurinum nova ac peregrina dogmata ap-
rehendendi, vel ad minimum audien-
ti pruritus; Theologorum verbig, Mi-
nistorum Contemptus, eorundem
pressura, ac persecutio; Litterariæ,
rei & Academia vilipendium ac de-
spectus;*

Conclu-
sio prie-
ma par-
tis proce-
nalis.

spectus; partium studia, & animus
ad alterutrum extremorum à viâ Re-
gia, ac Militari Orthodoxa religionis,
flexibilis: Tàm diu manet eos iustissi-
mum iudicium divinum, sententiæ om-
nibus prævaricantibus, nec pœnisen-
tibus decreto DEI irrevocabili per os
Prophetarum denunciata: Similibus
namq; Peccatis contra primam, & se-
cundam Tabulam Decalogi impingen-
tibus, simile iudicium divinum, simile
pœnas designavit; nec quicquam suppli-
cit delinquentibus immitte, quod non
anteà per Prophetas diserè prædixisset
Amos cap. 3. v. 7. Non enim faci-
Dominus Deus quicquam, nisi quum
revelaverit secretum suum suis Pro-
phetis: Conser Esa. cap. 30. v. 9. 9
10. cap. 34. v. 16. Habacuc: cap. 2
v. 2. 3. 4. Rom. 15. v. 4. I. Corinth. 10
v. 11. Quod si ergo seriò divini iudicii
mutationem desideramus; prius men-
tem nostram mutemus, peccatisq; supr
enumeratis, ut & aliis in occulto. &
aprico patratu nuncium mittamus; d
uis seriò doceamus, eorumq; remissionem
apud DEVM precemur, propositumq;
vili

vita nostra emendemus. Quod si feceri-
 mus, nulli dubitemus, quin Deum pro-
 icium, & placatum habituri: ac im-
 posterum dies læticiae, & prosperitatis
 super cælestem Hierusalem illucescere;
 pacemq; porro novis auspiciis subinde
 exorientem visuri simus, vigore Pro-
 missionum divinarum Es. cap. 33. v. 5.
 & sc. 6. 15. sequent. cap. 30. v. 18. 19. 20.
 ingent. cap. 31. cap. 48. v. 9. cap. 54. v. 6.
 simile. cap. 56. cap. 62. Ose. cap. 11. v. 7. 8.
 suppl. cap. 14. v. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Joel. cap.
 od non. v. 19. seq. Amos cap. 5. v. 14. 15.
 ixiisset. cap. 9. v. 13. 14. 15. Mich. 6. v. 6. 7.
 n facti. 9. c. 7. v. 9. Sophon. cap. 2. v. 1.
 quum. 3. Zachar. cap. 1. v. 15. 16. 17. cap.
 is Pro. 3. v. 1. 2. 3. c. 10. v. 6. Hactenus de Priori
 y. 8. 9. Dissertationis nostræ Proximalis par-
 cap. 2. e; Restat Posterior.

De iis, Quæ rationem INSTITVTI NOSTRI

Concernunt:

De quatuor potissimum in Poste-
 riori hac parte προλεγομενων, breviori-
 bus lineolis, in gratiam Lectoris, disse-
 rendum

Pars po-
 sterior
 Quadri-
 membris.

rendum erit: Primò de Consilio Instituti nostri suscepti, & Dei gratiâ, per texti: Deinde de Modo Tractandi singula Instituti capita: Tertiò de fine institute ventilationis publicæ singula. Ann. I. rum disputationum: Quartiò deniq. d. 1569. malevolâ quorundam Fanaticorum, in his Al- flatorum, ac Levitorum instituti nostri denig- arrofsione, & reprehensione.

De Primo.

Quonam Consilio, & scopo Libellum Exegeticum nonnullorum articulorum fidei à Dn. Morlino, & Dn. Chemnicio in gratiam Ecclesiarum nostrarum Concinnatum, & conscriptum enucleare, & Commentario explanare aggressus sim; non juvat prolixâ oratione prosequi: partim namq. ratio Instituti illius ex hætenus prolixâ dissertatis liquidò patet, partim etiam ex Disputatione primâ præmiali luculenter conspicitur in ipso statim vestibulo. Tergeminam tamen Consilii mei rationem summatim nominare & depromere possum.

Triplex
consilii
ratio.

Primò.

1.

Primò, quia *Libellus iste noster* symboli rationem obtinet in nostris ecclesiis: idq̃ tum ex peculiari Sacrae Reg. Majestatis Receptu, ac decreto ann. 1566. & Ann. 1567. (ut & An. 1569.) tum Illustrissimi quondam Ducis Alberti nutu, ac intentione: tum etiamq̃ univēse hujus Provincia consensu, ac communi suffragio circa tempus prænominatum: Antè omnia itaq̃ ratio hujus libelli haberi debuit: ut quantum in nobis est, omnibus hujus Ducatus colonis, ac praesertim ad publicae officia aspirantibus, denuò quasi commendaretur, ac in gratiam eorum commendatio illustraretur. Id quod si quis iam ad exemplum aliorum Theologorum à nobis factum esse perceperit: in nobis institutum nostrum minimè reprehenderit, opinor: si namq̃ laudabiliter in alios Symbolicos libellos, utpote in Augustanam Confessionem, Formulam Concordiae, Articulos visitationis Schmalcaldicos, &c. pro Germaniae Ecclesiis concinnatos, Commentatorum telam pertexere non dubitarunt in Germaniâ Theologi, Cur jam in nobis

ad a bus

hū institutum nostrum quīpiam reprehenderet, circa libellum Ecclesiarum nostrarum symbolicum illustrandum et bono publico Ecclesia occupatis. Si quidem uti illis, ita nostro libello Symbolico suus honos non erat detrahendus. Ceterum quousque acceptio, ac notio symbolici huius libelli sese extendat, in mentem secundo partis prioris προλεγομενων sufficienter indicavimus, ac explicavimus proinde hęc nil superaddimus.

2.

Secundō, quia hactenus sub scama quasi pudore. Et situ inquinatus, procul ab oculis semotus libellus hicce unum cum universo corpore Prutenico latuisti. Multi non tantum inter Politicos; Verum etiam Ecclesiæ Ministros, vel prorsus Corpus Doctrinæ Prutenicum non viderunt, nec legerunt: si legerunt, requisita tamen ad eiusdem σύστασις spectantia, aut planè ignorant, aut difficulter ac semiplenè eadem edisserere solent. Rarissimus quisque inter novellas ad Ministerium instituendo de articulo in Libello hocce comprehensis rationem reddere novit: id quod inde fit, quod nec in scholis trivialibus

nec olim in Academia nostra, usus Li-
 belli hujus augustissimus ipsis fuerit
 commendatus. Quo pacto sanè nec fini-
 us Libelli; nec Mandato Illustrissimi
 fieri; nec cura egregia ac industria
 comparabilium illorum Theologorum
 de nostris Ecclesiis merendi pondus
 auctoritas sarta recta conservari am-
 plius potuit. Omnibus sine exceptione
 Theologis Academia Professoribus, Ec-
 clesiæ Ministris, Scholarchis &c. nec
 omnibus ad officia publica aspiran-
 bus serio injungitur, ut conformiter
 normam, & præscriptum libelli no-
 stri credant, vivant, & doceant; uti
 habent Formalia Præfationis Libelli
 nostri: §. Volumus itaq; ut in hoc
 nostro Ducatu perpetuis temporibus,
 quod ad doctrinam attinet, in
 prælectionibus, & alias conformi-
 ter, & constanter ita servetur, sicut
 in præfato Corpore Doctrinæ & in
 CRIPTO illo, cujus mentio facta
 est (intelligitur autem libellus noster,
 vel Repetitio Corporis Doctrina eidem
 annexa) traditur, & præscribitur.
 Nemo quicumq; sit, ad officium seu

Ministerium aliquod in Ecclesiis, Scholis, aut alias assumatur, aut tolleretur, nisi Commemorata illa scripta approbavit, receperit, & in illis perseveraverit, nec vel verbo, vel facto se illis opposuerit. Ac mandamus vobis Omnibus Fidelibus nostris subditis Omnium Ordinum, in hisce omnibus, præcipue verò super commemorato Scripto (*h. e. Libello nostro*) quod unanimi consensu approbatum, & Corpori Doctrinæ adjunctum est, debita reverentia sine contradictione pareatis. *Est quod, si quisq; sanctioni huic, Pientissimi Principis morem gerere potuit commode, procul ab oculo semoto, subq; scamnam projecto, situ, & pædore inquinato hocce libello nostro? Necessitas itaq; summa efflagitavit, ut vel tandem e tenebris in lucem protraheretur, à pædore sitaq; vindicaretur ac repurgaretur utilisissimus hicce libellus, tum per textum Commentario, tum velitationibus Publicitus institutis.*

3.

Tertiò, quia explicatione & declaratione in multis opus habuit, tum ex parte

arte sui, tum ex Parte Lectoris. Ex
 illâ quidem, idq. propter Statum Con-
 roversix ab adversariis mutatum:
 referimus circa locum de Personâ Chri-
 sti: vel uti auctores libelli nostri indi-
 erant, de Unione duarum Natura-
 rum: Ibi namq. ejusmodi ex Calvi-
 nianorum mente proponitur dogma
 uatenus de tertio (vel juxta alios de
 secundo) Genere Communicationis
 ueritur, ac si illi præter naturalia do-
 a cum reliquis creaturis communia
 ulla alia humane in Christo Natura
 endicent, tribuantur. Verum quidem
 oc de vetustioribus: setus autem de
 Teotericis habendum: siquidem hi so-
 emniter protestantur, contendendo,
 præter dotes naturales, & commu-
 nes cum aliis hominibus, etiam Gra-
 iam Habitualement, adeoq. dona super-
 naturalia, & præternaturalia assum-
 e humanę in Christo Naturę com-
 petere, Vide Zepper. l. 3. de Baptism.
 p. 226. Trelocat. p. 92. Martin. l. 2.
 Theol. cap. 14. pag. 629. Aämonii.
 Neostadiens p. 56. Sadeel de verit.
 dd 4 Human.

Human. Natur. passim & hodierni
pleriq; omnes.

Necessaria itaq; omnino fuit expli-
catio huius loci, cum additâ hodierno-
rum Calvinianorum genuinâ de com-
municationis hocce gradu sententiâ. Vi-
de Disput: nostram Quartam sub finem
Antitheseos, ac præsertim Demon-
strationem evidentem de donis verè in-
creatis, infinitis ac divinis carni à dōyō
communicatis. Ex parte Lectoris verò
ut maiori cum fructu, ac emolumento in
lectione libelli nostri versari queat.
Multi namq; insuper ex ordine sacro
non adeò feliciter in lectione huius libel-
li se versari potuisse, multoties conque-
sti sunt citra Explicationem, vel metho-
dicam singulorum locorum declaratio-
nem. Ne quid ergo ad promovendum
bonum publicum ex parte nostrâ deside-
rari pateremur: Exegesi super libel-
lum commemoratum comentarij instar
expeditam dare volumus.

De Secundo.

Nunc etiam de modo tractandi, e-
iusq; ratione aliquid monendum sequi-
tur:

diur: Si autem alicubi commendationi
ordinis locus relinquendus ex sententia
B. Augustini: certè in tractatione re-
rum sacrarum vel maximè. Qui e-
nim in disciplinarum sacrarum institu-
tis ordinem tenere studet, ab ordine se
generi sentiet inquit B. Augustin: lib.
5. de Musica cap. 14. Et quod ordi-
natum: idem & pulchrum, idem lib.
1. Ver. relig. c. 41. Hinc illa ordinis
logia apud Augustinum: ordinem di-
git anima mea. Monitum hocce pen-
si habens: in explicandis articulis in li-
bello nostro comprehensis, certo ordine
usus sum; quo & materia dignitati, &
captui Lectoris consuleretur. Siqui-
dem ἐν τῇ μὲν οὐλᾷ, ὅσα ἴσῃν ἔχει: ex
sententiâ Aristotelis: b. e. memori-
am mirificè juvât, quæ ordẽ habent.
Singulorum verò Methodi capitum;
brevisiter jam edisserenda erit ratio.

Primum est sedes cujuslibet loci
in libello nostro propositi, cuius necessi-
tas, & ingens utilitas panditur Di-
putat. 3. de DEo, in limine statim:
ut ita cuius constet, doctrinam in præ-
senti libello, nec novam esse, nec vel
dd 1 tantil-

Ordinis
eulomia.

Quinq;
Tracta-
tionis

Membra
in commem-
tario Re-
petit: Cor-
por:
Doctr:

Primum
continet
sedem cui
junctus
Articuli.

Secundum
complecti-
tur Sum-
mam cuius
libet Loci.

tantillum ab Augustanâ Confessione
genuinâ. ejusdem Apologiâ, ut
& Articulis Schmalcaldicis; re-
liquis scriptis B. Lutheri; communi
insuper, eorû magno Ecclesiarum no-
strarum Consensu divaricari. Id
quod imprimis observandum contra
Lucisfigam quendam Calvinianum, hoc
nomine libellum nostrum criminantem,
quod ab Augustanâ Confessione, e-
jusq; Apologiâ multum recesserit. Con-
trâ: Cujuscunq; libelli capita fundan-
tur post scripturam S. in Augustanâ
Confessione, ejusdem Apologia &c. ten
in sede sua ordinariâ; is non est statuen-
dus deflexisse, ac recessisse vel ad mini-
mum ab Augustanâ Confessione; ejusq;
Apologiâ. Iam verò libelli nostri ca-
pita illo modo sunt comparata. E.

Secundum Methodi, vel tractati-
onis caput continet summam cujusli-
bet loci in libello propositi, ac repurga-
ti; cuius instituti ratio reddi potest, ut
uno intuitu Lector perspicat facillimo
negotio scopum, membra tractationis;
confirmationis insuper momenta singu-
lorum membrorum cujuslibet loci in li-
bello

bello comprehensi: Unde etiam alacrior, & concitator reddatur ad perlegendum, & dextrè intelligendum quemlibet repurgatum articulum: adeo ut nil reliquum habeat, de quo impoſſe- rum conqueratur, ſecus ac à multis ha- ſtenus factum experti ſumus.

Tertium Methodi caput eſt Ex- plicatio Theſeos Orihodoxa circa quemlibet locum: idq̃ per certa Mem- bra ad præſcriptum præceptorum Logi- corum quoad eius fieri poterat. Non e- nim exiſtimandum eſt, Logica uſam ſo- lummodò in rebus profanis terminari; nullatenus verò ad ſacras perſtingere: cum termini Logici ita ſint comparati, ut rebus inſuper ſacris ſubſervire po- ſint: modò ſobrie, ac dextrè adhibean- tur; nec officium ſuum ſamulatorium, ac organicum excedant; multò minus res ſacras in anguſtias rerum aliarum creaturarum redigere attentent; ex ha- rumq̃ conditione, illarum indolem a- ſtiments. Hac quippè ratione uſus ter- minorum Logicorum degeneraret in a- buſum; nec amplius in officio ſuo orga- nico, eoq̃ ſibi competenti ſubſiſteret.

Cate-

Tertium
occupatur
in Expli-
catione
Theſ. Ora-
thodoxæ.

Logica
dupliciter
rebus My-
sticis famu-
latur.

1. θεματι-
κῶς,

2. συλλο-
γιστικῶς.

Evolutio
significa-
tuum nec-
cessaria.

Ceterum dupliciter usus Logice rebus
sacris inservit.

Primò θεματικῶς juxta terminos
simplices res sacras explicando, &
considerando: Deinde συλλογιστικῶς ad-
hibito discursu, ac artificio Syllogistico
eadem probando, ac confirmando; fal-
sa verò refutando. Vterq; in Commen-
tario nostro adhibitus deprehenditur.
Ille quidem primariò; ac ex professò in
17. Disputationibus; hic verò in Ul-
tima XIX. uti quilibet animadvertit.

Quoad priorem: vicissim eum mem-
bratim expedivimus: Primum Mem-
brum in ordine positum fuit pertinens
ad definitionem Nominalem, adeoq; ex-
pendens termini Theologici tum no-
menclationem; tum distinctionem;
tum deniq; interdum congeriem Syno-
nymorum; ubi necessitas suadebat, ex
præcepto Philosophi: πρὸς τὸ ὁρθῶς διδάσ-
κειν, δεῖ πρῶτον ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα: ad
benè docendum, oportet prius ex-
cutere vocabul. 1. Poster. 1. 1. Siqui-
dem vocabula sunt ὄργανα διδασκαλι-
κὰ, καὶ διακριτικὰ δηλωματα, καὶ μνη-
ματα πραγμάτων, instrumenta docen-

rebus *zia, dijudicantia, ac manifestantia, ex-*
primentiāq; res. ex sententia Platonis
in Cratylo: Id verò quia de voce
multum significante accipi nequit; re-
Et δὲ οὐωνυμία terminorum circa quam-
us Exegesi Locī fuit discussa: quia
πᾶν πᾶλιν λέγόμενον ἀσαφές lib. I.
d. Caeli: c. 11. t. 110. lib. 6. Top. c. 2. §.
3. h. e. omne multum significans obscu-
rum: & τὸ μὴ ἰν σημαίεν, ἔδεν σημαί-
νευ εἶναι: lib. 3. Metaphys. c. 4. h. e. non
significare unum quid, ac certum, est ni-
hil significare. Imò si alicubi, certè in
rebus sacris locum habet illud πολυθρό-
λητον: Errorum generix est Æqui-
vocatio semper: id quod testantur
certamina inter nos, & hæreticos, par-
tim Pontificios circa Locum de Lēge
DEI; de Libero Arbitrio; de Scriptu-
ra S. de Iustificatione; &c. partim
Calvinianos de Sacramento Cæne;
Exorcismo &c. partim alios Fana-
ticos de Scripturâ S. Photinianos in-
super de DEitate Christi; de Spiritu
S. quorum omnes à Militari via homo-
nymia vocum non probè excusâ seducti
longè aberrarunt, & adhuc aberrant.

Proin

Proinde veritatis amantibus pensi habendum fuerit praeceptum I. de Caelo c. 10. nempe τὸ ποταχῶς λεγόμενον esse probè excutiendum ἵνα μᾶλλον ἡμῖν σαφὲς γένηται τὸ ὑψιζόμενον: homonymum esse evolvendum, ut eò melius in noticiam quaesiti penetrare queamus.

Secundum Membrum Exegeleos à nobis assignatum est Definitioni reali: In quo quidem Membrum ritè ac dextrè expediendo, quantum opera impenderim nolo odiosè pluribus commemorare, secutus hac in parte praeceptum Platonis in Cratylo, injungens, plurimam locari operam debere in constituendus rectè principis materia tractanda: Δεῖ, inquit, περὶ τῆς ἀρχῆς παντὸς πρᾶγματος παντὶ ἀνδρὶ, τὸν πολὺν λόγον εἶναι, καὶ τὴν πολλὴν σκέψιν, εἰς ὁρθῶς εἶπαι μὴ ὑποκαταί, ἐκείνης δὲ ἐξεπεδήσης, ἡκανῶς τὸ λοιπὸν φαίνεται ἀκείνη ἐπόμενα. Recta verò ac genuina rei definitio, est principium materia tractanda cuiusvis, siquidem μεγάλην ἔχει ῥοπὴν πρὸς τὸ ἐπόμενα, h. e. magnum habet momentum ad sequentia, intellige eò dexterius & facilius intelligenda. lib. I. Ethic. c. 7.

circa

In assigna-
tis ritè
Definitio-
nibus la-
borandum

irca finem. Id quod quidem de Finis
definitione Philosophus intelligit prin-
cipaliter in disciplinis Practicis : (sicut
alicubi de definitione subiecti in disci-
plinis Theoreticis) nil tamen obstat,
quin ad particularem insuper cuiusvis
loci sacri materiam applicari optimè
possit. Caterum prout res sunt ; ita
definiri postulant ; definiri autem si de-
bent ; utiq. cognoscantur prius oportet.
Hinc mirum nemini esse debet ; cur in
Theologiâ definitiones accurate rarissi-
mae occurrant in libellis praesertim Me-
thodicis : quia nimirum res sacra supe-
rant capsum, iudicium, rationemq. no-
stram : ideoq. non nisi à posteriori cogno-
scuntur h. e. mediante patefactione di-
vinâ : Proinde etiam non nisi à poste-
riori definiri poterunt ; adeoq. sicuti
cognitio nostra est imperfecta : ita quoq.
imperfectè res sacras definire possumus :
est quippe ὁρισμὸς τῆς ἑστίας γνωρισμὸς 2.
Poster. c. 3. §. 7. Definitio est Essen-
tia declaratio. Vbi tamen pro diversi-
tate rerum mysticarum, definitionum
quoq. certi gradus assignari possunt : ita
ut quadam ad perfectiorem definitionis

grā-

gradum propè accedant; quædam ab eo
recedant quædam prorsus sub nullum
gradum definitionis revocari queant.

3. Sic ad tertium genus rerum mysticarum
pertinet DEVS ter opt. Maximus in
Essentiâ unus; in personis Trinus: is e-
nim vix describi, nullatenus verò defi-
niri potest: Quò pertinent etiam attri-
bula divina. Ad secundum genus re-
feruntur in Theologia occurrentia plu-
rima Individua, quæ etiam perfectæ
definitionis capacia non sunt; Huc et-
iam spectant privationes v. g. articulus
de peccato Originali, & actualibus &c.
de corruptione Virium Humanarum,
de Morte temporali & aternâ, de
Damnatione aternâ &c. Insuper ad
1. primum genus referri possunt Media
salutis divinitus ordinata, ut sunt Ver-
bum DEI & Sacramenta; partim ope-
ra DEI ad extra v. g. providentia
(tum generalis, quam specialis, adeoq.
presentia gratiose) vocatio hominum
ad regnum Gratiæ; reconciliatio, redem-
ptio per Christum, Fidei salvifica dona-
tio, Conversio, justificatio hominis pec-
catoris; sanctificatio; & post hanc vitam
glori-

lorificatio: Quæ & id genus alia ad
perfectiorem aliquantò accedunt defini-
tionem; ac proinde de eruendis circa
singulorum, pro uti quidem in nostro oc-
currebant libello pertractationem caus-
is, mediocri diligentia sollicitus fui: a-
leog, in id sedulò incubui: ut Theolo-
ie studiosi certam & expeditam habe-
rent cujuslibet articuli in hoc libello
explicati definitionem: quo fine subje-
cta est pro uberiori explicatione brevis
Definitionis cujuslibet Analysis: idq; co-
line, ut suo tempore ad certamina de-
censuri principium demonstrationis
contra Adversarios haberent immo-
tum, ac firmissimum. Tantum namq;
in definitione rei uti profana, ita sacra
est momenti, ut ea non probe &
extrè constitutâ; error millicuples er-
rorem protrudat, & excipiat juxta il-
lud Philosophi monitum: Error mo-
licus in principio fit in progressu decies
millies major lib. I. d. Cælo cap. 5.
μικρὸν παραβῆναι τῆς ἀληθείας ἀφισα-
νεύει γίνεσθαι ποτὶ ῥω μισιοπλάσιον. Vel, ut
Ludovicus Vives loquitur in expla-
nat esēt: Error quilibet in definien-

do exiguus; brevi fit ingens: quippe procedente scrutatione ab dissertatione res amplificatur: quod rite fit ab exordio definitum; omnia certiora existunt, & multò facilissima, id quod testantur sat abunde Pontificiorum Disputationes de sacramento Missæ; de justificatione nostris coram DEO. ubi ex minus præfixa assignata definitione à principio; plurimum rimi, ac infiniti errores erroribus accedunt in progressu: Quâ de re conqueritur Apologia Aug. Confess: quoties Calviniani disputant de sacramentali manducatione; in quos prolabantur errores in progressu non assignata ab initio legitimâ definitione: quâ de re conqueritur. B. Lutherus passim, præsertim Tom. III. c. V. Ienens. Quia verò non cuiusvis genuinam, & dextram formare definitionem, uti testatur Philosophus lib. II. Ethic. c. I. Το διορίσαι καὶ ἐστὶ τὸν πολλῶν consultius fecerint studiosi Theologia si assignatas probè apprehenderent definitiones in volumine præsentis donec DEO volente, integrum Syllēma Lo-

corum

quip-
ab dis-
quod
dme
d faci-
bunde
s de
one
us pro
plur
us acu-
le re-
fefs:
de
n inf
ogres
s defin
B. L
III.
u
e def
lib
pol
eolog
re
der
mal
col

orum Theologicorum quale nobis
ab manu est lucem publicam aspexerit;
quod etiam brevi iuvante Domino,
pollicetur.

Tertium Exegeleos membrum est
investigationi causarum assignatum.
Quia verò partim institutum hoc in-
venit explanationi Definitionis; uti mo-
do indicatum; partim etiam in quorun-
dam articulo- rum explanatione deficit:
ut articulis hac de re non juvat verba fa-
cere.

Quartum membrum expediendis
affectionibus generalibus cuiusvis ar-
ticuli repurgati est destinatum. Vis
enim, quælibet disciplina habet δικείας
definitivas; δικεία λήμματα 2. Topic. c. 1. &
B. L. Sophistic. Elench. c. 2. quæ Galenus

III.
u
e def
lib
pol
eolog
re
der
mal
col

Θεολογία capita non contenta esse
volunt vel solâ definitiones vel caus-
arum explanationes; sed exigunt sibi
assignari peculiaris λήμματα; nil cum in Theos
aliquis disciplinis commune habentia; logiâ.
in morem aliorum rationem propo-
sitionum necessariorum, & infallibili-
um; adeoque principiorum probandi ne-

Axioma
tica con-
sideratio-
nis usus
ingens
in Theos
logiâ.

cessario res sacras sustineant; sicq; an
mum nostrum reddant probè instr
Etum, ac munitum ad extruendas
podixes suo tempore.

Caterùm, uti alias, ita & heic demata
plicitis generis ἀξιώματα occurrunt, tam gen
Primum Generatia; de quibus in expis sum
tationis membro Tertio circa quem exurum
bet locum ut plurimum egimus: De his, a
de specialia; qualia tum in reliquis ritaten
tum singulis causarum membris in tlesia o
tatione subiecta, sic efflagitante, & j
dente interdum indole, & conditioni
cujuslibet materia sacra.

**Tria Axi
omatum
κριήρια.**

Porrò in singulis ejusmodi λήματα
vel ἀξιώμασι confirmandis; τρία, n
ma vel tanquam Cynosura loco ob
navi: 1. τὴν ἀλήθειαν veritatem; 2. χ
σώματα utilitatem; & 3. ἀκολουθίαν
consecutionem, juxta preceptum Go
ni de Optimâ sect: Medic: ad The
sybul: ubi verba sic habent: πᾶν θεῶ
μα, πρῶτον ἀληθὲς εἶναι δεῖ εἶτα χρῆσι
εἶτα ἀκολουθεῖν τοῖς υποταγομένοις ἀρχαῖς

Ἀλήθειαν quidem sive veritatem
pensi habui: quoties quodlibet axio
Theologicum suo loco, vel totidem

his & verbis ex textu sacro erutum
infirmari; vel per bonam consequenti-
am inde deduxi; vel insuper ex usu Ec-
clesie transsumsi. Omnia igitur Theo-
remata vel Axiomata tam specialia;
quam generalia in nostris explicationi-
bus sunt ἀληθῆ vel vera: quia funda-
mentum sui agnoscunt omni exceptione
libera, ac verius: ipsam nimirum au-
thoritatem divinam primario; magnum
ecclesie consensum secundario.

Ἀλλὰ ποῦ πορὸν vel utilitatem re-
cti summo studio cavens; ne princi-
palia, sive axiomata sint vel otiosa;
nova aut peregrina; secus ac livi-
nasutusque quidam sibi imaginatur,
omnino οἰκεῖα ἰδία, adeoque veluti se-
cunda Natura momenta resultantia,
et affectionum propriarum.

Ἀκολουθίαν insuper observavi; ita
ut in conformatione Theorematum or-
dine unum exceptum sit ab altero; pra-
sertim in tractatione speciali cujusvis
membris Exegeleos: in generali autem
membro observatio ordinis exquisita
non adeo visa fuit necessaria; licet quo

ad ejus fieri poterat à nobis neglecta
prorsus non sit.

QUARTVM Methodi caput continet enumerationem Antitheseos veterum Heresium: idq; eo fine, ut discamus faciem Ecclesia militantis hunc in modum esse comparatam, quod semper habuerit, cum quo certaret. & adhuc certet: & quibusnam certaminibus constiteri necessum ipsi fuerit. Deinde ut inde Stygii Draconis indolem agnoscamus; qui inde ab initio patefacta salutaris doctrina insidias perpetuò eidem struxit ac per emissarios vel satellites suos eam suppressere, quantum in se erat, satagit: Tertiò ut insuper hinc magis aestimare discamus divinam, eamque paternam erga Ecclesiam, curam ac providentiam; quàm Veritatem salutiferam toties à Diabolo, & hereticis impetitam, & impugnatam, ab insultu pravitatis vindicare, saram teclamq; usque ad nostrum seculum propagare voluit. Quartò deniq; ut quoties in hodierna hereses incidimus; morari earum proterviâ, aut importunitate nos haud patiamur; molio minus ceu rem insolitam

mir-

iremur, in memoriam nobis revocantes: hodiernos hereticos plerumq. cum antiquis idem ferme per omnia sentire. exq. aliquam hodie Hæresin excitatam Ecclesiam turbare; Cujus auctores non existissent Antiqui hæresarchæ; vel cujus ad minimum semina in illis antiquis non latitassent.

QVINTVM, & Postremum Methodi caput enumerat Antithesin Recentiorum Hæresum: idq. ex præcepto Apostolico: ut non tantum veram sententiam asseramus, & defendamus; verum etiam falsam taxemus, & rearguamus Tit. I. V. 9. omnium verò maxime ejusmodi Hæreticorum, qui hodie nostras Ecclesias perturbant & lacerant. Tales verò sunt Pontificii; Calviniani; photiniani; Fanatici, ut pote Schvvenkfeldiani, Enthusiastæ, VVeigeliani exq. Scholæ eorum prodeuntes passim in Germaniâ, & nostrâ viciniâ.

Colophonis loco, & hoc minimè prætereundum, sed commemorandum fuerit, concernens modum tractationis nostræ inaequalem: pleraq. Disputatio-

Quintâ
recenset
Antithes. recentioris

nes enim non nisi solam Loci Theologi-
ci delineationem succinctam exhibent;
pleraq; verò plenius articulos pertra-
ctant. Cujus quidem instituti ratio uni-
ce tribuenda erit injuria modernorum
temporum: ubi omnia in pejus, ruere ac
collabi videntur quàm rem imprimis li-
terariam in hocce Ducatu: excrecente
namq; annona caritate, typographica si-
mul omnia carò prostant, & licent: unde
factum, ut à plerisq; Respondentibus
studio parcendi sumtibus succinctior
conscriptio Thesium fuerit expetita; à
plerisq; verò copiosior, qui materia di-
gnitatem perpendentes, potius sumtu
privari, quam debitâ tractatione my-
sticum, cumq; salutiferum locum trun-
cari piè maluerunt. Atq; hoc responso,
scrupum, si quis injectus torquebat le-
ctoris animû, in totum exemptum esse pu-
to; aliàs lubens sceleta illa carne & suc-
co explere in votis habens, idq; etiam
suo tempore DEO volente denuò tenta-
turus si institutum meum benevolo
lectori non discipliturum
intellexero.

De

De Tertio.

Quo fine singuli Loci explicati ad
 disputandum publicitùs sint propositi :
 Oedipo vel Delio Augure opus non est ,
 praesertim iis , quibus scopus & finis di-
 putationum & velitationum publici-
 us institui solitarum ab insigni utilita-
 te & necessitate ignotus esse nequit : nil
 igitur porro in genere addendum exi-
 stimo : In specie tamen causae institu-
 tarum harum velitationum reddi pos-
 sunt gravissima , & pregnantissima
 Quatuor.

Prima Materia Majestas & digni-
 tas : exhibentur namq. disputationibus
 huiusce articuli, non profani, aut alii exi-
 guo momenti ; sed fidei ac confessionis
 nostrae : Fides autem non vult sub mo-
 dio latere ; sed in mensâ, adeoq. conspi-
 cuo loco lucere.

Deindè, quia libellus in disputationi-
 bus declaratus est portio Symbolico-
 rum nostrorum librorum : ac proinde
 uti à nemine ignorari contenta in eo
 capita debent ; ita de iis conferendi in-
 dulgentia cuius erat facultas.

Tercio, quia Explicatio singulorum
Locorum Libelli nostri concernit Eccle-
 sia bonum publicum, proinde in conspe-
 ctu ejusdem reddenda fuit ratio de om-
 nibus tum qua pro veritatis patroci-
 nio; tum pro falsitatis detrimento, seu
 destructione suo loco sunt consignata: ut
 ita non minori pietatis studio in con-
 spectu DEI, ejusq; Angelorum ventila-
 rentur; ac quidem singula in DEI ti-
 more, inter preces, supplicia, varias ten-
 tationes, & cribrationes ex verbo Dei
 deprompta, inq; hoc libello digesta sunt.
 Nil namq; heic temerè, nil ex affectu,
 nil ex partium studio, nil oscitanter aut
 remisse veluti aliud quippiam agendo, à
 me designatum; sed omne & totum ita
 institutum; ut non nostram; sed DEI
 ipsius, Ecclesiarumq; nostrarum publi-
 cam causam, ex DEI prescriptio, con-
 scientiaq; bonæ dictamine egisse conatus
 essem: hac insuper fretus ἀληθοφωρίᾳ,
 ut singulorum coram tribunali JESU
 CHRISTI in magno illo, & censorio
 die rationem reddere haud subterfugi-
 turus sim: quemadmodum etiam in hac
 ipsâ doctrinâ usq; ad extremum vita
 bali-

halitu

sias

signare

constit

Q

per ju

forun

tium

quor

nes p

posce

quin

prod

dui.

plani

habu

siq;

ma

tam

expe

nam

tion

opio,

halitum perseverare; nec non, si neces-
sitas efflagitavit; sanguine eam meo ob-
signare paratus juvante Divinâ gratiâ,
constitui.

Quartò quia gratificandum insu-
per fuit postulato S. S. Theologia studio-
rum tum collegii hujus membrorum;
tum aliorum extra Collegium presens:
quorum singuli, & universi velitatio-
nes publicas Locorum explicatorum ex-
poscebant: qui igitur committere potui,
quin votis piis eorum satisfacere?

De Quarto.

Sicuti autem bono Ecclesie publico
prodesse meo conatu possibili unice stu-
dii, regnumq; Christi adificando, &
plantando, Diaboli destruere in votis
habui; ita à plurimis cordatis, Eccle-
siaq; salutem quarentibus, optimi com-
matis Viri gratiarum actionem debi-
tam reportavi, & adhuc prolixiorem
expecto à multis: Neq; ullatenus Sata-
nam moror, quem vice gratiarum a-
ctionis (qualem ab eo non expeto; nec
opto,) potius furore suo per quosdam
emissa.

Emissariis
Satanæ.

1. Lucifuga Sacramentarius.

emissarios suos, mihi agrè facere velle interea temporis exsuperior. Nunc enim per Lucifugam Primæ disputationis nonnulla agenda Ecclesiastica obsoleta A. 1558. Elenctica arrodit; nunc per Fanaticos in viciniâ carpit, & lanceas partim quæ de Scripturâ S. & aliis articulis consignavi. Ac Lucifugæ quidem partim in disputatione Ultimâ; partim in dissertationis parte Generali satisfactum esse confido: partim etiam residua discutienda suo tempori, & loco reservo.

2. Fanaticus Dantiscanus.

Fanaticos quid attinet; duo ex modernis Disputationes meas arroserunt; Unus eorum Dantiscanus nempe M. Rathmannus: is enim arrosit Disputationem secundam de Scripturâ S. sed non nisi arrosit, inquam, unum atq; alterum Verbum inde decerpendo; inq; angustias Contradictionis torquendo, ut appareret insignis inter me, & Dn. D. Behmum collegam meum honorandum dissonantia. Sed quàm evanido ac irritò successu; demonstravit commemoratus Dn. D. Behmius in sua
contra

contra Rathmannum Apologiam, brevis
in lucem proditura: nil itaq; pluribus
actum præsertim agere juvat.

3. Fanati-
cus Cam-
nensis.

Alter verò Caunensis qui sibi præ-
ter omne meritum Licentiatum titulum,
(quem in quoniam angulo, forsan Lieb-
vanico & quando adeptus, incertum
est) arrogat: is veluti apprimè sibi di-
tum illud:

Aude aliquid brevibus Gyaris,
(& carcere dignum,

Si vis esse aliquid &c.

prescriptumq; esse existimans, vel vi
aliquid audere, adeoq; violenter incla-
rescere satagens; livorem suum in Di-
sputationem meam secundam con-
vertit, eamq; in patrocinium Fanatici
Dantiscani ex suggestione Spiritus
Schvvenkfeldiani; pro impiâ, Idolo-
latriâ, Hereticâ, & portentosa procla-
mare, non erubuit: loco verò salubrium
dogmatum plurima Schvvenkfeldia-
na, qualia quidem in Disputatione IX.
sub calcem recensuimus, incrustare non
dubitavit. Toties verò totiesq; ab Am-
plissima Facultate nostrâ, quò & aliis
pare-

parceret. & sobrius de Efficacia Verbi
 DEI sentire disceret, admonitus; tan-
 tum abest, quin nuncium errori mise-
 rit; sed magis magisq; eundem novis
 suis chartis, ac explanationibus ampliare
 Rathmanni insuper scripta preceden-
 tia reliqua de Efficacia Verbi Dei edi-
 ta, excusare proq; Orthodoxis judicare
 etiamnum non revereatur unico excep-
 tio von der Birchen Vätter besten-
 diger Lehr anno currenti 1625. edito.
 Vnde infallibiliter quilibet colligere po-
 terit: Caunensem unâ cum Danti-
 scano in eodem habere predicamento,
 vel potius luto Schvvenkfeldianismi
 & Fanatismi: eodem igitur titulo, eo-
 dem honore dignum. Et si nil reprehen-
 sione dignum in scriptis priorib. Rath-
 manni reperire potuit Adversarius ac
 praesertim im Bedencken contra Dn.
 Dietericum uti fatetur in scripto, huc
 transmissio: non poterit etiam repre-
 hendere appendicem tractatus comme-
 morato adnexam: in quâ Verbum DEI
 dividitur in Externum. & Internum,
 Externum statuitur esse Verbum DEI
 impropriè ac vox in aëre periens, &
 eva.

V. p. 225.

vanescens, nuda & mortua littera ac
 ror suo nullius Efficacia, sensu per omnia
 Schvvenkteldiano: Internum verò
 dicitur esse ipse Filius Dei, per quem o-
 mnia facta, creataq; sunt: cui etiam o-
 mnis Efficacia tribuitur.

Hunc sanè errorem adeò crassum,
 mirum est à tam nato Aristarcho ob-
 servatum non fuisse! quis verò jam mi-
 rabitur, quod Aversarius pro imbecil-
 litate iudicii sui paulò subtiliores alios
 non animadverterit hactenus, si potius
 applausum suum dando, aliorumq; Viro-
 rum bonorum labores quos ipse non in-
 telligit, mero livore flagellando?

Allatavit etiam Disputationes
 alias nostras: uspotè IX. De Libero
 Arbitrio; XII. de Sacramentis in ge-
 nere, & XIII de Baptismo in patro-
 cinium Baptismi à Pagano, & Diabolo
 legitime (si ita casus ferat) administra-
 ti: quà verò in parte ingenui peri-
 max et ad profanitatem nimium proclive
 prodidit, uti suo tempore, juvante Do-
 mino, monebitur.

Quia itaq; cum pro modò comme-
 mora

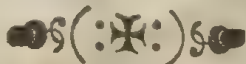
P. 11. M. 11. DE INSTITUTI
 moratō; tum pro secundā. Disputatio-
 nibus peculiares Vindicie adornande
 erunt: universum Apologia momen-
 tum, eo usq; ex professo differtur; hęc
 verò tandem vela dissertationis con-
 traho.

Sicq; juvante Domino deductā ad
 portum optatum Cymbulā, DEO ex i-
 mis cordis penetralibus grates debitas
 persolvo, quod non tantum institui su-
 scipti auspiciū; & progressum se-
 cundare; verū etiam finem, insuper
 hac imprimis periculosā tempestate pro-
 positum, attingere nos hactenus digna-
 tus sit: eundem porrò supplices arden-
 tibus votis veneramur, ut Ecclesiolan-
 suam hocce in Ducatu satis misere affli-
 ctam, contra omnes hostium tum spiri-
 tualium; quā Mundanorum insultus
 clementer protegere, Verbum suum, ce-
 genuinum animarum pabulum & phar-
 macum, unā cum Corpore nostro Pru-
 tenico; in gremio ipsius ab assumendo
 humanis; & corruptelis Hæreticorum
 sartum teclumq; benignè conservare, &
 asserere; nec non ad feram, instanti
 nunc restauratæ religionis nostræ
 seculū

culo, si quâ futura est, posteritatem,
 propagare, pro paternâ suâ bonitate, &
 misericordiâ dignetur! idq̃ propter
 Hristum filium suum dilectum, no-
 rumq̃ μερίτην καὶ ἰκέτην; cui cum Pa-
 tre, & Spiritu S. sit laus, honos & glo-
 ria in secula nunquam finienda! Amen!

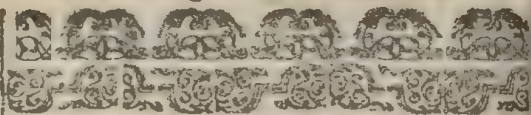
Tuo interea, Lector benevole, can-
 ori hætenus in medium allata com-
 mittens te optimè valere, & salvere
 scipio. Scribebam & finiebam Labia-
 iæ apud Generosum Dn, Capita-
 eum, Johannem à Wallenrodt/
 vita virtutis, & sincera pietatis Vi-
 rum; ipso pestis grâssantis tem-
 pore 19. Novembris

A. 1625.

ff

Sequi-

Sequitur Appendix loco,

Programma Academi-
cum, Institutum Collegii Do-
ct: Corpor: Pruten: denun-
cians,

COELESTINUS MIS-
lenta, S. S. Theologia
D. eiusdem & Hebr: Lingv
Profess: in Academ: Regiom: Pu-
blicus S. S. Theologiæ Stu-
diosus S. P.

Vemadmodum in
militiâ mundanâ, us-
laudabili receptum
est, ut phalanges sub
certo vexillo mili-
tantes, peculiaribus gaudeant Sym-
bolis; quibus etiam à clandestino
partim; partim ab aperto, insidias
Armen-

ruente hoste, tūm discerni, tūm cō-
ertiūs sibi cavere queant: Ita in
militiā mysticā, capitis nostri unici
Eſu Christi, sub vexillo Leonis de
ribu Judā, genuina militantiā
membra certis gaudent fidei Sym-
bolis, quibus tūm à clanculariis;
tūm ab apertis fidei hostibus segre-
gentur, ab eorumq; insidiis immu-
les reddantur. Quæ quidem pra-
tis in Ecclesiā militante, statim i-
ſtorum Apostolorum tempore ob-
servari cœpit: Hi namq; priusquam
in diversas orbis abirent partes; ad
conservandam doctrinæ Christianæ
puritatem, adq; evitandos errores,
& reprimendas hæreses; certum fi-
dei Symbolum sigillatim edide-
unt; in tres articulos digesserunt,
dē Ecclesiæ reliquerunt, quod et-
amnum Symbolum Apostolicum
nuncupatur: quippe quod auctores
ipsos Apostolos agnoscat; utut mul-
ti id in dubium vocent, vel ortho-
doxi: affirmativam tamen tuentur
antiquissimi Ecclesiæ Doctores. Qua-
le re videri poterit *Clem. lib. 1. Epi-*

Stolz; Ambrosius: serm: 38; Augustinus: Serm
de tempore 181; Ruffinus: in Expositio
symboli Iohannis: Cassianus: in opere s
contra Pelagianos: & Nestorianos: lib. 1.
incarnat: verbi cap. 3. Isidorus Hispanus
lib. 2. de officio cap. 23. Leo serm: 11: de
passione Domini: Rabanus: de Institutio
Clericorum & alii. Duravit eadem pr
xis sublequentibus temporibus, fa
ciem Ecclesie infandum deturpar
tibus Arianis, Macedonianis, Nestor
ianis, Eutychianis, & id genus aliis O
thodoxae religionis monitrosis pro
pudiis: Hac enim occasione editi
videmus Symbola illa Oecumenica
videlicet: Nicenum, Athanasianum,
&c. Quin & ante seculum, & quo
excurrit, sub auspiciis reformati
onis Evangelicae, ab orthodoxis
confessoribus in Ecclesiae profici
introducenda est; qui divortium à Pon
tificis, Calvinianis, & aliis haereticis
ineuntes; Augustinum genuinae fide
Symbolum, coram Magnatibus edi
dere idque ceu tesseram certam ab o
mnibus sinceris Lutheranis unani
mi consensu recipiendum voluere
 ub

ibi verò clancularii purioris reli-
 gionis hostes, dolosè sub nonnullis
 ejus Symboli vocibus, Hyenarum
 in morem, Ecclesiæ Orthodoxæ, ac
 ἡρώς Lutheranæ insidias fruerè,
 amq; improvido jugulare attenta-
 runt; de alio Ecclesiarum Symbo-
 o, quo PseudoLutherani è latibulis
 protraherentur; solliciti fuère Or-
 thodoxæ religionis parastaræ, &
 romachi: cui titulum FORMYLÆ
 CONCORDIÆ imposuerunt; idq; o-
 mnibus sinceram religionem am-
 plectentibus, ceu preciosissimum,
 τὸ θεότδοτον depositum commenda-
 unt. Erat etiam quondam tempus
 minùs auspdatum, quo Ecclesia in
 sacce Borussia nostrâ, ab *Osiandrista-*
um, INTERIMISTARVM, Antino-
orum, Sacramentariû, aliorumq; ju-
 ratorum purioris religionis hosti-
 um impetu, ac turbine quatiebatur:
 effecit autem *ILLVSTRISSIMI ac*
Celsissimi quondam *Principis ac Domi-*
ni. Dn. ALBERTI senioris Marchio-
nis Brandeb: ac Prussiæ Ducis Inclut:
 fundatoris hujus almæ Bregelanz,

pientissimæ recordationis, pius Ze-
 lus, ac nunquam satis laudatum Or-
 thodoxæ religionis patrocinium,
 quo veritatis divinitus nobis con-
 creditæ donum, pristino nitore resti-
 tueretur; eo fine articulis quibus-
 dam fidei, ab erroribus repurgatis,
 inq̃ peculiare systema, adhibitâ du-
 orum illorum fidei verê Lutherana
 incomparabilium Theologorum *D.
 Morlini, & Martini Chemnicii* p. m.
 operâ redactis; quod jam cogno-
 monto CORPORIS PRVTENICI
 circumfertur. Ejusmodi, DEI bene-
 ficio, concredita Ecclesiæ Symbola,
 uti cuius genuino Christiano appri-
 mē commendata esse debent: ita â
 sacris Theologiæ initiatis, suoq̃
 tempore ad functiones Ecclesiasticas
 adspirantibus, Cuius auro, & obri-
 zo præferenda sunt: Utpote, quibus
 summa totius Christianismi cum
θετικῶς, tum *ἀντιθετικῶς* breviter com-
 prehensa, ceu in fulgidissimo specu-
 lo cernitur. Atque hoc mecum cor-
 datè expendentes nonnulli Philo-
 sophiæ *Magistri*, & cæteri S. S. The-
 olo-

logia Studioſi; diſputando tũm Au-
ſtanz CONFESSIONIS; tũm
FORMULÆ CONCORDIÆ articu-
los; more Academico in duobus
Collegiis ventilarunt: expoſcunt
porro iidem meam operam ut TER-
TIUM hac æſtate Collegium idque
ſymbolicum pro articulis in COR-
PORE PRIVTENICO comprehenſis,
ventilandis, aperiã. Id quod et-
iam operæ, ipſis gratificaturus haud
gravatim, futuro meo præſidio re-
ſtam inſtituti XVIII. diſputationibus
percontexturus, DEO juvante condixi:
penſi imprimis habitã Magiſtratus
noſtri ſummi p.m. ſanctione, quã in
præfatione CORPORIS PRIVTENI-
CI, nullum vel ad honores; vel ad
functionem Eccleſiaſticam, & Schola-
ſticam, vel Politicam, admittendum
eſſe piẽ judicavit; niſi CORPORI
PRIVTENICO, citra contradictionem:
ſubſcripſerit: Verba formalia ita ha-
bent: *Volumus itaque, ut in hoc noſtro
Ducatu, perpetuis temporibus, quod ad
doctrinam attinet, in prælectionibus,
Concionibus, & alijs conformiter &*

*constanter ita servetur, sicut in præfatio
 Corpore doctrinæ, & in scripto illo cu-
 jus jam mentio facta est, (intelligitur
 autem Libellus noster seu Repetitio
 Corporis Doctrinæ) traditur & præ-
 scribitur. Nemo quicunque sit, ad officium
 seu ministerium aliquod in Ecclesiis,
 Scholis, aut alias assumatur, aut toleretur,
 nisi commemorata illa Scripta appro-
 baverit, receperit, & in illis perseveraverit,
 nec vel verbo vel facto, se illis opposuerit.
 Ac mandamus vobis omnibus fidelibus
 nostris subditis omnium ordinum, ut hisce omnibus præcipue vero supra
 commemorato scripto, quod unanimi consensu
 approbatum & Corpori doctrinæ adjunctum est,
 debitâ reverentia sine contradictione pareatur.
 Huc usque Verba præfationis. Vestrarum
 erit partium, sacrarum litterarum Studiosi,
 benignissimam DEI ter Opt: Max: eamq;
 paternam in Ecclesiæ hisce Balticis in oris congregatæ,
 conservatione, & propagatione curam,
 grato animo agnoscere, eamq;
 ex publicâ professione & præconio fidei *ὑποστήσας*,
 Lutheranæ, ab in-
 qui-*

guinamentis Pontificiorum, Sacra-
mentariorum, aliorumq; fanaticorum
repurgatę, & adhuc illibatę, benchi-
cii ad instar preciosissimi, deprædi-
care; & quotquot cum emolumento
vestro defungi volueritis impofterũ
officio; occasionem optatam arri-
pere; nec non sacro sanctis hisce
colloquiis, cum devotione, & indu-
stria interesse.

Auditoribus etiam meis signifi-
fico, me tribus vel quatuor ad sum-
mum lectionibus, eã quę de JUDI-
CE, & NORMA CONTROVERSIA-
RVM restant, expediturum, Augu-
stamq; & difficilem illam quęstio-
nem propter hodierna certamina,
de *Efficacia Scriptura S.* circa requi-
situm fundamenti fidei *Decimum*
propositurum esse: Ubi non solum
ἀ Φλαρίους *Iesuita Huntlai*, προσκείμε-
νον Fundamenti fidei *Decimum* ab
efficacia desumptum, *Scripturę* sa-
crę competere ἀπερίομως negantis;
assertio Orthodoxa solidè vindica-
bitur; verũ etiam perquã pluri-
mā *Quæstiones*, quarum usus per ar-

ticulos alios, utpote de PRÆDE-
STINATIONE, de LIBERO ARBI-
TRIO, de CONVERSIONE HO-
MINVM; de MINISTERIO VERBI,
&c. longē lateq; vagatur, in hono-
rem DEI, ac multorum ædificatio-
nem discutiuntur. Initium lecti-
onum crastina die *πρὸ θεῶ* faxo: ad
futurum autem *π* in analysi textus

Mosaici pergam. P. P. Domin.

Jubilate. Anno

1624.

Dein-

Deinde quia aliquoties
facta fuit mentio, neminem ad-
mitti solitum fuisse ad officium im-
primis Ecclesiasticum, nisi Corpori
Doctrinae subscripsisset; placuit in-
super modum subscriptionis, &
Formulam juramenti in gra-
tiam lectoris huc
apponere:

Formula Juramenti, &c.

So vor Jahren die Ordi-
nandi im Herzogthumb Preuss-
en haben ablegen müssen.

Ich N. N. bekenne
mit Herzen vnd
Munde / vnd sage
zu / daß ich nichts
anders lehren wolle. dann was
in der H. Bibel / in den drey
Bewerten Symbolis, Aposto-
lico, Niceno, vnd Athanasiano,
in der Augspurgischen Confes-
sion

sion vnd Apologia, Schmal-
talsischen Articulis, Preuss-
ischen Corpore Doctrinae, be-
griessen / vnd nichts Neues /
oder des wieder diesen Typum
oder Normam Doctrinae ist /
herfürzubringen / oder von an-
dern herfürbracht annehmen /
lehren oder verteidigen wolle /
vnd mit allem fleiß / den pium
vnd Salutarem consensum Do-
ctrinae erhalten. Item, das ich
auch wolte fleißig vnd treulich
allerley Irthumb vnd corru-
ptelen, ohn ansehen der Person
auß dem Grunde Göttliches
Worts / den Schriften Lu-
theri / vnnnd des Preussischen
Corporis Doctrinae straffen /
vnnnd die leute dafür warnen /
mit anzeigung / was dieselbige
lehre / vnd in welchen Büchern.

Sone

Sonderlich aber die izt schwebende / vnd hochschiedliche Irrthume / der Iesuiten, Servetianer, Manicheer, Synergisten, Maioristen, Sacramentirer, Calvinisten, Wiedertäufer vnd dergleichen, ic.

Item ich sage auch zu / das ich in meinem ganzen Ampte / wolle fleissig sein / vund keine Predigt verseumen / den Catechismum fleissig treiben / die Kranken willig vnd offte besuchen / ic. das ich auch mit guten Exemplen meinen Schäflein wolle vorgehen / vnd mich für allem Ergernuß hüten / vnd Sonderlich vor völlerrey / vnd allen vnzüchtigen Worten vnd Wercken / nicht in die Krüge gehen zum zechen / auch in den Kindelbieren vnd Hochzeiten nicht

nicht volsauffen / vnd der letzte
sein / 2c.

Ich sage auch zu / das ich
dem von S. Dht. verordneten
Administratorn dieses Sprengels
oder jeder zeit Episcopum,
wil erkennen / ihme Christlichen
gehorsamb leisten / in allem
nach seiner Christlichen Iuris-
diction vnterwerffen / nichts
wieder ihn heimlich / oder of-
fentlich practiciren, vnd in rei-
ner bekentnuß / der Göttlichen
warheit helfen GOTT preisen
vnnnd ehren / vnnnd die Kirche
Gottes Bawen / So war mir
GOTT helffe vnd sein heyl-
iges Evangelion.

Ob al
in
Di

duplica
comm

B: rle
fin leg

gebau
Johan

Jequ E
leg. 5

leg. in
cirt.

Atq. h
1555. l

sandr
adorn

Aug. L
in med

ni. O 4
post m

omite

est. Aa
2. S. Pr

fac. 2. li

Occ
lectoria

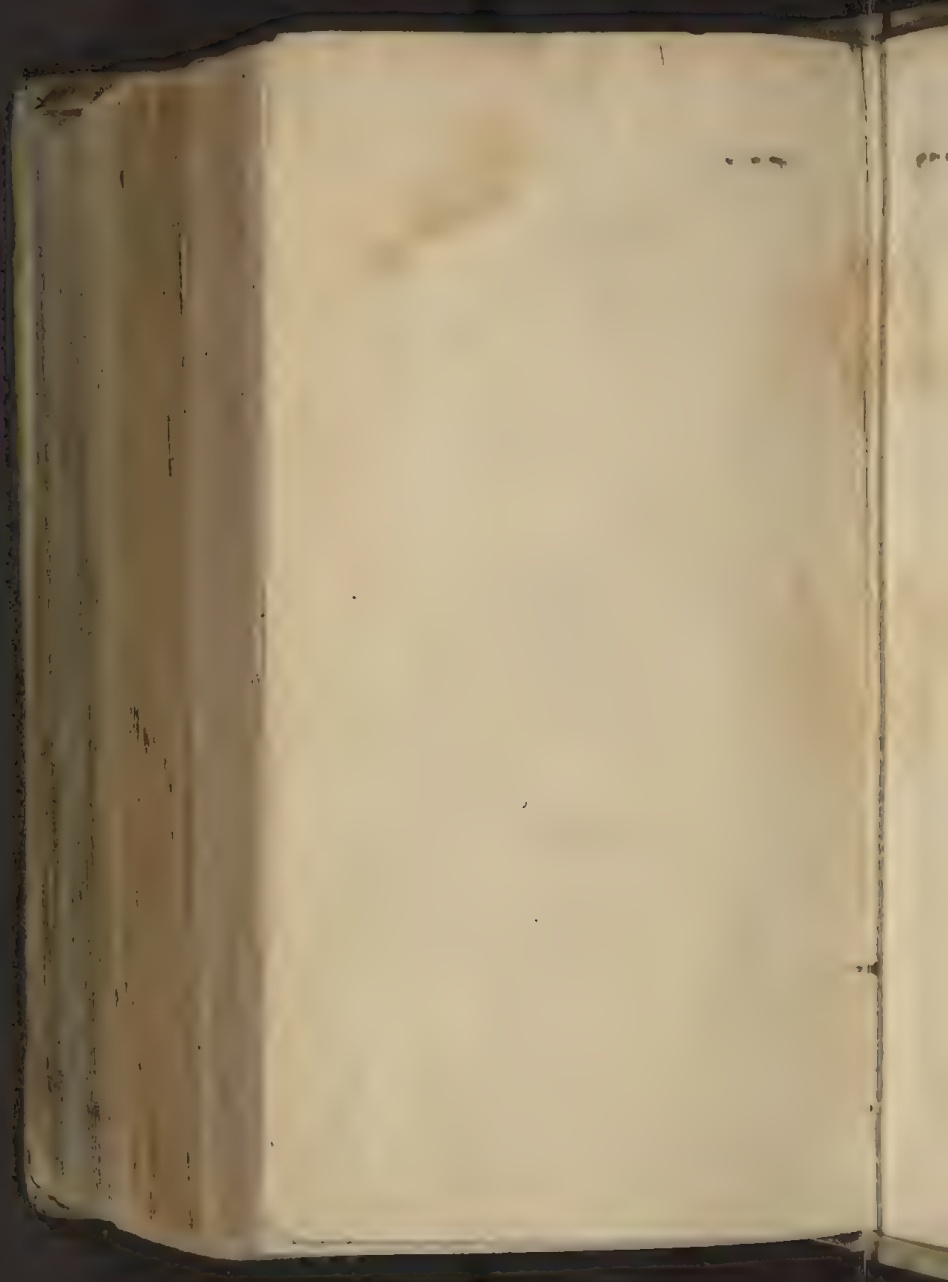
Ob absentiam auctoris sphalmata quæ
irrepperunt ea crassiora emendanda.

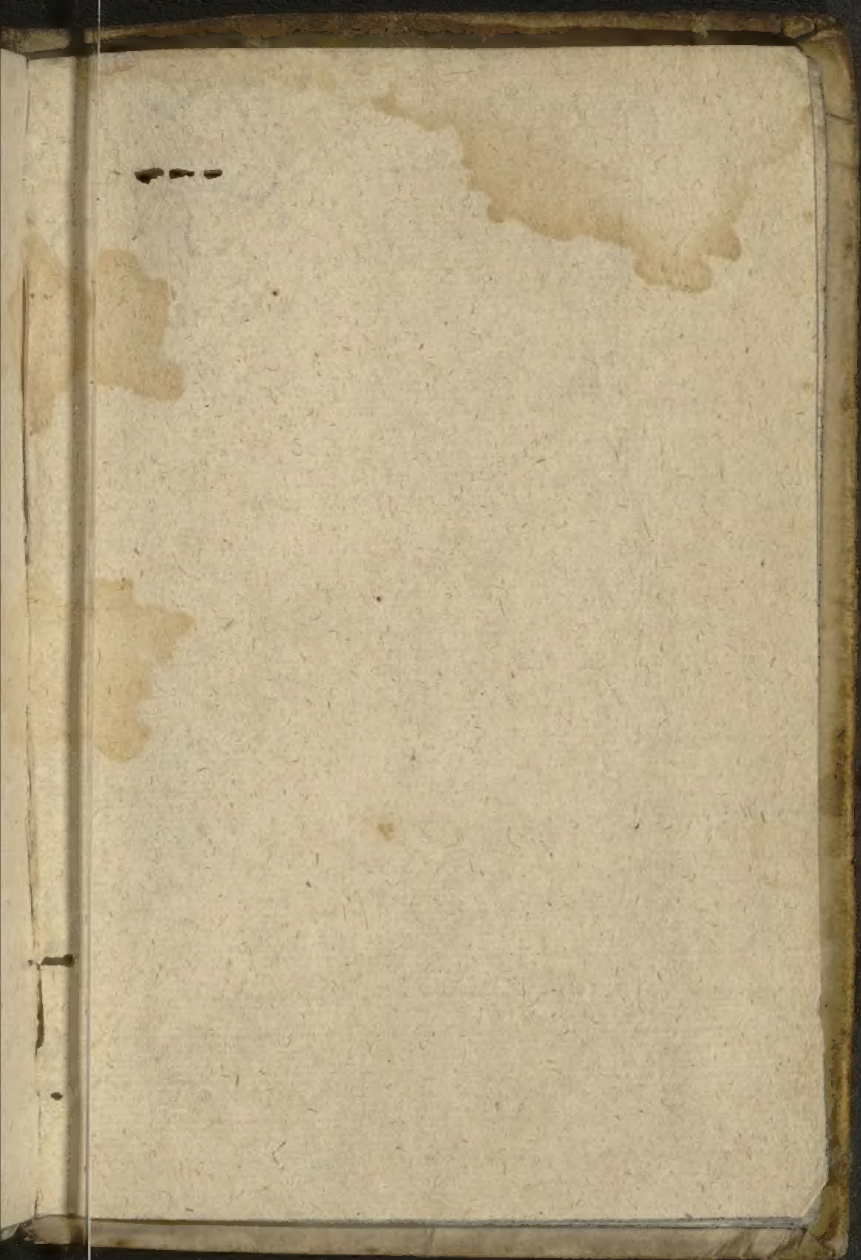
Differat: proam: *Inter A. 1. fac. 2. post vocem
duplicis supple generis A. 2. fac. 1. lin. penult. leg.
commemorata B. 1. fac. 2. lin. 9. lege effossum
B. 2. leg. cognomane lin. 6. c. 3. fac. 1. lin. 4. sub
fin. leg. jejunii. ibid. lin. 2. leg. Iohus c. 6. fac. 2. S.
Iubai. leg. indulgentiaras c. 9. S. Quiniq. leg.
Iohannis Taul D. 2. fac. 2. pro A. 1520. leg. 1523.
legu E. 1. fac. 2. pro Tauler. l. Zankero E. 2. fac. 1.
leg. 8. Cuyyadei. E. g. fac. 1. lin. ultim. leg. non tam
leg. 12. fac. 1. pro impetret
leg. impetraret; nem. pro valedic. leg. valedi-
ciet. H. 5. ad marg. sin. leg. Novum. H. 6. fac. 2. (S.
Atq. hoc &) leg. non alio sensu H. g. fac. 2. pro A.
1555. leg. 1566. 1. fac. 1. lip. 3. post hanc vocem O-
siandrus supple. Amittiam. ibid. in marg. leg.
adornata L. 1. fac. 1. S. Sextum leg. Confessio
Aug. L. 4. fac. 2. in med. leg. vibicibus L. g. fac. 2.
in med. leg. Hinc N. 2. fac. 1. S. 15. leg. Hospinia-
ni. O 4. fac. 1. in med. leg. edisserere. R. 8. fac. 2.
post mod. leg. Verbo Reg. V. g. fac. 1. lin. 7. qui
omitte. Z. 5. fac. 2. S. Tertium lin. 3. pro asta leg.
est. Aa 4. fac. 2. lin. 7. à fin. leg. parteis Aa 2. fac.
2. S. Primo lin. 6. lege ditiores omissio certi. cc. 2.
fac. 2. lin. 1. integram dele.*

Occurrunt præter hæc alia plura sed benevoli
lectoris candori, & industria committuntur.

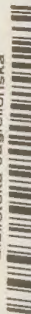
- I. De *Dissertatio generalis de Natura et constitutio*
ne corporis Præsentii. Cursus principio
normali s. Canonico, Ser. S.
 II. De DEO *et trino.*
 III. De CHRISTI Personas.
 IV. De Officio CHRISTI.
 V. De CHRISTI Statibus Transitionis et Exaltationis.
 VI. De Merimine Legis et Evangelij.
 VII. De Peccato originali.
 VIII. De L. A. et in specie, de prima Domini
 Conversione et Legis impletionem.
 IX. De justificatione Domini coram DEO.
 X. De Bonis Operibus.
 XI. De Sacramentis in genere.
 XII. De Baptismo.
 XIII. De Coena Domini.
 XIV. De Ministerio Ecclesiastico.
 XV. De Ministerij Ecclesiastici causa formali et fi
 AP. De . . . . . Apomatibus et
 . . . . . junctis.
 XVI. De Questionibus in Synodo Regionontan
 as 1567. ventilatis.

Biblioteka Jagiellońska

Biblioteka Jagiellońska

stdr0012641

